

Politikai
röpiratok.

203.

203
1898

A KIÁLLÍTÁSOK
TÖRTÉNETE, FEJLŐDÉSE
ÉS JÖVENDŐBELI
RENDSZERESITÉSE

IRTA

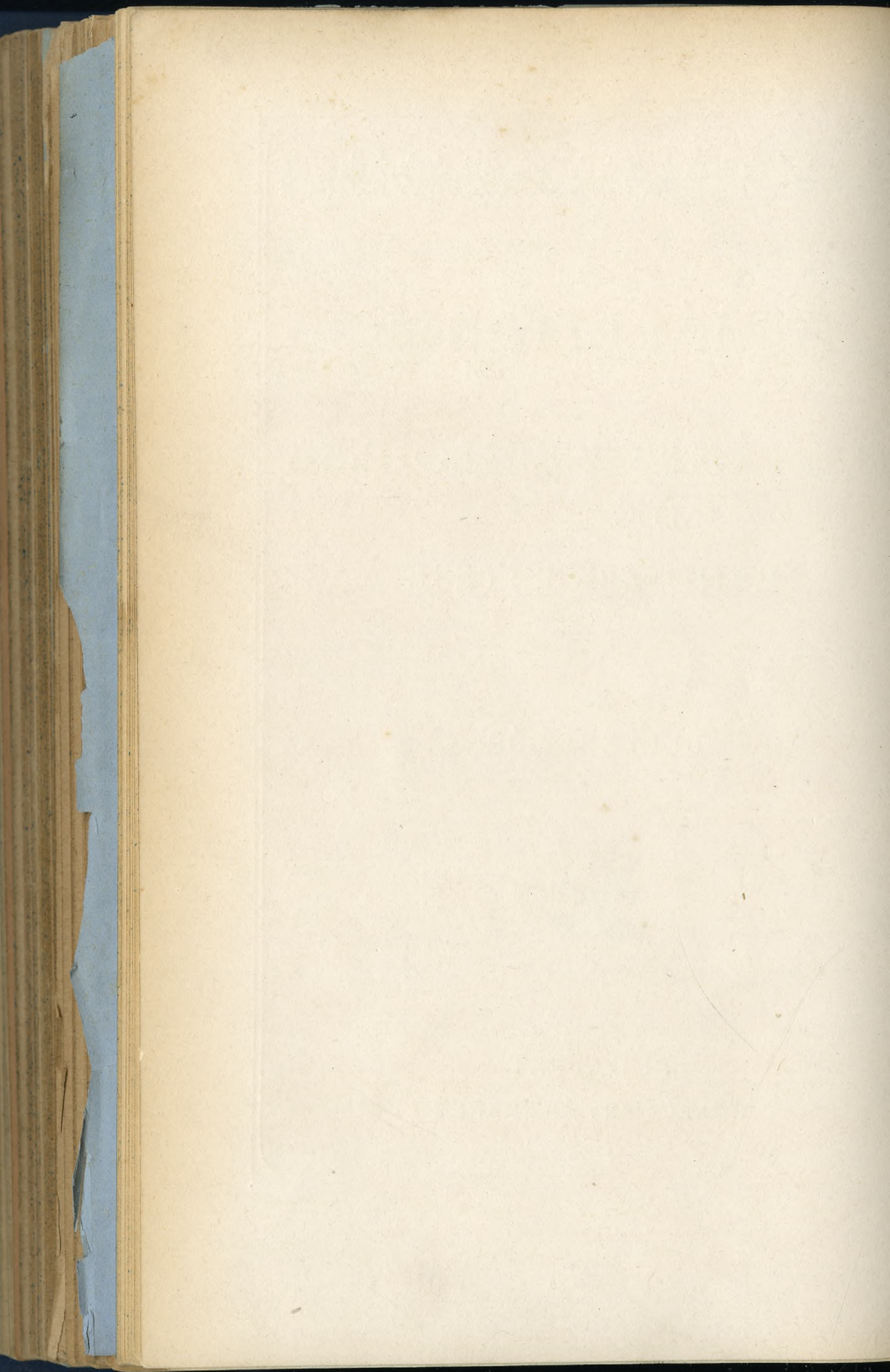
GELLÉRI MÓR

7.
BUDAPEST

DOBROWSKY ÉS FRANKE

1885

A KIÁLLÍTÁSOK
TÖRTÉNETE, FEJLŐDÉSE
ÉS JÖVENDŐBELI
RENDSZERESITÉSE

IRTA
GELLÉRI MÓR

BUDAPEST
DOBROWSKY ÉS FRANKE

1885

6,572 00166 93

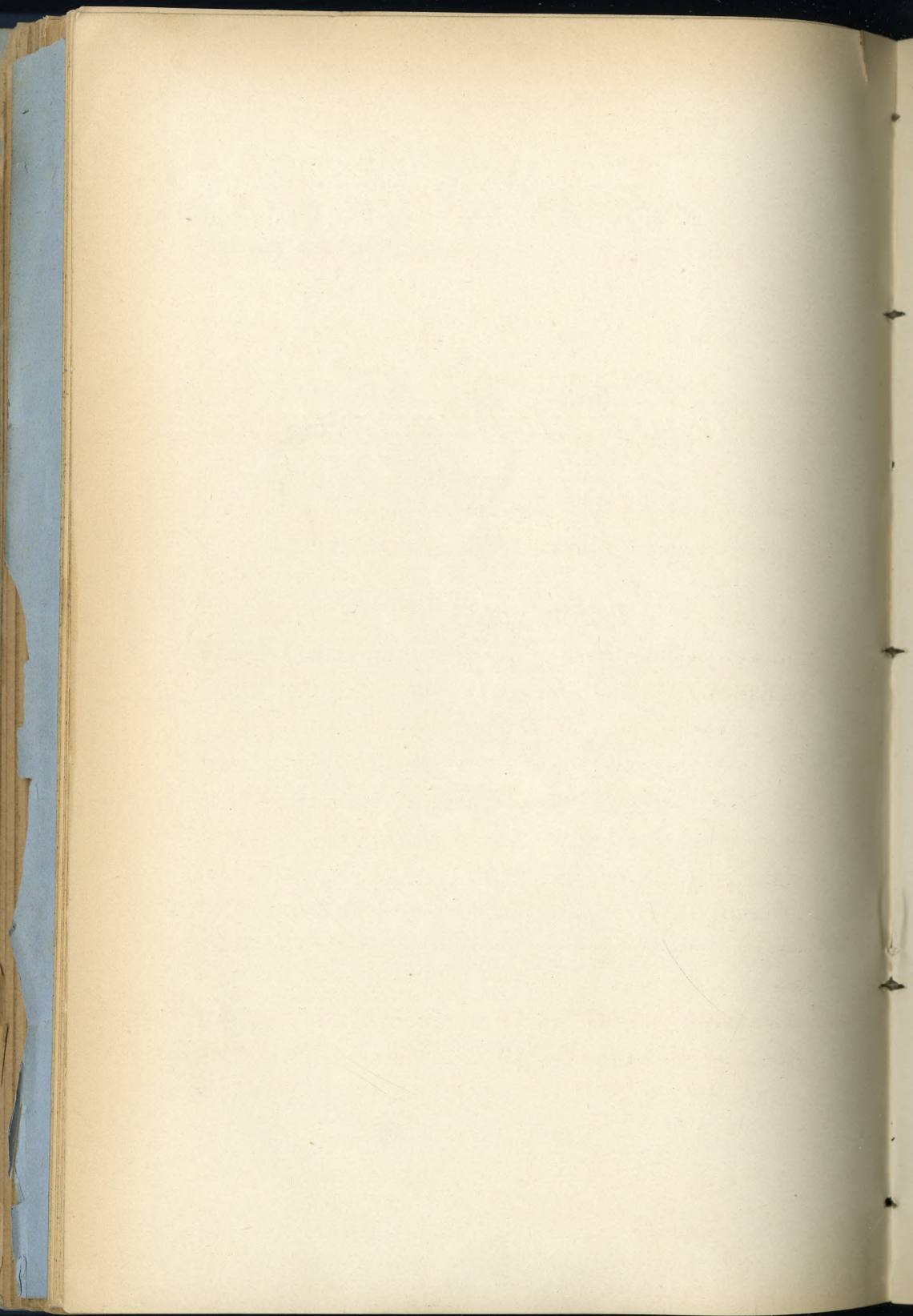
D^E BALLAGI GÉZA.

PESTI KÖNYVNYOMDA-RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

GRÓF ZICHY JENŐ

CR

Ő NAGYMÉLTÓSÁGÁNAK

Nagyméltóságú Gróf Úr!

E tanulmány megírásához Excellentiád buzdítására fogtam. Az 1885. évi országos kiállítás a hazai kiállítások történetében egészen új korszakot nyit meg; az ezt megelőző korszak már a történelemé.

De ép e korszak, mely 1842-től 1884-ig terjed, oly gazdag a kiválóan érdekes mozzanatokban, oly érdekes fejlődésében és átmeneteiben, hogy igazán méltatlanságot követnénk el, ha mindezeket külön-külön, vagy akár együtt a feledésnek engednők át.

Nem csak az a nagy várakozás, melylyel a jövő évi kiállítás elé tekintünk, hanem a régen és a közelben elmúlt kiállításoknak kellemes emléke is ösztönzött, hogy rövid áttekintésbe foglalva az eddigi kiállítások történetét és szervezetét, módot nyujtsak a nagyközönségnek is, hogy — elismeréssel, vagy legalább is kegyelettel emlékezzék meg azokról az előzményekről, melyek együtt megérelték a jövő évi országos általános kiállítás eszméjét s előkészítették ennek minden irányban fényesnek ígérkező sikerét. . .

A mi különösen hazai kiállításainkat illeti, a rendelkezésre álló adatokhoz képest oda is törekedtem, hogy egyrészt a negyvenes éveknek csak igen hézagosan ismert első kiállításairól lehetőleg oly teljes képet nyujtsak, mely amaz időszak hazafias törekvéseit tiszta világításba helyezi. E kiállítások különben nemcsak mint uttörő kezdeményezések érdemlik meg kiváló figyelmünket, hanem azért is, mert ezek adták meg az impulzust az akkori ipari és kereskedelmi mozgalmakhoz, sőt — és ezt a kezem alatt levő rendkívüli gazdag anyagalmaz áttekintése után bátran állithatom — a negyvenes évek végén bekövetkezett nagy társadalmi és politikai átalakulások kiindulási pontja, az ébredésnek és köztevékenységnek legelső kezdete sok részben szintén e szerény mozgalmakra vezethető vissza...

Hazai kiállításaink további folyamában az ismeretetés fonálán szintén látjuk, hogy az élénkebb ipari, gazdasági és közgazdasági lendületet mindenkor egy-egy nagyobb kiállítás előzte meg, mint ezt különösen a székesfehérvári kiállítás után tapasztalhattuk. Mindezt talán nem fölösleges konstatálni most, a jövő évi kiállítás küszöbén, s ez által mintegy utalni arra is, hogy e legnagyobb hazai kiállításunk után közgazdasági tevékenységünk *minden* terén méltán várhatunk jelentékeny átalakulásokat, régi hiányoknak orvoslását, régi és új óhajok teljeseését.

Súlyt fektettem továbbá a hazai kiállítások szervezetének lehető megismertetésére is. És ha ez ismertetésben nem lehetett az arányokat egyformán betartani, ennek kizárólag az az oka, hogy míg újabb kiállításainkról terjedelmes emlékkönyvek jelentek meg és ezekben minden irányban gazdag adatok állanak rendelkezésünkre, addig a negyvenes évek kiállításainak szervezete a mai nemzedék előtt teljesen ismeretlen; legfeljebb a különösen becses 1842-iki KOSSUTH-féle jelentésnek egy-egy példánya van meg közkönyvtáraink némelyikében. A szabályzatok teljesen ismeretlenek s az iparegyesület régi irattárában alig egy-egy példányban és részben csak kéziratban álltak rendelkezésemre. Ha tehát ezeket, úgy mint a kiállítás némely ünnepélyeivel kapcsolatos beszédeket egész terjedelmükben közreadom, teszem ezt főleg azért, hogy kellőképen megvilágítsam annak a kornak szellemét és a kiállítások fontosságáról táplált nézeteit, mely hazánkban a legelső kiállítások bölcsőjét ringatta.

De súlyt kellett fektetnem a kiállítások szervezetének megismertetésére azért is, mert a jövőben immár elodázhatlan kötelesség lesz a kiállítások rendezésében bizonyos előre megállapított rendszert követni. Ezt pedig csak úgy lehet helyesen és igényeinknek megfelelő módon megállapítani, ha ismerjük az előző korszak kiállításainak szervezetét és ezekhez képest meg

tudjuk itélni: miben volt eddig a hiba, miben kell és miben nem kell jövőre javítani.

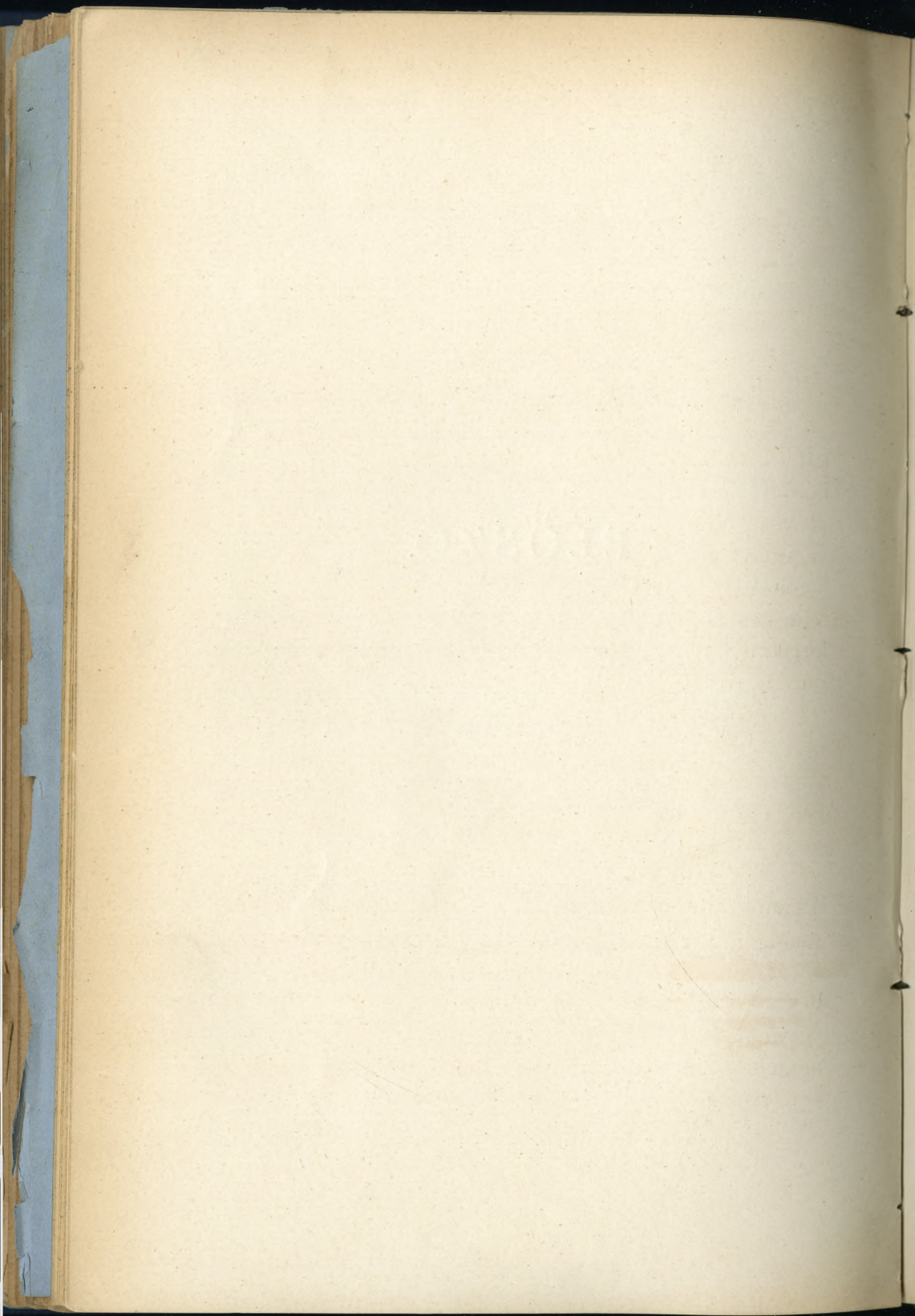
A kiknek ez igénytelen mű kezeibe kerül, ha ez előrebocsájtottakat fontolóra veszik, azok ítéletükben legalább is elnézők lesznek. És érteni fogják azt is, hogy e művet Excellentiádnak ajánlom. Excellentiád rendezte az első műtörténelmi kiállítást 1876-ban, elnöke és lelke, fáradhatatlan szervezője és intézője volt az 1879-iki székesfehérvári országos kiállításnak és az 1881. évi országos nőiparkiállításnak. Most pedig mint az 1885. évi országos kiállítás egyik elnöke újból minden idejét és tehetségét a kiállítás ügyének szenteli, hogy e nagy nemzeti vállalkozás sikerének előmozdítása által a kiállítási ügy terén szerzett gazdag érdemeit még inkább gyarapítsa.

Fogadja szívesen e szerény művecskét tőlem, ki az 1879-iki és az 1881. kiállítások rendezése körül munkatársam voltam, mint hálás megemlékezésem, tisztelem és nagyrabecsülésem őszinte jelét.

BUDAPEST, 1884. december 10.

Gelléri Mór.

ELŐSZÓ.

»Panem et circenses!«

Ez volt a római nép kívánsága. A nép munkát, kenyeret kért és a megélhetésért való örökös küzdelmét könnyebbé kellett tenni szórakoztató látványosságok és játékok által... A Cæsarok és imperatorok a felséges nép e kívánsága előtt meghajoltak és a békesség okáért is vetekedtek ennek teljesítése körül. A római nép történetét sokszor tartják tehát a »panem et circenses« változatait ismerető lapok.

»Róma ledőlt«, évszázadok követték egymást, a régi római nép és az imperatorok emléke immár a történelemé. De fönmaradt a jelszó, mely új és új alakban a mai alkotmányos kormányoknak is elég gondot okoz.

A világot ma is a munka kérdése foglalkoztatja. Talán inkább, mint valaha. És foglalkoztatni fogja még sokáig. Mert ez a kérdés mai változott alakjában is a régi: hajsza a kenyér után, verseny a megélhetésben... Hovatovább haladunk, annál több lesz a fattyu hajtása. És ha sokszor közel látjuk immár a megoldást, ezt egy váratlan fordulat ismét évtizedekre veti vissza. Hajsza a kenyér után nyilvánul a socialis-

musban, a kommunizmusban és e hajszának ferde ki-
növéseit képezik az újabban felsarjadzott anarchikus
mozgalmak is.

A munkában való versenyzés vetette meg alapját
a kiállításoknak és ezek fejlődésének történetéből lát-
juk, hogy a kiállítások lassankint oly alakzatot ölte-
nek, mely modern szellemben megfelel a »panem et
circenses«-féle követeléseknek.*

Az ipari és gazdasági termelésnek századok óta
a verseny adott irányt és e verseny legünnepélye-
sebben nyilatkozott a kiállításokon, melyeken a jó
mellett a jobb és legjobb, a szép mellett a szebb és
legszebb tárult a bíráló és fogyasztó nagyközönség
elé. És bármily nemes célja volt is e versenynek,
bármennyire felköltötte az egyesekben a szűnyadó
ambicziót, még sem lehetett titkolni, hogy az alakjában
tulajdonképen kenyér-, vagyis kereseti kérdéssé fog
válni. A kiállítások kezdetén ez a verseny talán csak
erkölcsi hatásában érvényesült. Később már a nem-
zetek egymás közötti békés versenyének nyílt tér és a
versengés átment az országos kiállításokra is, melyek
részben országos vásároknak voltak tekintendők. A
verseny e térein első sorban mindig az volt a fő-
kérdés: az idegen nemzeteknek keresetét hazánkban
csökkenteni, s a hazai munkát pedig mindenekfelett
előnyben kell részesíteni. A hol idegen versenytől félni

* FRIEDLÄNDER »Sittengeschichte« czimű műve II. kötetének 175. lapján
szórul-szóra a következők olvashatók: »Unsere Weltausstellungen haben ein
nicht unbedeutendes Analogon in den grossen Festschauspielen der römischen
Kaiserzeit.«

ok már nem volt, ott a hazai termelők léptek sorompóba legjobb tulajdonságaikkal és tehetségükkel versenyezve a megrendelők kegyéért . . .

A kiállítások tehát a szó szoros értelmében a *munka versenyei*.

De a »panem et circenses« második része is érvényesül a kiállításokon, melyek főleg a legújabb időben egyszersmind az újkori látványosságokat képviselik. E fölfogás magyarázza meg azt a lázas versenyt is, melyet az államok újabb időben a kiállítások rendezése körül kifejtenek. Alig fejezték be az egyik kiállítás számadásait, már megkezdik egy másiknak rendezését. (Milánó 1882., Turin 1884.). Alig rendezett az egyik állam kiállítást, a szomszéd állam (Berlin 1879., Düsseldorf 1880., Stuttgart 1881., Nürnberg 1882.) már siet e példát követni. És épen a kiállításoknak ily gyors egymásutánban való következése okvetlenül azt a meggyőződést kelti ez ügy figyelmes tanulmányozóiban, hogy a kiállítások nemcsak komoly nemzetgazdasági célokat követnek, hanem a szó szoros értelmében látványosságok is. Különösen áll ez az újabb kiállításokra nézve, melyeknek rendezői az által is kiváló gondot fordítottak a közönség szórakoztatására, hogy a kiállítási területen fényes és változatos hangversenyekeket rendeztek, a kiállítást az esti látogatások számára is hozzáférhetővé tették, a vendéglőket, sörházakat stb. pedig úgy rendezték el, hogy a látogatók anyagi élvezetek tekintetében is jól el voltak látva. A látványosságok külső fényét nem kis mértékben emelte

még az a néhol mesés fényűzés, melyet a kiállítási termek berendezésére, a kiállítási tárgyak felállítására és pazar, fantasztikus díszítésére, a csoportok hatásos elrendezésére fordítottak. Ezekhez sorakozik az újabban fölkapott villamos világítás tündéries fénye, a kiállítások esti látogatóinak gyönyörködtetésére rendezni szokott ragyogó tűzijáték, stb. stb.

Vége megerősíti ezt a föltevést az a körülmény is, hogy az országos kiállításokat az illető állam népe, melyben a kiállítás rendeztetett, valóságos nemzeti ünnepnek tekinti s az ország minden részéből elzarándokol a kiállítás megtekintésére, mintegy becsületbeli kötelességnek tartván a kiállítás meglátogatását, hogy maga is lássa, élvezze azt, a mi hivatva van hazájának és nemzetének hírnevét a külföld előtt fokozni s a hogy mondani szokás, az országnak »becsületet szerezni« . . .

De ha igazságosak akarunk lenni, el kell ismerünk, hogy a kiállításokat főleg azért alakították át részben látványosságokká, hogy azokat a fontos célokat, melyeknek megközelítését azok maguk elé tűztek, mintegy népszerűsítsék, hogy a kiállításokat a lakosság minden rétegének hozzáférhetővé tegyék, hogy az ipar, a művészet, a tudomány legújabb vívmányait a szemléltetés útján legalább főbb alkatelemeiben a nagy közönség ama részével is megismertessék, melynek talán másképen alig nyílnék alkalma ismereteit és látkörét ez irányban bővíteni. És — mi türes-tagadás — maga a kor, mely a kiállítási eszmét rohamosan fejlesztette, sőt kissé talán el is koptatta, folytonos változásában

mindig újat és újat követelt a tárlatoktól nemcsak a műipari fejlődés és fokozott haladás tekintetében, hanem a külső, hatásos rendezés szempontjából is. Így lettek a kiállítások egyszersmind látványosságok is és mert a kiállítások külső fényére is napról-napra, évről-évre nagyobb súlyt kellett fektetni, a kiállítások rendezése egész tudományná fejlődött, melyet nem annyira a rendszeresség jellemez, mint inkább a nemzeti- és éghajlati viszonyokhoz és igényekhez mért leleményszerűség, hogy ne mondjuk: genialitás.

És ha visszatekintünk a kiállítások történeti fejlődésére, a kor és a viszonyok folytonos változásában méltányolni fogjuk azt a körülményt is, hogy a kiállítások célja is időről-időre változott, nem is szólva arról, hogy a tárlatok rendezésében egészen más irány honosult meg és jutott érvényre.

ELSŐ RÉSZ.

A KIÁLLÍTÁSOK FEJLÖDÉSE
A KÜLFÖLDÖN.

Források az egész fejezetre nézve :

- FALKE J. : Hellas und Rom. Kulturgeschichte des klassischen Alterthums.
DR. WÄGNER : Hellas.
SCHERZER : Weltindustrien.
MASCHER : Gewerbewesen.
HENNE-AM-RHYN : Allgem. Kulturgeschichte (Das Mittelalter, Das Zeitalter der Reformation).
GUISOF : Histoire de la civilisation en France.
BUCKLE : Anglia művelődéstörténelme.
WYATT : Report on the 11th. French exposition.
ROSCHER : Nationalökonomik des Handels- und Gewerbesleisses.
FRIEDLÄNDER : Sittengeschichte.
WILDA : Über das Gildenwesen im Mittelalter.
COLMONT : Histoire des expositions de produits France 1855.
RICHTER KARL THOMAS : Weltausstellung 1867.
ENNER F. W. : Der Aussteller und die Ausstellungen. Fortschritte im Ausstellungswesen.
J. HOLLINGHED : History of the international exhibition 1862.
AUDIGANNE : Az általános kiállításokról.
DR. HAMM : Die dritte Weltausstellung.
SCHWABE : Die Förderung der Kunstindustrie in England.
STEINACKER ÖDÖN : Die Londoner international Ausstellung zu London.
RELEAUX : Briefe aus Philadelphia.
EITELBERGER : Kunsthistorische Schriften.
CZASZLAVSKY KARL : Über die Jahres-Ausstellungen zu London. Berichte über die Weltausstellung 1867. Officieller Weltausstellungs-Bericht 1873—1878.
KELETI KÁROLY : Főjelentés az 1878-iki párisi közkiállításról.
KECSKEMÉTHY AURÉL : A philadelphiai világtárlatról.
MÁDAY IZIDOR : A világhiállításokról.
RÁTH KÁROLY : Az 1879—1881-iki országos kiállítások szervezete.
UGYANAZ : A zürichi kiállítás szervezete. Függelék
GRÓF ZICHY JENŐ : Az 1880. évi belga nemzetközi kiállítás.
A »L'Économiste« és a »The Economist« több évfolyama.
MUDRONY SOMA : Tanulmányok a bécsi világhiállításán.
POSNER K. L. : A legelső kiállításról (Magyar Iparosok Lapja). Számos, a felsorolt kiállításokra vonatkozó katalógus, kalauz és jelentés.

I.

A LEGRÉGIBB KIÁLLÍTÁSOK.

a) Az ó-korban.

A kiállítások és gyűjteményes mutatóványok eszméjével már az ó-korban is találkozunk. Már az ó-görögök is szerettek összegyűjtött műkincseikből kiállításokat rendezni. MITRIADES műkincsei, melyeket legyőzete után POMPEJUS Rómába szállított, nagy hírnévnek örvendtek. Egy-egy remekművet meszeszerű jutalmakkal váltottak meg, s a régi hadvezér inkább veszélyezteté Rhodus sziget meghódítását, mint-hogy oly részén intézzen támadást a város ellen, melyben egy híres festmény őriztetett. NIKODEMUS, Bithinia királya kinyilatkoztatta, hogy ha Kuidus város lakói neki PRAXITELES Venusát átadják, ő a városnak minden adósságát kifizeti. Az eladósodott város polgárai pedig ez ajánlatot visszautasították.

ARATUS PTOLOMEUS királyt kívánván hazája ügyének megnyerni, ennek felszabadítása reményében megvált legszebb képeitől és azokkal a királynak kedveskedett; nem azért, mintha ő edzett hadfi létére nem bizott volna eléggé saját erejében, hanem azért, mert meg akarta mutatni, hogy hazája jólétéért ő bármily nagy áldozatra is kész. — Sikyon városa is festészeti műveit adta túsul állama szabadságáért.

Mindezekből látszik, hogy az ó-kori népek is igen nagy becsben tartották a művészeteket. Az országok

előkelői és az uralkodók versenyeztek a létező remekművek birtokáért és ezeket — képeket, szobrokat és más műkincseket — összegyűjtve, palotáik földszinti termeiben helyezték el s ezzel megalkották a *legelső műtárlatokat*.

E kiállításokat pynakothéka név alatt ismerték. Athén a Prophylæumban, Samos Serában és Ephesus Artemis templomában birt ily állandó műtárlattal. De a görögöknek még más ünnepélyesebb kiállítási helyeik is voltak, melyekben az évről-évre fölszaporodó műkincsek őriztettek. Delphit, Olympiát és Akropolist nem képzelhetjük a remekművek sokasága nélkül. Szobrok, faragványok, képek, festmények, művészi kivitelű edények s mindennemű műtárgyak gyűjtettek itt szakadatlanul tíz századon át. Megemlítendő még, hogy a festményeket, melyek nem megrendelésre készültek, nyilvánosan kiállították s a közönségnek bemutatták, mely az így készült műremekeket megismerve, azokat megvásárolta.

A legelső kéпкиállítás Korinthusban volt, melyen PARRHIASZT — Bacchust ábrázoló festményeért — megkoszorúzták. Athenében a festők műveit nyilvános helyeken kiállították s a közönség roppant érdeklődéssel tolongott a festmények megbirálására. Később már minden művész *köteles* volt műveit nyilvánosan kiállítani és megbiráltatni. Sokszor a festők maguk között is rendeztek kiállításokat s ekkor a látogatóktól belépti díjakat követeltek. A híres APELLES is nyilvános birálat alá bocsájtá eladásra szánt festményeit s azok mögé rejtőzve leste el a közönség biráló megjegyzéseit, sőt — mint a monda megőrizte — előnyére használta föl egy egyszerű csizmadia birálatát is, a ki a művész által festett hímes czipőkön talált némi kivetni valót.

Ép ily eljárást tanusított a görög nép építészei és szobrászai irányában is. Mielőtt valamely szobor vagy emlékkő nyilvános helyen fölállítottatott volna, a nép bírálata alá bocsájtatott. De a nép maga is tanult bírálata közben, talán jobban, mint az újkori kiállítások bírálói. Példa rá a következő eset: A Parthenonon fölállított Athéne PHIDEAS műve volt, s midőn az athéneiek Aphroditának is kívántak szobrot emelni, PHIDEAS két tanítványát hívták föl versenyre, kik műveiket nemsokára ki is állították. A nép ALKAMEDES finomabb és becsesebb szobrának adta az elsőséget, míg PRAXITELES fölnyitott szemű, nagy szájú és orrú szobra a legkeserűbb megtámadásoknak volt kitéve. Arra persze senki sem gondolt, hogy a lángeszű PRAXITELES a távlatot tartotta szem előtt s a közvélemény igen hamar megváltozott, midőn a negyvenöt lábnyi magasságra helyezett szobor arányai szépségét egész magasztosságában mutatta, míg vetélytársának műve ily magasban egészen elmosódott.

A bírálatok fontosságára különben igen nagy súlyt fektettek a régi görögök, mert mint ARISTOTELES irataiból tudjuk, *azok a férfiak, kik bírálatokra voltak hivatva, a művészetek ágaiban külön gondos nevelésben részesítettek.*

A görögök műkiállításai jótékony befolyással voltak Athén, Korinth és Spárta művészeti viszonyaira, különösen pedig a művészeti iskolák fejlesztésére. És talán nem csekély érdeklődéssel bírhat a mai nemzedékre Sikyon városnak az a kijelentése, hogy *»egy szabad nemzet fiainak mindenekelőtt a rajzolás művészetét kell tanulniok.«*

A görög állam hanyatlásával a művészetek és a műkiállítások is hanyatlottak és hosszú időre letűntek a világ szinpadáról. Az ó-kori művelt népek ugyan

egyik-másik alakban fölelevenítették az eszmét, de rendszeres egészében csak a XVIII. század támasztotta föl hosszú pihenéséből. És pedig, mint látni fogjuk, oly alakban, mely később a mai ipar- és általános kiállításoknak adott alapot és életet.

b) A középkorban.

A középkorban a kiállítások bölcsőjét a *czéhek* ringatták.

Az első kiállításoknak az volt a célja, hogy a czéhek erejét, tagjaiknak tehetségét és művészetét csillogtassa a közönség előtt. Volt e csillogásban dicsekvés is, de az alapja tulajdonképen mégis csak az volt, a minek *ma* is minden kiállításnak alapul kellene szolgálni: a verseny szempontjából való közös *remeklés*. A tizenharmadik század közepén, mikor az ipar és ipari művészet már virágzásnak indult és egyik nagy város ipara a másikkal versenyzett, a czéhek kezdeményezésére a remekes mesterek készítményeikre azon város címerét alkalmazták, a melyben laktak. Ez által a közönség a czikkeket jóság és minőség tekintetében meg tudta különböztetni és bizonyos specialitásokban egyik-másik város uralkodott az egész ország fölött, sőt messze ennek határain túl is. De a városi címerek alkalmazásával nem igen érték be a czéhek. Különösen a legvirágzóbb német czéhek még hatásosabb eszközök által akarták a közfigyelmet erejükre, tehetségükre fölhívni. Elhatározták, hogy minden czéhbéli mester egy-egy remekdarabot tartozik készíteni művészi színvonalának megismertetése céljából és az így készült remekeket együttesen kiállították, hogy a nagyközönség fogalmat alkothasson és ítéletet mondhasson hatalmuk, erejük

és gazdagságuk fölött E kiállításokat »Schauggericht«-nek nevezték, mert céljuk az volt, hogy a közönséget messze földről csődítsék a látnivalók megtekintésére és megbíralására. És valóban messze földről zarándokolt az előkelő közönség a remekművek megtekintésére s a városi árulóhelyek, melyekben az első kiállítások tartattak, sohasem láttak zajosabb, ünnepélyesebb napokat, mint e kiállítások tartama alatt. De a mint a czéhek hatalma és gazdagsága hanyatlott, úgy multak el e zajos, ünnepélyes napok. A czéhek története bizonyítja, hogy a későbbi századokban nem mindig volt a czéheknek mivel dicsekedni és pompázni.

A »Schauggericht«-okról a czéhek története sem jegyez föl sok érdemleges adatot. Csak annyit tudunk, hogy voltak és a kiállítások mai története mutatja, hogy újult alakban léteznek ma is. Az első átmenet e díszversenyekből a tulajdonképeni kiállításokba a XVI. században, 1569-ben történt.

Ez átmenet dicsősége *Nürnberg* városának jut, melynek a kiállításokban mindig szerencsés keze volt. Mint az ipar és művészet ősi fészke méltán ragadta meg a kezdeményezést a kiállítások rendezésében, habár a mondott évben — 1569-ben — nem annyira a kiállítási eszme meghonosítása vezette, mint inkább az a vélekedés, vagy talán ösztön, hogy a kiállításnak már ekkor is fontos célja, sőt missiója volt.

Felette érdekes az a hirdetés, melylyel *Nürnberg* város tanácsa e kiállítás létrejöttéről a közönséget értesítette. Mint a kiállítások történetére nézve közérdekű és eddig alig ismert okmányt, a következőkben egész terjedelmében közöljük:

Im Rathauss daselbst hat die Stadtvogtey im Jahr Christo 1569 ain zum ergetzen, und verwundern für allminiglich dem ehrenhaften Hantwerkerstand zu Nutz und firrefelichen

Lerr ale Newerungen in den Hantirungen der Newzeit *aus der ganzen Welt* selbender mit unsere Ainheimische Kunst-erzeugnuss mit viel Verdruss und Mihe zum begucken nieder-gelegt, *was noch in Kainer Statt geschehen ist.*

Um die Menner von Kunstliche fertigkeiten in irren Arbeiten behelfent zu seyn ist ain getruckter Ausweys an die Mawer zur belerung aler Sachen, und Aufklarung ange-nagelt in mer als 100 Sachen zu schauen, wer schreybkundig ist tarf selbigen abschraiben, und zum ewigen Gedachtnus seinen Kindeskindern vermachen.

A kik eddig akiállítások történetében kutattak, azok rendesen a d'AVÉZE marquis által 1789-ben ren-dezett kiállítást tartották az elsőnek. A főntebbi okmány arról győz meg bennünket, hogy d'Avéze marquis első kísérletét kétszázhusz esztendővel előzték meg a nürnbergiek, a kik plane nem is helyi, nem is országos kiállítást rendeztek, hanem olyant, melyen a világ összes ujdomságainak képviselve kellett volna lenni. Az akkori kezdetleges közlekedési és forgalmi viszonyoknál fogva e kiállításnak hire természetesen nem jutott el a világ minden zugába, de a jó nürn-bergi városi tanács még is meg volt elégedve a sok boszantással és fáradsággal elért eredménnyel és alkotásának nagy jelentősége fölött való méltó büszke-ségében bátran hívhatta föl a látogatókat, hogy a falba vésett név- és tárgymutatót a késő utódoknak szánt emlék gyanánt írja le — a ki irni tud. . .

És ma, midőn a kiállítások multjára tekintünk vissza, mi késő utódok nagy méltatlanságot követnénk el, ha kellő tisztelettel nem emlékeznénk meg Nürnberg város nemes tanácsának első kezdeményezéséről. Három-száz és tizenöt esztendővel ezelőtt a világ még solidabb volt, a haladás lassan-lassan hömpölygött előre és az, a mit okulás kedvéért állítottak a profán világ szeme elé, csakugyan méltán igényelhetett sok időt és sok fáradságot. Talán e kezdetleges viszonyok okozták

azt, hogy a nürnbergi első köztárlat emlékei fölött teljes kétszáz esztendeig borongott a világ.

c) Az újabb korban.

Tizennegyedik LAJOS alatt a francia királyságot nemcsak a hatalom és dicsőség emelte magas polczra, hanem a tudományok és művészetek, a francia szellem rohamos emelkedése is. Ez volt az az időszak, mikor COLBERT merészen föltette magában, hogy Franciaország a világot izlése által fogja meghódítani és divatjának alávetni.

Ez a fenyegetés lassan-lassan a valóság stádiumába jutott. Franciaország hatalmának és erejének tudatára ébredt. Erejét és hatalmát pedig arra használta, hogy az országot gazdaságilag és szellemileg egyaránt gyarapítsa. Ez a szellem teremtette a művészeti csarnokokat és muzeumokat. És tizenötödik LAJOS, vagyis inkább POMPADOUR uralma alatt ismét felkarolták azt az eszmét, melynek ma a világ minden művelt nemzete hódol. Az élvezetek és látványosságok tekintetében oly leleményes POMPADOUR szeszélyének hódolt környezete, mikor az *első műkiállítást* hozta létre a Louvreban. E kiállítás az 1763-ik esztendőre esik. Nemcsak azt, a kinek kedvéért teremtették, hanem az egész párisi népet ámulattal tölté el ez új látványosság s a kiállítások rendezésének eszméje most kezdett magának igazán utat törni, tért hódítani. A mi a szelid bajor népet nem tudta túlságos mértékben meghatni, az a francziákat lázas izgalomba hozta és a butorok, a viseletek és egyebek divata közé besorozta a kiállítások divatát is, nem is gondolva talán rá, hogy ennek terjedése és hódítása maradandóbb és hatásosabb, de talán eredményesebb is lesz minden más divatjánál.

A képzőművészeti kiállítások jövőjét a király favoritája annyira megállapította — és ebből látszik, hogy mennyire érdeklődött maga a nép is ezek iránt, — hogy a forradalmi időszakba is át kellett azokat ültetni. A »Société des amis des arts« karolta föl és ápolta e műkiállításokat rendszeresen és ezek mintájára keletkezett a »gépek, modellek, rajzok, az összes művészetek, kézművek és szerszámok ismertetésének« gyűjteménye a Jardin de Plantes-ban.

Az *első francia kiállításra* az impulzust már a valódi szükség adta. Az ötszázak tanácsában 1797. augusztus 25-ikén DAUNON arra hivta föl a figyelmet, hogy Franciaország legnagyobb gyárvárosának, Lyonnak iparát a forradalmi időszak rémnapjai tönkre tették. »Nincsenek képzett munkaerők«, volt a vészkiáltás és ennek hatása alatt szenvedett egész Franciaország ipara. A tudós de NEUCHATEAU FRANÇOIS azt a kérdést vetette föl: a gazdasági tevékenységnek melyik ágait kellene leginkább javítani, melyik hanyatlott legjobban, melyiknek van leginkább szüksége a sürgős segélyre és miből álljon ez a segítség? És mind e kérdésekre a feleletet az említett tudós szerint csak egy *általános iparkiállítás* adhatta meg, és az ötszázak tanácsának e jeles tagja ily kiállítás rendezését sürgette.

1798. szeptember 18-án nyílt meg az első francia iparkiállítás a Marsmezőn. A tizenhárom napig tartó kiállításon, mely 68 fülkében volt elhelyezve, 111 kiállító vett részt, a kik — az akkori viszonyokhoz képest — feltüntetni igyekeztek: mire képes Franciaországnak akkor hanyatlóban levő, de a többi államokéhoz képest mégis életrevaló ipara. És már az első kiállításon maga a *kormány* is részt vett, a mennyiben egy külön e célra igen díszesen épített helyiségben az akkori mértékeket és súlyokat, különösen pedig a sèvres-i

gobellint és porcellánt, végre a versailles-i fegyvereket állította ki.*

A kiállítási eszme buzgó pártolója, de Avéze marquis, a sévresi állami- és gobelinyárok igazgatója csak ekkor karolta föl a kiállítások rendszeres fejlesztésének ügyét és a belügyministeriumhoz intézett beadványában azt a javaslatot tette, hogy a köztársaság emlékünnepevényének fordulója alkalmával ilyen kiállítások *évenként* rendeztessenek. Az ő eszméje volt az is, hogy a kiválóbb, haladást feltüntető kiállítók *megjutalmaztassanak*. Az indítvány érvényre emelkedett és a kiállítások ügyének oly talajt készített elő, melyből mindinkább hatalmasabb és gyakorlati szempontból is kiváló kiállítások sarjadzottak.

A párisi kiállítások folyton jelentékenyebb tért hódítottak. 1801-ben 229, 1802-ben 540 és 1806-ban már 1422 kiállító vett részt a kiállításon az ország minden részéből. Se kiállítások eszméje nemcsak Párisban hódított, hanem Franciaország megyéiben is. Normandiának fővárosában 1803—1819-ig négy iparkiállítás rendeztetett.**

* Az 1798-iki francia kiállításon a miniser főleg az Angliával való versenyzés fontosságára utalt. A kiállítást *csalátérnek*, a gyárakat *fegyvertáraknak* nevezte. I. NAPOLEON pedig az 1806-iki kiállítást így jellemezte: »partie des fêtes consacrées à célébrer les triomphes des années d'Ulm et d'Austerlitz«.

** A párisi első kiállításokon a résztvevők statisztikája a következők szerint ismeretes:

az 1798-iki kiállításon résztvevő	110 kiállító
az 1801-iki »	229 »
az 1802-iki »	540 »
az 1806-iki »	1,422 »
az 1819-iki »	1,662 »
az 1827-iki »	1,695 »
az 1834-iki »	2,447 »
az 1884-iki »	3,960 »
az 1849-iki »	4,500 »

Az első kiállítások birálatára nézve három jellemző adatot említenek föl: 1. hogy Jaquard szövőszékét csak bronzéremmel tüntették ki (1806); 2. hogy 1839-ben nem ismerték fel a paraffin fontosságát és 3. hogy a centrifugál szárítógépet sem részesítették kellő elismerésben.

És habár a XVIII. század végén Londonban és Prágában találkozunk is egy-egy kiállítással, bátran lehet állítani, hogy a kiállítások számára a talajt Franciaország készítette elő s azok innen indultak diadalmas körútjokra az egész világba. (Londonban a »Society for Promotion of Arts, Manufactures and Commerce« 1756-ban pályázatot hirdetett a szövő- és műipar legjobb czikkei számára és a beérkezett tárgyakat közszemlére bocsájtotta. Prágában 1791-ben II. LIPÓT koronázása alkalmával ROTTENHAM várgróf a cseh királyság ipari állapotát a jelesebb ipari termények egybegyűjtése és bemutatása által tüntette föl). — Francia befolyásnak köszöni létrejöttét az antwerpeni kiállítás 1806-ban és a trieszti 1808-ban. E század elején különben már sűrűn találkozunk a nyugoti államokban iparkiállításokkal, melyek többé-kevésbé egészen párisi minta után jöttek létre, mert Páris nemcsak divatba hozta kiállításait, hanem már akkor, mikor még másutt alig foglalkoztak ezeknek czélzataival és hasznával: Páris a tökélynek bizonyos fokáig vitte a kiállításoknak izléses berendezését és szervezését.

E század elejéről a következő nevezetesebb kiállításokat ismerjük:

1806.....	Antwerpen.
1808.....	Trieszt.
1818.....	München.
1818.....	Varsó.
1820.....	Stuttgart.
1822.....	Berlin.
1823.....	Stockholm.
1824.....	Drezda.
1825.....	Moszkva.
1825.....	London*

* Az 1825-iki londoni és 1834-iki dublini kiállítások csak jelentéktelen kísérletnek tekinthetők és Angliában az első érdemleges kiállítást csak 1843-ban rendezték Manchesterban, melyet 1845-ben a londoni követett.

1827.....	Berlin.
1828.....	Prága.
1828.....	Newyork.
1829.....	Szent-Pétervár.
1834.....	Dublin.
1835.....	Bécs.
1835.....	Hannover.
1835.....	Lipcse.
1837.....	Díjon.
1838.....	Bordeaux.
1840.....	Nürnberg.
1841.....	Madrid.
1842.....	Pest.
1842.....	Mainz.
1843.....	Manchester.
1843.....	Pest
1845.....	London.

Mint e sorozatból látszik, a kiállítási eszme országról-országra, városról-városra tért hódított. Az itt említett kiállítások szervezete, erkölcsi és anyagi értéke felől ugyan alig maradtak fenn statisztikai adatok s e század első harmadában a kiállítások eredményeit csak általános szempontból lehet mérlegelni. Tagadhatatlan ugyanis, hogy a kiállítások és versenyek az ipar fejlődésére jelentékeny befolyást gyakoroltak, és míg egyrészt sok helyütt pótolták a czéhek megszünte által abbanmaradt remekléseket, másrészt mint a jó izlés és műforma terjesztői számos kézmű- és díszmű-iparág fejlesztésére gyakoroltak hathatós befolyást.

A VILÁGKIÁLLÍTÁSOK.

A gőz és villam ébredő korszakától kezdve a kiállítások ügye is jelentékeny változásokon ment keresztül. A közlekedési utak megnyilta folytán az államok egymáshoz közelebb jutottak, az érintkezés közöttük nagyobb lett, az anyagcsere élénkült és az iparcikkek idegen országokban is kerestek maguknak hálás piacokat. A gőzgép pedig a termelésben egész forradalmat idézett elő, az emberi munkaerőt kiszorította némely iparból és más foglalkozások felé terelte. Az anyag jobb és több lett, a termelés olcsóbb és aránytalanul gyorsabb és a forgalom jutányos közlekedési utakon óriási mérvet öltött.

Új korszak az iparban, új rendszer a termelésben, új szellem a kiállításokban, melyet az idő és a haladás teremtett.

Az országos kiállításokban a népek megismerték, mire képesek, mire nem. Felébredt a törekvés, hogy az anyagot, a munkaerőket és mindazt, a mi az iparnak szolgál, mindjobban kiaknázzák és értékesítsék, általánosítsák.

A gazdasági tényezők hatalmas föllendülése a kulturállamokból iparállamokat teremtett. Minden államnak, mely számot tenni akart, iparának fejlesztésére kellett kiváló gondot fordítani, mert csak ez uton növelhette

erejét és hatalmát. Egy híres nemzetgazda azt állítja, hogy mezőgazdasági állam ma már (e század közepén t. i.) csak oly állam lehet, a mely vagy lusta, vagy még műveletlen arra, hogy iparállammá legyen. A míg a természet a mi táplálónk, — mint a mezőgazdasági államoknál — addig jövőnk és lételünk biztosítva nem lehet, mert nem a természet szolgálja az embert, hanem megfordítva: az ember függ a felhők járásától és a természet ezernyi más szeszélyeitől, esélyeitől. Az iparállamokban és általában az iparban az emberi erő és tudomány szolgálatába lép minden természeti erő és azok a népek, melyek a nyers anyag és erő fölött szorgalommal és a tudomány vívmányainak segítségével uralmat biztosítottak: mint iparos-államok állanak az európai civilizatio élén.

E tudatnak felismerése serkentette a nemzeteket arra, hogy gazdasági erejük fejlesztésére fordítsák minden figyelmüket. Az emberi erőt nem küldték a háború pusztító tüzébe, hanem a gép körül csoportosították és ama tudományok felé fordították, a melyek az ipari termelés jobb és czélszerűbb értékesítése és fejlesztése felé fordultak.

És a mint az államok így saját gazdasági érdekeik előmozdításának éltek, s e törekvés a többi világ-részeket is nagyrészt áthatotta: Európa, összetartozásának tudatában, mindinkább tömörült a kultura utáni egységes törekvésben.

Ott, a hol az országos kiállítások sorozatát elhagytuk, az 1845-iki londoni kiállításban beszéltek először a gazdasági viszonyok ez átalakulásáról. ALBERT herczeg a »prince-consort«, a most uralkodó angol királynő néhai férje volt az, a ki egy *nemzetközi kiállítás* rendezésének eszméjét pendítette meg. Indítványának nemes intenióját szépen világítják meg e

tárgyban mondott következő — indokolásnak is beillő — szavai:

A kiállítás célja és föladata, hogy az egész emberi nem fejlődésének magas színvonaláról hű és eleven képet nyújtson és kijelölje azt az irányt, melyben a népek és nemzetek kulturájuk és anyagi tevékenységünk fejlesztése érdekében haladni kell. E kiállításnak meg kell bennünket győzni arról is, hogy e törekvések csak akkor fognak igazán megvalósulni, ha egymás kölcsönös támogatására készen állunk, tehát *béke, szeretet, kölcsönös támogatás* által, melyekre nemcsak az egyes embereknek, hanem a föld valamennyi népeinek készen kell lenniök. . . .

És a londoni kristálypalotában létrejött az első nemzetközi kiállítás, melyre Nagybritannia jó eleve edzette erejét, mert bár az országos kiállítások rendezéséhez csak 1845-ben fogott, 1847. és 1849-ben ismételte e kiállításokat, hogy 1851-ben az első világhiállításán méltóképen mutathassa be magát a világ összes népeinek.

Bemutatása méltó is volt ahhoz a nagy, intenzív termelő erőhöz, melyre Nagybritannia, különösen pedig Anglia már akkor is büszke lehetett. A kiállítás 14,837 kiállítója közül 7381-et, tehát a kiállítóknak épen felét Nagybritannia szolgáltatta. Az Egyesült-Államok 4990, Franciaország 1710, Poroszország és a német államok 1536, Ausztria 731 kiállítóval vettek részt a kiállításban.

Az első nemzetközi kiállítás termei megnyiták a világ számára és a közönség bámulattal, csodálkozással szemlélte a világ csodáit, az ipar, a művészet, a tudományok haladásának látható jeleit. Ez első kísérlet világraszóló sikere a munka képviselőit önértetesebbé tette és az egész emberiség büszke tudattal hivatkozott arra a győzelemre, melyet az alkotó kezek és a teremtő ész a természet nyers anyagjai fölött kivitak. Egy-

magában véve páratlan ünnep volt ez, mely az emberi nem méltóságát és diadalát hirdette mind az öt világrészben és első sorban Európában.

A részletekre térve, Anglia főleg azokban az iparokban dominálta a helyzetet, melyekben az olcsó tüzelőszer, a jó gépek játszóak a főszerepet. Az ipar ama ágaiban, melyekben a tetszetős forma és általában a műizlés a fő, Franciaország tündökölt, míg Németország leginkább a tudományos művészetek és műiparok, mint például a nyomdászat, műöntvények stb. terén vivta ki a jó hírnevet. Egyes specialitásokban más nemzetek is kitűntek.

Az első nemzetközi kiállítás azonban nemcsak a látványosságok kedvelőinek nyújtott azelőtt alig sejtett élvezetet, hanem két más irányban is jelentékeny sikert ért el. Mindenekelőtt konstatálható, hogy a különböző nemzetek képviselői egymástól az ipari termelés több ágában sokat tanultak. Új gépeket, anyagokat, anyagpótszereket, új eljárási módozatokat és czélszerű fogásokat sajátítottak el, izlésük finomult s mindez iparuk fejlesztésére nézve nem mult el kedvező eredmény nélkül. Másrészt pedig a nemzetközi forgalom is tetemesen élénkült, a legjobb megrendelési források ismeretesek lettek és ezt első sorban maga Anglia érezte, melynek kivitele az első világkiállítástól számított két év mulva 74 millió font sterlingről 99 millióra, tehát *21 millióval* emelkedett.

Végre még egy kiváló és messze kiható eredményét kell e kiállításnak följegyeznünk. Ez adta az eszmét az *állandó iparmuzeumok* létesítéséhez. A kiállítás intézői ugyanis belátták, hogy mindazok az előnyök, a melyeket egy nagyobb szabású kiállítás a termelő közönségnek nyújt, állandóan megőrizhetők és hozzáférhetővé tehetők egy muzeumban, mely a ki-

állítás legtanulságosabb tárgyait véve alapul, folyton gyarapittatik a közfgyelemre, oktatásra és utánzásra méltó legjelesebb tárgyak által. Így keletkezett az első világkiállítás évében a világhírű *South-Kensington-muzeum*, melynek egyuttal az a célzata is volt, hogy az angol ipart finomítsa, műizlés és forma tekintetében emelje. Mert maguk az angolok sem tagadták, hogy az első közkiállításon műipari czikkeik készítésében messze mögötte maradtak a francziáknak s a South-Kensington-muzeumnak egyik nyíltan bevallott célja az volt, hogy az angolokat a műizlés tekintetében oktassa s az azelőtt kissé nehézkes és formátlan czikkeket a finomság kellő színvonalára emelje.

A kiállítás tanuságait különben más irányban is hasznára fordította Anglia. *Ipariskolákat* alapított és a rendszeres iparoktatásnak és iparképzésnek megvetette alapját. Még 1851-ben, tehát a kiállítás évében nagy ünepélyességek között nyitották meg az *ipari rajziskolát* Westminsterben. Ennek mintájára nemsokára száznál több iskolát szerveztek az egész országban, melyek néhány év mulva több mint 90,000 tanulót képeztek ki. A rajziskolákat követték a *Mechanics-Institutes*-ok, melyeknek száma nemsokára elérte az ezret. És a mint Anglia kezdte hibáit vagy gyöngéit felismerni, s ezek elhárítására az ipariskolákat alapítani, úgy követték e példát a világkiállításon résztvett többi államok. Belgium, Svájc, Németország stb. létező szakiskoláikat kibővítették, újakat teremtettek és minden törekvésüket oda irányozták, hogy annak a közönségnek az izlését elégítsék ki, a mely legjobb megrendelőik közé tartozott. Így például a kis Svájc a keleti piacokra vetette magát és ügyes kereskedelmi szellemével, a keresletre alapított spekulációval csakhamar erős versenytársa lett Francziaországnak és Ausztriának.

Az ipari termelés előnyös átalakítására szánt intézetek életbelépte után nemsokára újabb alkalom nyílt a nemzetközi mérkőzésre. Mintha az lett volna a jelszó: lássuk, mit tanultak, mit fordítottak hasznukra az államok az első nemzetközi kiállítás tanúságaiból; lássuk, mit és mily irányban kell még egyik-másik államnak tanulni, lássuk, hogy a második versenyben ki lesz az első, ki a győztes a productió ezernemű újabb ágaiban? . . .

Az első közkiállítás fényes külső sikere és jelentékeny eredményei is buzdították a francziákat, hogy ők is — a kiállítási eszme régi ápolói és terjesztői — kísérletet tegyenek a nemzetközi kiállítások terén. E kísérlet 1855-ben szintén teljesen sikerült, s ez időtől fogva megindultak a világkiállítások, melyek 1851-től 1878-ig meglehetősen felszinen tartották magukat és többek között azt az eredményt is elérték, hogy a kiállítási ügy terén tevékenységre birták azokat az államokat is, melyek azelőtt országos kiállításokkal sem tudtak vagy akartak kísérletet tenni. Így keletkezett 1857-ben a svájczí, 1861-ben a florenczi olasz és 1863-ban a konstantinápolyi török kiállítás. De azokban az országokban is, melyek már előzőleg sikeres kísérletet tettek, újabb lendületnek indultak a kiállítások, mire nézve elég fényes bizonyítékot képez az a körülmény, hogy 1865-ben nem kevesebb, mint *harminczkét* helyi-, szak- és országos kiállítás rendeztetett és pedig: Amsterdam, Bécs, Bergen, Berlin, Böblingen, Bombay, Boroszló, Drezda, Dublin, Erfurt, Frankfurt, Köln, Lipcse, London (négy), Malmoe, Odessa, Opporto, Páris (öt), Prága, Pest (mezőgazdasági kiállítás), Pozsony (iparkiallitás), Salonik, Stettin (kettő) és Schwenningen városokban. Ezek között voltak mezőgazdasági, kertészeti, állattenyésztési, ipari, halászati, virág és egyéb egészen speciális kiállítások.

E kitérés után visszatérhetünk az 1855. évi párisi második nemzetközi kiállításra. A különbség az első és második közkiállítás közt könnyen volt jellemezhető. Mig az első kiállításnak az volt a célja, hogy a világ munkaképességét úgy tüntesse föl, a mint van, addig a második közkiállításnak főfeladata az volt, hogy a *haladást* mutassa meg, melyet négy év alatt a világ ipara és teremtő ereje, a foglalkozások ezer régiójában tett; az volt a feladata, hogy — miként említők — bebizonyítsa: miképen tudta hasznára fordítani a világ az első nemzetközi kiállítás tanuságait Az első párisi közkiállítás nagyobb, terjedelmesebb, látogatottabb és költségesebb is volt, mint az első londoni.

A művészetek hatalmasabb körvonalakban voltak itt képviselve, mint az első köztárlaton. Az ipari termelés is, mely minden percet értékesíteni siet, a négy hosszú év alatt elért vivmányait, általános haladását tüntette föl. Látszott, hogy Anglia inkább belemélyedt az ipar rendszeres fejlesztésébe és hogy ez irányt vele együtt Belgium és a Svájc is követte. Látszott, hogy Franciaország a művészi téren való fölénye tudatában nem bizakodott el, hanem lépten-nyomon újat és újat, tetszetőset és megkapót, hogy ne mondjuk utólérhetlent igyekezett teremteni. Németország és Ausztria megtartotta a közéletet s egyrészt az angol, másrészt a francia befolyás kedvező hatását tudta érvényesíteni. Oroszországot az akkori mozgalmas idők távol tartották a részvételtől. Olaszország és Spanyolország pedig gazdasági erejük némely specialitásában igyekeztek tündökölni. A kelet, a mennyei birodalom és közeli szomszédai, az örökké egyforma, de örökké szép színét mutatták be az ipari remekléseknek, a többi államok pedig boldogok voltak, hogy létezésük-

nek jelét adva, a vakító szépségű képhez a csinos keretet képezhették. . . .

Az emberek milliói pedig, a kik a pompás iparcsarnok tágas termeiben voltak és láttak, még jobban felismerték a közkiállítások nagy tanuságait. És az a haladás, melyet az emberek alig öt évi időköz mesés eredménye gyanánt e csarnokokban üdvözöltek, még inkább megalapította a világkiállításoknak jövőjét, melyeknek bevallott célja lett immár, *az emberi nem munkásságának haladását időről-időre feltüntetni*. Ez a cél hatotta át a rendezőket, a szemlélőket egyaránt és e második világkiállításon született az az elhatározás, hogy immár *öt évről öt évre rendszeres világkiállítások rendezendők*.

Ez a határozat egy ideig érvényesült. A párisi nemzetközi kiállítást 1862-ben követte a londoni. London és Páris, mint a világnak két újkori szinpada szerepelt, melyek tükröt tartottak az emberiség multja, jelene és jövője elé. De a párisi közkiállítás az első londoni kiállításnak természetes folyománya volt. Mindenki, a ki az első közkiállítást látta vagy róla olvasott, mintegy természetesnek találta, hogy a nemzetek első erőmérkőzését egy másiknak kell követni, a melyen az időközi haladást fel fogják tüntetni és esetleg alkalmat szolgáltatni a rehabilitációra amaz államoknak is, a melyek első alkalommal nem léphettek teljes sikerrel a világ színe elé. A második világkiállítás tehát nemcsak indokolt volt, hanem természetes folyománya az elsőnek. Ez lett volna a többi is, ha nem oly gyorsan követi vala egymást. Öt évi időköz az összes nemzetek életében vajmi kevés volt arra nézve, hogy a világ szinpadán erejük mérkőzésében tetszelegjenek. Különösen akkor, midőn a második sikerült közkiállítás után úgy is előre tudva volt: ki fogja ismét a ke-

vés főszerepet játszani. A nemzetek sokasága belefáradt a »kar« vagy a »statista« szerepébe, megelegte a »tenorok«-nak jutott tapsokat s csak bágyadtan játszta végig szerepét a harmadik előadáson. az 1862. évi londoni közkiállításon. Sőt maga a közönség is ismerte már az előadott darabot, mintegy megelegte a nyújtott élvezetet s önkénytelenül is arról a témáról beszélgetett: vajjon ismételjék-e negyedszer is a darabot?

A közkiállítások célja be volt töltve. A nyugvó és mégis meg-megújuló, új tért hódító munka képét az első három kiállítás megmutatta. Ezentul csak a kereskedelem, ipar, művészet és tudomány *napi* érdekeinek kielégítéséről lehetett szó. A világkiállításokra nézve bizonyos nyomott hangulat állott be. Mintha a szereplők és nézők, fizetők és tapsolók egyaránt pihenni akartak volna.

De a »panem et circenses« jelszava újra követelte jogait és a következő öt év alatt a világkiállítás ismét létrejött — Párisban. Harmadik NAPOLEON nem engedte az ötéves pactumot feledésbe menni és Franciaország nagy és hatalmas állam volt, meghívását a többi államok nem merték visszautasítani. De a nagy és hatalmas Franciaország is érezhette, hogy a régi chablonszerű világkiállításnak egyszerű ismétlése magában véve nem fogja kielégíteni a közigényeket. Kellott tehát újat kigondolni, a mi vonz, mint a sokszor ismételt szindaraboknál, mikor nagy betűkkel hirdetik a színlapon, hogy a mai előadásban a primadonna újabb dalokat fog énekelni.

Az 1867-iki párisi nemzetközi kiállítással kapcsolatban rendezték az első retrospectív (történeti) kiállítást. A munka történetét állították ki ipari szerszámokban és ipari készítményekben. Ez eszme állítólag

III. NAPOLEON-É volt. Királyi gondolat. Az első kezdetleges kőszerszámtól kezdve a legkomplikáltabb gőzgépig — mely utóbbi különben szintén csak az emberi kéznek segédszerszáma — lánczolatossorozatban együtt látni a munka által igénybe vett eszközöket és ezekhez mérni a haladás arányait; egymás mellett látni a régi kezdetleges iparczikkeket — az órló kövektől kezdve egész a tökéletesen berendezett gőzmalomig; — egymás mellett látni a régi izléstelenséget, miként haladt egész a mai kor phantasztikusán szárnyaló izléseig: ez a dolgozó, munkában és munkáért élő emberek számára megnyugvás, az emberiség számára pedig a haladásnak bámulattal való elismerése lehetett... A szerszámok és gépek képezik a fegyvereket, melyekkel az iparosok évezredek óta küzdenek és munkálkodnak. És e szertárt tüntette fel a negyedik közkiállítás. A régi mesterműveken nyilvánuló izlést kegyeletesen szemlélték az ipar újabb mesterei és az elavult formák közül nem egyet eleve nitettek föl a mai kor számára. De ez újjáalkotásban számolni kellett a mai kor elkényeztetett izlésével, mert a kegyelet és a divat egymásnak örökös ellenségei lévén, mindkettőnek összeegyeztetéséhez különös izlés és genialitás kell. A régi kegyeletes emlékeket a divat csak úgy fogja ismét felölelni, ha a kor sajátos izléséhez alkalmazkodik minden reminiscentia. És e követelménynek teljesítésére behatással volt az 1867-iki párisi közkiállítás, melynek ez irányban adott utmutatását legelsőbben és legnagyobb sikerrel aknázták ki a francziák. A kiállítás maga pedig történeti részével új korszakot alkotott a műipari termelés terén, melynek minden ágában — a nyomdászattól kezdve az ötvösművészetig — látjuk és még ma is tapasztaljuk, hogy az izlés a legrégibb formákig nyul vissza, hogy

azokat modernizálva, újra divatba hozza, létjogosultságot, hogy ne mondjuk öröklétet biztosítva az abszolút szépek a mai — s bizonyára a jövő nemzedéknél is.

A párisi kiállítást különben nemcsak ez a specialis osztály tartotta felszinen. Első sorban maga a francia nép érdeklődött iránta, de a többi, a kiállításon résztvett népek sem hagyták cserbe. A látogatók száma nagyobb volt, mint az előző közkiállításokon, a résztvevők által elfoglalt terület is kiszélesbült, a rendezésben az izlés, a fény és pompa — ezekkel együtt persze a kiadások is — emelkedtek, s az a pillanatnyi stagnáció nem volt többé érezhető, mely nyomban az 1862-iki kiállítás után általánosan tért hódított. Igaz, hogy a kiállítás gyakorlati eredményei nem álltak arányban az első két világkiállítás óriási hatásával. Ez természetes is. Ebben az időben a közkiállításnak az iparra általában csekélyebb befolyása volt. A táviró és a kiterjedt vasuti hálózat ekkor már ugyanazt a szolgálatot tette a kereskedelmi érdekeknek, mint az első és második világkiállítás. Öt-öt évi időköz pedig sokkal rövidebb volt, semhogy az oly nagy fáradsággal és áldozatokkal járó vállalkozásokat igazolta volna. Teljesen jogosult tehát az a föltevés, hogy 1867-től kezdve a világkiállítások immár nem a közszükségletet elégítették ki, hanem a »látványosságok«-nak olyan nemét képezték, melyekben a népeknek és a rendező házigazdáknak öröme telik. A régi kör- és lovagjátékok helyét a pompás és költséges világkiállítások foglalták el, hogy gyönyörködtessék a látni és szórakozni vágyó népek millióit.

A következő öt évi cyklus vége 1872-re esett volna, de a soros Anglia ezt az időt is alig tudta bevárni és már 1871-re újra nemzetközi kiállításra hívta meg a világ nemzeteit. Időközben pedig a mindinkább

épülő és szépülő Bécs városa tette előkészületeit az 1873-ban tartandó újabb nemzetközi kiállításra.

London harmadik (és csak néhány iparcsopontra szoritkozó) nemzetközi kiállítása már terjedelménél fogva sem volt az előbbi közkiállításokkal párhuzamba állítható. A tiz évre terjedő sorozatos közkiállításnak, melyre alább még vissza kell térnünk, ez volt bevezetője és azért a világkiállítások közé való sorozásra tulajdonképen nem is tarthat számot.

Kevés szóval legjobban jellemeztük e kiállítást, ha fölemlítjük, hogy míg az előző párisi kiállításon általánosság és extensivitás volt a jelszó, addig ez alkalommal a specialitásra és extensivitásra fektették a fősúlyt.

Bécsben a szín változott. Az újdonságnak némi ingere rejlett abban, hogy az addig egymással vetélkedő London és Páris mellett egy harmadik világváros lép sorompóba, hogy a földnek kincseit Atlaszként hordja vállain. Már régebben tanakodtak a fölött, hogy Londonon és Párison kívül melyik nagyvárosnak nyujtsák a világkiállítások Eris almáját és míg néhányan Sz.-Pétervárra — mint Ázsia és Európa közötti középpontra — gondoltak, addig a többség Bécs mellett kardoskodott és csak igen kevesen gondoltak még harmadik sorban Berlinre is, mely 10—12 évvel ezelőtt alig volt még elsőrendű kereskedelmi világvárosnak tekinthető.

Bécs — habár óriási áldozatok és erőmegfeszítések árán — becsülettel felelt meg nem csekély feladatának. Bármennyire friss emlékezetben élt a londoni, különösen pedig a párisi kiállítások pompája és kápráztató fénye, a bécsi kiállításnak sikerét nem nyomták le, fényét nem árnyékolták be. Az 1873-ik évi gazdasági válság ugyan megrendíté e kiállítás

sikere iránti bizalmat, de Bécs, mintegy óriás csapáson, hirtelen túltette magát e válságon — és bár annak következményeit egyhamar kiheverni nem tudta — minden még létező erejét a Rotunda köré csoportosította. És e szivós akarattal és nem kicsinylendő erővel becsülettel meg is felelt azoknak a követelményeknek, melyeket az 1873-iki közkiállítás iránt a párisi és londoni kiállítások által nem kis mértékben elkényeztetett közönség táplált.

A bécsi nemzetközi kiállítás elődeit jóval felülhaladta mind terjedelemre, mind változatosságra és teljességre nézve. Új és eddigelé még nem kultivált téren is lépett föl e kiállítás, a mennyiben nemcsak az ipar, művészet és tudomány, nemcsak az egész nevelésügy jelenlegi állását, hanem azonkívül az őstermelés óriási fontosságú, de keveset mutató birodalmát is felakarta tüntetni, hozzákapcsolva időszaki kiállítások által a növény- és állattenyésztés soknemű ágait. De még ennél is többet láttunk. Az előállító termelés mellé, mely szemmel látható és kézzel fogható tárgyokban nyilatkozik, csatlakozott a *termelési statisztika és a forgalom is*, és pedig mind a pénz-, mind az áruforgalom, nevezetesen a *világkereskedelem feltüntetése*. Nemcsak a jelent, hanem az egyes termelési ágak egész multját feltüntette az ugynevezett *Additionelle Ausstellung*. Ezenkívül a kiállítással kapcsolatos *kongressusok* száma is nagy mértékben emelkedett s mindez a kiállítás általános keretét annyira kibővítette, hogy annak áttekintése és összehasonlító tanulmányozása nagyon meglett nehezítve. Így tehát felületesség mutatkozott a szemlélésben és bírálatban egyaránt és — a mi a legnagyobb baj — a résztvevők és maga a rendező állam sokkal nagyobb erőfeszítéseket kényszerültek tenni, mint a minők az erőikkel és elérhető eredményekkel arány-

ban állottak volna. Ez okozattal állott némi összefüggésben az 1873. évi óriási pénzválság is. A szédelgés már az előző években hihetlen mérveket öltött, az alapítási mániát a kiállítási előkészületek csak növelték, a túlfeszített húr elpattant és a közgazdasági téren bekövetkezett az a borzalmas reactio, melynek romboló hatása oly sokáig tartotta fenn káros befolyását.

A világkiállítások reformját már ekkor hangosan kezdték követelni. A főbb reformkivánságok a következők voltak: A világkiállításokból *ki kell zárni* mindazt, a mi más uton, például irodalmi uton, ábrázolás útján vagy megfelelő mintagyűjtemények által kevesebb költséggel és mégis alaposabban megismerhető. Ki kell zárni mindazt, a mit egyszerű szemlélés által megbirálni nem lehet s a melynek megértéséhez vagy méltányolásához különböző kísérletek szükségesek. A *csoportosítást* pedig olyformán kell szervezni, hogy minden ország egyenemű iparosai gyűjteményesen állítsanak ki, hogy a látogatónak ne ezer és ezer egyes kiállítóval, hanem 20—30 ország néhány termelési ágával legyen dolga. Bizonyos iparágakat tehát az egész világ összes kiállítói által kell csoportosítani, úgy azonban, hogy e csoportosításban is az egyesek érvényre emelhessek képességüket. Továbbá oda kell törekedni, hogy a világkiállítások ritkábbak legyenek és a köztermelésnek bizonyos csúcspontjait képezzék, az egyes nemzetek ereje pedig lehetőleg *országos* kiállításokon fokoztassék és csak az így felismert java kiállítók küldessenek a nemzetközi versenyek terére. Végre pedig fejleszteni kell mindazokat az intézményeket, melyek az ipar rendszeres haladására befolyással bírnak, úgy mint a szakiskolákat, gyűjteményeket, muzeumokat stb.

Nem beszéltek róla, hogy az öt-öt évi cyklus betartására emlékeztek-e az államok. A bécsi köz-

kiállítás után egyhamar alig lehetett újabb világkiállításokra gondolni. Franciaország akkor még az 1870. évi háború utóbajait tatarozta, más város pedig — a bécsi kiállítás tizennegyedmillió deficítje után — nem igen pályázott a nagy dicsőségért. . . .

És mégis — már három évvel a bécsi kiállítás után — 1876-ra *Philadelphia* város hívta meg az államokat az első tengerentúli világkiállításra.

A philadelphiai kiállítás berendezése, külcsinje, és a kiállítás terjedelme tekintetében nem érte el sem az utolsó párisi, sem a bécsi kiállítást. A rendezésben nem volt észrevehető sem az amerikaiak híresztelt gyakorlatiassága, sem az, hogy az európai tárlatokon valamit tanultak. Épületei nem feleltek meg a modern építészeti igényeknek, ámbár a kies Fairmount-park szép környezete igen alkalmas terület volt a kiállítás számára. A kiállítás főjellemvonása abban állt, hogy teljes fogalmat nyújtott Amerika óriási iparáról és általában gazdasági tevékenységéről. Európa sem volt a kiállításon úgy képviselve, mint az európai közkiállítások bármelyikén. Leginkább azok az államok voltak kénytelenek nagyobb szabású képviseltetésükről gondoskodni, a melyek Amerikával kereskedelmi összeköttetésben állottak, mint például első sorban Anglia, továbbá Belgium és Franciaország és részben — Oroszország.

Volt azonban a philadelphiai kiállításnak egy oly nevezetes epizódja, melyet főlemlíteni tartozunk. Magának az amerikai iparnak fontosságát sem lehetett európai szempontból kicsinyelni, s épp ezért majdnem minden állam szakférfiak által tanulmányoztatta a philadelphiai kiállítást, jelentéseket kérve arra nézve: vajjon az amerikai ipar mikor fog az európai piacok versenyterén épp oly félelmetes concurrens gyanánt megjeleni, mint az amerikai mezőgazdasági nyerstermények.

E szakférfiak közé tartozott REULEAUX, a németországi szakministerium küldötte. REULEAUX a kiállításon tapasztalta, hogy a német ipar műizlés és forma tekintetében teljesen el van maradva a többi nagyobb iparállamoktól és őszintén, tartózkodás nélkül, szigorú bírálattal mutatott rá e hanyatlás leverő jelenségeire. Sok zok-szó esett e miatt, de végre is be kellett látni, hogy REULEAUX urnak igaza van és ez időtől fogva nagy Németország roppant erőfeszítéseket tett műiparának fejlesztése érdekében. Az ipari rajziskolák, műipar-muzeumok, műipari mintalapok stb. útján a »billig, aber schlecht«-féle termelésnek határokat szabtak, még pedig oly határozott, szívós akarattal és kellő körültekintéssel, hogy a mostani decennium elejére eső németországi kiállítások meglepő eredményeket hoztak felszínre.

Az a szegletesség és rendszertelenség különben, mely a philadelphiai kiállítást jellemezte, egyszersmind azt az »eredményt« is létrehozta, hogy az Európán kívül tartott világkiállításokat immár nem veszik világkiállítás számba és a Melbourneban, Newyorkban, Sidneyben tartott hasonló kiállítások olyanoknak tekintetnek, melyeken első sorban Amerika vagy Ausztrália excellál és melyeken a világ összes államaiból részt vehetnek mindazok a termelők, a kik a tengerentúli földrészekben piacot, vagy kiállítási érmet keresnek. . . .

A szó szoros értelmében vett nagy nemzetközi kiállítások ragyogó fényénél még egyszer gyönyörködhettünk 1878-ban Párisban. Az ifju köztársaság, de a régi Franciaország mutatta meg ez alkalommal, hogy egy pusztító és költséges háború utóhatásai nem lehetnek tartósak az oly nemzetre nézve, melynek ereje iparában, művészetében és kulturintézményeiben rejlik. A Troccadero tágas palotái tehát újból befogadták a

világ nemzeteinek productumait. Németország ugyan politikai okokból nem jelent meg, de a népek békés versenyterén távolléte alig mutatott betölthetlen űrt. A többi nemzetek pedig ismét oly terjedelemben, oly jól vagy rosszul jelentek meg, mint 1873-ban Bécsben; legfeljebb Belgiumnak folyton izmosodó ipara és Amerika hatalmas gyártmányai domborodtak ki az eddigieknél kellőbb mértékben. Most már a régibb és legrégebb kor műemlékeinek összehalmozása nem tette azt a hatást, mint 1867-ben s az egész párisi közkiállítás — bár külső fény és pompa tekintetében nem maradt az előbbienek mögött — sokkal hidegebben hagyta a nagy közönséget, mint az előbbi nagy világkiállítások. Mintha a nemzetközi köztárlatok utolsó felvonása játszódott volna le Párisban! És valóban kilencz esztendei időközben a kísérletek ezen a téren nem újultak meg s az irányadó európai államok most már nem is gondolnak arra a dicsőségre, hogy kezüket az utolsó három évtized (1850—1880.) e látványos olympusi játékaik után kinyujtsák. Az a nézet, mely a világkiállításoktól immár folyvást kevesebbet és kevesebbet vár s azok jelentőségét mindinkább redukálja, általános lett s bizonyára széles körök osztoztak KELETI KÁROLY véleményében, a ki a párisi kiállításról irt terjedelmes jelentésének előszavában a következőket mondja:

»A mily üdvös volt a nemzetközi kiállítások első eszméje s a mennyire elfogadható ismétlésük hosszabb időközökben, ép annyira visszaéltek vele gyors ismétlésük által s rónak általa az országra s kiválóbb termelőire oly adót, mely nem áll arányban sem az illetők által viselni kénytelen s eléggé elpanaszolt tényleges adózással, sem és még kevésbé a kiállításoktól remélt s a legrikkább esetekben realizált haszonnal. — Nem is többé az iparostermelés mérkőzése és haladásának megítélhetése a főcél, melyet egyes országok ily kiállítások rendezésével elérni kívánnak s a mi a nemzetközi kiállítások eredeti indító oka vala.

Látjuk, hogy az utolsó párisi kiállításnál is teljesen eltérő tényezők működtek. Franciaország meg akarta a világnak mutatni, hogy mint köztársaság eléggé megerősödött, hogy kiheverte bajait, s valamint egykor a caesarismus kormánya alatt magánál tudta látni a világ összes államait és koronás főiket, ugy most is meghívhatja tűzhelyéhez a hatalmasságokat és bebizonyíthatja a világnak, hogy ő a győztes most is, legalább a béke nemes versenyében. Franciaország czélt ért. Az államok, az egy Németország kivételével, mind meghívtak; de mit értek el ezen többi államok, melyek meghívásának engedtek? mit azon számos termelők, kik államaik védszárnyai alatt oda elzarándokoltak? Hiú dicsőséget egynémelyik, elkedvetlenedést a másik, a harmadik kellemetlen kiábrándulást, *mindnyója tetemes költséget, tényleges üzleti hasznot vajni kevesen.*«

Ez állítás igazságát nem alterálja a világkiállítások statisztikája, a mely pedig majdnem bizonyossággal mutatja: miként emelkedtek azok térben, terjedelemben és — költségekben. Az első három világkiállításnak térbeli arányait a következő táblázat mutatja:

Elfoglalt területek.

Államok	London	Páris	London
	1851	1855	1862
négyzetögméterekben			
Anglia és gyarmatai	56,568	17,382	55,957
Franciaország	11,130	55,669	13,848
Ausztria	4,495	5,767	3,085
Poroszország	7,438	8,557	8,240
Egyiptom	214	328	233
Amerika (Egyesült Államok)	4,120	971	2,788
Belgium	3,478	4,948	481
China	482	—	465
Dánia	107	386	526
Görögország	53	189	87
Németalföld	428	1,131	645
Japán	—	—	186
Olaszország	803	1,300	1,510

Államok	London 1851	Páris 1855	London 1862
	négyzetméterekben		
Pápai államok	301	208	396
Mexikó	—	93	—
Perzsia	53	—	—
Portugalia	321	420	418
Románia	—	—	—
Oroszország	1,285	—	1,370
Svéd- és Norvégország	161	1,057	772
Svájc	1,124	1,572	1,240
Spanyolország	375	703	505
Törökország	642	453	465
Közép- és Délamerika	53	178	465
Más államok	429	454	26
Folyosók és mellék helyiségek ...	7,930	17,020	26,993
Összeg	95,990	118,786	120,011

A későbbi közkiállításokon igénybevett területet a következő számok mutatják:

	fedett	szabadban	összesen
	négyzetméter		
1867. Párisban	153,138	510,000 =	663,138
1873. Bécsben	103,000	2,500,000 =	2,603,000
1878. Párisban	250,000	450,000 =	700,000

A világhiállítások terjedelmét a kiállítók részvételének aránya szerint a következő adatok világítják meg:

1851. London összes kiállítók	13,917
1855. Páris » »	23,954
1862. London » »	28,653
1867. Páris » »	50,226
1873. Bécs » »	51,952*
1878. Páris » »	53,258

* E számban a keleti és délamerikai tartományok gyűjteményes kiállításában résztvevő kiállítók száma mintegy 10,000-ben van fölvéve.

A *költségekre* nézve csak az első három közkiállításról állanak részletes adatok rendelkezésre, melyek főeredménye a következő arányokat tünteti föl:

	Bevétel	Kiadás
London 1851.	5.061,000 frt,	2.927,950 frt,
Páris 1855.	1,280,994*	» 6.252,400 »
London 1862.	4.596,310 »	4.596,370 »
(Philadelphia 1866. 3.853,718 dollár, 9 mill. dollár.)		

A kiállítások által felkeltett érdeklődést a *látogatottságra* vonatkozó következő számok világítják meg:

	Látogatók száma	Legnagyobb napi látogatás
1851. London	6.039,195	109,915
1855. Páris	5.162,330	105,022
1862. London	6.212,130	67,022
1867. Páris	9.826,000	110,420
1873. Bécs	12.500,000**	139,073
1876. Philadelphia	8.004,263	275,000
1878. Páris	15.594,800	147,306

Mielőtt a világkiállításokról szóló ismertetést befejeznők, még néhány általános vonásban jellemeznünk kell azokat az eredményeket, melyeket leginkább ezeknek köszönhetünk.

A gépek terjedésének fontosságát a nagyközönség csak a közkiállításokból ismerte meg, a melyeken újabb időben nem elégedtek már meg egyes, magukban mozgó és működő gépek bemutatásával, hanem egész gyári eljárásokat mutattak be, a nyersanyagtól kezdve a feldolgozás minden stádiumát, egész a kész iparcikkig. A világkiállításoknak köszönhető továbbá a műipar regenerációja. Majdnem minden közkiállításnál találkozunk egy-egy korszakalkotó jelenséggel, mely

* Csak belépti díjából. A többi bevételek nincsenek kimutatva.

** Ez összegben befoglaltatnak a saison-jegyekkel történt látogatások is.

abban az időben vagy egészen új volt, vagy jelentékeny átalakítás folytán, mint új eljárás lépett a világiparba. Ezek közé tartoznak — a francia csillogó díszműveket nem is említve — India meglepő műipari czikkei, az üveg- és sgraffító-festés, a cloisonné-zománcz, a »pâte-sur-pâte« elnevezés alatt ismeretes díszítési mód, a műöntvények terén elért sikerek, az angol munka- és szerszámgépek, stb.

De volt hatása a közkiállításoknak a nagyközönségre nézve is. Az óriási csarnokok, melyek a nemzetek ipari, műipari, művészeti, technikai és tudományos kincseinek beláthatlan halmazát tartalmazzák, oly emelő látványt képeztek mindazokra, kik csak félig-meddig behatolhattak az azokat létrehozó haladási szellembe, hogy az bizonyára eltörülhetlen nyomot hagy az illetők szellemében. Ezer meg ezer ember, ki a tétlen maradásnak hódolva, nevetséges túlemelkedéssel nézett le mindenre, a mi nagy és nemes, a mi férfias küzdelemre méltó; egy tekintetre megtanulta, hogy az emberiség, mint egy test és egy lélek, magasztos és nemes cél felé törekszik, a művelődés és gazdagodás célja felé. Megtanulhatta, hogy e cél elérésére az egyedüli eszköz a szellemi és testi munka s hogy mindazok, kik ebben tehetségük szerint részt nem vesznek, hiábavaló, here tagjai a társadalomnak.

Ezer meg ezer ember, ki az emberi képesség hódításairól sejtelemmel sem birva, saját csekély tudását, képességét és igyekezetét nagyon elégségesnek tartotta és talán neheztelve nézte, hogy az ifjabb nemzedék többet akar tanulni, nagyobb képességekre akar szert tenni és nagyobb eredményeket akar elérni a gazdaság, ipar vagy művészet terén: a tudomány és ipar csodás vívmányainak szemlélése által egy pillanat alatt meggyőződhetett saját elmaradottságáról

és arról, hogy a szellemi és kézbeli képesség szabad versenyében az elmaradó egyes és nemzet enyészetre van kárhóztatva. Azok, kik e meggyőződésre jutottak, buzgó hívei lettek a haladásnak minden téren.

És ezt a vívmányt, ezt a tanulságot meg kell becsülni, ezt más úton elérni alig lehetett volna. E vívmány egyszersmind azt jelenti, hogy ezer és ezer ember, kiknek nagy része a világot mozgató eszmékről csak homályos sejtelemmel birt, tehát azok iránt nem is érdeklődött, helyesebb világnézletet nyert és ezt a helyesebb nézetet a közügyek, a haladás érdekében érvényesíti.

Az emberi termelés és tudás mutatóványainak óriás halmazán egy közös, félreismerhetlen jellemvonal vonul végig, mely annál szembeszökőbben jelentkezik, minél magasabb fejlettséget ért el az a nemzet, mely a haladás irányát látszik kijelölni. Ez a jellemvonal abban áll, hogy minden szellemi tevékenység, minden munkálkodó igyekezet *az ipar* felé látszik központosulni. Ennélfogva az ipar mindinkább kiterjeszti birodalmát és mindinkább uralomra vagy legalább is túlsúlyra jut a többi foglalkozási ágak fölött.

Más szóval, mint már előbb fölemlítettük, a kultur-államok iparállamokká lesznek, az ipar szolgálatait veszi igénybe a mezőgazdaság, az ipar szolgálatába áll a kereskedelem, az iparral rokonul a művészet, az iparé a jövő s erre kell támaszkodniok a lételüket biztosítani akaró államoknak.

A modern industrialismust a világkiállítások növelték nagyra. És midőn az ipari fejlődés szükségét már Európa-, sőt világszerte belátták, midőn az eszköz, mely erre a közfigyelmet fordítá, megtette szolgálatait, midőn a nemzetközi nagy mérkőzésekben körülbelül minden állam tisztában volt az ipari tevékenység terén

követendő irányelvekkel: akkor századunk ez olymposi versenyei, a világiállítások — melyek megtették kötelességüket — lejárták magukat. . .

A legutolsó párisi kiállításon már köztudattá vált, hogy a nemzetközi kiállítások az államoknak terhére vannak, az iparosokat felesleges és cél nélküli kiadásokba sodorják. Megelégtették a dicsőséget, megunták a pompát, melyre sok állam szempontjából ráillett a régi jó szólásmód: »fenn az ernyő, nincsen kas!« *

De nem unták meg és nem kicsinyelték azokat az általános célokat, melyeket a közkiállítások követtek. E célok közül főleg azokat, melyek az ipar intenzív terjesztésére vonatkoztak, jövőre is szem előtt tartották, csakhogy más és bizonyára megfelelőbb, nagyobb eredményeket teremtendő rendszer mellett. Fel kellett aprózni a föladatokat úgy, hogy abból minden állam kivegye és megértse a maga részét. Most már nem arról volt szó, hogy a béke közös versenyén centralizáljuk ipari, gazdasági és kulturális tehetségünket. Sőt ellenkezőleg! A népek a haladás általános színvonalát ismerve, *decentralizálni* törekedtek a kiállítások céljait. Minden állam *maga* akarta *közelebről* megismerni teremtő erejét, nem úgy, a mint *cziczomázva* a díszversenyen megjelenik, hanem úgy, a mint igazán van, a maga rideg vagy örvendes, de mindenesetre igaz valójában.

És *ez* az akarat, ez a törekvés adott új és friss életet, sőt eminens jogosultságot az *országos* kiállításoknak, melyek az 1878-iki időszak óta új virágzásnak indultak és en detail átvették azokat a föladatokat,

* Az 1873. évi bécsi közkiállításról szóló általános jelentésben egyik ismertető (BRINKMANN) a következőket mondja: »Die Weltausstellungen sollte man nur aus zwei Gesichtspunkten beschicken: um die Leistungsfähigkeit seines Volkes für den Export und um dessen Streben nach idealer Vollkommenheit darzustellen. Alles übrige sei schädlicher Ballast.«

melyeknek lehető megoldását a világkiállítások saját kizárólagos joguknak látszottak tekinteni.

Az országos kiállítások ügye előtérbe jutott s a világkiállítások teljesen háttérbe szorultak.

Az a társaság, mely 1861-ben a nemzetközi kiállítások és az ipar nemzetközi érdekeinek előmozdítására alakult (elnöke LE PLAY senator, az 1867-iki kiállítás igazgatója volt), csakhamar zátonyra jutott.

Azok a reformtervezetek, melyekkel a világkiállításokat felszínen tartani igyekeztek, nem tudtak megvalósulni. E tervek között leginkább figyelemre méltó volt a londoni. Az első két londoni világkiállítás rendezői ugyanis csakhamar belátták, hogy az eddigi nemzetközi tárlatok azért nem felelhetnek meg teljesen céljuknak, mert az országok egymástól el vannak tagolva, minden állam egész külön lép föl iparának száz és száz csoportjával, holott a főcélnek, az első kiállítások után, nem azt kell tekinteni, hogy az államok termelő ereje bemutatva legyen, hanem azt, hogy az egyes iparágak az egész világra nézve áttekinthető képből legyenek bemutatva. Nem voltak már kíváncsiak Angliára, Franciaországra, Belgiumra, Ausztriára stb., hanem szerették volna például az egész világ vasipari stb. csoportjait egymás mellett lánczolatosan látni, hogy e csoportonkinti rendezés által a kiállítások tanulságai hozzáférhetőbbek, érthetőbbek és értékesíthetőbbek legyenek. De e törekvés megvalósítása rendkívül sok fizikai akadályba ütközött. Még az 1867-iki párisi kiállítás e nemű kísérlete után is kivihetetlennek látszott. A tudomány, a leleményesség nem talált módot e lehetlenség legyőzésére *egy* világkiállítás keretében. De találtak módot, hogy e cél *fokozatosan*, tagolva, *több* kiállításban megvalósítsák. Az 1851. és 1862. évi kiállítási bizottságok ALBERT herczeg elnöklete alatt

állandósították és egy tervet és programot dolgoztak ki, mely szerint *tíz év alatt* — évenkénti kiállításokban — meg akarták valósítani a maguk elé tűzött föladatot. Minden évben 3—4 iparcsoport jelent volna meg a nemzetközi kiállításon, melynek egyik főczélja volt, hogy ne pompás remekműveket, hanem inkább a kereskedelem és forgalom számára szánt cikkeket mutasson be. A tíz évi ciklusra feloszlott program első része 1871-re esett, s az ez évben megtartott nemzetközi kiállítás (szépművészet, nevelésügy, tudományos fölfedezések, kertészet) kellő fénynyel és kielégítő sikerrel ment végbe, úgy hogy — bár csak néhány iparágra szorítkozott — az 1871-iki londoni kiállítás a nagyobb nemzetközi kiállítások sorába tartozott és ezért soroltuk azt a világkiállítások közé. De a tízéves ciklusnak következő két sorozatán már csekélyebb volt a részvét, kicsiny, alig számbavehető az eredmény, úgy, hogy a még hátralevő hét sorozatnak bemutatásáról le kellett mondani. Nem kis csapás volt e vállalatra nézve az a sajnos körülmény is, hogy ALBERT herceg, a nemzetközi tárlatok első megpendítője és atyai gondozója, még 1871-ben elhalt és a tíz évre tervezett világkiállításnak is eszmei tervezője, a vállalat lelke hiányozván, maga az egész tervezet dugába dőlt. De meg kellett akadni e vállalatnak azért is, mert a tulajdonképeni világkiállítások sem tartottak szünetet és a legvirágzóbb iparvállalatok sem bírták meg a terhet, hogy egy és ugyanazon évben a londoni nemzetközi *szakkiállítás*on, a bécsi *általános* világkiállításán és talán még egy csomó *helyi- és országos* kiállításán vegyenek részt. És ha a nemzetközi kiállítások történetében kutatunk s a londoni tíz évi ciklusra tervezett kiállítás programját, elveit és rendszeres egészét közelebbről megismerjük, igazán

sajnálkoznunk kell a fölött, hogy e vállalatot nem lehetett sikeresen keresztülvinni. E sajnálatunkat csak az a tapasztalat enyhíti, hogy bizonyos iparágakra kiterjedő nemzetközi *szakkiállítások* eszméje nem enyészett el, sőt újabb időben mindinkább előtérbe nyomul. Az ilyen kiállításoknak van tagadhatatlanul a legnagyobb praktikus haszna, ezek nyújtják a legkézzelfoghatóbb tanulságokat és — *eszké a jövő.*

Az 1878. évben megtartott »utolsó« világkiállítás volt — egy német tudóssal szólva — a »kulturai haladás utolsó nyilvános mértföldmutatója«. Legalább hosszú időre nem lesz követője. És miként a középvagy újkor hajdan virágzó államai bukásuk után idegenek kezére jutnak, úgy kapták fel a nemzetközi általános kiállítások eszméjét is — az élelmes vállalkozók. Újabb időben Amsterdamban voltunk tanui egy nemzetközi kiállításnak. A jövő évben hasonló kiállítás lesz Antwerpenben, az antwerpenit követni fogja egy a Kelet valamely alkalmas (és áldozatra kész) nagyobb városában s talán sorra veszi az egész világot, a míg az élelmes vállalkozók vagy meg nem gazdagodtak, vagy bele nem buktak merész terveikbe. Ez utóbbi valószínűbbnek látszik. - Mert a ki az amsterdami kiállítást látta és vissza tud emlékezni a bécsi vagy párisi (1878-iki) közkiállításra, az első pillanatban tisztában lesz magával az iránt, hogy e magánspekuláczió alapuló közkiállítások halvány árnyékai sem lehetnek a hajdani fényes világkiállításoknak. A név ugyanaz, a cél, az eszköz, a lényeg egészen más. És ha még egyes államokban vannak hiú emberek, a kik egy közkiállításon szerezhető érem vagy a kilátásba helyezett üzleti és kiviteli érdekek hangzatos ígéretei miatt lépen ragadnak, ezeknek száma évről-évre, napról-napra kevesbedni fog, mert

semmit sem követ oly gyorsan a kijózanodás, mint az üzleti érdekekben való csalatkozást. És ha van még európai város, mely azért a kétes dicsőségért, hogy nemzetközi kiállítást fogadhasson kebelébe, áldozatokra kész, ha van még ország, melynek népe az ily kiállítások nélkülözhetlen látogató-kontingensét szolgáltatja, a kijózanodás ezekre nézve is nemsokára be fog következni, sőt ijesztő példaképen talán a tapasztalatlanabb népekre is kihatni. Az »új« nemzetközi kiállításokat gyártó vállalat pedig az épületvázakat, melyek mint a sátorfák vándorolnak Amsterdamból Antwerpenbe, Antwerpenből Bukarestbe stb. (?), el fogja adni valamely árúcsarnoknak, a kiállítási sorsjáték-tervezetet el fogja égetni, s a világnak jó hosszú időre ismét nyugtalan lesz e talmi világkiállításoktól. . . .

Az államok és népek pedig megmaradnak az áldozatok árán szerzett ama tapasztalat mellett, hogy minden államnak legelső és legfőbb kötelessége, saját anyagi érdekeinek ápolása, saját iparának fokozatos fejlesztése, a hiányzónak megteremtése, a létezőnek emelése és a fejlett iparágaknak extensiv terjesztése.

És ama soknemű állami- és társadalmi intézkedés és intézmény mellett, melyek e célok elérésére a legbiztosabb eszközöket képezik: ragaszkodni fognak ahhoz az eszközhöz, mely valamennyinek kulmináló pontja: *az országos kiállításokhoz.*

III.

AZ ORSZÁGOS KIÁLLÍTÁSOK.

Az országos kiállítások ügyének nem csekély lendületet biztosítottak azok a szakegyének, a kik a különböző államok megbizásából a világkiállításokon tanulmányozták a *saját nemzetük* iparát, összehasonlítván azt a többi nemzetek iparával. — Példa reá REULEAUX esete, a kinek szigorú kritikája azt is eredményezte, hogy Németország területén 1879-től kezdve majdnem minden évre esik egy-egy igen jól szervezett országos kiállítás. De van rá sok más példa is. Említettük, hogy Olaszország, a Svájc, Törökország stb. csak a világkiállításokon szerzett tapasztalatok után bátorodtak föl nagyobb szerű országos kiállítások rendezésére. És ez a dolog természetében fekszik. Kivált azok az államok, melyekben a műipar s a tömegtermelés még nem emelkedett a tökély magas fokára vagy a kellő színvonalra, alkalmat kerestek arra nézve, hogy iparuk előnyeit és hátrányait közelebbről megismerjék, az előnyöket hasznukra fordítsák, a hátrányokat pedig lehetőleg elenyéztessék. Általában pedig az lett a kiadott jelszó: Igyekezzék minden állam saját anyagi haladását saját ereje, saját rendszere által biztosítani. Más szóval: minden országos kiállítás homlokzatára ki kell írni a régi görögök bölcs mondatát: *Ismerd meg magadat!*

És habár e czélokát a század elejétől kezdve egész a hetvenes évig tartott országos kiállítások alatt is követték, nem képezhet titkot, hogy az országos kiállítások nagyobb jelentősége tulajdonképen attól az időszaktól datálódik, a mikor a világkiállítások korszaka lejárt s a mikor az országos kiállítások nem a világkiállításon való megjelenés szárnypróbálgatásait vagy előkészületeit képezték, hanem az önálló, rendszeres és czéltudatos actió alapja gyanánt vétettek.

És ez időtől fogva az országos kiállítások czélját majdnem *tudományos rendszerbe* lehet foglalni, mely saját tapasztalataink alapján a következőkben állítható egybe:

Az országos kiállítás czéljai és föladatai: 1. *általánosak*, 2. *a közönség-*, 3. *az iparos- és termelő-*, 4. *az állam szempontjából* érdemelnek kiváló figyelmet. Közzelebről tekintve a dolgot, e rendszert következőképen lehet tagolni:

I. Általános föladatok.

1. Az országos kiállítások föladata, hogy a hazai ipar- és gazdaság különböző ágait (továbbá a közművelődési intézményeket, a forgalmat, közlekedést, stb.) alaposan és rendszeresen, előnyeikkel és hiányaikkal és termelési képességükben megismertessék.

2. Mint a nemzeti munka ünnepei, arra valók e kiállítások, hogy az ország lakosságának közérdeklődését felköltsék, bennük a munka iránti becsülést és általában a hazaszeretetet megszilárdítsák.

3. Hogy a belföldi termelés és tevékenység piacza kibővítettessék, hogy a belföldi forgalom nagyobbodjék, hogy az ipar és termelés hazájában lehetőleg minden piacot meghódítson.

II. A közönség szempontjából.

4. Egyik főfeladata az országos kiállításoknak, hogy a fogyasztó közönséget a termelővel nemcsak megismertesse, hanem azzal lehetőleg érintkezésbe is hozza; a kiállítás ez által megközelítheti azt a célt, hogy a fogyasztó lehetőleg minden szükségletet a bel-földön fedezze s szükségletének legjobb igénye szerint való fedezése szempontjából a legkiválóbb megrendelési forrásokat megismerje.

III. Az iparos (termelő) szempontjából.

5. Az ipar és műipari cikkek együttes képességének láttára minden iparosban bizonyára felebred az önérzet és a jogos büszkeség, mely az alkotó, termelő erők ez ünnepi versenyein nem teheti elbizakodottakká azokat, a kik benne részt vesznek, hanem inkább buzdítólag, fölemelőleg hat a kiállítás minden tényezőjére.

6. Az iparosok megismerik az iparukban felhasználható új nyersanyagokat, ezek pótszereit, a félkészítményeket, szerszámokat, műszereket, gépeket, találmányokat és egyéb segédeszközöket; megismerkednek a formailag legszebb, legkeresettebb mintákkal, műipari izlésük a kiállítás legszebb tárgyainak befolyása alatt finomul s mindez jelentékeny befolyással van *versenyképességük* emelkedésére.

7. Ujabb üzleti összeköttetésekre, tehát kiterjedésre és esetleg új piacok hódítására ad alkalmat a kiállítás.

8. A kiállítások, a nagymérvű látogatottságnál fogva, egyszersmind országos vásároknak is tekintetnek s mint ilyenek — habár rendszeren csak ama cse-

kélyebb számú kiállítóknak, kik a közönség izlésével számot vetve, a jó alkalmat fel tudják használni — mindenestre anyagi előnyöket is biztosítanak.

(Mellesleg azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a nagyobb kiállítások körül az építési-, lakberendezési- és díszítő-iparosok — mint vállalkozók is — nem jelentéktelen munkát nyernek és hogy az illető város, melyben a kiállítás rendeztetik, közforgalmi tekintetben [szállodák, vendéglősök, járművek, stb.] sokat nyer.)

IV. Az állam szempontjából.

9. A kiállításokat ugyan majdnem mindenütt erre hivatott szaktestületek kezdeményezik és rendezik, de épen ezek tanulmányai és jelentései alapján van alkalma az államnak a gazdasági tényezők hathatós fejlődésére erélyes iparpolitikai actió és közvetlen támogatás által is üdvös befolyást gyakorolni. Az orsz. kiállítások eredménye alapján konstatalható ugyanis leginkább:

a) mely iparág (vagy más termelési ág) nincs még képviselve az országban;

b) mely iparág van gyöngén képviselve, melyeknek meghonosítására vagy fejlesztésére kell társadalmi vagy állami intézkedések által közrehatni;

c) mily irányban kell a műizlés (nemzeti stylus) fejlesztésére, a szakoktatás hézagainak pótlására, újabb ipari eljárásoknak meghonosítására, új segédeszközök és szakismeretek terjedésére az érdekelt körökben hatni;

d) milyen politikai és közgazdasági intézkedések szükségesek esetleg bizonyos ipar- és termelési ágak védelme és jövője érdekében (vám- és tarifa-politika, szabadalmi- és védjegy-ügy, pénz- és hitelügy, közutak, vízi utak, vasutak, konzulátusi ügy, stb. stb.)

Természetes, hogy e czélok közül nem valamennyi áll minden országos kiállítással kapcsolatban és még természetesebb, hogy e kiállítások nem valamennyi felsorolt föladat megoldására nézve gyakoroltak egyszerre, közvetlen és egyforma befolyást. De hogy egy vagy több irányban az eddigi országos kiállítások az említett czélokat megközelítették vagy előmozdították, ez kétségbevonhatlan. Az eddigi tapasztalat is igazolja e föltevést és ezért tudtak az országos kiállítások Európaszerte tért foglalni és ezért tudták végre a világkiállításokat is feleslegessé tenni. És mindezek után bizonyára hosszabb ideig is fogják magukat felszínen tartani, mint a világkiállítások.

Az újkori, vagy helyesebben a szerves és a főntebb tagolt elvek alapján rendezett kiállítások külön szakszerű ismertetése túllépné e tanulmány czélját és keretét. Ha az egyes kiállítások *eredményét* számokba és adatokba lehetne foglalni, ez volna mindenesetre a legalapobb tájékozás. Mivel azonban a kiállítások anyagi és erkölcsi eredménye rendszerint nemcsak egy bizonyos időszakra, hanem hosszabb időre is kihat: a zárszámadásokat e tekintetben csak hozzávetőleg is megállapítani, a lehetetlenségek sorába tartozik. A gyakorlati tapasztalatok alapján mindenesetre konstatálni kell, hogy az 1879. óta ismert országos kiállítások — talán egyetlen egynek (a Majna melletti Frankfurtban 1881-ben tartott szabad. kiállítás) kivételével — többé-kevésbé áldásos hatással voltak az illető termelési ágak gyarapodására. De ha az országos kiállítások belső értékével tüzetesen nem is foglalkozunk, mivel e kiállítások mindnagyobb-mérvű fölkarolása által maga a kiállítási ügy is mintegy studiummá vált, nyomról-nyomra követni akarjuk a fontosabb mozzanatok, melyek az egyes kiállítások szervezése szempontjából különös figyelmet érdemelnek.

Mert a szervezet tökéletesedése által nemcsak az a cél éretett el, hogy a kiállítások rendezését könnyebb és sok tekintetben biztosabb alapokra fektették, hanem eléretett az is, hogy a kiállítások céljai és feladatai úgy a kiállító-, mint a látogató közönség, valamint a kívánatos eredmények szempontjából is mindinkább teljes mértékben megközelítve lettek és eléretett az a nem megvetendő előny is, hogy a kiállítások anyagi eredménye (tiszta jövedelme) ipari közcélokra biztositott. (Az újabb orsz. kiállítások közül ugyanis mindazok, melyek nem a kormány kezdeményezéséből és nem ennek rendezése mellett jöttek létre, többé-kevésbé jelentékeny jövedelmet értek el, csak az 1881-iki hallei kiállítás végződött némi deficittel.)

Az országos kiállítások szervezetének főbb mozzanatait és statisztikáját csak az utolsó párisi világkiállítási időszakról kezdjük ismertetni és így csak a következő nevezetesebb országos kiállításokra szorítkozunk:

1879. Berlin	(Berlin városra szorítkozva)	
1880. Düsseldorf	(Rajnai tartományokra kiterjedőleg)	
1880. Brüsszel	(Belgiumra	»
1880. Bécs	(Alsó-Ausztriára	»
1881. Boroszló	(Porosz-Sziléziára	»
1881. Halle	(Szászországra	»
1881. Stuttgart	(Württembergre	»
1881. Milánó	(Olaszországra	»
1882. Nürnberg	(Bajorországra	»
1882. Trieszt	(Ausztria-Magyarországra	»
1882. Moszkva	(Oroszországra	»
1883. Zürich	(Helvécziára	»
1884. Turin	(Olaszországra	»

Ezekhez vesszük még a statisztikai adatokban való összehasonlítás okáért a hazánkban Kecskeméten 1872-ben, Szegeden 1876-ban és Székesfehérvárott 1879-ben tartott országos jellegű kiállításokat, meg-

jegyezven azonban már itt, hogy a *hazai* kiállítások történetének és fejlődésének behatóbb ismertetésére még visszatérünk.

Az 1879. évi *berlini* kiállítás főadata volt, Berlin városának gyári- és kézmű-iparát a fejlődés és versenyképesség teljességében feltüntetni oly célból, hogy jó hírre ve gyarapíttassék, *némely előítéletek legyőzessenek* és a birodalmi fővárosnak, mint ipari és kereskedelmi központnak, jelentősége érvényesíttessék. A kiállítás költségeinek biztosítására legnagyobbbrészt iparosok körében 200,000 márka *bi-tositéki alap* iratott alá és ez által oly kezdeményezés tétetett, mely a későbbi országos kiállítások legtöbbjén érvényesült. A jury tagjait a kiállítók választották, a porosz kereskedelmi miniszterium *állami jutalmakat* tűzött ki és ezek odaítélésére nézve különösen kikötötte, hogy az e jutalmakra javaslatba hozott iparosok sem maguk nem tartozhatnak a bíráló bizottságba, sem pedig a jury valamely tagjával *rokonságban nem állhatnak* s végre mint szakértők sem fungálhatnak egyetlen csoportban sem. A kiállítók csak diplomákkal lőnek jutalmazva, de minden ily okmánynyal kitüntetett kiállító a saját költségén, a bizottság által megállapított és utánzás ellen törvényesen biztosított minta szerint *egy-egy ezüst-érmét* készíttethetett.

Az 1880. évben *Düsseldorfban* megtartott kiállítás garancia-alapját már 390,000 márka képezte, melyből 100,000 márkát a vasutársulatok irtak alá. E kiállítás ugy kitünő szervezete, mint szép beltartalma által tünt ki s az eddig (1880-ig) rendezett országos kiállítások között a legjobban szervezettnek volt elismerve. Különös érdeket kölcsönzött a kiállításnak a valamennyi régi műipari stylust, szobaberendezések által feltüntető mű-történelmi kiállítási pavillon.

A *gráci* orsz. kiállításról főlemlitendő, hogy állami jutalmak (ezüst- és bronzérmek) és kiállítási jutalmak (díszoklevelek, érmek és dicsérő-oklevelek) osztattak ki a kiállítók között. Az osztrák kereskedelmi miniszterium által felajánlott állami díjak odaitélésére nézve a következő elvek voltak irányadók:

1. Az állami díjak megelőzik a bármely fokozatban odaitélt egyleti vagy egyéb lokális jutalmakat;
2. az állami díjak odaitélésénél első sorban az a tartomány vagy kerület veendő tekintetbe, a hol a kiállítás rendeztetik, feltéve, hogy az illető területbeli kiállítók közt a díjazásra érdemesnek találtak;
3. külföldi czégek csak másodsorban részesítendők az állami díjazásban, ha t. i. a jury nézete szerint a tartományból vagy az illető kerületből kellő kompetensek nincsenek, vagy ha egyes, kiválólag jeles iparműveknél az e szabálytól való eltérés igazolva van;
4. állami intézetek, muzeumok, a kormánytól függő szakiskolák állami díjakban nem részesíthetők; végre
5. a képzőművészet, közoktatás, az építészeti és mérnöki szakok, továbbá a mezőgazdaság, erdészet stb. körébe tartozó művek és termények kiállítóinak állami díjak szintén nem ítélhetők meg.

Az 1880. évi *brüsseli* nemzeti kiállítás a belga függetlenségi harcz félszázados évfordulójának megünneplése alkalmából rendeztetett a kormány által és e nemzeti ünnep méltó megünneplésére valóban nem kínálkozhatott volna szebb alkalom, mint e kiállítás, mely a kis Belgium életrevaló, verseny- és kivitelképes iparát a legkedvezőbb színben tüntette fel. A nagy nemzeti ünnep méltó koronája volt a belga iparnak e kiállításon elért diadala. Az országos kiállítás ünnepi jellegét még inkább emelte az a körülmény,

hogy a kormány felhívására jelentkezett kiállítók sem térdíjat, sem szállítási díjat nem fizettek, sőt a hajtó gőz-, víz- és légszeszerőt is ingyen kapták. E kiállításról szóló jelentésében mondja gróf ZICHY JENŐ a következőket:

»Az ünnepélyek fénypontját az országos kiállítás képezte. Ez nyitotta meg az örömnapok sorát, ez zárta be az ünnepélyeket s közben is ez volt a fény és büszkeség központja. Belgium demonstrálta, hogy azt, a mi, leginkább fejlett iparának köszönheti. Igazololta, hogy az állami jólét és népe megelégedésének alapja leginkább iparában és iparosainak magas tokú képzettségében rejlik. Kimutatta, hogy eleve felismerte a kincset, melyet az ipar rendszeres fejlesztése minden államban képez, de nemcsak felismerte, hanem évről-évre mindig nagyobb fokozatban és hatalmasabb arányokban ápolta és támogatta minden rendelkezésre álló eszközzel annak haladását. Így jutott Belgium iparával ama magas fokra, melyen mint önálló és független állam nyugodtan nézhet jövője elé és gondok nélkül tekinthet a mind nagyobb mérvet öltő közvagyonosodásra, polgárainak jólétére és azon fokozatos hódításra, melyet nemzeti ipara Nyugat és Kelet tartományaiban is tesz.

A régebben még csak szerény földműves-állam nemzeti kiállítása talán épen ezen szempontokból kellett nagyobb érdeklődést azok előtt, kik azt nemcsak mint közönséges tárlatot tekintették meg, hanem mint olyant, mely tulajdonképen nyitját képezi a belga állami nemzetlét biztosításának és fönmaradásának.

És a kiállítás ez irányból tekintve, ránk nézve is nagy fontossággal bír; mert abban és annak előnyeiben egyenesen kijelölve látjuk a követésre méltó példát: mint kell egy nemzetnek, melyben az egészséges

ipari fejlődésre minden kedvező előfeltétel megvan, az egyoldalú őstermelésből lassankint kibontakozni és kellő átmenettel, minden hirtelen és ártalmassá válható fordulat mellőzésével, a kellő fokozatok fönntartásával a nyers terményeket értékesíthető és ipari termelés tekintetében túlsúlyra vergődő állammá átalakulnia.«

Az 1881. évben Boroszlóban, Halleben, Stuttgartban és Milánóban találkoztunk országos kiállításokkal. Mindegyik a maga nemében, a maga körében és a maga céljaiban megfelelt a hozzája kötött nem csekély mérvű várakozásoknak. A hallei kiállítás mindenféle hatósági és állami támogatás nélkül rendezett, a stuttgartiról érdemes följegyezni, hogy azt egy állandó iparcsarnok fölavatása alkalmából rendezték. A boroszlói kiállítás biztosítására 220,000 márka, a halleira 350,000 márka, a milánióra 800,000 lira garancia-alap iratott alá.

Az 1882. évi *Nürnbergben* tartott országos bajor kiállítás bizonyára hosszú időre egyike lesz az u. n. minta-kiállításoknak. Már a kiállítási program mutatja, hogy mennyire igyekezett e vállalat abba a keretbe illeszkedni, melyet az országos kiállítások céljaira és föladataira nézve föntebb kijelöltünk. A nürnbergi kiállítás főcélja volt a bajorországi kézmű- és gyáripari tevékenységnek, valamint az ezekkel kapcsolatos művészeti törekvéseknek hű képét nyújtani, az eddigi ipariskolák és iparegyesületek javítása és fejlesztése, iparmuzeumok berendezése, a közlekedési eszközök kiterjesztése és a törvényhozás által előmozdított *haladásnak* föltüntetése; célja továbbá, hogy lehető teljes, áttekinthető képben a művészetnek és a *tudománynak az iparra és technikára való alkalmazását* és ennek ez irányban való befolyását is feltüntesse és e be-

folyásnak nyomán keletkezett *gazdasági változásokat a cikkek értékére*, az elárúsításra és kereskedésre vonatkozólag tisztán kimutassa; — végre, hogy az ország egyes kerületeit termelő- és előállítási képességükről közelebbről felvilágosítsa s az ennek folytán netán keletkező *öntudatos kezdeményezéseket támogassa*, a támogatásra és fejlesztésre váró iparágak felvirágoztatását előmozdítsa, a létezőnek fejlődésére annak megismertetése által alkalmat szolgáltatson s általában, hogy *»a jövőbe vetett bizalmat minden körben megerősítse.«*

De magában a szervezetben sok életrevaló újítással és oly kezdeményezésekkel találkozunk, a melyek bizonyára sokáig lesznek még irányadók a későbbi országos kiállítások alkalmával. A csoportbeosztás oly természetű volt, hogy a kész cikkek mellett azok nyersanyagja és a feldolgozás körül használt eszközök is fel voltak tüntetve; a szegényebb iparosoknak a kiállításon való részvételére maga a bajor király, mint a kiállítás védnöke, jelentékenyebb összeget (25,000 márkát) adományozott. A kiállításra készülő iparosok számára egy rajzoló és tervező iroda szerveztetett, mely a kiállításnak a kiállítási tárgyak műformájára és dekoratív irányára nézve megbecsülhetetlen szolgálásokat tett. A jury tagjai és a szakértők költségeit megtérítették; a bírálat eredménye ellen felebbezésnek hely nem adatott; a juryben a kormány képviselője is részt vett és a jutalmakat (arany-, ezüst-, bronz- és közreműködési érme) igazoló okmányokat a belügyminister írta alá. — Kitünően volt szervezve a kiállítási őrszolgálat és felügyelet, a kiállítási kert az esti látogatás számára is megnyitották; a vendéglők és sörházak fogyasztási adót fizettek, a mi csinos jövedelmi forrásává vált a kiállításnak. Végre a városba özönlő idegenek érdekeire való tekintettel lakás-köz-

vetítési iroda szerveztetett. Szóval a kiállítók, a látogató helyi- és vidéki közönség érdekeire, de magának a kiállításnak anyagi és erkölcsi érdekeire is anyira tekintettel volt a nürnbergi kiállítás, mint azelőtt egyetlenegy sem.

A *Zürichben* 1883-ban rendezett országos kiállítás már sok tekintetben a nürnbergi mintát tartotta szem előtt, sőt azt újabb, kiegészítő intézkedések által tökéletesítette. Ezek közé tartozik a hivatalos elárusítási iroda, a jury szervezete stb. A jury tagjai és a szakértőknek kiadásai szintén megtérítettek, a bírálatba külföldi szaktekintélyek is befolytak; a jutalmat csupán okmány képezte, melyben a jury bírálatának indokolása foglaltatott. Az éjjeli felügyelet és a biztonsági intézkedések még praktikusabb szervezetet nyertek, mint Nürnbergben, az esti látogatás itt is elfogadtatott s a közönség szórakoztatásáról épügy, mint Nürnbergben, változatos zenekari hangversenyek és más hasonló spectaculumok szolgáltak.

Végre a csak most folyó *turini* kiállítás terjedelemre nézve felülmúl minden eddigi országos kiállítást, megfelelő szervezetre nézve azonban nem sokat okult az ép most említett két mintaszerű kiállítás tanulságain. Mint az újabb kiállításokat általában, úgy a turinit is jellemzi az a törekvés, hogy a kiállításokhoz hozzászokott közönségnek valami újat, vonzót nyujtson és e törekvés hatása alatt épült gyönyörű nagy hangversenyerme, melyben rövid időközökben élvezetes előadások rendeztetnek. Van továbbá e kiállításnak két oly specialitása, mely a nemzetre nézve bizonyára nem téveszti el hatását és állandó vonzerőt gyakorol. Ezek egyike a *Risorgimento*, melyben a mai Olaszország alapítására vonatkozó hadi emlékek, történelmi iratok, festmények stb. stb. vannak összehalmozva.

Ez emlékek legapróbbja is alkalmas arra, hogy a kegyeletet minden olaszban felébreszsze, mert az emlékek, kéziratok, arczképek, öltönyök, fegyverdarabok mindegyike egy-egy nevezetes adalékot képez a fiatal Olaszország közelmúltjának történetéhez. A másik specialitása a kiállításnak a *középkori várkastély* utánzata, mely teljesen korhű minták szerint mutatja be a középkori várur kastélyát, udvarát, lakberendezését és részben azt az ipart és életet, mely azzal kapcsolatban van. A kiállítás mindkét specialitása oly unicumot képez, mely méltán vonzza a bel- és külföldi látogatókat egyaránt, mert azok emlékei a legkellemesebb benyomást gyakorolják a szemlélőre.

De — habár ismételten hangsúlyozzuk, hogy a legnagyobb tisztelettel és elismeréssel szólunk a turini kiállításnak most említett mindkét specialitásáról — nem lehet elhallgatni azt a meggyőződésünket, hogy ily rendkívüli eszközöknek a kiállítások alkalmával való — bár jogosult — felhasználása, azt bizonyítja, hogy a közönséget a bizonyos területen ismétlődő kiállítások megszokottságával szemben, kell bizonyos *látványosságok* által a kiállításokhoz szoktatni. Mindenesetre kívánatos, hogy e látványosságok mindig és mindenütt oly tapintatosan legyenek megválasztva és úgy tudjanak a nemzeti kegyeletre és érzületre támaszkodni, mint Turinban, mert ha a megengedett határokat e tekintetben túllépnek, — a kiállítások könnyen vásári komédiákká sülyedhetnek alá.

A látványosságok változatosságáról különben a turini kiállítás más uton is gondoskodott. A sokféle időleges (kertészeti-, virág-, gyümölcs-, állat-, stb.) kiállításokat nem is számítva, voltak löversenyek, országos összejövetelek, tüzoltó-ünnepélyek és számos komolyabb célú szakértekezlet is.

Igazán kár, hogy a cholera, mely már június hó végén a kiállítás közelében felütötte rémes fejét, roppant kártékony befolyást gyakorolt a kiállítás anyagi sikerére, melynek teljességét pedig ez a kiállítás méltán megérdemelte volna.

A felsorolt kiállítások terjedelmére, látogatottságára, tartamára és részben költségeire nézve tájékoztatásul szolgálnak a következő adatok, melyek a kiállítási ügy fejlődésére nézve is némi világot vetnek:

I. BEÉPÍTETT TERÜLET.

	Beépített terület négyyszög. m.	Egy kiállítóra esik négyyszög. m.
1872. Kecskemét.....	2,310	4'0
1876. Szeged	5,400	2'5
1879. Székesfehérvár	7,500	2'5
1879. Berlin.....	21,100	12'0
1880. Düsseldorf.....	32,100	12'5
1880. Brüsszel	70,000	12'0
1880. Bécs	23,000	15'0
1881. Boroszló	22,300	17'0
1881. Halle	29,450	19'0
1881. Stuttgart	12,000	6'5
1881. Milánó	51,000	6'5
1882. Nürnberg	32,000	11'5
1882. Trieszt	21,000	7'0
1883. Moszkva	77,400	12'0
1883. Zürich	36,000	7'5
1884. Turin.....	132,000	7'2

II. TÉRDÍJAK

fedett csarnokokban.

	Szabadon álló tér négy szög m é t e r e n k é n t	fal melletti tér	fali tér
Kecskemét	—	—	—
Szeged	4 frt	2 frt	1 frt
Székesfehérvár	4 »	2 »	1 »

	Szabadon álló tér	falmelletti tér	fali tér
Berlin	négyszögméterenként 30	márka	
Düsseldorf.....	»	4	»
Brüssel	—	—	—
Boroszló	négyszögméterenként 20	márka	
Stuttgart	15 mk.	10 mk.	5 mk.
Milánó	—	—	—
Nürnberg	20 mk.	20 mk.	15 mk.
Trieszt	13 frt	5—10 frt	3 frt
Moszkva	—	—	—
Zürich	—	—	—
Turin.....	—	—	—

(Az üresen hagyott helyeken *térdíjat* nem fizettek.)

III. A KIÁLLITÓK SZÁMA.

	Összes szám	Ipar	Mezőgazd.
Kecskemét	575	—	—
Szeged.....	2,227	1,668	236
Székesfehérvár	2,778	1,947	351
Berlin	1,781	1,781	—
Bécs.....	1,500	1,500	—
Grác	1,858	1,500	279
Düsseldorf	2,560	2,200	236
Brüssel.....	5,300	3,600	1,171
Boroszló	1 329	1,252	—
Halle	1,552	1,300	135
Stuttgart	1,548	1,494	54
Milánó.....	7,846	7,500	—
Nürnberg.....	2,818	2,500	—
Trieszt.....	3,158	2,800	334
Moszkva	5,318	4,900	300
Zürich	4,864	3,891	473
Turin	12,776	—	—

IV. A KIÁLLITÁS TARTAMA.

Kecskemét	1872. aug.	31. —	szept.	18.
Szeged	1876. »	20. —	»	10.
Székesfehérvár	1879. márcz.	17. —	julius	1.
Berlin	1879. május	1. —	szept.	30.

Grác	1880. szept.	1.	—	okt.	3.
Düsseldorf	1880. május	9.	—	»	1.
Boroszló	1881. »	15	—	»	4.
Halle	1881. »	15.	—	»	2.
Stuttgart	1881. »	10.	—	»	1.
Nürnberg	1882. »	16.	—	»	15.
Trieszt	1882. aug.	1.	—	nov.	15.
Moszkva	1882. május	20.	—	okt.	1.
Turin	1882. »	1.	—	nov.	15.

V. LÁTOGATOTTSÁG.

	Fizető látogatók száma	Látogatók napi átlaga
Kecskemét	10,029	1,254
Szeged	45,000	2,250
Székesfehérvár	97,000	2,150
Berlin	1.375,700	9,000
Grác	190,000	5,800
Düsseldorf	1.100,000	7,500
Boroszló	530,000	4,000
Halle	469,000 *	3,800
Stuttgart	958,000	7,000
Nürnberg	904,000 **	6,000
Moszkva	—	{ hétköznap 4,000
		{ vasárnap 18,000
Turin	Még nyitva.	

VI. BELÉPTI DÍJAK.

	Hétköznap	Ünnepnap
Kecskemét	50 kr.	50 kr.
Szeged	50 »	50 »
Székesfehérvár	50 »	50 »
Berlin (hétfőn és csütörtökön 1 márka.)	1 márka	fél márka
Grác (kedden és csütörtökön 40 kr.)	40 kr.	20 kr.
Düsseldorf	1 márka	1 márka
Brüssel	1 frank	1 frank
Boroszló	1 márka	fél márka

* Ezenkívül 7737 bérleti jegy.

** 5,800 bérelt jegy.

	Hétköznap	Ünnepnap
Halle (csütörtökön fél márka)	1 márka	fél márka
Stuttgart	1 »	» »
Milánó (pénteken 2 lira)	1 lira	1 lira
Nürnberg	1 márka	1 márka
Trieszt	50 kr.	50 kr.
Moszkva (hétfőn 1 rubel).....	30 kopek	15 kopek
Zürich	1 frank	fél frank *
Turin	1 lira	1 lira.

VII. FŐBEVÉTELEK.

	Térdijakból	Belépti-dijakból
Kecskemét.....	—	3,393 frt
Szeged	8,364 frt	22,249 »
Székesfehérvár	34,861 »	48,725 »
Berlin	210,000 márka	761,500 márka
Grác	15,351 frt	55,764 frt
Düsseldorf.....	121,949 márka	1.013,728 márka
Boroszló.....	128,000 »	296,000 »
Halle	80,000 »	250,000 »
Stuttgart	79,277 »	567.240 »
Milánó	—	1.226.797 lira
Nürnberg	270,000 márka	780,000 márka
Zürich	—	1.075,376 frank

VIII. FŐKIADÁSOK.

	Épitkezésre, parkirozásra, installatióra stb.
Szeged	15,370 frt
Székesfehérvár	32,932 »
Berlin	463,700 márka
Grác	74.778 frt
Düsseldorf	825,072 márka
Boroszló.....	395,500 »
Halle	279,000 »
Stuttgart	321,589 »
Milánó	1.662,000 lira
Nürnberg	900,000 márka
Zürich	1.067,580 frank.

* Délutáni 1 órától kezdve.

A kiállítási ügy decentralizációja az országos kiállítások által is nyert. Mert miként a világhiállítások önkéntelenül az országos kiállítások szükségességére és kiváló előnyeire adták meg az eszmét, úgy az országos kiállítások még tovább vitték ezt és a *szakkiállítások* rendezésére vezettek. A mezőgazdasági — és pedig méhészeti-, állat-, méh-, kertészeti-, virág-, gyümölcs-, halászati- stb. szakkiállítások ugyan már azelőtt is nagy mértékben el voltak terjedve, de ezeknek az iparra való átvitele újabb keletű és kisebb mértékben, de talán több gyakorlati eredménnyel mégis meg fogja valósítani azt a célt, melyet az 1871-ben kezdődött londoni kiállítási cyklus tartott szem előtt. Agyagipari, üvegipari, gyapjuipari, karto-graphiai, könyvkötészeti és egyéb szakkiállítások minden évben ismétlődnek Német-, Francia- és Angolországban, sőt újabban Ausztriában is. — E bizonyos szakmákra kiterjedő kiállításoknak igen praktikus célja az, hogy első sorban az illető iparban elért haladást tüntessék fel és *oktatólag* demonstrálják, másrészt, hogy az iparosokat a legjobb segédgépekkel, eszközökkel, új találmányokkal, anyagokkal stb. megismertessék. És hogy e célt ily szakkiállításokon könnyebben lehet elérni, mint pl. országos kiállításokon, az természetes, mert az iparosok között uralkodott régi és újabb (czeh) szellemnél fogva nyilvánvaló, hogy minden iparos első sorban és legközvetlenebbül érdeklődik a saját szakmájának minden ügye, mint általános iparérdekű ügyek iránt. Ehhez járul az is, hogy e szakkiállítások rendszerint az illető iparág érdekeinek fejlesztését célzó országos kongresszusok és értekezletek vagy egyszerűbb tanácskozásokkal vannak összekötve, melyek iránt az illető szakiparosok színe-java mindig kiváló érdeklődéssel viseltetett. E szakkiállítások tovább-

fejlődése gyanánt tekintendők például a kisipari gépek s eszközök kiállítása (Bécs, Drezda), a füstémésztő készülékek kiállítása (London), az egészségügyi nemzetközi kiállítás (Berlin) és általában mindazok a kiállítások, melyek kizárólag bizonyos szakma érdekeinek fejlesztésére vannak szentelve, s melyek legtöbbször országosak, de számos esetben nemzetköziek is. És a kiállítások fejlődésének története megtaníthatott bennünket arra, hogy az ilyen helyesen szervezett és nem túlságos rövid időközökben ismételt szakkiallítások praktikus haszna, tehát jövője iránt is kellő bizalommal viseltessünk. A mit a londoni tíz évi cyklus — az ily nagyobb szabású kiállításokkal járó pompa és fény miatt — nem tudott elérni, azt el fogják érni a gyakorlati igények szem előtt tartásával lehető egyszerűségben, úgyszólván polgáriasan rendezett és csekély költséggel járó emez újabb szakkiallítások és versenyek.

MÁSODIK RÉSZ.

HAZAI KIÁLLÍTÁSAINK

1842—1848.

Források az egész fejezetre nézve :

- JEGYZÉK az első magyar iparegyesületi kiállításra beküldött tárgyakról.
Augusztus 25-ikén, 1842.
- KOSSUTH LAJOS: Jelentés az első magyar iparműkiállításról. 1842.
- TÁRGYJEGYZÉK a második magyar iparműkiállításához. Augusztus 25. 1843.
- TÁRGYJEGYZÉK az 1846-ik évi iparműkiállításához.
- MŰ- ÉS DÍJBIRÁLATI JELENTÉS a győri első iparműkiállításról. 1846.
- A magyar orvosok és természetvizsgálók VII-ik nagygyűlésekor Eperjesen
kiállított helybeli és sárosmegyei iparműczikkek jegyzéke.
- Soproni iparműkiállítás 1847.
- HETILAP (az iparegyesület lapja) 1845, 1846, 1847 és 1848-ik évfolyamok.
- PESTI HIRLAP 1842—1848. évfolyamok.
- Iparegyesületi levéltár.
- Bericht der Handels- und Gewerbekammer in Kronstadt. 1878—1879.
- Ezen kívül több magánértesülés.

I.

A HÁROM ORSZÁGOS KIÁLLÍTÁS.

Magyarországon az első kiállítások a negyvenes évek elejére esnek. Nem az utánzási vágy, nem a divat hozta őket létre, hanem a valódi szükség. A negyvenes évek elején tért magához a nemzet hosszú lethargiájából és a közcselekvés minden terén bizonyos friss lendület volt észlelhető. És mikor 1841 végén jeles, előkelő hazafiak összejöttek és a fölött tanakodtak, hogy a közérdekek melyik ága van leginkább elhanyagolva és háttérbe szorítva: egyhangulag abban állapodtak meg, hogy a *hazai műipar* érdekei követelik legsürgősebben a fölkarolást, támogatást. Így keletkezett 1841 végén a »*honi iparegyesület*«. Habár az egyesület az ipar fejlesztésének céljából alakult, sok oly hasznos cselekvést vitt végbe, melyek az akkori társadalmi élet fejlődésére nagy befolyást gyakoroltak. De ne vágjunk a dolgok sorának elébe.

Az iparegyesület ideiglenes választmánya mindenekelőtt az egylet alapjait veté meg s részvényes tagokat toborzott, hogy az egyesületnek alapja, működésének pedig támasza legyen. Ezután a választmány legelső feladatának tekinté a fölött tanácskozni: mely módok és eszközök által lehetne a »honi műipar« érdekeit határozottan előmozdítani, illetőleg az egyesület cselekvésére az első bevezető lépést megtenni.

(Meg kell jegyeznünk, hogy a *műipar* szó abban az időben még nem azt jelentette, mint ma. Tudvalevő ugyanis, hogy az akkori nyelvészeti viszonyok között is még vajmi sok latin és idegen szóra kellett új magyar szavakat gyártani. Így a Gewerbe-, industria szót akkor műiparra fordították, e szó tehát abban az időben inkább kézműipart, mint műipart jelentett; habár mint a következőkből látszik, mind a két fogalmat egyesíteni törekedett. E megjegyzést azért tartottuk szükségesnek, nehogy az ezután sokszor előforduló »műipar« szó a *mai* olvasó figyelmét az akkori művészeti iparra terelje.)

Az iparegyesület első »actió«-jára vonatkozó programot megtaláljuk »az ideiglenes választmány által az 1842. évi június 4-ikei közgyűléshez intézett tudósítás«-ban,* mely tudósításnak értékét és jelentőségét bizonyára emeli az a körülmény, hogy azt az akkori szűkebb választmány nevében KOSSUTH LAJOS szerkesztette és a következő férfiak irták alá: LUKA SÁNDOR ideigl. elnök, KOSSUTH LAJOS, BALOGH PÁL, LUKÁCS MÓRICZ, TREFORT ÁGOSTON, EÖTVÖS JÓZSEF, SIMON FLÓRENT, IRINYI JÓZSEF, NYÁRY PÁL, VAJDA PÉTER jegyző.

És ez aláírások fontosságát nemcsak azért hangsúlyozzuk, mert a felsorolt hazafiak elsők voltak, kik a hazai iparmozgalmakat szervezték, hanem főleg azért is, mert az *első iparműkiállítás* rendezésére vonatkozó indítvány az ő nevükkel is kapcsolatban van, a mennyiben az említett tudósítást sajátkezűleg aláírták és a közgyűléshez betérjesztették.

A KOSSUTH által szerkesztett »tudósítás« ipartörténeti szempontból egészben is kiváló érdekekkel bír, mindamellett — fölvett tárgyunkhoz tartván magunkat

* Iparegyesületi irattár 1842-ik év 2. számú acta.

— csak az első iparműkiállításra vonatkozó következő részét közöljük itt, mint szorosan a hazai kiállítások történetére vonatkozó fontos és nagyérdékű adalékot. Az illető rész következőképen szól:

Egyesületünk összes célja a munkálati tervben van kifejezve, mely erőnk növekedtével elég mezőt ad mind a hasznos ismeretek terjesztésére általában, mind körülményesen a honi műipar emelésére. E munkálati terv azonban már előre oly fokozatosan volt számítva, hogy ne lennénk kénytelenek semmit sem tenni, mivelhogy mindent nem tehetünk. — A fokozatoknál azonban véleményünk szerint mindig szem előtt kell tartani, hogy egyesületünknek tulajdonképen kettős célja van: elméleti t. i. és gyakorlati, minélfogva a teendőket is mind a két irányban egyszerre véljük megkezdendőknek; nevezetesen az elméleti részt népszerű iratok kiadásával, s ezeknek terjesztése és a hasznos ismereteknek a népeletbe juttatása végett főkegyesületek alakításával; ide számítván a szükséges segédeszközöknek, t. i. külföldi népszerű munkáknak lassankinti beszerzését; a gyakorlati részt pedig még az ideén eszközzendő *iparműkiállítás* (Gewerb-Ausstellung) által.

Meg kell vallanunk, hogy különösen az iparműkiállítás az, a mitől egyesületünk gyarapodására nézve is a legtöbbet várunk, de melynek a teendők első sorába igtatását különben is a legfontosabb tekintetek ajánlják. A honi műipar combinált előmozdítására *mindenekelőtt szükséges a jelen állapot ismerete*; erre honunkban eddig mód nem vala; de sikeresebb tán nem is lehet, mint egy nyilvános kiállítás, mely mindent, a mit a honi műipar szücs Magyarhonban szerteszörva terem, a szakrokonság szabályai szerint összeállítja s így hazánk egyetemes műiparának mintegy tükörképét állítja fel megtekintésre; a szerény csendben rejtőző vagy mostoha körülmények miatt egy elfelejtett zugban tersedő ügyességet napfényre hozza, a honi műipar tekintetében önmagával megismerteti, az igyekezetnek ingerül szolgál, gyárnokot és kézművest nemes versenyésre buzdít, s a közönséggel közelebb viszonyba hozván, a kölcsönhatásnak jótékony erejét ébreszti föl. Ezekon kívül egyesületünkre nézve különös fontossággal látjuk birni azon tekintetet is, hogy akármit választanánk munkálati tervünkből első lépésül, annak hatása helyben is, de kivált vidéken, csak

lassan, csak idő multával lehetne érezhető; de az iparműkiállítás egyesületünknek oly életjele, meg mindjárt közhírré tételével a nemzet műiparos testének tömérdek erein végig vilámlik. — Ezeknél fogva bátorkodunk a tisztelt gyülekezetenél indítványozni, méltóztassanak az *első magyar iparműkiállításnak* még ez idén, augusztus hónapnak a pesti vásárral összeeső szakában létesítését elhatározni, s a mostani gyűlés alatt az alapszabályok értelmében megválasztandó tisztviselői és választmányi kart oda utasítani, hogy az idő rövidségét is tekintetbe véve, minden e végre szükséges lépéseket haladéktalanul megtegyen. Tudjuk ugyan, hogy jövő augusztusig sokkal kevesebb idő van hátra, mintsem remélni mernők, hogy a legelső műkiállítás úgy bőségre, mind tartalmasságra nézve óhajtasunkat kielégítse; de a kezdet mindenütt nehéz, s ha lelkesen utána lát a választmány: a nehézségeket méltánylani tudó várokozásnak még is nagy részben megfelelhünk.

A közgyűlés ez indítványt egyhangulag elfogadta s ugyanekkor elnökévé gróf BATHYÁNY LAJOS-t megválasztotta. A választmány KOSSUTH LAJOS aligazgató (választmányi igazgatóvá LUKA SÁNDOR táblabíró és volt ideiglenes elnök választatott) elnöklete alatt bizottságot küldött ki, mely csakhamar megkezdte munkálkodását. Mindenekelőtt az egyes iparosokat szólította föl a lapokban és külön meghívó-levelek által a kiállításon való részvétel érdekében. Az első magyar kiállítás programját kidolgozták és közzétették. E kiállításaink történetében nevezetes okmány a következőképen szól:

FELSZÓLÍTÁS

az első magyar iparműkiállítás iránt az iparegyesület
nevében.

A' hazai műipar emelésére az iparegyesület mindenek felett szükségesnek tartván műiparunk jelenlegi állapotának megismertetését, ezen czélt egy Pesten eszközzendő iparműkiállítással véli legkönnyebben elérhetőnek, hogy így a' hazai

műipar minden természetményei az ország fővárosában központosítva, jelenlegi iparállapotunknak egy élethű képét állítsák a' közönség elébe. Az e' mezőn már eddig is nyert eredmények buzdítani fognak új kísérletekre 's törekvésekre, 's ösztönül szolgálni azon iparágak meghonosítására, melyeknek elhanyagoltatása, nagy részben annak is tulajdonítható, hogy a' közönség nem is tudta, melyek azon iparágak, mik eddigelé hazánkban hiányzanak. Azokat, kik most is jelesek, kiknek készítményei most is kitűnők, az iparegyesület érdemlett elismerésül ezüst és ércz jelpénzekkel 's nyilvános dicsérő említéssel fogja jutalmazni. A' iparkészítmények megbírálása 's a' jutalmak kiosztása egy szabadon választott, részrehajlatlan, műértőkből álló választmányra bízatik. — Hogy ezen műipar-kiállítás céljának minél teljesebben 's tökéletesebben megfelelhessen, felszólítatnak ezennel Magyarországnak 's az ahhoz kapcsolt tartományoknak és Erdélynek, szóval az egész két hazának minden kézművesei, mesteremberei, gyárnokai és minden iparüzők, hogy készítményeik beküldése által az iparegyesületet ezen közhasznú céljában részvétőkkel 's együttmunkálásukkal elősegíteni méltóztassanak.

Iparműkiállítási föltételek.

A' jövő augusztusi vásár alatt Pesten tartandó magyar 's erdélyi iparműkiállítás körébe tartoznak minden, Magyarországnak 's ahhoz kapcsolt tartományokban és Erdélyben akár hazai akár külföldi nyers anyagokból készített kézművek és gyárkészítmények.

E' szerint minden honi iparüző mesterembereknek és gyárnokokoknak, akár valamelly czéhhez tartoznak, akár nem, iparkészítményei az iparműkiállításnál elfogadtatnak. A' kiállítás ki nem zárja, hogy a' készítményekhez a' nyers anyag is 's a' készítmények készítésök különböző fokain hozzá mellékeltesse; így például a' kiállítás céljának megfelelni, ha a' beküldendő vászonhoz a' len töretlenül, törve, ecselve és a' fonal, a' posztóhoz a' gyapju, a' vasöntvényhez a' nyers vas és a' vaskő hozzá mellékeltetnék.

Azokat, kik az iparegyesület felszólítását figyelembe veszik, az iparműkiállítás következő föltételeire figyelmeztetjük:

1) Az iparműkiállításra alkalmas tárgyak fölvétele már július 15-kén kezdődik, 's tart augusztus 10-ikeig; később ér-

kezendő tárgyak a' nyomtatott főjegyzékbe többé föl nem vétethetnek, 's magánál a' kiállításnál csak a' felmaradott soronkivüli helyekre tarthatnak számot.

2) A' kiállítás kezdődik a' jövő augustusi pesti vásár előhétében, 's tart september 10-ig bezárólag.

3) Minden küldemények bérmentesen beküldendők és LANDERER LAJOS urhoz (Pesten, hatvani-utcza, Horvát-ház) czímezendők. — Ha ugyanazon személy több 's különféle tárgyakat küldene be: akkor hozzájuk számokkal ellátott jegyzék melléklendő. Minden kiállítónak szabadságában áll, czímjegyeket (Adresse) 's árjegyzékeit (Preiscourant) a' küldeményhez mellékelni; a' kiállított készítmény ára 's a' kiállító kívánsága arra fel fog jegyeztetni.

4) Minden beküldött tárgyról a' beküldő nyugtatványt kap, mellynek előmutatása mellett saját személyére nézve szabad bejárása van a' kiállítás teremeibe.

5) Olly tárgyakra nézve, mellyek nagyobb helyet foglalnak el, például: kocsik, zongorák, bútorok 'stb. eff., a' beküldő megkéretik: méltóztassék LANDERER LAJOS urat bérmentesen a' beküldés idejéről 's a' küldemény nagyságáról tudósítani.

6) Azon készítmények és gépek, mellyeknél különös föl-készítés vagy összeállítás szükséges, a' beküldők vagy megbizottaik által fognak a' kijelelt helyen felállíttatni.

7) Ha az iparmű-kiállítás ideje alatt valamely tárgy eladatnék is: az csak a' kiállítás berekesztése után adathatik ki, 's addig a' kiállításból semmi szín alatt el nem vihető.

8) A' tulajdonosok nyolcz nap alatt az iparműkiállítás után küldeményeiket a' nyugtatványok visszaszolgáltatása mellett visszaveendik, avvagy vitetik; különben — minthogy a' kiállítási teremeknek ki kell üríttetniök — az iparegyesület kénytelen lesz a' vissza nem vett tárgyakat egy pesti bizományos kereskedőnek átadni, 's többé rólok nem gondoskodhatik, 's nem is felel.

Berekesztésül azt reméli még az iparegyesület, hogy mind az, ki készítményeit — iparának tanúit — nyilvánosan kiállítani 's polgártársai ítéletének alávetni szándékozik, munkájának legjobb, legkitünőbb példányait küldendi be; mert a' kiállításnál csak a' munka fogja mesterét dicsérhetni; más részről azonban, az egyesület arra is figyelmezteti a' beküldő urakat, hogy célja, a' hazai ipar jelen állapotját megismer-

tetni, 's ugyanazért kéri őket, miszerint azon okból, hogy a' külföld egy vagy más nemben jobb gyárműveket mutat-hat elő, senki se vonja el készítményeit a' kiállítástól; mert mindenki figyelembe fogja venni ugy az ipar mostani állapotját a' hazában, mint az időrövidséget a' kiállítás határ-napjáig.

Költ Pesten, június 6-kán 1842.

1842 augusztus 25-én a redoute termeiben meg is nyílt az első magyar iparműkiállítás és tartott szeptember 21-ig. Kiállító összesen 213 volt, kik 298 tárgyat állítottak ki. — A kiállítás látogatóinak száma 14,425-ben volt kimutatva.

E kiállítás célját oly márkáns vonásokban jellemzi Kossuth*, hogy ma — 42 év múlva — sem lehetne a kiállítások céljait és főadatát tökéletesebben és találóbban elemezni. A jelentés illető pontja így szól:

»A kiállítás rendezését azon tekintet is javasolá, hogy az iparegyesület mindjárt legelső lépésénél magával a műiparral lehető legszélesb kiterjedésben érintkezésbe jövéen, a *műipar jelenlegi állapotának ismeretét s megismertetését lehetőleg megközelítse*, miszerint ezen ismeret a további működésben alapul szolgálhasson; *annak, a mit már birunk, méltánylására vezessen; öntudatra s önerőnk iránti bizodalomra ösztönözzön; a már eddig is nyert eredmények új kísérletekre, új törekvésekre, új erőfeszítésre buzdítsanak; s a honi műiparnak a nemzet elibe állított, bárha csak töredékes képe, legközelebb az egész népnek felállítására utat készítsen; továbbá pedig azon iparágak meghonosítására is ingert adjon, melyeknek elhanyagol-tatását nagy részben annak is tulajdonithatni, hogy a közönség mindekkorig jóformán nem is tudta, mivel birunk már, s mik azon iparágak, mik eddigelé hazánkban hiányzanak.«*

* Jelentés az első magyar iparműkiállításról 1842. A magyar iparegyesület igazgató választmánya megbízásából szerkeszté KOSSUTH LAJOS választmányi aligazgató. Pesten 1843, nyomtatott LANDERER és HECKENAST könyvnyomtató intézetében.

E kiállításról az 1842 augusztus 30-án (tehát öt nappal a megnyitás után) tartott közgyűlés* elé terjesztett s KOSSUTH LAJOS által *sajátkezűleg* irt »tudósítás«-ban** a következő érdekes jelentéssel találkozzunk:

A juniusi közgyűlés határozata következtében az *első magyar iparműkiállítás* létesített s folyó hó 25-étől a látogatóknak immár a pesti Redoute-termekben nyitva is áll.

Ezen kiállításnak létesítése külső nehézségekkel volt összekötve: egyrészt még csak a vállalat közhírré tételében is akadályokat kelle tapasztalni, melyek annyival leverőbben hatottak a rendező alválasztmányra, minél becsebb volt minden óra, mely juniustól augusztusig a vállalat létesítésére fenmaradott; másrészt ép az időnek ezen rövid volta legnagyobb akadály gyanánt tűnt elé, mivel nemcsak messzebb lakó, hanem helybeli iparúzó polgártársaink is lehetetlennek mondták, hogy ily rövid idő alatt, rendes mindennapi foglalatosságaik mellett valami jeleset készíthessenek s beküldhessenek; végre még a kezdet nehézségeit az eszmének szokatlansága is nagyon nevelé. — Mindazáltal örömről válik jelteni, hogy habár annak kívánatait, ki várakozását hazánk természeti gazdagságához, lakosaink 15 millió körüli számához s a 27 éves béke méltán reménylhetett fejleményéhez alkalmazná, kiállításunk egyáltalában ki nem elégítené is; de a ki körülményeinket méltányos figyelembe veszi, a ki e mellett még a kezdet nehézségeire s az idő rövid voltára megemlékezik; kiállításunkból, ha nem is meglepetéssel, bizonynyal elégtelenséggel távozand; mert oly technikai gyakorlottságnak s oly talentumoknak látandja jeleit, melyeknek csak az ismeretség napfényére kell vonatniok, hogy külföldre ne pazaroljuk pénzeinket oly művekért, melyeket itthon is kielégítő jóságban feltalálhatunk.

A méltánylat ösztönöz azonban kijelenteni, hogy ha ezen első kiállításunk (tudván mi nehézségekkel volt összekötve) saját magunk várakozását is felülhaladta, azt egyesületünk

* A közgyűlés azért követte oly gyorsan az alig két hóval előbb tartott közgyűlést, mert pénztárnok-választás vált szükségessé és e választást az igazgató választmány a közgyűlésnek kívánta föntartani.

** Lásd iparegyesületi irattár 1842. év, 6. szám.

legfőbb mértékben LANDERER LAJOS választottsági tagnak köszönheti, ki a rendezést elvállalni sziveskedett s azt nemcsak tárgyavatott szabatossággal véghez vitte, hanem fáradhatatlan buzgalommal még a kiállítandó tárgyak összegyűjtéséről is gondoskodott. Illőnek véljük, hogy a tisztelt egyesület neki ezen — körülményeink közt — megbecsülhetlen buzgóságáért köszönetet szavazzon; valamint helyeselje azon köszönetet is, melyet a választottság EMMERLING urnak azon szivességeért szavazott, hogy a kiállítási termeket minden dijkövetelés nélkül használatunkra egészen ingyen átengedé

Es ezen iparműkiállítás az, melylyel egyesületünk a cselekvés mezejére lépve, valóságos életének tetteles jelet adá s a választmány hinni merészli, hogy ezáltal annyira közel hozta egyesületünket a közönség figyelméhez, bizodalmahoz, miszerint az egyesület teljes valószínűséggel hihetné, hogy immár jövendője van s évről évre közelebb jöhetend egész munkálati terve kiviteléhez, melyet magának szép s honunk műiparának felemelésére hatályos rendeltetésül kítűzött.

Már ekkor szóba jött egy *második* iparműkiállítás rendezése és e tárgyban ugyanazon közgyűlési »tudósítás« a következőket tartalmazza:

Azt bizonyosan nem minálunk, hanem az ipartág mezején sokkal haladottabb nemzeteknél sem lehetne reményleni, hogy a műipar egy év alatt annyira haladhasson, miszerint minden évben lehetne iparműkiállítást tartani, a nélkül, hogy az eszme hatása mihamar fel ne használtatnék; miért is nemcsak Bécsben, hanem Párisban is csak minden harmadik évben tartatik műkiállítás s ezt alkalmasint nekünk is követnünk kellene, sőt körülményeink szerint tán tennünk kellene, ha másutt nem tennék is, mindazáltal mivel az idő most sokkal rövidebb volt, mintsem hogy kiállításunk az egész honi műipar állapotjának tükörképét adhatná, de mégis eléggé sikerült arra, hogy az iparúzóknak részére ösztönt adjon; jónak vélnök, ha a tisztelt egyesület már most elhatározni s azonnali kihirdetését is elrendelni méltóztatnék, hogy jövő évben az augustusi vásár alatt szintugy iparműkiállítás leend.

A jelentéshez mindenekelőtt az a megjegyzésünk van, hogy KOSSUTH, kinek nem legkisebb érdemei közé

tartozott és tartozik a szerénység, kiemeli ugyan e helyen LANDERER urat, a kinek érdemeiből mi sem akarunk semmit sem levonni, de másokat alig tud fölemlíteni, a kiknek a kiállítás körül kiválóbb érdemei voltak. Azért mert a kiállítás lelke maga KOSSUTH volt. Nemcsak a rendezés, beosztás, nemcsak a bírálatok vezetése körül, hanem a kiállítás erkölcsi értékesítése körül is. Az ő fáradhatatlanságának köszönhető nagyrészt a külső siker is, de valamint ő pendítette meg a kiállítás rendezésének eszméjét, övé volt az annak folytán keletkezett mozgalmak intézésének is a dicsősége. (A díjkiosztási ünnepélyre CSANÁDY FERENCZ által szerkesztett jelentésből KOSSUTH a saját érdemeire és tevékenységére vonatkozó részleteket annyira áthuzgálta, hogy azokat elolvasni teljes lehetetlen.) És mind e mozgalmakhoz jelentékenyen hozzájárult az a *jelentés*, melyet az igazgató-választmány megbízásából szerkesztett s mely mint szakirodalmi munka ma is egyike a legbecesebbeknek, melyekkel a magyar irodalom valaha birt. Ismét csak az ő szerénységét jellemzi, de egyzersmind némi érdekes világot vet a jelentésre a következő pár sor, mely KOSSUTH-nak egy a »Hetilap« 1845. évi május 6-iki keletű számában megjelent és a selyemipar fejlesztését tárgyazó czikknek képezi egyik részecskéjét:

1842-ben egy jelentést irtam az »Első magyar iparműkiállításról«. Tökéletlen volt és gyarló, mint minden, a mit irtam valaha, s tán mindennél, a mit irtam tökéletlenebb, mert töretlen ösvényen jártam, avatatlan vándor létemre. S ép azért — Isten panaszképpen ne vegye — több verejtékembe munka nem került soha, mint ez. — Azonban, mert jobban nem birtunk, 20,000 példányban ingyen szétosztók magyar s német nyelven a közönségben. Nem tudom méltónak tartotta-e 20 ember a 20,000 közül, hogy elolvassa; — de ha azon figyelem, mely azóta a magyar műipar iránt sasszárnyakra kelt,

valakit rá bírnia, hogy a hányt vetett írások között ez elszórt rőpiratot kikeresse, annyit legalább megtalálhat benne, hogy mikint állott hazánkban a selyemtenyésztés ügye három év előtt.

Magának a jelentésnek minden sora méltán leköti az olvasó figyelmét. A kiállítás után ugyanis KossUTH maga szólította föl a kiállításban részt vett, sőt az ott nem képviselt jelesebb iparosokat is, hogy iparágukról és ipartelepeikről adjanak ismertető vázlatokat. E hézagossághoz KossUTH maga nagyszabású tanulmányokat tett s így szerkesztette, vagy is inkább *irta* meg jelentését, melynek nemzetgazdasági és iparpolitikai fejtegetései ma is kiváló becsesek birnak. E jelentés — ha szélesebb körben a külföldön terjed vala el — megmutatta volna az irányt: mikép kell a kiállítási jelentéseket szerkeszteni, mert éleslátással, kiváló tapintattal, bámulatos érzékkel és szakértelemmel oly művet nyújtott, melynél tökéletesebbet ma, négy évtizednek óriási politikai, társadalmi és közgazdasági átalakulásai után, *egy* országos kiállítás sem volt képes produkálni. Az egyes iparágaknál nyújtott statisztikai és históriai adatok pedig oly becsesek, hogy szakirodalmunk ereklyéjévé teszik e 76 nagyobb octav lapra terjedő munkát és ez ereklye értéke sokszorosan becses lesz ránk nézve akkor, ha megfontoljuk, hogy 42 évvel ezelőtt mily roppant nehéz volt a szükséges statisztikai és históriai adatokat összegyűjteni.

Az akkori ipari állapotokat KossUTH a kiállítás bírálati eredményeiből kiindulva ismertette s a históriai és statisztikai adatok szakszerű feldolgozásán kívül nemcsak egy-két jelesebb gyár részletesebb ismertetésével foglalkozik, hanem egyes iparágak fejlesztésére vonatkozólag óhajokat, kívánalmakat is fejez ki, sőt kész javaslatokat is tesz. És mivel munkája a kiállítási bírálatokat vette alapul, érdemesnek tartjuk bevezető soraiból

a következő részletet közölni, mely élenken bizonyítja, mily rendkívül jó érzékkel tekintette a jelentés nagynevű írója a kiállításoknak már akkor szükségessé vált rendszeresebb megítélését. A mai kiállítások körül is megérdemlik a figyelembevételt a bevezetés következő sorai:

Szükséges előrebocsátani, hogy a műbirálat s kitüntetés iránt, a mondhatni rögtönzött iparműkiállítás előtt, vezérelve cleve megállapítva nem lehettek, mert az intéző választmány, az idő rövid volta miatt különben is kétes sikert föltételekkel nehezíteni nem vélte tanácsosnak, s különben is akként volt meggyőződve, hogy a honi körülményeket kitüntető tapasztalás, melyet az iparműkiállítás nyujthat, legbiztosabb kalauzúl fog szolgálni azon nemzetgazdasági tekintetek kiemelésében, melyeket nálunk, a mi körülményeink között, az ipar s különösen gyáriparművek bírálatánál követnie kellend; vagyis, hogy ez csak első kísérlet levén, tanácsosabb lesz a jövőendő eljárás szabályait, az első kiállítás nyujtotta tapasztalásból levonni, mint pusztán elméletből oly rámat készíteni, melybe a honi műipar képe be nem illenék. — Igy jött a választmány azon meggyőződésre is, hogy ha kézműveknél egyetlen műdarab előállítása, a kézműves tehetségét tökéletesen kitünteti, ezzel úgy a bírálat föltételeinek, mint a kiállítás czéljának e tekintetben meg van feelve, mert annyi bizonyossá lesz, hogy a mely kézműves egy műdarabot, a mint kiállítaték, elkészíthetett, más hasonlót is képes készíteni, úgy viszont némely gyárműczikkek, kivált a melyek nemcsak kicsinyben, de mondhatni szinte mulatságból is készíthetők, státusgazdasági fontosságot főképen csak az által nyerhetnek, ha készítésök nagyban, azaz valóban gyárilag üzetik; ilyeneknél tehát a kiállított mutatóványok technikai tökélyen kívül, még arról is meg kell győződni, hogy az valóságos gyármű, s e végett tudni kívánatos, hogy a kiállító gyáros hasonló művet nagyban s (ha titkaihoz nem véli tartozni) mily kiterjedésben készít, s mily áron ad el? s valjon gyáranak szerkezete megfelelő-e technikai tökélyben az illető iparszaktudomány kívánatának, vagy talán azt egy lépéssel magasabbra is vitte?

Az *első magyar kiállítás* hatását és sikerét semmi sem jelezheti inkább, mint az a megható ünnep, melyet

1842. év december 26-án Pestvármegye dísztermében a *kiállítási kitüntetések kiosztása* alkalmával rendeztek. Ez ünnepen résztvettek a hatóságok, az iparegyesület elnöksége, a kiállítás rendezői, a kiállítók előkelő közönsége. Azok a nyilatkozatok, melyeket ez ünnepen az ipar fontosságáról s a kiállítások méltatásáról hallottunk, tiszta világításba helyezik előttünk azt a mely benyomást, melyet az első magyar kiállítás az akkori előkelő közönségre és polgárságra tett. Nemcsak ipartörténeti szempontból bir fontossággal az a jelentés, mely e díjkiosztást behatóan ismerteti, hanem a kiállítások történetében is egyike a legbecsesebb okmányoknak, mert ebből látjuk, hogy mily irányban érvényesülhettek hajdan a kiállítások eredményei, de látjuk benne a mai kor számára is az irányeszméket, melyeket a közönségnek a kiállítások méltánylása körül szem előtt kell tartania.

A CSANÁDY FERENCZ iparegyesületi jegyző által szerkesztett jelentést tehát annál inkább kell e könyvben megörökítenünk, mert az egyrészt rendkívül becses adalékokat szolgáltat a hazai kiállítások történeti alapjának és fejlődésének megvilágítására, másrészt alig lehet kétségünk az iránt, hogy az a nemes hang, az a lelkesedés, mely e jelentésen végig vonul és mely bizonyára az akkori idők hangulatát tükrözi vissza, még mai viszonyaink között sem tévesztheti el hatását . . .

Végre pedig az első és a következő hazai kiállítások jelentőségére talán a leggazdagabb számadatok sem vethetnek fényesebb világítást, mint e minden sorában érdekes és értékes, s a mai kor előtt teljesen ismeretlen jelentés, melynek becsét nem kis mértékben emelik a belefűzött ünnepi beszédek. Mindezeket az eredeti kéziratok után, az akkori idők sajátos stílusában örökíthetjük meg.

Közöljük tehát CSANÁDY jelentését a következőkben igen bő kivonatban:

Az ipar-egyesület versenytermeinek kiállítói akár győzelmi jel után sovárgott lelkök nemes szenvedélylyel, akár szorgalmuknak volt a közfigyelem zálogára szükség buzdításul: mind két esetben igényt látszanak bírni arra, hogy nyert jutalmaik közünnepélyben osztassanak ki annál inkább, mert miket az egyesület korlátolt erői adni engednek, a jutalmak: emlékpénzek, és dicséretének okleveles vagy köznyilvánítása, önmagokban csekély értékűek, s, hogy becsesek, hogy jutalmak lehessenek, csak az által leende eszközölhető, ha lehető legnagyobb nyilvánosság és közrészvétel szentelendő fel pályabéreké, közelismerés ajándékivá.

Igaz, polgártársaink, kik, nem ugyan az ipar hódítás béke-harczait víják, mint ama birodalmak ez osztályosai, hol az ipar országos, sőt világ-hatalommá emelkedett, hanem jobbadán csak az ipar-üzés kisszerű tözsérkedésével foglalkoznak, a köz-szerűség hatás-körén kívül lenni, a nyilvánosságot s, mely ebből fejlődik, a közvéleményt, — s a hazát és a nemzetet, mely e köz-vélemény által majd jutalmazó, majd sujtó hatalommal bír, nem ismerni látszanak, s így az érdemjelek, miket épen e közvélemény által a haza és nemzet, nevében fogtok nekik nyújtani, a czélzott hatással nem ígérkezének: de épen ezért kelle magát a Választmánynak felhiva éreznie, hogy kísérletet tegyen, vajjon eme látszat igazán való-e, s, ha igen, miként lehetne iránta üdvös változtatást eszközölni, az ipar-üző osztályt, tehát polgárságunk legszamosabb részét, a nyilvánosság befolyása alá helyezni, s ez által egyszersmind köz-szellemet ébreszteni benne, melyből, ha az, az ipar-üzőinktől meg épen nem tagadható értelmiséggel frigybe lép. a társas erények legszentebbike, a honszerelem fejlődik ki, melynek épen iparosainkban lesz ezután legkevésbé szabad hiányzania; mert, ha a már felemelkedett hatalmu hazánkban is keserű panaszokat gerjeszt a pénzuralom önző lelketlensége: nálunk, honunk fejlődésének gátja lehetne az ipar, ha industrialismussá hagynók fajulni, s megengednök, hogy a honszerelem religiójának e kárhuzatos atheismusa dulakodjék hazánk erkölcsi szükségsein. De, mi máskép, hanemha köz megtiszteltetésben részesítve, vethetni pillanatot ez osztály erkölcsi világába, megtudásaul annak, ha csak az anyagiság

leketlensége honol e lelkében, vagy hozzá férkezhetik a közszellem sugalma is majd vágyat ébresztve benne a köz méltánylat iránt, s végre nemesebb valójának éltető szükségévé tegye azt. — Vagy ha csakugyan a volna a szükség szomorú esete, mi máskint oltassék ez osztályba a szabott-árak számítása mellett még az édes haza és nemzet szerelme, hanemha jutalmak elfogadására biratva, hogy ez által öntudatába avattassék létezése a hazának, melyben, — és a nemzetnek, melytől dicsőítetését nyerte, miért előbb hála, azután csatlakozás, végre szerelem támadjon érzelmeiben a hon és nemzet iránt, mihez addig oly hidegnek, közönyösnek, sőt idegennek látszott.

De e látszat inter et extra mutatkozik, s valóban a Választmány előtt másik nyomasztó kétség gyanánt fekütt a hazai ipar felett, valjon, ha annak társadalmi fontossága kimondatnék, találna e viszhangra e hazában, hol nemcsak a Verböczy értelmében vett, hanem a megyékbeli, ugy szólván egész nép, a műhelyi munkásságot a tisztések közé nem, általában az ipari szorgalmat csak műhelyi napszám közé számítani mutatkozik hajlandónak s azt látszik hinni, hogy az iparüző csak értelmisége által különbözik szereit és gépeitől, s nem fogékony a hon szerelme, nem buzgó a közjó iránt, a mint ennek s talán csak is ennek tulajdoníthatni, hogy a legnagyobbat mondjuk, a megyei és városi hatóságok surlódását. S ime, ismét egy felhívás a választmányhoz, hogy, midőn egyesülete által teendői közé számította, az ipar és iparosok emelésére hatni, a felebbi kicsinylést, bizalmatlanságot, ellentiséget oszlassa, s egyenlítse ki az ipar és osztályának talán a legközelebbi országgyűlésen megjövendő megváltó útait. Igyekeznie kelle tehát, hogy, ha így szabad mondani, a megyék felebbi ítélete megváltozzék, s tudva legyen a hazában mindenki előtt, mikint a műhelyek kisszerűségét hasznaik sokkal felülhaladják, az iparüzletnek meg van saját, gyakran ropant nagyszerűsége, s mikint az iparosnak értelmén és ügyeségen kívül buzgó ügyszeretettel, végtelen s vajmi sokszor és sokáig áldozatos önmegtagadással kell birnia, sőt avval rendszerint bir is — mikint tehát fontossága nem mellőzhető a közjó ártalma nélkül — sőt az ő keblének is levén istenei, csak azon kell a hazának törekednie, hogy ha még ez csak kívánandó, a haza, a közjó is azok közé számítassék, mi szerint aztán az ipar-osztály ezeknek is mint sajátinak hasonló tisztelettel áldozzék. — *Szóval ünnep kelle a közönség tekin-*

tetében is, melynek kedélyre, érzelemre ható szertartásai közben megnyíljon a kebel az eddig megtagadott testvéri szeretetnek s kitaruljanak a karok a megismert testvér ölelésére, a köteendő frigynek zálogául pedig szolgáljanak a díszjelek, az adott és elfogadott jutalmak.

Ily s ennyi okokból történt, hogy a választmány az iparkiallítás következtében kirendelt jutalmak kiosztását nyilvános népünnepnek, s, ha sikerülne, országosan örvendetes kísérelt napjának kívánta rendezni.

Mínhogy pedig hazánkban mindennek, mi a közéletre akar szánatni, a megyei és városi hatóságok csatornáin kell a néphez vezettetnie, — s különben is e hatóságok képviselik az illető nagy tömegeket, — de végre, fájdalom! a felebb érintett surlódásoknak ők színhelyei, s voltak, s adja isten, hogy csak voltak legyen! — szitói is: azért szükségesnek, illőnek is hitte a választmány, a megyét megkérni egy küldöttség kinevezésére, »mely képviselve a megyét, köz-szerűséggel szentelje meg a népünnepet, s tolmácsa lehessen egy részről Pártfogónk helyeslésének, más részről pedig a nemesi rendnél mindinkább fejledező azon közvéleménynek, mi szerint az ipar s annak képviselője, a polgári osztály, a megyéktől is nemcsak igényelheti, hanem immár meg is nyeri a társadalmi fontosság méltánylatát és tiszteletét«, — az ikervárosi tanácsokat pedig és választott polgárságot »hozzájárulásra, mely a hazai ipar ez ünnepét polgári örömnappal bélyegével, a kiosztandó jutalmakat pedig a koszoruzandók tekintetében illető felsőbbbségi helyeslés keretével« ajándékozza meg, megkeresvén, meghitta, »hogy legyen részese azon nap dicsőségének, mely az iparüző osztály társadalmi fontossága közvéleményes elismerésének e hazában legelső népünnepé leend.«

Meghívaték hirlapi hirdetés által a közönség is, e mennyege a nyilvánosságnak, hogy tüntesse fel ennek élesztő és éltető napját az ünnep felett, melyet f. hó 26-án a tts vármegye engedelmeiből, a megyeház nagyobb teremében rendelt megülni a választmány.

A jutalmazandók végre csak a névsornak falakra ragasztása által értesítettek: a közjutalmak iránti vonzalmok és tiszteletök tanuságaul fogván vétetni, ha saját ösztönökből jövendének elfoglalni, a számokra egyébiránt LANDERER urnak a kiállításból már köz méltánylást nyert rendezői ügyessége által, egészen elkülönözött székeket s elfogadni közkitüntetésök jeleit.

És decz. 26-kát nemcsak a hazai műipar, hanem socialis viszonyink historiája is hazánk nevezetesebb napjai közé fogja sorozhatni, mert az minden osztályoknak legmelegebb részvétét tanusította, s az érintett, s tulajdonképen czélul kitűzött kísérletekre vonatkozva oly tapasztalmakkal gazdagítá a közönséget, mik hazánkknak nemcsak díszére válnak, hanem az ipar-üzés érdekében teendőknek biztos alapul is szolgálhatnak.

A közönség ugyanis oly számmal tölté meg a teremtet, oly élénk figyelemmel s helyeslő éljenekkel követte az ünnep szertartását, miszerint nem lehet kételkedni, hogy valamint a kitüntéseket ön-adományai gyanánt nyilvánította tekintendőknek: úgy bennök az iparművesek egyedi jelességének, s osztályok jól érzett fontosságának hódolt.

A hatóságok is, méltányolva a hozzájuk intézett meghívást s még inkább helyeselve a nap ünnepét, részint mint Pestvármegye és Buda fővárosa képviselésben, részint, mint Pest városa egész testületileg rendelték jelenlétüket; s valóban Pestvármegye részéről tetts SIMONTSITS JÁNOS tb ur vezérlete alatt, mlgos B. ORCZY GYÖRGY és t. KOVÁCS JÓZSEF, SZTROKKAY ANTAL, KENDELÉNYI KÁROL, KAPCZY TAMÁS, POLGÁR JÓZSEF, GÁL JÁNOS és LISZNYAY GEDEON tbíró, — SIMONTSITS ALAJOS és JANKOVITS GYÖRGY aljegyző, MODROVITS JÁNOS fő, PAJOR TITUSZ al szbíró, BELLAAGH ANTAL eskütt és SZELES MIHÁL alügyész urakat, mindnyájokat *nemzeti díszöltözethen* volt a Választmányoknak szerencséje tisztelni köz ülésében.

Sz. k. Buda fővárosát, mely csak SÁROSSY ENDRE tanácsnok és TÜRNBÖCK JÁNOS alkapitány urakat küldötte volt ki, ezek helyett az egész tanács polgármester OEFFNER ur elnöklete alatt, főbíró SCHREIBER, főügyész HASZMANN, több tanácsnok és számos választott polgárok társaságában képviselte, annyira fontosnak és nagynak ismerte el az ünnepet s azon jelentőséget, melyet annak megjelentétől kelle nyernie.

Vége sz. k. Pest városának polgármestere t. TÖLGYESSY JÁNOS bevezeté a terembe hatósága tanácsának mindazon tagjait, kik egyéb hivatalos teendők által el nem foglaltatának, u. m. t. PISZTORY JAKAB, KORBER JÁNOS, TRETTER GYÖRGY, SZEKRENYESSY ENDRE tanácsnok, STAFFENBERG* R JÓZSEF népszónok, GÖMÖRY KÁROL gyógyszerész, KAPPEL FRIGYES nagykereskedő, WINKLER MIHÁL asztalos, BURGMANN KÁROL nagykereskedő, OINHÁUSZER JAKAB pék, PÉTS JÓZSEF szabó és választott polgár urakat. MICHEL KÁROL köteles, KÖLBER JAKAB nyerges, ZOFTSSÁK

ANTAL asztalos, SZILÁGYI ISTVÁN gombkötő és szinte választó polgár urak a jutalmazandók soraiba lépven.

A most nevezett koszoruzandókon kívül a helybeliek, kevesek kivételével, mindnyájan, sőt a vidékiek közül is néhányan személyesen voltak jelen s a jutalmazandók számára külön hagyott helynek valódi diszére váltak.

BATTHYÁNYI LAJOS, a mlgos elnökgróf, a közülest azon méltó és őszinte tiszteletben, mellyel hazafiui buzgalmának és jelleme szilárdságának az egész haza adózik, személyes vezérlete által nagy mértékben részeltetvén, a következő lelkes és az ünnep méltóságát, jelentőségét nevelő szavaival megnyitni sziveskedett :

Tisztelt gyülekezet! Mai összejövetelünk célja az, hogy eloszszuk azon jutalmakat, miket egy részről szorgalom, kitünés és tehetség megérdemelte, másrésztől a hazafiság és az időkellékek majdnem legsürgösbikének felvilágult méltánylata kijelélének. Szánták pedig azok serkentéseül, kik a pályán járnak, melyen egész Magyarországnak már-már komolyan és csüggedetlenül haladnia kell; — értem nyers természetnyinek műipar és gyárak általi belföldi feldolgozását s értéknövesztését.

Ha ebben még tovább késünk, ha minél előbb ki nem emelkedik iparüzésünk nyerseségéből, gyáraink semmiségükből, ipariánk csekélységéből: rövid időn visszalépéssé fog válni anyagi tespedésünk; szegénységünk nyomorra, gyengeségünk tehetetlenségé: — s ezt sejtji, ezt érzi, ettől fél minden egyes, minden osztály.

Ezen összes érdekeinket fenytő romlás irányában ország-szerte elterjedt érzelmeknek köszönhetjük, vagyonos és vagyontalanok azon részvétét, mely lánggá lobbantá az egyén szerencsésen odavetett elmeszikráját; s így előidézé azon gyülpontot, honnan a mai ünnepadományok erednek, azaz, a »magyar iparegyesület«.

Nagy ezen egyesületnek saját természetéből folyó feladata; annál nagyobb pedig ott, hol törés nélkül kell haladnia: de aránylag hatalmasok eszközei is, mihelyt műszere a közkiváratnak, nyilvánulása a közszükségnek. És ez, minek mi azt tartjuk. E hitben alapul minden reményünk, s buzdítja iparkodásainkat s csak ez kezeskedhetik a sikerről; azon sikerről, melynek reményiről le kelle mondanunk, ha az eszme a nemzet fogalmát megelözte volna; s mely sikert hiában is óhajtanánk, ha félreértettük volna a nemzet szükségét.

Ki pedig kérdezné: vajjon legkedvezőbb esetben is, kecsegtetheti-e magát az egyesület, hogy a hazának annyi s annyiféle vérszei ellen maholnap paizsává legyen? — annak nemmel felelünk :

előg az, ha egy derék pikkely lesz belőle azon pánczélon, melyet hazánknak kell készítenünk a statusquo vámpirharapásai ellen; készítenünk pedig egyéni kiművelődés-, nyilvánosság-, egyesületek-, részvénytársaságok-, közlekedésmódok- és kormányunk megnyerendő rokonszenvéből.

Csak ennyit ez alkalommal az Egyesület célja- és jövődjéről; — visszatérek a mai napra.

Mi azzal bizattunk meg, miszerint keresnők fel a már létező honi ipari vállalkozások jelesb készítményeit, kitalálándók így, mivel bírnak és mi hibáznak? Ez némileg el is írtatt az első magyar iparműkiállításal. És minthogy ezen egyesület, feladatainak első sorába fogja mindig számítani oktatás, gyámolás és tetteges segédlem mellett a való érdem iránti hódolatot: nem lehet nem örülni, hogy azt ez alkalommal, épen azon érdemek méltánylatával kezeldeti meg, melyek, buzditását megelőzve, csak nemes ösztönök által gyámoltattak.

De önök is uraim! jelesei e mai napnak! fogadják szívesen azon jutalomdíjt, melyet azok nevében nyujtandunk, kik tagjai az egyesületnek, s kik önöknek és a nyomaikon s példájuk után haladóknak reménylik köszönhetni egykor a magyar ipar felvirágozását és fényét; — azon díjt, melyet ez érdemteljes hatóságok ünnepdicsőítő jelenlétében nyujtandunk; — nyujtandunk e sokaság előtt, mely gyönyörrel engedi önöknek által e nap díszét. — Fogadják szívesen s becsüljék kétszeresen azt, mint első csemetéit azon békebabérnak, mely isten s akaratunk segélyével jövőre bővebben és vigabban hajtand Magyarhonunkban!

A nagy közönség kitörő éljenek között köszönte meg saját érzelmeinek a méltóságos ur által oly hiven kifejezett tolmácsolását.

Ns. Pestvármegye küldöttségének érdemes és közösen tisztelt elnöke SIMONTSITS JÁNOS ur szép beszédben küldöinek, Pestmegye lelkes rendjeinek azon meggyőződéséről értesítette a választmányt és a nagy közönséget, mikint ők »az iparüzők jelesebbjeinek kitüntetésére szentelt napot a *nemzet nagy napjai közé számítják*, s abban, hogy e polgári nagy ünnep megülésére termeiket megnyithatni nekik jutott a szerencse, büszkeségüket helyezik«.

Erre SCHREIBER budai főbíró a következő beszédet mondotta:

Méltóságos Gróf Elnök Úr, Tekintetes Igazgató Választmány! Azon számos egyesületek között, melyek honunkban az értelmi és erkölcsi kiképzésre léteznek, a honi műipar emelésre és előmozdítására irányzott egyesület, polgártársaimra leghatósabb; mennyi-

ben ezen Egyesület által czélba vett műparkiállításnak fontosságát polgártársaim érezték, tetteles jele: hogy az első felszólításra, egy igen rövid idő alatt, az ismeretlenség homályában eddig eltemetett meglepő olly gyűjtemény felmutogattatott, melly azt tanusítja: hogy polgártársaim között rejltó manufacturalis tehetség már azon fokon van, mellyen ezen Egyesületnek oltalmát és a magyar közönségnek tetteles részvétét megérdemli.

Valamint ezen boldogító békés időben minden nemzet arra törekszik: hogy honi műipar emelésével, nemzeti jólétét előmozdítassa; ugy Királyunk 's Hazánk eránti szeretet, és azon határtalan bizodalom, mellyel Méltóságos Elnök Úr, és az Egyesületi köz tiszteletben álló tagok eránt viseltettünk, nem különben azon buzditó méltányló szavak, mellyeket Méltóságos Gróf Elnök Úr hozzánk kegyessen intézni méltoztatott, nyujtandják a hatalmas ingert: hogy az első kiállításához, egyes művekre nézve, felöltött kívánatoknak minélelőbb megfelelhessünk, és szerény szorgalmunk által nemzeti jólétünket, mennyire tölünk telik, elősegíthessük.

Az Ipar Egyesület törekvésének 's kitüzésének sikerülend, minket is valahára a más nemzetek állhatatos ügyekzetével már megtört pályára vezetni, mellyen mi, szükséges békével fontolgtatva, jó szándékkal megvitathassuk; — de azon álldott szép idő, mellyen a műipar Egyesület életbe hozatott, zálogot látszik nyujtani, hogy a Törvényhozás a honi ipar mezején tapasztalt halladásunk eránt, melegebb részvétellel leend; hogy már nem távol az idő, mikor ész, becsületességgel párosult szorgalom, értelmesség, és hazaszeretet aratandják a jutalmat.

Midőn ezen ünnepélyes órában Méltóságodnak, és a Tekintetes Igazgató Választmányának az eddig tapasztalt részvét, 's kegyes pártfogásért, műipar polgártársaim nevében hálás köszönetemet mondom; egyszersmind alázatosan esedezem, hogy azon ígért-dús jövendő, ipar földbe vetett, magvának fiatal növényét hazafiu kézzel 's figyelemmel ápolni, és a honi műipar emelésére irányzott törekvésünket további kegyes részvétellel tettelesen elősegíteni méltoztassanak. Melly végre polgártársaim tiszta szivükből ohajtom: hogy az Isteni Gondviselés Méltóságos Gróf Elnök Urat, és Tekintetes Választmányi tagokat tartsa, éltesse.

Pest város nevében TÖLGYESSY JÁNOS polgármester a következő szavakban adott kifejezést érzelmeinek:

Méltóságos Gróf Elnök Úr, tisztelt Egyesület! A műipar mezeje az egész honé, de különösen, és közvetlenebbül a városoké. Azon alapszik múltjok, az jelenök virágzásának oszlopa, az jövendőjük föltétele; 's azért, ha minden hazafi előtt örvendetes volt a magyar iparegyesület keletkezésében jelét látni annak, hogy a

nemzeti köz részvét 's köz figyelem éltető sugára a kevéssé méltatott mezőt is felderíteni indul, kétszerte örvendetes volt a tapasztalás minden bizonynyal a városoknak, és különösen Pest városának, mely az annyi tetszéssel fogadott első magyar iparműkiállítás dicsőségét, nagy részben saját dicsőségének vallhatá, a mint e diszes ünnepet saját ünnepének vallhatja.

Különös öröme szolgál tehát sz. kir. Pest várossa Tanácsának 's választott Polgárságának kijelenthetni, hogy e mai napot ő is a nemzet, 's különösen e város emlékezetes napjai közé számítja, 's hajlandó azt zálogul venni, hogy a magyar nemzet a műiparnak mezején is egy derültebb kor küszöbén áll. — Fogadja Méltóságod 's a tisztelt Egyesület szivessen a belí nyilatkozatomat, hogy Pest várossa Tanácsának 's választott Polgárságának különösen kedves leend minden alkalom, mellyel az érdemtellyes Egyesület közhasznu munkálódásai iránt nem csak rokonszenvét, hanem tetteges részvétét is, hivatásához 's hatóságához képest tanusítani módja leend.

S ha már örvendetes megelégedésre válhatott a választmányak a közönségnél ily részvétet tapasztalnia, a hatóságok helyesléséről ily fényesen biztosulnia: nem lehetett nem a legnagyobb gyönyörűséget élveznie, midőn egy részről a méltóságos elnököröknek azon szivessége által, miszerint a jutalmaknak mindegyikét személyesen méltóztatott általadni az illetőknek, azoknak becsét, ezeknek megtiszteltetését tetemesen nevelve látta, másrészt pedig *Aligazgató* urnak a jutalmazás okairól szóló jelentésében* oly előadás volt a közönség elébe terjesztetni szerencsés, melynek köszönhetni csak, hogy a választmány kitűzött céljait oly fényes sikerrel vitta ki, s ünnepét historiai jelességre emelhetta.

E jelentésben ugyan is a jutalmazandók tehetsége, szorgalma, hosszas kísérletekben gyakorlott ügyessége, műveiknek remekebb minősége, szorgalmi jelentősége, s ország-gazdászati fontossága oly népszerűen, oly könnyű felfogásra számítottan, s mind e mellett műtani okadással tanulságosan, egyszersmind azonban oly remek szerkezetben, oly szívből szívrehatólag, s a jutalmazandók fáradoalmainak, ügyszeretetők áldozatainak méltó kiemeléssel, s mindig a haza érdekeire ihletes vonatkozással valának előadva: miszerint a közönség vissza nem tarthatott kitorésekből nyilvánította, mikint elismerése, méltánylása, dicsérete ki vannak tőle víva, a jutalmazottak pedig

* Kossuth többször említett jelentése.

inkább az előadásban, inkább a legyőzött közönség örvendezésében találták az ünnep diadalmát, s nyert adományokban jutalmoknak csak szerény, de maradandó emlék-jelét tekintették. — S im, az ünnep első célja, becsesbbé tenni a díjakat, fényesen s bizonyosan oly hatással van elérve, melynek sikerét a jövő évi kiállítás országos gazdagsága, s a fecsített szorgalom számtalan remekei, addig is pedig egyik vagy másik jutalmazottnak megállapított vagy megszilárdított szerénységéből származó hála fogják legszólóbban tanusítani.

És van-e a nyilvánosság, közszellem befolyásának az ipar-osztályra jelenje vagy csak jövődjé is? Oh, van igen is! S nem csak jövődjé, hanem jelenje is. Im, azok között, kik jutalmaikat személyesen jövőnek elvenni, nem csak fíjatalokat látott a választmány, kiknek talán a látványos szereplés tetszhetett, vagy a közismeretre jutás lehetett szükségök: hanem oly férfiakat is, kiket a meglelt kor, vagy épen az idők hava kiment a hiúskodás gyanujából, s kiknek állások, hitelök sokkal jelentősebb, szilárdabb, semmint e tekintetben szolgálhatott volna érdekeiknek a választmány ünnepe.

E férfiak, midőn elfogadásra érdemesíték a jutalmat, csak a közvéleménynek hódoltak, csak a közelismerés kitüntetését fogadták el, — tanusítva azt, hogy ismerik ők is a közjó mindig éber őret, a közszellemet, s hogy bíró nekik is a közvélemény, mely amannak sugalmái szerint, a közjó érdekében jutalmaz; bizonyítja azt, hogy valamint elismerik bírásoknak e közvéleményt: úgy szerető bizodalommal hódolnak a hazának és nemzetnek is, melynek nevében itél felettök és tetteik felett. — Kelljen-e még itt megemlítenem azon megfelelő készséget, melylyel a két városi hatóság, mint képviselője az ipar-osztálynak is, s nagyrészt szülöttje is annak, annyira mit sem kételkedve vett részt az ünnepben, mely jelentőségét tagadhatlanul csak a közvéleménytől, — közvetve a hazától, a nemzettől nyerheté.

S a választmány nem csupán e szertartásos külsőségeken, ha t. i. csak azoknak lehetne venni, véli építhetni tapasztalmát, minél fogva állítja, hogy iparosaink nemesebb indulatokkal is bírnak az anyagi haszon bálványozásánál. Ám, visszaemlékezve, mit Aligazgató előadásában HANKY MIHÁL pesti asztalosról oly megrendítőleg felhozott, nem kell-e őszinte méltánylással elismernünk e férfinak viszályteljes életében azon ügyszeretetet, melyet sem az elemek romistene, sem az emberi

üldözés daemona ki nem olthatott lelkéből s melynek mindig munkás ösztönéből, ha Megyerről elüzte a szárazság, Verőczen talált munka-ingerének színhelyet, s ha innen ismét vizár öntötte ki, Pesten a gőzerőhöz folyamodott, s ha itt szomszédinak ellenisége még a Felsőbbség pártfogásából is számüzé s tervei füstbe mentek, vagyona csőd alá került, ő új találmányon törte fejét, megtartandó általa a hazában a pénzt, mely nélküle külföldre szivárgana. — Vagy tekintse bár ki GOLLNHOFFER GYÖRGYNEK ama veszteséges kísérleteit, mikbe pénzt, időt öldösött mindaddig, míg börcserzési új módszerével mind hasznot, mind dicsőséget szerzett a hazának, — vagy számítsa ama fáradoalmakat, nélkülözéseket, miknek szegény férfiak, KOCH PÉTER, VADÁSZ ANTAL akkor mentek elébe, midőn mesterségök iránti vonzalmok külföldre ösztönzé őket, — vagy végre érdemesitse figyelemre azon lelkes és kitünő áldozatokat, mikkel a HOFFMANN testvéreknek ápolni kellett a selyem-ügyet hazánkban, míg azon immár valóban tetemes jelentőségre emelheték, melyen azt minden hazafi már szinte büszkeséggel szemlélheti, — számítsuk ama sommák ezreit, miket akár a selyemgubók tenyésztesének, akár szedresek nevelésének közzé tétele végett önköltségükön készítettett és nyomatott 16,000 darab könyvnek kiadására, ezeknek és annyi bogár-tojások, szeder-magnak ingyen kiosztására fordítottak, az itteni nép oktatása, a külföldi gépek, találmányok kitapasztalására és honosítása végett kiadtak: lehetetlen, hogy a választmány felebbi tapasztalmát valóban ne ismerje. Igen, az iparművest lelkesíti mesterségének, vállalatának eszméje, tőkélye, terjedelme, nem csak, hanem lelkesíti és ösztönzi a haza érdekében nyilvánított azon versenyzése, miszerint a legtöbbek a bécsi tőkélyen és árákon törekesznek kitenni. Im, csak méltányolni kell iparműveseink ezen lelkességét, ezen verseny-ösztönét, csak engedjük az iparműves fáradozását, szorgalmát s kiállított műveit minél sűrűbb, méltatóbb pártolással, figyelemmel és kelettel találkozni, csak tegyünk le nemzeti vétkünkről, miszerint a külföldi bélyeget készebben, drágábban fizetjük a belföldi valódi értéknél: és a haza látni fogja, hogy iparműveseiben nem hálátlan fiakat táplál, pártfogol, fogja tapasztalni, mikint az osztály tekintetével emelkedni, óriásilag fog emelkedni minden ágaiban az iparüzés, mely eddig is a nélkül, hogy csak statistikai ismeretünk volt volna is állapotáról, oly jelentőségre vergődött, minőn nem csak a selyem-

ügyet, hanem a stearin-gyártást, az ércz-öntvényeket, üveg-hutákat, sőt nemcsak czekek, hanem a kisebb forgalom mesterségeit is, mint KÖLBER kocsi gyárát, EISELE, LESZIMIRSZKY szabóműhelyeket stb. örömmel szemlélhetjük.

Maradhat-e iparműveseink ennyi, jobbadán ihletes nemes-séggel párosult érdemeik kitüntetése után kétség arról, hogy a közönség a csak jutalmazó szerepből kihevülve, meleg bizodalommal közeledett volna az osztályhoz, melynek vállalatai, mesterségei annyi készütségen és mégis oly önmegtagadáson emelkednek országos fontosságra? Nem; a közönség fényesen tanusította ez ünnepen, hogy socialis viszonyainkból száműzve immár az iparműves lenézése, osztályának kicsinylése s nagyságos Pest vármegye küldöttségének szavait bizonyosan az egész haza és az országos közérzelem is sajátokká fogadandják, miszerint a nap, mely a honi iparúzők jelesbjeinek kitüntetésére vala szentelve, a nemzet nagy napjai közé számítandó; és valamint ezek visszahangozták a teremben, úgy az egész nemzet milliói fogják az elnökgróf szavait utánkiáltani, hogy a jutalmakat ők adák a nap jeleseinek, s hogy hazánk iparának emelkedését tőlük s a nyomaikon járandóktól várják, reménylik, óhajtják.

Csak méltánylás tehát az iparművesnek nemcsak műtani ügyessége, készütsége, hanem nemesebb ösztönei iránt is, — csak illő álláspont socialis vonatkozásban az ipar-osztálynak, és mit t. BEZERÉDJ ISTVÁN ur zárbeszédében oly lovagilag szépen kért a terem karzatának hölgykoszorujától s általa hazánk szépeitől, a honi czikkelyek divatszerűsítése: és hazánkban nem lesz szükség kísérletet tenni tovább arról, mert köztudat, népszava fogja hirdetni, valjon a magyarok istene hazánk iparműveseit is megáldotta magyar érzellemmel, azaz hon-szerellemmel és közjó iránti buzgalommal, mint a honnak egyéb fíjait; vagy, valjon a lelkesebb magyar testvérének hiszi-e azt, *ki munkával és értelemmel nemesen hat hazája felvirágzására.*

BEZERÉDJ ISTVÁN táblabíró bezáró beszéde a következőképen hangzik:

Az igazgató választmány reám bizta, hogy a mai innepély bevégeztével köszönetet mondjak nevében mindazoknak, kik a magyar műipar-egyesület dolgát méltányolván, gyülekezetünket jelenlétökkel díszesítették. Ha pedig nem kell vala csüggedni az

egyesületnek, bár vállalatának ime zsengejében és az eddigi eredmény csekély volta mellett a közönségnek részvétét nagy mértékben nem tapasztalhatta volna is, és ha igen szívesen fogta volna üdvözölni résztvevő jó akaróit, bár mai innepén csak kis körben lehetett volna tisztelnie őket, mind az után, mit ezen órában a közönség részéről szemlélhetni, tapasztalhatni szerencsések valánk, igen természetesnek fogják találni tisztelt megbízóim, sőt osztagjék azon felmelegülő indulatot, mellyel fejezem ki köszönetünket e tiszteletre méltó közönségnek és mellyel elmondom előtte: hogy az ő eleven rokonszenve s engedékeny méltánylata, mellyet ügyünk eránt mutat, helyeslése, mellyel az egyesület eddigi működését jutalmazza, pártfogása, segedelmezése, részvéte, mellyet ezzel vállalatunknak ígér, amint a mai innepünknek hathatos jelentőséget szerez, úgy igen kedves, jótékony és igen bátorító buzdító érzetet gerjeszt mindanyunkban, és hogy ő ezzel felkölti, hatásra hozza azon erőket, feleleveníti azon ötletet egyesületünkben, melly nélkül céljait eszközölnie nem lehetne.

Igen helyesen mondá tudniillik azon derék férjű, kibenednökét tiszteli egyesületünk: »hogy ha a magyar közönségnek részvéte hiányoznék, hiában kecsegtetnénk magunkat vállalatunk jövendőjével« — azonban amint ezt övéle mindanyian valljuk — úgy most véle együtt adjunk helyt jövendőnkre nézve a vidám reménynek, amidőn azt a közönségnek illy kedvező, sőt reményt haladó módon tanúsított részvétere alapíthatjuk.

Milly tiszteletre méltó közönségben öregbedő örömmel, és növekedő bizodalommal szemléljük magyar hölgyeinknek szép koszorúját; mert ha azon lélek, melly szemeikből reánk sugárzik, képes véghez vitelt, telyesedést szerezni, képes akár derék cselekvést, akár csüggetlen kitűrést idézni elő bár milly súlyos, bár milly veszélyes dolgokban, bizonyára nem marad siker nélkül egyesületünknek vállalata sem, ha azt ők pártul fogják, és le fog szállani hazánkba a műiparnak szelid nemtője, csak úgy, de úgy bizonyosan, és maradni fog nálunk örömet állandóan, és diszleni fog nálunk azon szép és jó, mit ama szelid, de hatalmas nemtő magával hoz, ha hölgyeink őt körükbe fogadják, ha szívesen látják, ha gondosan és szeretettel ápolni fogják őtet, és ha a magyar műipar külföldi crösb és mündeddig szerencsésb vetélytársának tekintetében csak egy szikrát, csak egy sugárt nyerend meg a magyar hölgyektől azon menyei érzetből, mellyel az anya bár gyenge, beteges, talán ellenséges viszonyok és befolyások alatt szenvedő sorvadó gyermekét szeretni s ápolni tudja, és élvezetet talál ő az illy szegénykének ápolásában nagyobb, édesbet, mint akár milly tündér tökélyű idegen alak nékie nyujtani szerezni képes volna, csak egy szikrát, egy sugárt nyerjen meg, mondom, ezen menyei malasztból, mellyel a teremtő olly igen

nemesíté az aszonyilényt; a magyar hölgyektől a magyar műipar fel fog éledni bizonyosan és nem marad siker, gyümölcsözés nélkül azon cselekvés és kitűrés, melyet a haza műiparának előmozdításában, kivívásában minden magyartól nem kevesebb joggal követel, mint minővel a csata rendében álló fiaitól megvárja, hogy mindegyik kötelességét teljesítse. Hölgyeinknek lelkes, hív és *cselekvő* részvéte, ismétlem, az egyik legbiztosb szerző ok, leg-hatalmasb segédmod és eszköz leend műiparunknak ügyében, hogy következék mind az, mit tisztelt elnökünk igen helyesen érintett ugy mint múlhatlan feltételt, hogy a magyar műipar megfelelő helyzetbe jusson, a midőn tudniillik hatni fog műiparunk érdekében minden erő, melyet hazánk magában foglal, az egyes műiparosnak szorgalma, s személyes kiművelődésétől fel a kor-mánynak rokonszenvéig, mely rokonszenvet az önmagához hív nemzetnek elvégre meg nem nyernie még sem lehet, és nem fog hiányozni istennek segítsége, melyre általán az mindenkor bizton számolhat, ki igaz ügyének becsületes uton s modoni követésében önmagát el nem hagyja.

És akkor szép nap fog derülni Magyarországra, s talán akkor nem leszen felejtve a szerény kezdet, melyet ma inneplünk, és nem leszen felejtve abban ama hazafinak eszméje s fellépése sem, kit elnökünk olly gyengéden és méltán előttünk kijelelt.

Ámde a jövődöbe szállangó óhajtasaink és reményeink ne a jelenbeni munka s cselekvés helyett foglalataskodtassanak ben-nünket, hanem csak mint napi munkánkban annál szorgalmasb, bátrabb és kitűrőbb eljárásra vonzó buzdító ösztönök áljanak előt-tünk. Mert amint hivatásunknak, feladatainknak vidámabb magasb, és hogy ugy mondjam szellemeibb szempontbúli felfogása s szem-léleti mindennapi munkánkat könnyebbé, kedvesb, méltobbá s foganatosbá teszi, ugy a pusztá ábránd és fellengezés megfelelő derék munka nélkül legfellebb sajnálkozást érdemel azért, ha mű-iparunkra nézve egy szebb jövődönök reményét vidám lelkelettel tápláljuk; legyünk elszánva egyszersmind mindanyian komoly, ke-mény munkára, fáradságos cselekvésre s sokszor terhesnek látszó nélkülözésre, egyszersmind pedig mindanyian, mindazok t. i. kik iparműveket készítenek, mindazok kik iparműveket használatra, élvezetre szereznek magoknak egymás irántó kölcsönös méltányos-sággal viseltossunk; és ne neheztejjék emezek élvezeti s haszná-lati, amazok pedig nyereségi igényeiket a nehéz kezdetben a jövődöre is terjedő tekintettel mérsékelni. S ne vonakodjék az egyik osztály ugy mint a másik a jelenben szükséges nélkülözést sótt feláldozást mint igen biztos, bő s hamar bekövetkezni fogó kamatra adott tőkét tekinteni. Ezen kölcsönös méltányosság, mely az érintett mindkét osztálynak nyilván érdekében áll, igen nagyon elő fogja segíteni dolgunkat, és könnyebbitni minden részre a

feladatot, melynek eszközésére mindenkinek a hazában nem, polgári állás és vagyon különbség nélkül magát meghíva, sőt kötelezve kell szemlélnie, mert a magyar műiparnak diádala közös nemzeti cél; csak egyesült erővel lehet azt elérni: a jutalom is azonban, melyet nyújt, közös és ezer ágazatokban mindanyunkra kiterjedő lézen.

Adja isten, hogy e célhoz inkább-inkább közelítsünk, és a maihoz hasonló napokat inkább és inkább méltóan és vidáman innepelhessük.

Az első kiállítás zárünnepélyén uralkodott hangulat is elég garancia volt a *második kiállítás* sikerének biztosítására. E második kiállításról különben még a 42-iki kiállítás alatt és után is beszéltek, mert az első kiállítás tervezője és főrendezője csakhamar belátta, hogy egy alig két hó alatt hevenyészett országos kiállítás, nem teremtheti meg oly mértékben a kívánt gyakorlati eredményeket, a mint szükséges volt.

Pedig az első kiállítás általános hatása — mint a zárünnepélyből is látszik — igen jelentékeny volt.

E kiállítás nemzetgazdasági hatása megmérhetlen volt. Ebből indult ki a *védőegyleti* mozgalom s az egész szervezett és szervezetlen iparvédelem. Ezen alapult az iparegylet akkori munkaprogramja, mely — tekintve az időket és viszonyokat — nemcsak teljes méltánylatot, hanem őszinte, hazafias elismerést érdemel. És mivel a második kiállítás e mozgalmak megerősítésére és lendületének biztosítását célozta, nem is lehetne szigorú határvonalat szabnunk az első és második hazai iparműkiállítás között, hanem inkább azt kell föltételeznünk, hogy az 1843. évi kiállítás az 1882-ikinek csak inkább kiegészítő része volt. El kell azonban ismernünk, hogy mint kiállítás, az 1843-ik évi, bármily csekély progressió mutatkozott a kiállítóiban, sokkal szervezettebb és szabályosabb volt az első hazai kiállításnál.

A szervezet tökéletességéről tanuskodik a második kiállítás szabályzata is, mely sokkal terjedelmesebb és

körütekintőbb volt az elsónél. A második kiállítás szabályzata a következő volt:

Tudnivalók és föltételek:

1. *A' második magyar iparmű kiállítás* folyó 1843-ki augusztus 21-kén nyitattik meg, Pesten, a' városi redoute-épület teremeiben, 's tart september végeig.

2. Mivel lehetnek, kik a' kiállítandó tárgyak beküldésére talán már a' Medárd-napi Pesti vásárt is használni kívánnák: a' kiállítandó művek fölvétele 's elfogadása már junius 10-én kezdődik, 's tart augustus 20-ig; mely határnapok a' kiállítani szándékozóknak annyival inkább figyelmökbe ajánlatnak, mivel tapasztalási adatokból meritett fontos okoknál fogva az iparegyesület semmi kivételt nem szenvedő változhatlan szabálynak kéri tekintetni, hogy: — »az augusztus 20-ka után« a' már megnyitott iparműkiállítás folytában érkezendő tárgyak elfogadtatnak ugyan, 's nem csak kiállítatnak, hanem a' nyomtatott tárgyjegyzék toldalékába is bejegyeztetnek, de a' főjegyzékbe nem jönek, *műbirulat alá nem vétetnek, 's jutalomosztásban semmi esetre sem részesülnek.*

3. A' beküldendő tárgyak elfogadása 's a' kiállítás körüli intézkedés végett 3 tagból álló választmány van megbizva.

4. *A' kiállítás körébe tartoznak* minden Magyarországon 's ahhoz kapcsolt tartományokban és Erdélyben, akár hazai, akár külföldi anyagokból készített kézművek és gyárkészítmények. — E' szerint:

Minden honi iparüző mesterembereknek, gyárnokoknak 's iparműveseknek, akár tartozzanak valamely csehhez, akár nem, iparműkészítményei kiállításra elfogadtatnak; kivevén, ha valamely tárgy olly egészen közönséges kézmű, vagy pedig rosz készítmény volna, hogy a' rendező választmány annak elfogadását az iparműkiállítás céljával 's diszével össze nem egyeztethetőnek vélné; mely esetben az ily tárgyat az egyesület kormányzó választmánya által eleve kinevezendő műbiráló bizottmány illető szakosztályához utasítandja, mely a' föl- vagy nemvehetés iránt határozand.

5. A' szorosb értelemben vett *művésszet* tehát, valamint a' földművelési *nyers anyagok* is, az iparműkiállítás körébe *nem* tartoznak; azonban az egyesület óhajtja, 's egyenesen kívánatosnak nyilatkoztatja, hogy a' már tökéletesen kész

iparművekhez, ugy mutatványok a' nyers anyagból, melyből készültek, valamint az iparművek is, készítésök különböző fokain hozzá mellékeltesenek; miszerint az ipar általi átváltoztatásnak egész menetelét mintegy tükörben látni lehessen. Így például, a' kiállítás céljának megfelelően, ha a' beküldendő vászonhoz vagy kötélművekhez, a' len 's illetőleg kender, töretlenül, törve, ecselve, és a' fonal, — posztóhoz, a' gyapju, — vasöntvényhez a' nyers vas és a' vaskő, — finomított cukorhoz a' répa, cukorliszt, szörp 'stb., — porcelánhoz a' föld használt nemei, és így tovább hozzá mellékeltetnének; — egyszersmind, a' mennyiben a' kiállító érdeke nem akadályozza, vagy írásban vagy legalább szóval a' bejegyzéskor értesítés adatnék, hogy a nyers anyag hol található, vagy hol 's ki által természetett.

6. Minden *küldemények* bérmentesen beküldendők, 's LANDERER LAJOS urhoz (Pesten hatvani-utcza Horvát-ház) intézendők. A' levélborítékra e' szavak följegyzése kéretik: »a' magyar iparműkiállítást illető.« — Ha ugyan azon személy több tárgyakat küldene be, akkor hozzájuk számokkal ellátott jegyzék melléklendő; minden esetre pedig a' készítmény műtani neve, 's magának és műhelyének vagy gyáranak helye, firmája, vagy írásban beküldendő, vagy a bejegyzéskor szóval előadandó.

7. Az egyesület ugyan azt, hogy a' kiállító műveik *írát* 's műiparuk terjedelmét és egyéb ismertető adatait a' beküldéssel együtt okvetlenül közöljék, mulaszthatlan föltételül nem teszi, mivel lehetnek, kik ezeknek fölfedezését érdekekkel ellenkezőnek találhatnák: mivel mindazáltal a' honi műipar statisticájához adatokkal birni nagyon kívánatos; más részről egy vagy más műnek, különösen a' gyári készítményeknek érdemét a' *gyártási módszer tökélyének* és sikerének ismerete nagyon növelheti, 's lehetnek gyarművek, melyek nem jobbak ugyan más hasonnemű készítményeknél, de mégis különös kitüntetést érdemelnek, mivel talán olly új találmányu módszer utján készítettnek, mely szerint hasonló mennyiségű 's minőségű nyers anyagból több 's olcsóbb iparmű gyártható: az iparegyesület minden esetre igen kedves dolog gyanánt veendő, hahogy a' kiállító urak, műhelyeikről 's gyáraikról mindazon adatokat, miket érdekeik sérélme nélkül nyilvánosokká tehetni vélnek, — nem különben a' jegyzéceiket, ugy azt is, hogy hasonló áron, mennyi hasonló mennyiségű árukra

fogadhatnak el megrendeléseket? az iparműkiállítás rendező választmánynyal közleni fogják, 's különösen kijelölelendik: mi az mit műveik érdemének megbírálásánál a' műbírák által megvizsgáltatni 's a' netaláni jutalmazásnál főképen figyelembe vétetni kívánnának. — Az illy adatoknál azonban a' csalhatlan igazság annyira megkívántatik, hogy ha netalán az illy adatok a' jutalom-kiosztásnál okul vétettek volna, ha bármikor is későbbben bebizonyodnék, hogy a' kiállító az egyesületet szándékosan homályba vezette, vagy külföldi művet honi gyanánt, avvagy más készítményét magáé gyanánt adta volna fel, a' nyert jutalom az illető fél előleges kihallgatása után vissza fog vonatni, 's a' visszavonás minden honi hírlapokban közönségessé fog tétetni. — A' kik árjegyzéüket beküldik, az — ha kívánják — kiállított műveikhez fog melékeltetni.

8. Minden beküldött tárgyról a' beküldő nyugtatványt kap, mellynek előmutatása mellett saját személyére nézve szabad bejárása van a' kiállítási teremekbe.

9. Oly tárgyakra nézve, mellyek nagyobb helyet foglalnak el, például: zongorák, kocsik, nagyobbserű gépek, butorok 'stb., a' beküldő megkéretik: ne terheltessék LANDENERER LAJOS urat bérmentesen a' beküldés idejéről 's a' küldemény nagyságáról cleve tudósítani, hogy a' megkívántató helyről a' rendezésnél gondoskodhassék.

10. Azon készítmények és gépek, mellyeknél különös felkészítés vagy összeállítás szükséges, vagy a' beküldők, vagy avatott megbizottjaik által fognak a' kijelölt helyen felállítani.

11. Mig az iparműkiállítás tart, abból semmi kiállított tárgyat elvinni nem szabad; 's így ha időközben eladatnék is, csak a' kiállítás berekesztésével fog kiadathatni.

12. A' beküldők, vagy bizományosaik az iparműkiállítás berekesztésével nyolcz nap alatt, a' nyugtatványok visszaszolgáltatása mellett, kiállított készítményeiket visszaveendik. — Különben, minthogy a' kiállítási teremeknek ki kell ürittetniök, az iparegyesület kénytelen lesz a' vissza nem vett tárgyakat egy pesti bizományos kereskedőnek átadni, 's többé róluk nem gondoskodhatik, és nem is felel.

13. Az iparműkiállítási írószobában 's pénztárnál egy p. fto sorsjegyek fognak árultatni; a' bejövendő pénzen becses kiállított művek vétetnek, 's a' kiállítás utolsó napján

sors által kijátszatnak, melly sorsjátéknál legalább minden 25-ik sorsnak nyerni kell.

14. Szigorú részrehajlatlan műbírálat nyomán jutalmazások fognak kiosztatni, mellyek arany, ezüst 's bronz emlékpénzből és dicsérő oklevelekből állanak; mik — ha lehet — nyomban a' kiállítás berekesztésével ünnepélyesen átadatnak, vagy legalább a' jutalomosztás eredménye azonnal közhírré tétetik.

15. E' végett az igazgató választmány még a' kiállítás megnyitása előtt műértő férfiakból szakosztályok szerint bírákat választand. Minden szak 3 tagból álland. Ezen műbírák a' kiállított tárgyaknak ugy belső magánylagos, mint más hasonneműekhez képest viszonylagos érdeméről ítélnek, 's a' jutalom fokozata iránt is véleményt adnak. Ítéletökről a' jutalomhatározó főbizottmányoknak okokkal támogatott (motivált) — írott jelentést teendnek; kívánatos, hogy mindenik szakosztályi tag külön írott jelentést tegyen; azonban minden szakosztály 3 tagjai össze is ülhetnek, 's a' többség véleménye szerint tehetik írott motivált jelentéseket; melly esetben azonban a' kevesebbségben maradott tagnak joga van, külön véleményét szintugy írásban beadni.

16. Az egyesület igazgató választmánya 11 tagból álló főbizottmányt nevezend, melly a' műbírák ítéletei nyomán, magasabb statusgazdasági tekintetekre is figyelve, a' kiosztandó jutalmakat elhatározza. — A' jutalomosztó főbizottmány tagjaivá az igazgató választmányon kívüliek is választathatnak, 's ugy ezen bizottmány, mint a' műbírák vezérutasítással leendnek ellátva, melly munkálataikat szabályozza; — de a' műbírói szakosztályok tagjai a' jutalomosztó főbizottmány tagjaivá nem választathatnak. — Ha ollyaski választatnék akár műbíróul, akár jutalomosztó biztosul, ki maga is a' kiállítók közt van: csak ugy vállalhatja el a' megbízást, ha magára nézve a' jutalomérti versenyzésről lemond.

Az iparegyesület reméli, hogy a' tapasztalásból levott tanulság nyomán megállított jelen szabályok a' közhasznu vállalata iránti bizodalmat, mellyel már első alkalomkor is találkozni szerencsés volt, nagy mértékben növelni fogják; 's azért a' honi műipar minden rendü képviselőit újolog is bizodalmasan felszólítja, hogy a' kitüzött célhoz minél terjedtebb részvétellel járuljanak, a' honi műipar minden barátját pedig megkéri, hogy ezen felszólításra a' körébeni iparmüveseket

figyelmeztetni, 's őket műiparos tehetségeik kitüntetésére határozatosan buzdítani méltóztassanak.

Költ az iparegyesület igazgató választmányának 1843-ki február 10-kén tartott üléséből.

Nem csekély mértékben emelte a kiállítás tökéletességét az is, hogy most már jól átgondolt *juryszabályzat* is volt. Az első kiállítás egyik föltűnő hiányaképpen KOSSUTH többször említette a hézagos bírálati eljárást és e csorbát most már teljesen ki akarván köszörülni, oly szabályzatot alkotott, melyet mint hazai kiállításaink történetében fontos okmányt, méltó egész terjedelmében a következőkben megismertetni:

VEZÉRUTASÍTÁS

az iparműkiállítási mű- és díjbírák számára.

I.

Az iparkiállítási feltételek 2-ik §-a, mely mind azon czikkelyeket, mik aug. 20-a után küldettek be a bírálat és díjazástól eltiltja, a műbírák uraknak utasítási egy pontul oly értelemben szolgálend, hogy miután a kiállítás megnyitásának határnapja aug. 23-ra halasztatott, mind azon czikkelyeket, mik e határnapig — vagy melyek előlegesen bejelentve, — vagy vidékről, a kiállítás megnyitássának első hetében küldetnek be, és róluk fel nem tehetni hogy a' kiállítani szándékozó által valamely már kiállított czikkely lenyomására készültek, bírálat alá elfogadják.

A bírálat eljárásban műbírák urak tekintetbe kéretnek venni minden egyes czikkelynél:

Az országgazdászati azon viszonyokat, mik a kérdésbe fogott czikkelyek industriájának hazai állapotát képezik. Valjon például eddig külföldről kellett-e behozatnia, és a bírálandó czikkely talán csak első kísérlete-c nemből a' hazai iparnak? — vagy már ezelőtt is készítettett a' belföldön? s mind két esetben lehet-e, és minő, inkább vagy kevesebb kedvező eredményü hasonlításba tételnie a' külföldivel? — mi szük-

ségek kielégítésül szolgál, csak tisztán *comsumtio* tárgya-e, vagy pedig más, inkább vagy kevésbé fontos, talán csak most ébredő, vagy imént életbe léptetett, vagy éppen már telyes erővel dolgozó gyári vagy kézműves üzletnek, kisebb nagyobb mértékben hasznos eszköze? — mint például a' csontliszt a' jelenleg neki eredt cukor gyártásnak? — készítetik-e nagyobb mennyiségben, miszerint közforgalom tárgya lehet, talán a' külföldi e nemű cikkelyeket felesleggé teheti, vagy éppen kiviteli tárgyul is felemelkedhetik? stb.

Továbbá műbirák urak figyelembe veendik azon tudományos vagy tapasztalati készütséget, melyet a' bírálandó cikkely kiállítása feltételez.

Ezután ítélet alá vonandják a' cikknek jelességeit; vajjon t. i. a' tökélynek milly pontján áll? — kikészítése szép remek-e? készitési módja új vagy javított? előállítása olcsó, — 's talán annyira az, hogy általa a' cikk kelendősége tetemesen segittetik? s ezen kelendőség nagy és terjedt-e stb.

Miután pedig ekint a' cikknek országgazdászati előkészületi és jelességi tekintetben megállapították becsét, ekkor

Előadandják mind azon kellékeket, és sajátságokat mikkel a kérdésben forgó ipar ág készitményeinek átaljában birniok kell, és ezen általános becsmérték szerint fogják kimondani ítéletöket a cikkelyről, vajjon t. i. megközelítette-e a mintaképet, mihez, hogy jó és tökéletes legyen, hasonlítani kell, vagy mi és mennyi szükséges tulajdonsága hibáz még e tekintetben. S ez leend az első ítélet, melyet műbirák urak a' cikk felett hozandanak.

Második ítéletök pedig azon eredményt foglalandja magában, melyet a' felfogott cikkelynek a' többi e nemből kiállított művekkel teendő összehasonlításából levonandanak. Ez tulajdonkép a kiállított egy nemű cikkelyek osztályozása lessz, melyben a' szerint, mint több vagy kevesebb jelességgel bir egyik vagy másik, határozandják meg az elsőbbséget; ha pedig mindnyájának volna valamely a' többinél hiányzó jelessége, akkor ezen jelesség nagyobb kisebb fontossága szerint rangozandják azokat.

Mind ezek után a feltételi 15. §. értelmében műbirák urak a jutalom fokozata felül is adandanak véleményyt.

Egyébiránt bírálati eljárásukban kísérleteket is tehetnek a' cikkek tulajdonságai iránt, sótt ott, hol tudományos szempontból kell meghatározni a becsét, csak kísérletek nyomán

mondhatnak ítéletet. Ha pedig valamely cikk annyira kombinált természetű volna, hogy szakértők ítéletét igényelné, akkor a' rendező alvázstmány jelölendi ki mind az egyes szakértők, mind, ha tanácsosabb volna, a többi szakbírószágok közül az illetőt, mely utóbbi esetben az osztályok együtt határozandanak.

A' bírálati eljárásról 's az ítéletek indokairól, valamint a' segédekül volt szakértők neveiről, kimerítő írott, 's olly jelentést adandanak, mely előbb a' díjazás alapjául, később pedig, az egyesületi jegyzőnek általadva a kiállításról jelentésnek anyagjául szolgálhasson. Az ítélet-hozatalban a' szavazatok többsége szerint határozandanak, a' kisebbségben maradottaknak azonban szabadand külön véleményyt adniok.

II.

Díjbírák urak utasításának szinte egyik pontja a' fel-tételi, már érintett 2. §-nak a' felebbeiken már kiterjesztett rendelete; a 3-ik §. értelmében pedig nem részesítendek díjazásban oly műveket sem, miket külföldön tanuló hazánk-fiai fognak kiállítani.

Teljes érvényességet tulajdonítandanak azon ítéleteknek, miket a' műbírák a' cikkek belső és viszonyos becséről elejökbe terjesztettek; olly esetben azonban, hol a' műbírák többségének ítéletét valamely külön vélemény kíséri, a díj-bírák hatásköréhez tartozandik, az ítéletek közül egyiknek vagy másiknak adni meg az érdemet. Azon vélemény, melyet a' műbírák a' jutalom és fokozata iránt adtanak, a díjbírákat nem kötelezendi sem arra, hogy adjanak, sem hogy millyen jutalmat adjanak; a díjazást és annak külön nemeit ők magok határozandják meg, mindig tekintetbe véve az illető iparágak közgazdászati viszonyait, és az ezen egyesületi pénztár erejét.

Ha valaki, ki már a tavali kiállításkor is díjaztatott ez idén ugyanazon nemből 's hasonló kitüntetést érdemelve állitana ki ez idén megint: díjbírák urak csak azt jelentendik ki, hogy a kiállító tavalyi díjjára ismét érdemesítette magát, — azonban díjat nem adandanak. A' magasabb kitüntetést érdemlőnek azonban díja ez idén is ki lesz adandó.

Eljárásuk közben ha szükségesnek tartandják, az ítéletet mondott szakosztályokat, és szakértőket, sőt ha tetszik másokat is meghallgathatnak.

Szinte írott jelentést adnak, üléseiket pedig nem nyilvánosan tartják.

Az első és második és a következő kiállítások közötti párhuzamot alábbi számbeli adataink tüntetik föl. E helyen konstatalhatjuk, hogy a második kiállítás a védegyeleti mozgalomnak is hathatósabb lendületet biztosított, s általában megerősítette a felsőbb körökben az iparfejlesztés iránti érdekeltséget.

A második kiállítás *díjosztását* már maga KOSSUTH vezette és ekkor, 1844. augusztus 25-én mondotta azt a gyönyörű, lelkesítő beszédet, melyet még ma is hol az első, hol a harmadik kiállítással hoznak némelyek kapcsolatba.

E szónoki remekművet a következőkben közöljük szószerint:

Ki levén osztva a méltánylatnak szerény jelei, melyekkel a magyar iparegyesület a közvélemény nyílt szemei előtt nemes versenyre lépők jelesbjeit a közelismerésnek felajánlá, engedje a tisztelt gyülekezet, hogy rövid bucsuszt emeljek. Fogadják mindenekelőtt a t. pártfogó hatóságok nagyérdemű küldöttjei szives köszönetünket azon kitünő figyelemért, melylyel az ünnepélyt kísérni méltóztattak. Engedjék kérnünk, hogy küldöiknek hálánkat megvive, kérjék ki hazafiui rokonszenvüket s tettleges pártfogásukat egyletünk számára, melynek arra, céljának s munkakörének roppant terén annyiszor szüksége lesz, de különösen kérjék ki a méltányló buzditást a honi műiparnak, mely szorgalomban izzadva által a nehéz élet munkás napjait, hogy önboldogsága mécsét a közboldogság szövetségénél gyujtsa meg, melyet a honnak is ő gyujta meg. Igenis, t. küldöttségek, az adalék, melyet virágzó műipar a nemzetnek nagyságához, boldogságához nyujt, nagyobb és fontosabb, mint a fegyvernek hódításai. Ezek elnyomott népnek nyakán vérözönben léptetnek előre, hogy egy hallgatag temetővel többet csatoljanak a státus határaihoz, a műipar béke malasztjaival hódítja meg a nyomoruságot, hogy emelkedjék közboldogsággá, és amaz átkos szót, hogy véres verejtékben keresendi kenyérét az emberiség,

a legnagyobb áldássá teszi; és nyujt kincset a nemzet tárházába, mely önmagát éltetve, haladtában nő, mint az örök idő, és a teremtő ész, és a munkás kéz hatalmával megsokszorozítja értékét annak, mit Isten kegyelme a honnak adott.

Fogadja továbbá nm. kir. kincstárnak nagyságos küldöttje köszönetünket. E napnak ünnepeltjei pedig látván, miként a műiparos törekvés méltánylatának jeleiben magának a királyi kincstárnak küldöttje is osztozék s egyesületünk kezeiből átvenni sziveskedék, e napnak ünnepeltjei, mondom, vegyék ez oształékban hivatásuk nemeslevelét, mely öntudatos embernek becesb, mint melyet a vakeset ad; mi pedig mindnyájan tanuljuk meg a f. m. kincstár nagyságos küldöttjének jelenlétéből arról meggyőződve lenni, miként a közvélemény, melyet a honi műipar éltetésére felhívni egyesültünk, nem egy létező valami, hanem e humanitásnak oly szelid hatalma, mely éltető napsugárként lebeg az ember munkája felett, s melyet e honban maguk a legfensőbb hatalmak is méltányolnak már.

Fogadják továbbá műiparunknak jutalmazott jelesei egy-letünk részéről a baráti bucsuszót, melyet azon reményben és azon kéréssel intézek hozzájuk, hogy a jövő iparműkiállításnál ismét meglássuk egymást; mi őket, mint az iparműves haladás előrehaladó bajnokait, ők minket, mint organumait a köztiszteletnek, melylyel a nemzet nekik adózik. A magyar műipar ezelőtt hasonlított a puszta virágához, mely hallgatag árnyban észrevétlenül szórta illatát, ezután — hiszszük, és add Isten, hogy hitünk meg ne csaljon — oly virág leszen, melyet a nemzet kedvencz gyermeke gyanánt veend dajkáló karjaira, hogy óvja, ápolja a zordon szelek fuvalma ellen, s nevelje nagygyá, mely majd önerejével meg birjon állani, akármi szél fú, akárhonnan.

És ezen hittel fordul bucsuszóm a közönséghez.

Vannak igen is, tisztelt gyülekezet, a műipar felvirágzásának oly kellékei, melyeket más nem adhat, mint a törvényhozás, mint a kormány; de vannak olyanok is, miket sem kormány, sem törvényhozás nem adhat, hanem csak mi magunk, a közméltánylat, a közrészvét. A hol a nemzet egyénileg át van hatva azon érzettől, hogy ma már a béke szintoly hatalom, mint boldogtalanabb időkben a harc vala, és át van hatva azon érzettől, hogy egy oly nép, melynek műipara nincs, tehát idegen szorgalomnak adózik, valódiság-

ban szabad nem is lehet, s legyen bár óriás, mégis koldus, mert csak félkaru; a mely nemzet ezt érzi s ez érzetben ápolva fordul a honi műipar művei felé, ott, ha a törvényhozás gondjainak netalán balviszonyok utját állanak is, az óriásnak hiányzó fél karja mégis megnőhet; de hol a nemzetben az ápoló részvét hiányzik: ott a kormány és törvényhozás hiában hozná a legislegbölcsebb törvényeket, mert a műipar nem nőhet, miként a gomba nő.

Egy szóm van a közönséghez, melyet óhajtanék, hogy mindenkinek füleiben csengjen, valahányszor egy iparműczikket vennie kell, s ez a szó az, *hogy a mit nekünk a honi műipar nyujthat, azt idegentől venni, valóságos önhonunk elleni bűn.* Ismeretes a tisztelt egyesület előtt a híres FRANKLIN-nek ama mondása, miszerint honának *fiai s leányai* abba helyezik büszkeségüket, hogy kopott, foltos ruhában járjanak, míg maguk lesznek képesek maguknak újat készíteni. Nálunk ily lemondásra, ily resignatióra nincs szükség; hogy nincsen, azt mutatá az iparműkiállítás, mutatja ez ünnepély; nekünk csak a külföldiesség hypochondriájából kell kivetköznünk és követnünk azon magas példát, melyet a honban már sok jelesek, különösen azon magasztos honleány is adott, ki elnökünk napjait boldogítja. Azért hát, tisztelt gyülekezet, tűzzük ki magunknak ezt egyenként és összesen feladatul; méltányoljuk s védjük a honi műipart egyenként is, emlékezzünk meg, hogy minden garast, melyet külföldi szorgalomnak nyujtunk akkor, midőn vele honit jutalmazhatnánk, valódi megcsonkítása a nemzet tőkéjének, melynek egy részben minden honpolgár rakományosa.

1845. november havában az iparegylet kisebb-szerű kiállitást rendezett ama gyári és kézműipartermékek bemutatására, melyek a védegylet hatása alatt keletkeztek vagy tökéletesedtek.

A tulajdonképeni *harmadik* iparműkiállítás azonban 1846-ban rendeztetett s a jelentkezők nagy számánál fogva ezt már a nemzeti muzeumban kellett tartani, melynek megfelelő helyiségeit — tizenegy termet — JÓZSEF nádor készséggel engedett át ez alkalomra.

A harmadik iparműkiállítás tetemesen javított kibővített *szabályzata* a következő volt:

TUDNIVALÓK

az 1846-iki iparműkiállításról.

1. A jövő 1846-ban, sz. Jakab és Kisasszony havában, Pesten fogván tartatni a harmadik magyar országos iparműkiállítás: kéretnek a kiállítani szándékozók, hogy munkáikkal akkint törekedjenek elkészülni, miszerint azokat a jövő évi medárdnapi pesti vásár alkalmával, legalább sz. Iván hava 20-káig, minden esetre pedig sz. Jakab hava 1-ső, mint a' kiállítás megnyitása napjáig beküldhessék.

E határnapok az illetőknek figyelmébe különösen ajánlatnak. Mert a kiállítványok lehetőségig a szakbeliség és szakrokonság szerint fogván elhelyeztetni, s a tárgyjegyzék is e szerint és a megnyitás napjára levén elkészítendő: mind azon művek, mik sz. Iván hava 20-ka után fognak beadatni, mind az elhelyezés rendszeréből mind a tárgyjegyzékből könnyen kimaradhatnak, azután csak hézagtöltőleg s a pótlék jegyzékekben nyerhetvén helyet. — A mely művek pedig sz. Jakab hava 1-ső napja után érkezendenek, azok bár kiállításul elfogadtatnak, s pótlék jegyzékbe beiktattatnak-, mű és díj-bírálat alá azonban semmi esetben nem vétetnek, következéskép a jutalom osztásban sem részesülhetnek.

2. Kiállítás köréhez tartoznak minden Magyarországbán, kapcsolt részeiben s Erdélyben, akár hazai akár külföldi anyagokból készült kézművek és gyártmányok. E szerint minden hazai mesterembernek, gyárnoknak s iparművesnek, tartozik bár vagy nem valamely czéhhez, lehet a kiállításban részt vennie; készítményei a legremekebbtől a legegyszerűbekig, a legkeresettebb izlés és fényűzés műdarabjaitól le a mindennapi forgalom közönséges czikkelyeig; ide értve a népi ipar darabjait is, mind elfogadtatnak, csak jól legyenek dolgozva, mert ha azok olly rozsak volnának, miszerint a kiállítás céljával és díszével meg nem férhetőknek ítéltetnének, vissza fognak utasítatni, miszerint a művek elfogadásában is egy neme legyen a kiténtetésnek.

Ellenben a szoros értelemben vett művészeti czikkelyek s a mezei gazdaság nyers termékei az iparműkiállítás körébe

nem tartoznak; azonban ohajtatik, hogy a már tökéletesen kész iparművekhez, úgy mutatványok a nyers anyagból, melyből készültek, valamint magok a művek is, kikészítésök különböző fokain oda mellékeltesse, miszerint a műiparátváltoztatásainak egész menetele szem elébe állitathassék, és más részről az iparegyesületi természeti és technikai gyűjtemények számára példányok szereztethessenek.

Továbbá nem vétetnek be a kiállításba mustralapok, mustrakönyvek; sőt inkább a kiállitmányoknak tökéletes, olly készitményeknek kell lenniök, mint azok a közhasználatban vannak s arra fordítatnak. Minták azonban és hasonlók, mik már önmagokban is iparművek, kiállithatók.

3. Kéretnek mindazok, kik műveiket kiállitani szándékoznak, sziveskedjenek eziránt jó korán értesíteni az igazgató választmányt, miszerint a szükséges elhelyezéséről, felszerelésről s több efféléről jó eleve intézkedések történhessenek. Különösen olly tárgyakra nézve, mik nagyobb helyet foglalnak el, például: zongorák, kocsik, nagyobbyszerű gépek stb. szükséges leszen e korai bejelentés; mert ő cs. kir. fensége, az ország Nádora kegyelmesen megengedni méltoztatván, hogy a kiállítás a nemzeti muzeum épületének bizonyos kijelölendő részeiben rendeztethessék, a nagyobb tért igénylő küldemények férkezéséről kellőleg szükség gondoskodni.

4. A kiállitmányok bérmentesen lesznek beküldendők, s az iparegyesület jegyzőségébe (Pesten, újvilágutzai Ilkey'-féle házba) intézendők.

5. A küldemények saját mütani nevökön neveztesse meg, ha szükséges, mennyiségök mérték, súly, szám szerint jelöltessék ki; továbbá a beküldőnek neve, valamint műhelyének vagy gyáranak helye és címzete irásba foglalva adasanak be.

6. Az ugyan, hogy a kiállitók üzletök terjedelmét s annak statstikai s egyéb ismertetését bemondják, nem mulasztatlanul kívántatik, mivel lehetnek, kik ezeknek nyilvánítását érdekökkel ellenkezőnek találhatnák, mivel mindazonáltal a honi műipar statistikájához adatokkal birni felette kívánatos, más részről egy vagy más műnek, különösen a gyári készitményeknek érdemét a gyártási módszer tökélyének és sikerének ismerete nagyon növelheti, s lehetnek gyárművek, mik nem jobbak ugyan más hasonnemű készitményeknél, de mégis különös kitüntetést érdemelnek, mivel talán olly új találmányu

módszer útján készítetnek, mely szerint hasonló minő- és mennyiségű nyers anyagból több s olcsóbb iparmű gyártható: azért az igazgató választmány minden esetre kedves dolog gyanánt veendő, halogy a kiállítók műhelyeik- és gyáraikról mindazon adatokat, miket érdekeik bántalma nélkül nyilvánosakká tehetni vélnek, nem különben árjegyzékeiket, ugy azt is, hogy hasonló áron, mennyi hasonló mennyiségű árukra fogadhatnak el megrendeléseket? a választmánynyal közleni fogják, s különösen kijelölemdik: mi az mit műveik jelességének megbirálásánál a műbirák által megvizsgáltatni, s a netaláni jutalmazásnál főképen figyelembe vétetni kívánnak. — Az illy adatoknál azonban a csalhatlan igazság annyira megkívánatik, hogy ha netalán az illy adatok a jutalom megítélésénél okul vétettek volna, ha bármikor és későbben bebizonyodnék, hogy a kiállító szándékosan homályba vezette a díjbirákat, vagy külföldi művet honi gyanánt, vagy más készítményét magácé gyanánt adta volna fel, a nyert jutalom az illető fél előleges kihallgatása után vissza fog vonatni, s a visszavonás minden hazai hírlapokban közönségessé tétetni.

7. A küldeményekhez lesznek még az árak is csatolandók: azok szabottak legyenek, miszerint a netalán venni szándékozó közönségnek eladathassanak a kiállítványok, — a kiállítással kapcsolatban leendő sorsjátékhoz a választmány által is megvásároltathassanak, a történhető kár esetében pedig kár pótlás adathassék. Ez árak egyébiránt a kiállított művekhez csak ugy fognak mellékelteni, ha a kiállítók kívánadják.

8. Rendező bizottmány fog a választmány által kinevezeteni, mellynek hatásköréhez tartozandik a kiállítás körül szükséges intézkedések megtétele, jelesül a küldeményeknek kiállításul el vagy nem fogadása; az el nem fogadás esetében, melly csak a 2-ik pont alatti kivételeknél fogva adódhatik elő, az illető szakműbiróság fog eldöntőleg határozni.

9. A küldeményekről e rendező választmány fog átvételi nyugtatókat adni, — miknek előmutatása mellett a kiállító szabad belépést nyerend a kiállításba, s veheti vissza ennek berendezése után kiállítványait.

10. Azon tárgyak, miknél különös felkészítés vagy összeállítás szükséges, vagy a beküldők magok, vagy avatott megbizottjaik által fognak a kijelölt helyen felállítatni s e végből, és miszerint a szükség esetében a tulajdonosokkal értekezni lehessen, a beküldők, ha helybeliek, lakásukat, ha vidékeik

megbizottjokat a kiállítási irodában bemondani szivesek lesznek.

11. A kiállítás czikkelyei a kiállítás befejezéseig el nem vihetők; s azért, ha a kiállítás alatt adatnának el, vevőjük csak annak végével vihetendi el, hanem ha a kiállító azonnal más hasonmívvel pótolná. — A kiállítási személyzetnek megnevezendő tagja meg lesz bizva, hogy ez eladásokat gondviselje, s a beküldőkkel vagy kiállított műveikkel, vagy azoknak beváltott árával számadjon.

12. A kiállítással sorsjáték is leszen kapcsolatban, mellynek célja az fog lenni, hogy a kiállítók művei megvételvé, iparosaink anyagi jutalmát is megnyerhessék fáradalmaiknak. E célból sorsjegyek fognak a kiállítási irodában és pénztárnál árultatni.

13. Szigoru, részrehajlatlan mű- és díjbírálatok nyomán jutalmazások fognak kiosztatni, miknek 5 fokozatu jelei lesznek, u. m.: arany-, ezüst-, bronz-érdempénzek, dicsérő-, oklevél- és méltányló-megermítés. — A mű- és díjbírálatok körül oly intézkedések fognak tétetni, miszerint azoknak eredménye a kiállítás folyama alatt közzé tétethessék, a díjosztás a berekesztés alkalmával történhessék, a kiállításrólí jelentés pedig vagy önállólag, vagy legalább az egyesület Hetilapjában haladéknélkül kiadathassék.

14. A műbírálattal az iparegyesületi szakosztályok lesznek megbizva, — mikhez, ha és mennyiben szüksége fog mutatkozni, több alosztályok leendenek kinevezve szakértő férfiakból. E bíróságok, a nekik kiadandó vezérutasítás értelmében hozandván, a kiállított tárgyak saját és viszonyos belbecséről, s küljelességéről ítéleteiket, azokat indokolva írásba teendik; — egyszersmind véleményöket fejezendik ki a jutalom fokozataról, mellyre a kiállítót érdemesnek vélemdik.

15. Díjbírálattal egy e célból az igazgató választmány által alakítandó külön bizottmány foglalkozandik, melly az ennek is kiadandó vezérutasítás értelmében, s a műbíráóságoknak hozzá beadott, ítéletei és véleményei nyomán, egyébiránt magasabb statusgazdasági tekintetekre is figyelve, itélendi meg a jutalmakat; miket azután az igazgató választmány osztand ki. — A díjbíráóság tagjai választathatnak a választmány kebelén kívül is, — de a műbíráóságok tagjai közül nem vétethetnek. Átalában pedig, ha valaki akár mű- akár díjbírónak választatnék olyan, ki maga is a kiállítók között van, ez

csak úgy vállalhatja el a megbizást, ha magára nézve a jutalomérti versenyről lemond.

16. A kiállítás berekesztése után, mely úgy fog intézteni, hogy a vásár második hetében történjék, s így a visszaszállításokat a vásár alkalmával mind a tulajdonosoknak, mind a vevőknek lehetségessé tegye, s mely e tekintetből jövő évi aug. 26-ára tüzetett ki, a kiállítók vagy megbizottak nyolcz nap eltelése alatt veendik vissza a vét-levelek beadása mellett, kiállitmányaikat. — Különben, minthogy a kiállítási teremeknek ki kell üritetniök, az igazgató válaszmány kénytelen lesz a vissza nem vett tárgyakat egy pesti bizományi kereskedőnek átadni, többé rólok nem gondoskodhatván, sem felelhetvén. — Költ az igazgató válaszmányak 1845. évi nov. 7-én tartott üléséből. CSANÁDY, jegyző.

Ugyanez alkalommal a *sorsjáték* szervezésére jól átgondolt *tervezet és szabályzat* készült, melyet hirdetmény alakjában tettek közzé. E kiállításaink történetében szintén nevezetes és ismeretlen okmányt egész terjedelmében a következőkben közöljük:

Iparköri vállalkozóink, gyárnokok, mesteremberek s egyéb művesek, mint reméljük, s több már beérkezett jelentkezésekből tudjuk, ez idei iparműkiállításunkon oly tükrözötét adandják hazai műiparunknak, mely a nemzet fogalmát országunk iparos képességeinek fejlődéséről az örvendetes, sőt büszkitő öntudat fokára emelendi. Ezt eszközölhetni: törekvésünk most, s örömrünk lesz majd. Azonban, őszintén kell bevallanunk, hogy kiállításunk nagyobb szerűsége iránti reményeink aggodalommal is bántanak iparosaink tekintetében. Műiparunkra elszegényedett országunk tetemesebb tőkék örökségét, vagy csak előlegező segedelemét sem juttathatá, sőt inkább anyagi jóllétének fejlődését nagy részint a műipartól, mint egyik hathatos tényezőtől, az ország maga várja; — némely állapotaink rendezetlensége továbbá akadály volt, miért hogy műiparunk külföldön sem nyerhete nagyobb segély-kölcsönöket; az idő végre, mely a kitartó szorgalmat nagy eredmények sikerével áldja meg, még sokkal rövidebb iparközi kezdeményeink általánosabb megindulása óta, semhogy amaz áldásból a gazdaság ezreit megtökéskíthette volna iparosztályunk. Ez a most előszámlált körülmények következtében, bár a legtöbbsnyire külföldön gyarapított vagy egyenesen onnan hozott műértelemben, képességekben és munkás törekvésekben gazdag, mégis az anyagiakban szegény, erőtlen jobbadán. S pedig annyira, miszerint ha félünk

kell, hogy sok gyáraink és műhelyeink munkássága ezuttal is képviseletlen maradjon kiállításunkon: ez aggodalmunk éppen e szegénységen alapszik, mely műnökeinket valóban megakadályozhatja, hogy saját hirhedésökért s országos iparunk becsületére valamit kiállithassanak.

Az iparműkiállítás ugyanis országos ünnepe lévén az iparoságnak, ki vehetné rossz néven, ha az iparos oly készítménnyel hajlandó benne részt venni csak, mely kedvező mutatója legyen műértelme, ügyessége s műképességének, holott egyébiránt a kiállításnak egyik rendeltetése úgy tükröztetni elő a munkásságot, mint az a mindennapi forgalmat szolgálja. De a legtöbb iparágaknál költségekbe s időbe kerül a jelentékenyebb készítmény, mire kezdő gyárainknak, szegényebb műhelyeinknek vagy éppen nincs, vagy csak úgy van teltség- és képességök, ha a kenyéradó mindennapi munkát félbehagyják. Ez már áldozat, mely az által, hogy a kiállított készítmény hosszabb ideig lévén kihelyezve, a rátett kiadásokat soká fordíthatja meg, még tetemesbül; az által pedig, mert a készítmény nem piaci cikkely s értéke tán magasabb, s így el sem adható, könnyen romlasztóvá lesz. Ily áldozatokat csak a kifejlett, magasra emelkedett s gazdagodott ipartól várhatni, a miénktől remélni méltatlanság s körülményeink nem ismerésének tanúsága volna.

Azért igazgató választmányunk elhatározá a hazafiai indulatú közönség oly istápolását venni igénybe, mely legalább egy két iparvállalkozóra nézve a kiállítás áldozatát enyhítse, vagy éppen kiegyenlítsse. Mint 1843-ban, a 2-dik országos műkiállítás alkalmával, mint tavál a Védegyelet által kelesztett munkásság újabb készítményeinek kitételénél: úgy most is iparműkiállítási sorsjátékot rendezett, melyben részt venni hazafiai bizodalommal hítja meg ezennel a tisztelt közönséget.

E sorsjáték a szerint, mint a sorsjegyek nagyobb-kisebb leendőségével tetemesebb vagy csekélyebb leszen az alkalmazható pénzere, több vagy kevesebb nyereményekkel nagyobb vagy kisebb értékkel fog kínálkozni.

Szándékoznék igazgató választmányunk legalább 554 nyereményben 20,000 pfrtra emelni a kijátszandó értéket, következő fölosztással:

Az 1-ső nyeremény értéke leendő pengőben	4,000	frt
2-dik »	2,000	»
3-dik »	1,000	»
4-dik »	1,000	»
5-dik »	800	»
6-dik »	500	»
7-dik »	400	»
8-dik »	300	»
9-dik »	200	»

Ezentul lenne		
5 nyerevény	100 frtos	500 frt
10 »	50 »	500 »
50 »	40 »	2,000 »
300 »	20 »	4.000 »
280 »	10 »	2,800 »

554 nyerevény 20,000 pfrtnyi

összves értékkel. — A sorsjáték e szerint az értéktelen apróságokat számüzendi köréből, s minden, ki szerencsésjétől kedvező mósolyt nyerend, betételét 10-szeres értékben veendi vissza legalább.

Mint mondók azonban, a sorsjáték ily gazdasága csak akkor leend lehetséges, ha a sorsjegyek megvételével a tisztelt közönség élénk és valóban istápoló részvétet tanusítand iparügyünk, s ennek vállalkozói iránt. Ha kevesebb jegy adlathatik el, mint mennyi a főlebb kítüzött értékű nyerevényeknek megvásárlását megengedi, a szerencse játéka is korlátoltabb mezőre fog szoritatni.

Mind a mellett, hogy egy részről iparosainknak is lehetség adassék kítünőbb s a mindennapi forgalom által igénybe nem vett készitményekkel tanusithatni képességeiket, hogy más részről a tisztelt közönség is minden esetre biztositassék egy két jelentékenyebb nyerevényről: igazgató választmányunk azt határozá, hogy a 4,000 frtos, mind a két 1,000 frtos és 800 frtos nyerevényes előleges megrendelés utján szereztessek be.

E meghagyás következtében az illető bizottmánynak legjelebb iparüzőinkkel volt szerencsése alkura lépni az illető nyerevények kiállitása iránt.

Az 1-ső 4,000 pfrtos nyerevény álland egy tökélyesen kikészített hölgyi alvószobából, annak minden butorkellékeit, ágyi készületeit, toilett-asztali szükségzeit, világítási szereit ide számlálva. A butorok s ágymenyezet kelméje a legnehezebb lampasz selyemszövet leszen VALERO ANTAL urnak nagyszerű s országosan ismert selyemgyárából. Az asztalos munkát mahagoni fából, képfaragó díszmunkával ifj. SZABÓ JÓZSEF, budai asztalos mesternek, már is dicséretesen elhírhedett műhelye állitandja ki. A kárpitos munkát WIENER JAKAB, pesti kárpitos, az 1843-diki iparműkiállitásunk egyik koszorúsa készitendi el. — A világító szereket MORGENTHALER JÁNOS, ezüst emlékpénzzel jutalmazott bádogosunk adandja. stb.

Az egyik 1,000 frtos nyerevény egy *fegyvertár* leszen, melynek egyes fegyverdarabjait Pesten KIRNER JÓZSEF és fia, Nagyszombatban BERGER ANTAL, Győrött MÜLLER fegyverművesek készitik.

A másik 1,000 frtos nyerevényt, egy *dohányzó* teremet Pozsonyban ÜBERPACHER asztalos és FÖRSTER kárpitos állitandják elő.

Az utolsó megrendelt nyerevény *thca-készület* leszen, melynek porcellainjét herendi FISCHER MÓRICZ gyára égeti, szövet-

készületét pedig győri WIETHNER PATRICZ mütakács fogja szolgáltatni.

A többi nyeremények az iparműkiállítási cikkelyekből fognak választatni.

Meg vagyunk győződve, hogy az iparos firmák, miket szerencsénk volt megnevezni, elegendő biztosítókat fognak nyújtani arról, hogy a sorsjáték nyereményei a kiállítás tökélyére nézve semmi kívánni valót föl nem hagyandnak, valamint meg vagyunk győződve arról is, hogy már csak az előre megrendelt nyeremények értéke is elegendő tanuságul szolgálhat arra, miképen a a tisztelt közönségnek hön óhajtott élénkebb pártolását a lehetőségig törekvénk meghálálni.

Sorsjegyeink ára 1 pfrt, — Pesten alólirott jegyzőnél (ujvilág-utcza, Ilkey-házban) már is kaphatók. — Azt, hogy itt helyben, s a vidéken, kiknél fognak még árultatni, hirlapokban fogjuk hirdetni. — Az iparműkiállítási bizottmány rendeletéből, jun. 29-kén 1846. CSANÁDY, jegyző.

Az 1846-iki kiállításon a részvét tetemesen emelkedett. A kiállítók száma az *ötszázat* meghaladta és a látogatók száma is arányosan nagyobb volt, a mi különben természetes is, mert az akkor már éberszemű közvélemény és fokozott közérdeklődés az igényeket is nagyobb mérvűekké tette.*

Az említett három kiállítás közötti arányt kellőképen megvilágítják a következő összehasonlító számok.

1842-ben volt	213	<i>kiállító.</i>
1843-ban »	244	»
1845-ben »	140	»
1846-ban »	516	»

és ez utóbbiak közül magára Pest városára 238 kiállító esik.

A *fizető látogatók* száma következőképen aránylott:

1842-ben	14,425.
1843-ban	12,550.
1846-ban	22,136.

* Mint érdekes epizódot méltó itt fölemlíteni, hogy Nagyváradon özv. FALICZKY JÁNOSNÉ műkedvelői színelőadást rendezett az ottani kiállítók tárgyainak fel- és visszaküldési költségeinek fedezése végett.

A látogatókra nézve különben meg kell jegyezni, hogy ugy az iparegylet összes tagjai, mint kiállítók, ezek családtagjai és sokszor egész dolgozó személyzetük — mint a kiállítási jelentések fölemlitik — »bérmentesen« látogathatták a kiállítást.

A *kitüntetések és díjazások* arányát a következő számok mutatják :

	1842	1843	1846
Aranyérmert nyert	5	9	—
Nagy aranyérmert	—	—	21
Kis »	—	—	28
Ezüstérmert nyert	13	29	—
Nagy ezüstérmert	—	—	45
Kis »	—	—	35
Bronzérmert	29	41	56
Dicsérő oklevelet	31	47	81
Méltányló megemléstést	—	33	17

Meg kell jegyezni, hogy azok, a kik valamely előző kiállításon már kitüntetést nyertek, ha a következő kiállításon ugyanazt a díjat ítélték meg nekik, erről csak *bizonyítványt* kaptak,* miután — mint egy idevonatkozó jelentésben olvassuk — a kiállítóknak nem lehet czéljuk, hogy bizonyos számú érdempénzeket összegyűjtsenek.

A mi az *anyagilag eredményeket* illeti, ezekről szabatos számok nem állanak rendelkezésre**; egész általánosságban azonban teljes bizonyossággal föl lehet említeni, hogy az első kiállítás mintegy 2—300 frtnyi deficizzel, az 1843-ki (mely már sorsjátékkal volt összekötve) ugyanannyi tiszta haszonnal, az 1846-iki pedig mintegy 800 frtnyi tiszta haszonnal végződött.

* Lásd a 2-ik és 3-ik kiállítási szabályok idevonatkozó pontjait.

** Az iparegyesület irattárában meglevő számadási jelentések hézagosak. Annit azonban világosan ki lehet ezekből venni, hogy a számvizsgáló bizottság igen szigoruan járt el és például a második kiállítás 2000 frtos kiadási tételéből 722 frtnyi kiadást (mintegy negyven tételben) elismerni nem akart.

Vége a kiállításon képviselt *iparágak* statistikáját a következő táblázat tünteti föl:

	1842.	1843.	1845.*	1846.
Arany-, ezüstműves, ékszerész	4	9	—	10
Aranyozó	—	—	—	1
Bádogos	3	3	7	4
Butorasztalos, kárpitos	16	18	—	26
Bőrkészítő (timár stb.)	5	4	2	5
Bőröndös	1	1	—	2
Bronz- és rézműves	3	2	—	8
Czipész, csizmadia	5	2	—	10
Czinnárú-készítő	1	1	—	1
Czukorgyár	2	4	—	9
Chokoládé	—	—	—	1
Disz- és apró-árúk	—	2	22	18
Edények és agyag	9	3	4	14
Esztergályos	6	5	—	7
Ecszetgyáros, kefekötő	3	1	—	1
Fehérszövők (takácsok)	1	3	20	30
Fésűs	2	2	—	2
Fodrász	2	—	—	—
Gépek, műszerészek	13	13	8	31
Gombkötők (paszomány)	2	4	—	7
Gyapjú-kelmék	6	5	41	18
Gyufagyár	3	—	—	2
Hangszerkészítő	1	1	—	3
Harangöntő	1	1	—	—
Illatszerek	1	—	—	1
Kalapos	3	2	2	11
Kártyagyár	1	—	—	—
Karton- és kelmefeső, szín- nyomatok	4	4	11	5
Kender	1	—	—	—
Kés- és kardműves, sarkantyus	1	3	—	4
Képfaragó	—	2	—	1
Keztyűs	3	5	—	4
Kocsigyáros	1	2	—	3
Kosárfonó	1	1	—	1
Könyvkötő	2	3	—	3
Könyv- és könyomdász	1	2	—	7
Köteles	1	1	—	4
Lakatos	2	3	—	5

* Csak a védegyelet folytán keletkezett gyárak állítottak ki a leginkább pártfogolt iparágak sorából.

	1842.	1843.	1845.*	1846.
Liszt	3	1	—	3
Márvány	—	—	—	1
Mellfűző	—	1	—	1
Mézesbábos és viaszöntő	1	3	—	2
Műfogak	3	2	—	1
Művirágok	1	5	—	3
Nap- és esernyős	—	1	—	—
Nyerges	—	2	—	5
Női kézimunka, háziipar	12	19	—	23
Órás	4	3	—	8
Ostorgyáros	2	2	—	1
Orgonakészítő	—	—	—	1
Papírgyár	5	5	—	16
Paplanos	2	2	—	3
Pecsétviaszgyáros	—	—	—	3
Pezsgőborgyáros	3	2	—	4
Posztó és posztógyár	3	4	15	10
Puskaműves	2	1	—	2
Rézmetező	1	—	—	—
Selyem (nyersen és gyártva)	12	21	11	44
Stearin	1	1	—	3
Szabó és szűrszabó	2	11	—	19
Szappanos	1	—	—	1
Szesz, likőr, eczet	—	3	—	4
Szjgyártó	2	4	—	2
Szükső	1	3	—	2
Szítás	1	—	—	—
Szivargyáros	2	2	6	11
Szűcs	3	2	—	13
Üveggyáros	4	5	—	5
Vasgyár	5	7	—	11
Vegyészeti szerek	2	15	2	27
Vésnök	1	1	—	3
Zongoragyáros	3	1	—	5

Nem lehet érdektelen még azokat a jeles iparosokat és ipartelepeket felsorolni, melyek az említett három kiállításon a szigorú bírálat mellett legjobbaknak ismertetvén el, a bírálat által *arany* emlékpénzzel

* Csak a védegyelet folytán keletkezett gyárak állítottak ki a leginkább pártfoglalt iparágak sorából.

tüntették ki. Ezek képviselik az akkori iparnak színét-javát s névsorukat a következőkben örökíthetjük meg:

1842.

1. Kiesling testvérek pozsonyi vegytani ásvány-festékgyára.
2. Munkácsi uradalom vasgyára.
3. Hoffmann és fiai, selyemgyárosok.
4. Stearingyártó részvénytársaság, Pest.
5. Báró Vay Miklós salétromgyára, Debreczen.

1843.

1. A selmeczi kamara grófi hivatal.
2. Perger testvérek hrinyovai és szlanczi üveggára.
3. Valero J. A. pesti selyemszövetgyára, Pest.
4. Hoffmann és fia, selyemgyár-tulajdonosok, Pest.
5. Stearingyártó részvénytársaság, Pest.
6. Herczeg Szász-Coburg-Gotha pohorellai vashámora.
7. Csepini czukorgyár.

Bizonyítvány arany-érdempénzről:

1. Kiesling testvérek ásvány-festékgyára, Pozsony.
2. Munkácsi vasöntvény és timsógyár.

1846.

Nagy arany-érem:

1. A kir. kincstár rézhámora, Besztercebányán.
2. Gróf Andrássy György vasöntvénygyára, Dernő.
3. A József-hengermalom gépgyára, Pesten.
4. Nusz Antal, erősz (mechanicus), Pesten.
5. Czukorfinomító gyár, Pesten.
6. Kölber testvérek, »
7. Miesbach Alajos, »
8. Felső-magyarországi bányapolgárság, Iglón.
9. Hoffmann és Maderspach vasöntő- és srétygára, Ruszskabányán.
10. Posztógyár, Gács.
11. Petz Ferencz selyemgyára, Pancsova.
12. Smith és Meynier papírgyára, Fiume.
13. Zahn György, üveggáros, Nógrádban.
14. Fischer Mórícz porcellángyára, Herenden.

Nagy arany-pénzről bizonyítványt:

15. Valero Antal, selyemgyáros, Pest.
16. Perger testvérek, üvegyárnokok, Pesten.
17. A pesti stearingyár.
18. Herceg Szász-Coburg-Gotha Ferdinánd pohorellai vasgyára.
19. Hoffmann és fia selyemgyára, Eszék.
20. Bárány Miklós salétromgyára, Debreczen.
21. Munkácsi timsógyár.

Kis arany-érdempénzt nyertek:

1. Knutzen Henrik, gépész, Pesten.
2. Vidats István, gazdasági-gépész, Pesten.
3. Kirner József, tegyverműves, Pesten.
4. Schwab Vilmos, a tellurium készítője, Pesten.
5. Gróf Zay Károly posztógyára, Zay-Ugrócson.
6. Zsigmond Károly szőnyeggyára, Budán.
7. Honzl és Lobmayer, üvegyárnokok, Zwechewón.
8. Pecz Vilmos, vegyszergyárnok, Pesten.
9. A nagy-szebeni stearin- és vegyszergyár.
10. Szólusz Károly dárdánykoha- és rézhámora, Rosenbergan.
11. Hölle J. és Jung K. mézgaműgyárak, Pesten.
12. Erdős Mózes, a tűzellenes födelezés föltalálója, Pesten.
13. Pachel Károly, zongorász, Pesten.
14. Schmied Károly, zongorász, Pozsonyban.
15. Ifj. Szabó József, asztalos, Budán.
16. Ifj. Rupprecht János, cukorfinomító-gyárnok, Sopronban.
17. Goznovitzer Vilmos, sodronygyáros, Góhniczban.
18. Liesbisch Lőrincz és fia, arany-, ezüst- és sodronygyárnok, Pozsonyban.
19. A kassai bőrgyár.
20. Bruder Rudolf, selyemgyárnok, Pozsonyban.
21. Lorenz Alajos, nyers selyemgyárnok, Fehértemplom.
22. Radulovits testvérek, » » »
23. Herceg Eva, » » Versecz.
24. Herceg Bretzenheim Ferdinand porcellángyára, Telkibánya.
25. Hognl és König stearingyára, Temesvár.
26. Géppapirgyár, Hermanecz.
27. Pecsétviasz- és cinóberggyár, Pozsonyban.
28. Fischer és Schönbauer, pezsgőborgyárnok, Pozsonyban.

A harmadik iparműkiállítás *díjosztása* is fényes volt. Az ünnepet BATTIYÁNY LAJOS üdvözlő beszéde nyitotta meg; utána SIMONTSITS JÁNOS kir. tanácsos,

mint Pestmegye által ez ünnepre kiküldött fényes küldöttség elnöke, továbbá TÜRNBÖCK tanácsnok, mint Buda főváros küldöttségének szószólója, majd HOLOVICH BOLDIZSÁR tanácsnok, mint Pest város küldöttségének szónoka jelentették ki hatóságaik nevében az iparos-ünnep iránti meleg érzelmeiket és az iparegyesület céljaihoz készségesen ragaszkodó rokonszenvüket. Végre a pesti nemzeti őrsereg küldöttei közül BELICZAY IMRE, a budai polgári huszárok közül pedig HAJÓS SÁNDOR urak szólottak.

E beszédek után olvastatott a jelentés »a díjazások igen rövid indokolása felől«, mire a tulajdonképeni díjosztás következett.

A díjosztás befejeztével az iparegyesület igazgatója, KOSSUTH LAJOS a következő remek beszéddel rekeszté be az ünnepélyt:

Mielőtt szétoszlanánk, fogadja a tisztelt gyülekezet a magyar iparegyesület szives köszönetét azon részvétért, melyel becsét méltóztatták emelni a jelen ünnepélynek, melynek célja volt a nyilvános elismerés szerény, de szives adóját nyújtani azon érdemes polgártársainknak, kik az emberi ösztönök legnemesbike, a munka és szorgalom által, egy új fényboglárt tűznek e hon dicsőségének koszorújába.

Idők és viszonyok különbözőése szerint különbözők voltak az utak, melyeken e koszorú egyes virágszárait a hazafiak hű igyekezete meggyűjtögeté; de nekem úgy látszik, hogy egy bánatos hasonlat még is van mindnyája között. És e hasonlat abban vagyon, hogy nemzetünk dicsőségének koszorújában egyetlen boglárszál sincs, mely olcsó könnyű szerrel volt volna megszerezve, mely nehéz küzdelmekbe nem került volna, melynek szerzői ne találkoztak volna utjokban könnyítés helyett csüggesztő akadályokkal, vállvető segítség helyett erőt zsbibasztó visszavonással, buzdító méltánylat helyett bátortalanító áskálódással, s csak ritkán, csak keveseknek jutott a szerencse, megéldelni gyümölcsét a fának, melynek fogamzó gyökereit homlokuk verejtékével öntözik; többnyire

kidőlték utközben jutalmazatlanul, örömtelenül, s bukásuk fölött még kaczajt is ütött a káröröm. Így volt ez a harcok korában, midőn a honfeltartás hősei még az enyhítő álmot, még a szerelem mennyének röpke perczeit is ugyszólván csak fegyverzetten élvezék. Így volt a hamvadó nemzetiség korában, így van ez most, midőn az ipar és szorgalom munkásai, nehéz fáradaimak, kevés bátorítás, ezer akadály között törnek előre, derék hivatásuk ösvényén, hogy beültessék hazánk földébe azon csemetét, mely nélkül ma már a civilisatió dicsőségével azon ország sem dicsekedhetik; hogy megadják a nemzetnek azon erőtényezőt, mely nélkül a nemzet csak egy félkaru óriás, mely félkarjával tudhat dönteni, de a teremtés hangyamunkáját nem végezheti, mert mivel félkaru, csak egy tollat sem tud metszeni, melylyel megírja az emlékezet, mikint a polgárisodás mögött el nem maradott. Oh mi, tisztelt gyülekezet, kiket a socialis téren választott hivatás, az iparos-erdekekkel szorosabb viszonyban tart, mi ismerjük, nagyon is ismerjük az e téren kezdés, az e téreni kitartás nehézségeit, ismerjük ama szerény műhelyeket, melyekben türes és nélkülözés lakozik egy keserves életen át, s hol mégis, a teremtés ösztöne vidor munkásságban tartja fenn az örökös küzdelmek emberét, mikint fentartja a költőt a dal ingere; ismerjük ama gyárnokokat, kik a könnyü uzsora mezején kényelemben nyujtózva szedhetnék tókéik oly kamatját, minőről nálunk a műipar fáradalma nem is álmodhatik; s kik a gyáriparnak tövises pályáján maradnak mégis, kevesebb haszon, de sok veszély és meg nem szünő gond kilátásával; és megmaradnak mind a mellett is, hogy nemcsak közméltánylattal nem, de sőt gúnynyal, áskálódással, hitelrontó gyanusitgatásokkal találkoznak, jutalmául annak, hogy jövendőre a honvirágzás alapköveit fektetgetik, jelenben pedig az inség napjaiban százaknak nyujtanak önfeláldozással becsületes keresetet; mi számot tudnánk adni nem egy jelenetről, melynél a közönség csak a nyereség rugóját sejtji, míg a valódi ösztön oly magasztosan tiszta polgárerény, minővel az önzés jelen korában találkozni az ember szivének oly jól esik, s melyhez az élet mindennapi szunyogcsipései közt állhatatosan hűnek maradni több erő kell, mint *egy* nagy vész pillanatában egy világtól bámultatva, rendületlenül megállani.

De az ilyenmü érdekem hasonlitanak a puszták virághoz, mely észrevétlenül illatozza be a levegőt. Érdemes pol-

gártársaink pedig, kik mint önérdemük választottjai képviselik e mai ünnepélyen honunk ébredő műiparát, fogadják e mai napot jobb idők zálogául, fogadják annak zálogául, hogy a pusztának illatozó virága, melyet az egyesületi mozgalom barátságos keze harmadizben mindig növekedő díszben mutatott fel az országnak, már nem soká nélkülözendi az egyetemes nemzet országos ápolását. Biztosításul szolgál e részben azon egyesületi erő, mely az iparegyesületben *a műiparos érdekekkel* szövetkezett, mely szövetkezés mécsseinél, minden ojtogató fuvalmak daczára, meg fog gyújtatni az országos ápolás szövétneke; — biztosít azon terjedő részvét és figyelem, melynek e mai nap is, de még inkább az ezt megelőző iparműkiállítás csalhatatlan tanújele, e figyelemnek s a vele rokon szükség érzetének felébresztése, örömben legszűkebb bár, de eredményben leghatalmasabb, mert a mit egyszer a szükség érzete a közfigyelem karjaira vón, az ápolatlan többé nem marad; biztosít továbbá a század európai iránya, mely a műipar érdekét azon hatalmas tényezők közé emelé, melyek a világpolitikát elhatározzák; biztosít a renddel párosult békés szabadság fuvalma, mely mint kezdetben isten éltető szelleme a vizeken, úgy leng keresztül e hon közéletén; biztosít a közhatalóságok megtisztelő rokonszenve is, melyben annak örvendetes zálogát birjuk, hogy midőn tisztelt küldötteik becses jelenlétével, *a hazai műipar iránti* rokonszenveiknek, egyesületünk által mély hálával fogadott tanujelét adák, ezen rokonszenvüket mind hatósági, mind törvényhatósági téren tevékeny pártolással igazolandják. T. Pest vármegye Rendei — jóstehetségi affectatiók nélkül szabad mondanunk — az első sorban fognak bizonynyal mindig küzdeni, valahányszor s valahol a honi műipar érdekeiért szólni és tenni kell. Sz. kir. Buda városának nemes hatósága körében nem czélzás nélkül tette le az egyesületi tevékenység az első nagyszerű magyar fonógyárban a szövő műipar alapját; mert azon bizodalom van ezzel kifejezve, hogy ős Buda városa, mikint nemzeti életünk nagyszerű emlékezeteinek századokon át anyafészke volt, úgy a jelenkor egyik nagy feladatának, a műiparnak is hűn ápoló anyja leszen.

Sz. kir. Pest városa pedig, mely ifjú vérenek pezsgő erejével honunk kereskedésének szivét képezi, jövődjének bölcsen értett feltételei által biztosít, hogy e sziv honunk műiparáért hön dobog és nem fog semmit elhanyagolni, miszerint

a keblében virágzó kereskedés ne csak idegen szorgalom mezejét termékenyítse, hanem forduljon saját iparunk telkének öntözésére, azon teleknek öntözésére, melyen már is ezernyi polgártársaik találják polgári állásuk alapját és szedik a hazai dicsőség füzérjéhez virágaikat, melyeknek legszebbjei Pest városának sajátjai.

Midőn a t. hatóságokat említve e teremén végig tekintek, s környezve látom magam küldöttjeiktől és látom környezve ünnepies díszben a két testvérváros vitézlő polgári képviselőitől, egy bús, de magasztos emlékezet száll lelkemre. Epen így valánk. tisztelt gyülekezet, a mult iparműkiállításnál, melynek ma utóünnepét üljük; épen így valánk, midőn a hazai szorgalom diadaltermeiben a dicsőült nádort fogadni szerencsés valék. Mintha látnám, mikint halad a nép ezreinek örömkialtása, a vitézlő polgárság fegyveres tisztelgése között a pompás teremek felé, melyeket a hazai műipar diadalünnepére ő nyitott meg, és a nép örömkialtásai s a kormányiszékeknek s a három nemes hatóságnak díszes képviselői és a mai nap díjazott érdemes polgártársainknak és társaiknak tömött serege, kik műveiket, mint győztes tábor a nyert zászlókat bemutatva, az ősz nádorral akkor nyilvánosan utószor találkoztanak és a kifáradni nem tudó részvét. melylyel az ősz nádor mintegy erőben megifjudottan az ipar és szorgalom diadalában több órákon át gyönyörködött és a kegyes szavak, melyekkel általam, ki őt akkor szintugy utószor láttam, egyesületünktől bucsut vón, mind az együtt azon érzést kelté föl lelkemben, — s nem magam vagyok, ki úgy érzék — hogy azon alkalommal Magyarország ötven éves nádora a hazai műipar emelésére intézett törekvéseket eredményeik méltánylatában ünnepélyesen sanctionálta.

Ő maga nincsen többé, de nekem ugy tetszik, hogy e jelenetben a végzet biztatóan nyilatkozott. A műiparos szorgalom fontosságának érzete gyűjté össze a népet s hatóságokat, midőn neki a közszeretet nyilvános adóját utószor adák; a műipar fontosságának méltánylata volt az utolsó vonás, melyet a nép az ősz nádor derült arczáról örömmel szemlélt lemosolyogni, és e méltányló mosoly, melyet nyilvános érzelem-cserében ez alkalomkor láttunk utószor, tényekben irott végrendelet volt, melyben a sirhoz hanyatló fenséges nádor, szeretett fiának, ki erényeit öröklé, *a magyar műipar* pártolását nyilvános testamentomban mintegy szívére köté. És mi

mindnyájan reménytelve hiszszük, hogy e végrendeletnek szent kegyelettel meg fog felelni.

Ennyi biztosítékok kezeskednek jobb jövőöért. De valamint az életben legerősebben az áll, ki nem idegen támaszba, hanem férfias bátorsággal önerejébe veti bizalmát, úgy önök is, tisztelt polgártársak, leginkább önmagukban találhatják jövődjük biztosítékát. Három iparműkiállítást volt szerencsém vezérelni, s ha visszagondolok, mivé fejlődött már a harmadik, minő lelkes előhaladással feleltek önök szerény igyekezetünk felhívásaira: lehetetlen kételkednem, hogy csak így haladjanak férfias kitűréssel s a tökélyesedés ernyedetlen buzgalmával előre és a status meg fogja tenni, a mivel önöknek s önökben önmagának tartozik; és a nemzetnek, a mely van és a nemzetnek, a mely lesz, méltányló hálája sem maradand el. — Addig is vegyék önök szívesen elismerésünk szerény jeleit, melyekben zálogát nyujtottuk önöknek, hogy törekvéseik nem állanak ridegen, nem állanak rokonszenv nélkül. A század ama óriása, kit a mértéktelen nagyravágyás St.-Helena szirtjeire úzótt meghalni, elleste satekintetével az időnek jeleit, s borostyános hősei körében önmelléről tépte le a becsületrend keresztjét, hogy a szerény Jacquard mellére függeszse. Mi ily jutalmakat nem adhatunk, de önök a becsületrendet önsziveikben hordozzák, ha műiparos törekvéseiket a hazafiság szent érzelmével párosítják; és mi és a nemzet e becsületnek becsülést adunk. Amaz önöknek kezeiben van, ma már ez nem a véletlen szeszélyes ajándéka, hanem a szívnek, a léleknek műve; — emezt megadni kötelességünk, melylyel csak önmagunkat becsüljük meg. A szerény jelekben, mit önök tisztelt elnökünk kezeiből vőnek, e kötelesség nyilatkozott; s hogy buzdító jelül szolgálni alkalmasak, maga fejedelmünk példája int, midőn kir. kincstára részéről ő maga is kegyes elfogadásra méltatja, mire nézve ő nagyságának, a kir. kincstár kiküldött tanácsnokának, hogy a nap ünnepélyét jelenlétével diszesíti, egyesületünk nevében szíves köszönetet nyilatkoztatok. Az első és második iparműkiállítás egy középületben könnyen megfért, a harmadiknak az óriásilag emelkedő Pestben már nem találtunk volna elég tágas helyet, hahogy a muzeum országos teremei be nem fogadnak; — a *negyedik 1850-ben leszen*; és nekem sejtelmem van, hogy a kik azt intézni fogják, saját palotát lesznek kénytelenek építtetni, mert elég tágas helyet Pesten nem találандnak. Isten

és e nemzet segélye adja, hogy építhessenek; én hiszem, hogy a ki 1850-ben igazgatói székemről felálland a díjosztó gyűlést berekeszteni, azon örvendetes helyzetben leend, hogy elmondhassa, hogy a status immár megadta, mivel a műiparnak tartozott. De a bér csak munkának adatik. Azért hát előre ernyedetlenül! S most isten velünk, a szerencsés viszontlátásig!

II.

SPECIALIS KIÁLLÍTÁSOK.

A kiállítások sorozata különben nem merült volna ki 1846-ban. KOSSUTH LAJOS a harmadik iparműkiállítás jutalmainak kiosztása alkalmával 1847. július 13-án tartott zárbeszédében fölemlíti, hogy a IV-ik magyar iparműkiállítást 1850-re tervezi az iparegyesület. — 1848-ra tervezte a magyar orvosok és természettudósok pesti nagygyűlése alkalmából az országos *őstermékkiállítást*, melynek rendező bizottságát meg is alakította; ugyanez évre tervezett egy *országos rajzműkiállítást* is. Mindakettőt mint az 1848. augusztus 25-én kelt és az iparegyesület közgyűléséhez intézett jelentés mondja, »megakasztotta a politikai szabadság és a sociális állapotok mostani forradalma . . .«

Időközben azonban *kisebb kiállításokat* is rendezett az iparegylet.* Így 1846-ban a *pesti rajzműkiállítást*, melyen 33 kiállító, túlnyomó részben iparos-tanuló és

* A pesti müegyesület az 1846-ik évben rendezte első *képzőművészeti kiállítását* a »városi tánczterem«-ben. A kiállításról közzé tett katalógus szerint két szobrászati mű, továbbá 5 osztályban 133 »olajfestvény« és végre 28 »kömetszvény, aquarell-festvény sat.« volt bemutatva. A kiállítás katalógusának teljes czime a következő: »A pesti müegyesület által 1846-ik évben a városi tánczterem épületében kiállított művek lajstroma«; németül: »Kunstwerke der Ausstellung, welche der Pesther Kunstverein im Jahre 1846 im k. städt. Redouten-Gebäude veranstaltet hat.« A föntemplített öt osztálynak csak annyiból magyarázható ki különös értelme, a mennyiben minden osztály külön teremben volt elhelyezve, mert a lajstromból látjuk, hogy minden osztályban egyaránt voltak vegyes tárgyú képek kül- és belföldi művészekről egyaránt.

segéd, 87 szabadkézi, 48 építészeti, 2 kézműipari és 21 arczképrajzot, összesen 158 darab rajzot állított ki. E kiállítást ismételték 1847. október 1-én, a mikor már 57 kiállító jelent meg, kik közül 2 jeles, 5 dicséretes, 10 említendő volt s a birálatok ez eredményéről oklevelet is kapott.

E kiállításra nézve a következő *szabályok* voltak irányadók:

RAJZMŰBIRÁLATI UTASÍTÁS

az iparegyesület rajztanodája kiállításaihoz.

1. §. A rajzolatok birálatának igényei a szerint különbözök, mint a rajzok vagy az *építész*i, vagy a *szabadkézi*, vagy végre a *kézműi rajzolás* osztályához tartoznak.

2. §. A kiállító rajztanodai növendékek előmenetelének kitüntetése három fokozat szerint osztályoztatik; a választmány főtartván, hogy a mint az egyesület rajztanodája a szükséges tan-szerek és segédesszközök gazdagabb gyűjteményével, — tanhely alkalmasabb kényelmeiben, — saját növendékeinek képzetebb előmenetelében, időnkint inkább és inkább gyarapodandik, a szerint a kitüntetések fokozatait is szaporitandja, emelendi.

A jelesség fokozatai, mint azok ez idő szerint megállapítvák, következők; *jeles*, *dicséretes* és *említendő*. A két elsőbb fok *oklevélben* fejeztetik ki, — az utóbbi a díjazási ünnepély alkal-mával szóbeli méltánylással fog nyilvánítani.

3. §. Az *építész*i rajzolásnál következő igényei lesznek a különböző fokozatoknak:

a) A »jeles« fokozatra csak azon kiállító érdemesíthetik, ki eredeti mértani rajzokat állított ki, tollal és ecsettel késziteteket, s e rajzolási nemben tökélyes jártasságot tanusított. További feltétel: hogy a szabadkézi rajzolásban is birjon tökélyes képes-séggel, s ezt hibátlan másolatok előmutatásával bizonyítsa.

b) A »dicséretesség« fokozatát elnyerendőnek, a mértani, tollal és ecsettel készült tiszta másolatokat kell előmutatnia; — a szabadkézi rajzolásban pedig, jó másolatokkal, gyakorlottságot szükség tanusitnia.

c) »Említetni« foghat, ki toll- vagy ecsetrajzban, helyes má-solatokkal reményt nyujt, hogy a rajzolásban tökélyesedni fog.

d) A műbirák egyébiránt az építészeti rajzolóknál tudomást igyekvendenek szerzeni arról is, valjon a kiállítók birnak-e az

építészet elméletéből is annyi ismereteket, miszerint az építészet körében főnálló iskolák nevezeteit, bélyegeit, jellemét ismerik, — az építés körül szükséges hánylásokat (calculatiókat) megtenni képesek, s általában az építési rajzalakzatok rendeltetését, cél-szerűségét stb. megítélni tudják? Azokat, kikről e részben meggyőződendének, hogy az építési rajzolást az építészeti tudomány nagyobb kisebb világánál képesek gyakorolni, a kitüntetésben ebbeli ismereteikhez képest, magasabban fokozandják.

4. §. *A szabadkézi rajzoló*k közül:

a) »Jeles«-nek csak az ítélthetik, ki hibátlan, tökélyes másolatokat állított ki több krétával és ecsettel.

b) »Dicsérhető« leszen, ki tisztán rajzolt egy krétával vagy ecsettel.

c) »Említést« érdemlend, ki tökélyesen másolt rajzónnal. —

5. §. *A kézművi rajziskola* illetendi:

a) A »jeles« fokozat, ha a tárgyakat, minták után, mér-rajzban, tollal és ecsettel, hibátlanul, tökélyesen tudák levenni.

b) A »dicséretesség«, ha tiszta rajzolásuk volt kiállítva tollal és ecsettel kivitt másolatokban.

c) Az »említés«, ha hű másolatokat állítanak ki tollal vagy ecsettel.

A mesterinas-művek kiállítására is súlyt fektetett az iparegyesület, mely 1847. január 15-ki választmányi ülésén elhatározta, hogy minden évben rendez ily kiállítást. Az iparegyesület célzatait e tekintetben élénken illusztrálja az a szabályzat, melyet a »mesterinas-művek kiállítása« érdekében kidolgozott és a következőkben tett közzé:

A mester-inas-művek kiállításának

SZABÁLYAI.

A kézművesség körében technikai oktatás nálunk, a hazánkban divatozó czéhszabályok szerint, a mester-inaskodás évei alatt adatván: méltán óhajtható, hogy a mesterségi fiatalok, ez inaskodás idejében valóban és teljes szorgalommal igyekezzenek magát technikailag kiképezni, hogy a műhelyet, mellybe tanulás végett beállott, valóságos iskolának tekintse, s abban gyakorlatilag foglalkodva, a választott mesterségnek üzésében szükséges mechanikus ügyességet, gyakorlati készséget s hasznavehető munkaképes-

séget megszerezze magának. Ohajtandó ez több okokból. Először is, mivel a status kizárólag csak a műhelyektől kívánván az iparosság körében elkerülhetlenül szükséges technikai oktatást, a műiparnak fejlődése és nemesülésének érdekében van, hogy a műhelyek valójában megfeleljenek iskolai rendeltetésöknek. — Másodsor: magának a mesterségi fiatalságnak is azt igényli jövődjére s ebben szerencséje, boldogulása, hogy technikai képeztetésének idejét oly eredményes tanulásban töltötte legyen el, melly őt kenyérkeresetre, önálló munkásságra, nemcsak, hanem azon versenyre is képesítse, mellyet az ugy nevezett kisművességnek a gyárművességgel, az egyéni képességnek a gépek hatalmával, a hazai műiparnak a külföldivel már most is oly nagy mértékben, s ezentul még inkább kell megállania. Harmadszor: a műhely mesterének becsülete és haszna is sürgetni látszanak ezt. Bizonyára legszebb remek, miben a mester büszke lehet, azon képzettség, mellyet az ő tanítványában teljesnek kényszerül itélni a világ, s a remeklés e nemesítő hírhedését lehetlen, hogy minden jobb érzésű mester őszintén ne kívánja magának és műhelyének. — És az elvállalt kötelesség érzete is csak akkor nyerhet eléglő megnyugvást a becsületes mester kebelében, ha szegődött inasának tanultsága valóban megfelel atyáskodó fáradalminak. És ő, mint a status által megbízott egyik technikai oktató, mi más tanbérből kapja munkás fáradságának jutalmát, mint a munkában, mellyet inasa neki dolgozik, s melly csak akkor lehet jelentékeny, ha a növekedék mielőbb s minél teljesebben van kiképezve. Negyedszer, s nehogy indokolásunkat messze fűzzük, végül: ohajtandó az, mert fájdalom! sok különféle okokból, de nagy részben azért is alól szók maradni a méltányos kívánat mértékén a mester-inasi oktatás eredménye, mivel a mesterségi fiatalság, a mesterinasok, koruknak természetes gyöngeségei, a játszi lengesség, a szórakozott figyelmetlenség, erőtelen akarat, talán akaratlan inaskodás miatt nem komolyan, nem erős szándékkal, nem ösztönzött kedvvel töltik a műhelyben inas-éveiket. —

Azért az iparegyesület ezentul ösztönző befolyást ohajt gyakorolni a mesterinasok szorgalmára. Versenyre hivandja őket, — versenyre, mellyben saját kortársaikkal futandják a pályát, szorgalmok, igyekvésök eredményeivel, — versenyre, melly mester-ségi pályájoknak már kezdetén a kitűnés nemesebb vágyaival töltse be őket, melly a tanulás, erőmegfeszítés, kitartás árán tanítsa őket jelesekké lenni, — versenyre, melly dijaival és kitüntetéseivel legközelebb arra ösztönözze őket, hogy mesterségök tudandóiba haladék nélkül igyekezzenek beokulni s képessé tenni magokat, mestereiknek, oktatóiknak becsületére és hasznára válni. A választmány segedelmet vél ez által a mester uraknak nyújtani abban, hogy atyáskodó indulattal s kitűrő fáradsággal inté-

zett oktatásaiknak ohajtott czélját annál könnyebben, bizonyosabban elérhessék. S a mint remélni akarja, hogy nekik e segedelmet valóban megszerzendi, azonnal közelebről megismertetendő új intézkedése által, úgy szereti hinni, hogy az érdemes czéhek, s ezeknek egyes előljárói s tagjai, a mester urak által e közleménynél is akkint fog segíteni, mint a mester-inas-iskola megállapítása körül volt szerencséje lelkes közremunkálásokat, sőt pénzbeli áldozataikat is megnyerni.

A választmány ez új intézkedése a mester-inasok-műveinek kiállításából, megbíralásából s a szorgalommal s kitünőbb eredményel tanult mester-inasok díjazásából állandó, következő szabályok szerint.

1. §. Az iparegyesület minden évben kiállítást rendezend a mester-inasok által készített művekből.

2. §. E kiállítások ideje minden esztendőnek pünkösztí ünnepeire tűzetik ki.

3. §. E kiállításokban minden műhelyben álló mester-inas, különbség nélkül azon tekintetben, kezdi vagy végzi inaskodása idejét, részt vehet.

4. §. A kiállító mester-inas, mesterétől, vagy ha özvegynek műhelyben tanul, a táblalegénytől bizonyítványt hoz

a) a műhelyben, illetőleg inaskodásban már eltöltött idejéről;

b) hogy a kiállított készítmény valóban az ő munkája.

5. §. Kiállíthatnak pedig a mester-inasok akármit, legyen az bevégzett egész, vagy csak valamely egésznek része, mindenestre azonban a kiállítónak mesterségéhez tartozó mű.

6. §. Miszerint a kiállító ifjuság szorgalma közszerűbb méltánylásban is részesülhessen: a kiállítás a mindenkor közzé teendő föltételek szerint, a közönségnek is meg fog nyitattani. — Ezen fölül

7. §. A kiállított művek szakbeli bírák által megbíraltatnak. Minden mesterségnek külön bírósága alakítatik ugyan azon mesterség férfaiából és czéhe által. Minden czéh föl fog szolítani, hogy kebeléből két bírót nevezzen ki. Ezekhez az iparegyesület igazgató választmánya egy harmadikat fog választani.

8. §. A bírák a kiállított művet azon szempontból fogják megítélni, hogy az, tekintetbe véve a kiállító ifju által a műhelyben töltött időt, s fontolóra véve, illető mesterségének kisebb nagyobb nehézségeit, a kiállító inasnak milly képzettségi fokát, milly szorgalmát, — az oktató mesternek mi eredményü tanítását, fáradságát tükrözi.

9. §. A bírák egyébiránt nem csupán a kiállítmány szemléletéből ítélnek. Minden egyes kiállító mester-inast kérdezkedés által is vizsgálat alá vesznek. Kitudakozandják tőle: ismeri-e

mesterségének nyers anyagjait, ezeknek tulajdonságait, jóságok, hasznavehetőségek föltételeit, — ismeri e műhelyének szerszámaikat, ezek mindenikének rendeltetését, — ismeri e mesterségének minden készítményeit, — ismeri e mesterségének beszerzési s eladási piaczeit, árait, — szóval vannak-e mestersége, s ennek munkái fölül némi theoreticus és statisticus ismeretei? — Ezen fölül ki tudandják a kiállító mester-inastól, valjon mestersége gyakorlati fogásaiban jártas-e, s e célból, ha szükségesnek látszanék, meg látogatandják az illető műhelyet is s ott az ifjút munkához állítandják.

10. §. Megeshetvén pedig, hogy sok mester-inas nem leszen azon helyzetben, hogy valamit kiállithasson, mivel talán sem szüleinek, sem mesterének nincsen annyi, miből a kiállítmánynak nyers anyaga kitelhetnék, vagy mivel mesterének műhelye több munkával van elhalmozva, semhogy az ifjunak időt engedhetne valamely kiállítmány elkészítésére stb., annál fogva

Ha valamely mester-inas akármely oknál fogva nem állithatna ugyan ki, de azért a bírák vizsgálatának szivesen alá vetné magát: ekkor az ilyen mester-inas által teendő jelentkezés folyamatban, a választmány megkérendi az illető bíróságot, hogy a vizsgálatot a 9. §. értelmében tegye meg, sőt igyekezni fog a jelentkező ifjunak a kiállítást is lehetségessé tenni.

11. §. A bírák írásban adandják ítéleteiket, azokba vizsgálataik minden eredményt befoglalván.

12. §. A bírák ítéletei előbb ugyan a díjazás alapjául fognak szolgálni, azután pedig, a díjazási eljárás eredményével együtt megküldetnek az illető czéheknek, részint azért, mert az ő küldötteiktől származván, ezeknek jelentése gyanánt szolgáljanak, részint hogy ösztönző tudomásul vétethessenek.

13. §. Mint a fölebbi §-ban érintett, a mester-inas-művek kiállítása díjazással levén kapcsolatban, a díjak kétfélék lesznek:

a) kész pénz,

b) érdempénz.

14. §. E két díj között nem leendvén fokozati különbség, az, hogy közülök melyik adassék ki, a kiállító ifjunak választására fog hagyatni.

15. §. A díjakat egy, az iparegyesület igazgató választmánya által alakítandó díjazó küldöttség fogja elítelni azon bírások nyomán, miket a szakbíróságok a 11. §. értelmében beadnak, s melyeknek a technikára vonatkozó kijelentésekre nézve a díjazó küldöttség által megváltoztatniok nem lehet.

*

*

*

És a mester-inas-műveknek e szabályok szerinti kiállítása első ízben, ez idén, pünkösztör fog megtartani. — Kérhetnek

tehát az érdemes mester urak, kik iparos növendékeik technikai oktatását atyailag és gondosan ohajtják, — a szülék, kik a műhelyekbe állított gyermekeik jövődjét szívéükön viselik: tudassák tanítványaik illetőleg gyermekeikkel ez ifjú verseny fölhívását, — a mester urak engedjék meg szorgalmas ifjaiknak, hogy a pályára kiállhassanak, s mind ők, mind a szülék ébresszék föl a fiatal, még fogékony keblekben a nemesebb tűz melegét! — —

E tárgyban koronkint közölni fognak a netalán újabb tudandók. Január 16-kán 1847. CSANÁDY, jegyző.

Az első és utolsó *mesterinas-művek kiállítását* 1847. pünkösöd napján rendezte az iparegylet. Résztvett 27 kiállító, kik közül egy 20 pengő forintot és egy aranyat, kettő 5—5 forintot, három 4—4 frtot, hat 2—2 forintot és nyolcz könyveket kapott jutalmul. E jutalmakat SIMON FLÓRENT, az iparegyesület akkori ügyésze osztotta ki ünnepélyesen; a jutalmazottak nevében BELICZAY IMRE akkori czéhmester mondott köszönetet, ki egyszersmind buzdító beszédet intézett az egybegyűlt mesterinasokhoz. Különben az említett két kiállítás szervezetére és a bírálati eljárásra nézve az iparegyesület által megállapított és fennebb közölt szabályok olyannyira támaszkodnak a valódi iparos-életre és annyira számbaveszik a mérlegelendő körülményeket, hogy még ma is mintaszerűeknek nevezhetők, mert az újabb e nemű szabályzatok maig sem tudták a fent közölt és eddig alig ismert mintákat megközelíteni.

III.

VIDÉKI KIÁLLÍTÁSOK.

A pesti kiállítások jó példával voltak a nagyobb vidéki városokra is, melyek a kiállítások eszméjét felkarolták és tovább fejlesztették. Az első vidéki kiállítás 1843-ban Nagyszebenben volt, mely szeptember 14-én nyílt meg és 14 napig tartott. Ezt követte egy második kiállítás ugyanott 1844. május 28-án, szintén 14 napi tartammal.

Igen érdekes volt az 1844-ben Kolozsvárott a főuri dámák és előkelő hivatalnokok nejei által rendezett nőiparkiallítás is, mely jótékony célokra mintegy 200 frtot jövedelmezett.

1846-ban (a pesti kiállítást megelőzőleg) már Győrött, Eperjesen és Kassán, 1847-ben pedig Sopronban és ismét Nagyszebenben találkozunk iparműkiállításokkal.

E kisebb kiállításokról a következő statisztikai adatok állanak rendelkezésünkre:

Tartam :	Kiállítók száma :	Kitüntetések :				Dicsérő oklevél
		Arany-	Ezüst- é r e m :	Bronz-		
1843. szept. 14—28 Nagyszeben.....	88	3	20	—	—	
1844. máj. 28—jun. 12 Nagyszeben.....	74	5	30	—	—	
1844. (8 napig tartott) Kolozsvári nőiparkiallítás	71	(250 tárgygal)	—	—	—	

Tartam :	Kiadók száma :	Kitüntetések :				Dicsérő oklevél
		Arany-	Ezüst- é r e m :	Bronz-		
1846. június <i>Kassa</i>	41	—	—	—	—	
1846. augusztus <i>Eperjes</i>	102	3	15	22	—	
1846. június 1—21 <i>Győr</i> *.....	87	2	11	10	12	
1847. augusztus 11— 25 <i>Sopron</i>	296	5	28	37	25	
1847. szept. 14—28 <i>Nagyszomben</i>	46	—	—	—	—	

Ugy a győri, mint a soproni kiállításokon a bírálókat az iparegyesületnek ez alkalomra kikért szakértő bizottsága teljesítette. A győri kiállításról a kiküldött bizottság (dr. MONTE DÉGÓI ALBERT FERENCZ elnök, TÓTH GÁSPÁR, CSANÁDY FERENCZ) 36 lapra terjedő füzetet bocsátott közzé ily cím alatt: »Mű- és díjbirálati jelentés a győri első iparműkiállításról 1846-ban«, mely ugyanazokon a nyomokon ismerteti a győri és győrvidéki ipart, mint KOSSUTH 1842. évi jeles szakjelentése. A győriek különben elhatározták, hogy minden pesti kiállítást megelőzőleg három hónappal Győrött is iparkiállítást rendeznek és ennek minden jelesebb tárgyát felküldik Pestre.

A soproni kiállítást ugyancsak CSANÁDY FERENCZ volt iparegyesületi jegyző avatott tolla ismertette a Hetilap 1847. évi és 1848. évi folyamaiban. Mindkét ismertetésből megtudjuk, hogy a vidéki kiállítások ugyanazon nyomon indultak, mint a pestiek és a mit a 42., 43. és 46-iki kiállítás nagyban célzott, azt célozták kicsiben, a helyi és vidéki érdekek szempontjából a most említett vidéki kiállítások is, melyek közül az eperjesi és soproni csak azért birt alkalmi

* A fizető látogatók száma 9200-ra rugott.

szinezettel, mert az orvosok és természettudósok nagygyűlései alkalmából rendezettek.

A *vidéki kiállítások* rendszeresítéséről különben már Sopronban sokat beszéltek az ipariügy képviselői. Tervben volt a nagyobb vidéki városokban iparegyesületi *fiókosztályok* alakítása és ezeknek lett volna hivatása a kiállítások rendezését kezükbe venni. Ily osztály MAYER ISTVÁN elnöklete alatt Sopronban meg is alakult és az említett kiállítás rendezésére jótékony befolyást is gyakorolt.

Nem lehet hozzávetőleg sem kiszámítani, hogy mily lendület keletkezett volna a gazdasági tevékenység számos ágában, ha az iparegyesület által Pesten és az ország vidéki városaiban megindított mozgalmak rendszeresen továbbfejlődtek volna. De közbejött az 1848—49-iki forradalom, mely a nemzet anyagi és szellemi erejét és tehetségét más irányban vette igénybe. A szabadságharcz kitörését megelőző és követő események minden más speciális tevékenységi kört elzártak. Tenni és küzdeni csak egy helyen lehetett: a harc mezéjén . . . Itt virult a babér, mely hőseink homlokát övezte és dicsőséges küzdelmek után itt kellett megtalálni a bukást, mely a nemzetre gyászt hozott és a társadalmi tevékenység minden ágazatát hosszas, szomorú meddőségre kárhóztatta . . .

IV.

MAGYAR KIÁLLÍTÓK BÉCSBEN.

Talán nem egészen tartozik a hazai kiállítások történetéhez a magyar iparnak a bécsi sorozatos országos kiállításokon való képviseltetése. De a harminczas és negyvenes évekből minden adat becses arra nézve, hogy miként fejlődött és érlelődött nálunk a kiállításnak ügye; mindenesetre érdeklél birhat tehát az a mozgalom is, mely a magyar kiállítóknak Bécsben való megjelenése érdekében akkor — úgy látszik — felsőbb helyről initiáltatott.

Az első országos kiállítást Bécsben 1835-ben rendezték s a mi ennél leginkább méltó a följegyzésre, az az a körülmény volt, hogy a kiállítás helyiségei gyanánt a bécsi Burg földszinti termeit engedték át. Az első bécsi kiállítást tehát a királyi lak vendégtermeiben tartották meg. E kiállításon Magyarországból összesen 8 kiállító vett részt. A kiállítás terjedelmes név- és tárgymutatója beosztás és szerkezet tekintetében egyaránt igen kezdetleges.

Az 1839-ben tartott második kiállításon hazánkból már 14 kiállító vett részt; a következő, 1845-iki bécsi kiállítás alatt azonban már nagyobb súlyt látszottak helyezni Magyarország élénkebb részvételére, bizonyítja ezt a körlevél, melyet 1844-ben a budai helytartótanács intézett hatóságainkhoz.

E körlevél szövege a következő:

Kívül:

46493. Méltóságos, Fő-Tisztelendő, Tekintetes, Nagyságos, Nemzetes és Vitézlő Rendeknek, Vármegye' Fő- és Al-Ispánjainak, Szolga-Biráinak, Esküdtjeinek, 's Egyházi Fő Méltóságai', Ország-Zászlósai 's Fő-Rendei', és Nemesei Közönségének, különös tekintetre méltó Uraknak. Hivatalból.

Belül:

Méltóságos, Fő-Tisztelendő, Tekintetes, Nagyságos, Nemzetes és Vitézlő különös tekintetre méltó Urak! — 7. 46403. Jövő 1845 esztendőben Bécs fő városában tartandó közönséges műkiállítást illető tervezet példányai Czimzett Uraságtoknak f. é. Junius 4. és Julius 17-ről 21193 és 26091 számok alatt költ hirdetémenyek folytában a' végre tétetnek ezennel által: hogy a' kérdéses példányok keblükben létező czéhek útján is a' magyar honi iparúzők közt kiosztassanak. Költ Budán a' Királyi Magyar Helytartó Tanácsnak Ezer nyolczszáz negyvennegyedik évi Karácson hó huszonharmadik napján tartatott Tanácsüléséből. Czimzett Uraságtoknak Jóakarója minden készséggel valói (*aláírás*).

A bécsi kiállításnak mellékelt kivonatos programja a következő:

Folyó esztendei Junius 8-dikán költ legfelsőbb határozattal a' közelebbi köziparmű kiállítást érdeklő valamennyi ügyeinek vezérlésére kinevezett Udvari Bizottmány a' következőket adja köz tudomásul:

1. Szakasz. Az Austriai műkésztimények kiállítása Bécs fő városában 1845 Május 15-től kezdve Junius végéig tartand.

2. Szakasz. Ezen kiállítás részint a' cs. kir. műegyetemi intézet belső tereiben, részint pedig különös e' végre szánt és a' mondott intézet épületjeivel alkalmas összeköttetésbe hozott csarnokokban, mellyeknek felállítására ezen intézet előhelyén a' kívánt rendelkezések már megtétettek, helyet találанд.

3. Szakasz. A' kiállításra átaljában a' mű és gyár készttimények, ugy szinte azon feldolgozatlan kelmék is alkalmasokak, mellyeknek minémúsége az illető iparág állapotjára befolyással van.

4. Szakasz. Nagyobb terjedésű és sulyú tárgyakról tökéletesen készített minták beküldethetnek; mustralapok csak egyes osztályozatok' kiegészítéséül elvállalhatók.

5. Szakasz. A' kiállításra készítményeiket küldeni kívánó iparúzők felszólítatnak: hogy 1845 esztendei Január 1-től Február közepéig a' beküldendő tárgyak minémüségét, valamint azon víz-irányos vagy függőleges területet, mely felállításukra kívántatni fog, előlegesen közöljék.

6. Szakasz. Ezen bejelentés eme felirással: »Direktion der allgemeinen österreichischen Gewerbs-Ausstellung in Wien« ellátandó, mely is minden cs. k. posta hivataloknál bérmentesen elfogadtatik.

7. Szakasz. A' tárgyak ugyan azon felírás alatti beküldésének történni kell Martius 1-től legfölylebb Aprilis 30-ig.

8. Szakasz. A' czikkek kettős Jegyzékkel (Fattura) ellátandók, mellyeknek egyik példánya vét-levél gyanánt az igazgatóság aláírásával visszaadani, másika pedig az igazgatóság által használtatni fog.

9. Szakasz. Ama iparúzők, kik a' kiállítás alatt Bécsben jelen nincsenek, bizományost állítsanak, és az igazgatóságnak jelentsék be.

10. Szakasz. A' beküldött tárgyak az átvétel napjától a' kiállítás térekből meghatározandó elviteléig a' kincstár költségén egy tűzkármentesítő társaságnál bevallott értékeikhez képest tűzveszély ellen biztosítatnak, oly tárgyak, mellyeknek értéke be nem vallatik, e' biztosításba be nem vétetnek.

11. Szakasz. A' kiállítónak szabadságában álland, portékáihoz az eladási árt hozzá mellékelni, és azokat a' kiállítás alatt eladni; az efféle tárgy mint »eladott« fog feljegyeztetni, de csak a' kiállítás berekesztésével elvitethetik.

12. Szakasz. Berekesztetvén a' kiállítás a' tulajdonosok vagy bizományosok czikkeiket a' nyert vét-levél visszaadása mellett legfölylebb 14 nap alatt visszaveendik, azokat legkésőbbben Julius utolsó napjáig a' kiállítási térekből eltakarítandók.

13. Szakasz. Legérdemesebb működések' méltánylatára arany, ezüst, és bronzból készített emlék-pénzek és betsületteli emlétes rendeltettek, az efféle kiténtetés előbbi elnyerése ki nem zárván az ismételt elnyerhetést.

14. Szakasz. Az udvari bizottmány elismert belföldi ipar és egyéb szakértők által szaporítandja számát, miszerint a' kiállított tárgyak a' honni ipar' szempontjából kiténtetése felett megnyugvással ítélhessen.

15. Szakasz. A' kiállító saját érdekében áll, a' bejelentések és jegyzékek (Fatturen) beküldésével ízetletükről is oly adatokat egybekaptsolni, mellyekből a' bizottmány annak kiterjedését 's korát, a' helybeli akadályokat, mellyek legyőzettek, a' használt mozdító erő minémüségt és nagyságát, divatozó munka béreket, ama iparágakat, mellyeket foglalatoskodtatnak, valamint azt is kitudhassa, minő részt vegyenek a' nagykereskedésben, és mennyire befolyanak az ár viszonyokra.

16. Szakasz. Ama kiállítók, kik mint az udvari bizottmány tagjai a' megbírálásba részt vesznek, ezen okbul a' jutalom elnyerhetésétől kizárják, kitüntetés okaért mind azonáltal neveik nyilvános lajstromba, és a' kiállítás téreibe mint az udvari bizottmány pályázatlan tagjai (»Mitglied der Hofkommission ausser Concurs«) feljegyeztetnek.

17. Szakasz. Az oda ítélt kitüntetések kiszolgáltatása a' kiállítás végével méltó és ünnepélyes módon történend.

E jól terjesztett fölszólításnak eredménye az lett, hogy az 1845-iki bécsi kiállításon immár 57 magyarországi kiállító vett részt, kiknek nagyobb része kitüntetésben is részesült.

Ezek voltak a hazai ipar külföldön való próbálkozásának első kísérletei, melyeknek csekélységét menteni képes az a körülmény, hogy abban az időben még minden erőnket iparunk belterjes fejlesztésére és pártolására kellett fordítanunk s csak kivételes helyzetben levő iparvállalatok voltak arra képesek, hogy idegen piacokon mutassák be versenyképességüket.

A világkiállítások eszméjének felkarolása óta azonban e tekintetben is nagyot haladtunk.

Iparunk általában nem azért törekedett magát a külföldi tárlatokon képviseltetni, hogy újabb piacokat hódítson, hanem hogy létét és haladási törekvéseit a művelt külföldnek is bemutassa, mire különben még visszatérünk.

HARMADIK RÉSZ.

HAZAI KIÁLLÍTÁSAINK

1852—1884.

Források az egész fejezetre nézve:

- ALFÖLDI IPARLAP 1874—1879-iki évfolyamok.
ANYAGI ÉRDEKEINK 1867—1879-iki évfolyamok.
MAGYAR IPAR 1880—1884-iki évfolyamok.
KÉZMŰIPAROSOK LAPJA 1873—1875-iki évfolyamok.
KÖZGAZDASÁGI ÉRTESÍTŐ 1883—1884-iki évfolyamok.
KIÁLLITÁSI LAPOK 1884-iki évfolyam.
KIÁLLITÁSI ÉRTESÍTŐ 1884-iki évfolyam.
RÁTH KÁROLY: A magyar iparkiadállítások a múltban és jövőben 1881.
GÁMÁN ZSIGMOND: Bizottsági jelentés az 1857-iki gazdasági és ipari kiállításról.
BALOGH-TOLDY: Kiállítási Utmutató. 1883.
KATONA ZSIGMOND: A kecskeméti iparműtárlat emlékkönyve. 1872.
GELLÉRI MÓR: A szegedi országos kiállítás emlékkönyve. 1876.
BARNA IZIDOR: A székesfehérvári országos kiállítás emlékkönyve. 1880
KELETI KÁROLY: Jelentés a Székesfehérvárott 1879-ben rendezett országos mű-, ipar- és állatkiállításról.
GELLÉRI MÓR: A veszprémi vándorgyűlés és munkakiállítás emlékkönyve.
» » A b.-csabai vándorgyűlés és munkakiállítás emlékkönyve.
» » Jelentés az országos műiparkiadállításról. 1881.
A budapesti kereskedelmi és iparkamara jelentése az 1879 évről.
A aradi » » » » » 1879. »
A pozsonyi » » » » » 1879. »
A kassai » » » » » 1878—1879. évről.
A brassói » » » » » 1878—1879. évről.
Több kiállítási név- és tárgymutató.

I.

ÚJABB KISÉRLETEK.

Gazdasági kiállítások. Kolozsvári és zágrábi iparkiállítás.

A negyvenes évek végére eső nagy küzdelmeket a társadalmi élet minden ágában hosszú tétlenség követte. Mint mindenben, úgy a kiállítások rendezésében is megszakadt a fonál, a fővárosban épügy, mint a vidéken. Mert miként ha a megkezdett épület romba dől, addig nem lehet tovább építeni, míg a romok eltakarítva nincsenek, úgy a kiállítások terén sem lehetett a megkezdett munkát folytatni, mert a negyvenes évek kiállításaihoz oly nevek, oly mozgalmak fűződtek, a melyeknek emlékét csak kegyelettel lehetett megőrizni, de azokhoz újabb mozgalmakat folytatólagosan kapcsolni nem volt lehetséges, de nem is volt szabad. A romba dőlt épületet a hazafiúi kegyelet övezte körül s midőn ma megkísérlettük a romokat ugyszólván feledettségükből kiasni és azokat legalább körvonalaikban a bennük mint ereklyékben ma is gyönyörködő újabb nemzedéknek bemutatni, egyszersmind konstatálnunk kell, hogy a kiállítások újabb cyklusa csak lassan-lassan tudta a régi jeles mintaképeket utólni.

Mindamellett már az ötvenes évek elején találkozzunk kisebb gazdasági kiállításokkal. *Kolozsvárott* ugyanis már az 1848-iki évre volt ipartárlat tervezve. A polgári társalkodó kör e kiállítás költségeinek fede-

zésére az 1846-iki pesti kiállítás hatása alatt 240 frtot gyűjtött, de mint a jelentés mondja, 1848-ban »némi körülményeknél fogva« e kiállítás megtartható nem volt. Ezeket a »némi körülményeket« közlől is-merjük . . .

1852-ben azonban a kolozsvári gazdasági egyesület Kolozsvártt gyümölcstárlatot; 1853. nov. 29. december 19-ig az uri kaszinó pártfogása mellett gyümölcs-és termés-kiállítást, 1854. decz. 2—6. napjain már gyümölcs-, termés- és borkiállítást, végre 1855-ben oly gazdasági kiállítást rendezett, mely már a gépeket is felölelte.

A *gazdasági kiállítások* ez időtől, különösen pedig a hatvanas évek elejétől fogva mindinkább terjedtek hazánkban és újabb időben már oly mérveket öltöttek, mint talán Európa egyetlen államában sem. — E gazdasági kiállítások a gazdasági egyesületek által rendezve mindenekelőtt a mezőgazdasági termelésben elért figyelemreméltó eredményeket tüntetik föl, s a gyümölcstermelés, kertészet, borászat, állattenyésztés minden ágára kiterjedtek. Mióta azonban az emberi kéz helyett a gép vette át a főszerepet a mezőgazdasági munkában, a kiállításoknak egyik főczélja az volt, hogy a legjobb gépeket nemcsak a nagyobb, hanem a kisebb földbirtokosokkal és mezei gazdákkal is megismertetvén, előmozdítsa a mezőgazdasági gépeknek terjedését s a termelés megfelelően olcsóbságát. Igy újabb időben minden évre átlag 8—10 ily termény-, gazdasági-, állat- és géпкиállítás esik, melyek ekeversenyekkel és géppróbákkal vannak összekötve; e kiállításokról kellő statistikát nyújtani teljes lehetetlen. Megdöntetlen tény azonban, hogy azoknak befolyása a mezőgazdasági termelés okszerűbbé tételére igen jelentékeny s ez által gazdasági egyesületeink munkássága valóban

elismerésre méltó irányban nyer kifejezést és helyenkint nem csekély eredményeket volt képes biztosítani, a mi különben mindinkább rendszeresedő agrikulturalis állapotainkban hű kifejezést talált. Mint érdekes adatot nem lehet mellőznünk azt a körülményt, hogy e kiállítások rendezése körül a mezőgazdasági egyesületek által főuraink mint nagybirtokosok is jelentékeny szerepet játszanak és hogy a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi ministerium állami jutalomdíjak czímén évenként nagyobb összegeket szokott e kiállítások előmozdítására fordítani. Kellő figyelmet fordítottak továbbá a gazdasági szakkiállítások rendezésére is, melyek közül felemlítjük itt a következőket:

- 1862. Pest: Gazdasszonyok kiállítása.
- 1865. » Gazdasági gépek »
- 1870. » Kenderkiállítás.
- 1871. » Országos dohánykiállítás.*
- 1874. » Gazdasszonyok kiállítása.
- 1875. Arad: Országos dohánykiállítás.
- 1876. Pest: Lókiállítás.*
- 1878. Győr: Gyapjukiállítás.
- 1881. Budap.: Országos gyümölcskiállítás.
- 1882. » Virágkiállítás.
- 1883. Igló: Halászati kiállítás.

Elismeréssel kell fölemlitenünk azt is, hogy a gazdasági kiállítások sok helyen keretükbe foglalták részben a házi, részben a vidéki kézműipart és ez által utját egyengették a későbbi iparkiállításoknak.

Az első kísérletet a kiállítások terén újabban Brassó városa tette, mely 1852-ben a királynak látogatása alkalmából rendezett iparkiállítást. A kiállításon csak Brassó városa és környékének iparosai vettek részt. Különös figyelmet keltettek azok az iparczikkek,

* Többször ismétlődött.

melyek már akkor mint »brassói árú« jelentékeny piacztól hódítottak Romániában és Délmagyarországon. A nyers termények kevésbé jól voltak képviselve. A kiállítás költségeit fedezte a belépti díjakból befolyt jövedelem, sőt ebből ipari közczélokra is maradt némi csekélység.

Az első nagyobb és rendszeresebb *iparkiallitás* 1846 óta szintén gazdasági kiállitással kapcsolatban rendeztetett 1857-ben *Kolozsvártt* és pedig az ottani gazdasági egyesület és a keresk. és iparkamara által. A kezdeményezésről a GÁMÁN ZSIGMOND által avatottan szerkesztett kiállitási jelentés a következőket írja*: »Az ismételve tartott (mezőgazdasági) kiállitások mind szélesebb körben ébresztették az irántuk óhajtott részvétet, s a gazdasági egyület örömmel látta, hogy célját: e nemes versenytéren az egész ország gazdászati terményeinek legjavát együtt láthatni — mindinkább megközelíti. Az önismeretre vezető s ezáltal a szorgalomra leghathatósabban ébresztő ezen versenyeken az ipar készítményeinek is tért akarván nyitni, 1855-ben megtalálta volt a helybeli kereskedelmi és iparkamarát, hogy ezen évben együtt rendezzék a gazdászati termények kiállitásával összekötött *legelső ipartárlatot*. A kamara e megtalálásra sietett kijelenteni, hogy e megpendített ügy régóta ápolt kedvencz eszméi közé tartozik s hogy erre nézve a m. kereskedelmi ministeriumtól, valamint a m. helytartóságtól már intéseket kapott, azonban tekintve a kiállitás megnyiltáig hátra levő alig hat heti időt, a mi alatt a felhivások is alig érhetnének az illetők kezeibe, szükségesnek hitte a kiállitást a jövő évre halasztani« stb.

A kiállitás azonban csak 1857. november 13-án nyilhatott meg 298 kiállitóval, kik közül 134 ipari

* Bizottmányi jelentés az 1857. nov. 18 — 23. napjain Kolozsvártt rendezett gazdászati és iparkiallitásról. Szerkeszté GÁMÁN ZSIGMOND, kamaratitkár.

kiállító volt. Érdekesek azok az elvek, melyeket a bíráló bizottság eljárásának szabályozására megállapított. Felemlítjük ezek közül a következőket:

A gépek megbirálása körül elvül tűzte ki a szakosztály, hogy első és főtekintettel lesz a *célszerűségre*, második helyre teszi a *felhasznált anyag minőségét*, harmadikra a *munka csínosságát*, és végre negyedszer tekintetbe veszi az árt is.

A *szövészeti* tárgyakra nézve a következő elvek voltak irányadók:

1. Motollált selyem, tilolt len, kender, valamint a fonalakra nézve is erős szálvékonyság, egyenlőség, szín és fény vétetnek tekintetbe; különösen a selyemre nézve egyenlő finomságú gubók szálainak egyívű motollálása, a len- és kendernél a puhaság is.

2. A szövetek megbirálásánál kimondott elvek: tekintettel lenni a kelme minőségéhez alkalmazott finom gyapjura vagy kenderre, egyenlő szövés- és tömötségre, melyekhez járul az aránylagos olcsóság.

3. Szabómunkáknál földolog a szabás, azután a csinos varrás, általában e mesterség műnyelvén szólva: a tiszta munka.

Az építészeti anyagoknál: 1. Az anyag föld- és vegytani szerkezete s kiégetettségük fokozatánál fogva, minő arányban képesek a vizsgálat alá vett téglá- és cserépdarabok a víz behatásának ellentállani?

2. Miképen állják ki a légmérséklet változásait, a vizes állapotból fagyásba s fagyásból kiengedett állapotba való átmenetet?

3. Alakjuk-, terjedelmük- és súlyuknak micsoda előnyei vagy hátrányai vannak?

A birálat általában igen szigorú volt és a negyvenes évek kiállításain követett jelentésszerű érdemleges méltánylat alakjában volt kifejezve. Odaitéltetett

6 ezüst, 18 bronz, 20 dicsérő oklevél, 14 elismerő oklevél; 134 kiállítónak tehát összesen 58 jutalom; de a dicsérő- és elismerő-oklevélben is volt fokozat, sőt egyes kiállítókra nézve kitüntetésnek kellett számítani, hogy a jury méltánylással emlékezett meg róla, vagy hogy felemlítette nevüket. Mindebből azonban látható, hogy a kolozsvári kiállítás elég gondnal és kellő figyelemmel volt rendezve a kiállításoknál tekintetbe veendő fontos elvekre.

A kolozsvári kiállítást 1864-ben egy nagy terjedelmű *horvát-dalmát szlapon kiállítás követte Zágrábban*.^{*} Erre az impulsust az 1862. évi londoni világkiállítás adta meg. Erről hazatérve, a zágrábi kereskedelmi és iparkamara titkára, DEVIDÉ JÓZSEF FERDINÁND azt indítványozta, hogy a horvát-dalmát-szlavon ipari és gazdasági erő megismerése céljából országos kiállítás rendeztessék. Az indítványt elfogadták s 1864-ben széles alapon, jó sikerrel érvényesítették. A kiállítás terjedelmes katalógusának első részében a három-egy tartomány alkotmányos, kulturális és közgazdasági viszonyai igen behatóan és mintaszerűen vannak ismertetve.

A kiállítók száma a kiállítás érdekében működött albizottságok szerint a következőkép aránylott:

Zágráb	1,237	Sissek	182
Fiume	52	Varasdin	300
Károlyváros.....	123	Djakovár	83
Kopreinicza	8	Eszék	182
Kaprina	145	Pozsega	312
Kreuz	169	Verovitic	2
Samobor	232	Vukovár.....	34

* E kiállításról jegyezték fel a lapok azt az adatot, mely szerint a lakosság bizonyos rétegében a kiállítás azért találkozott ellenszennvel, mert a félművelt emberek azt híresztelték, hogy a kiállítás a tanuló ifjúságot kivándorlásra fogja bírni.

Spalato	18	Uj-Gradiska	128
Zára	61	Ogulin	20
Belovár	100	Otocsac	32
Glina	226	Petrinja	97
Gospic	49	Vinkovce	87.
Sluina	16		

A kiállítók száma összesen 3,865-re rugott és ezek között 32 külföldi is volt.

A *biráló* bizottság 170 tagból állott és 12 csoportra oszlott, melyek 11—17 tagból állottak, minden csoport maga választotta elnökét és előadóját s egy-szersmind — a szükséghez képest — tagjait alosztályokba sorozta; a bírálatot 7 nap alatt be kellett fejezni s a bírálatokat indokolás kíséretében a központi bizottsághoz beküldeni; a jutalmakat a központi bizottság elnökének vezetése mellett a biráló csoportok elnökeiből és előadóiból alakult bizottság a beterjesztett javaslatok alapján véglegesen megítélte s a bírálatok eredményét a kiállítás harmadik hónapján, október 4-én hirdették ki, a mikor a jutalmakat is kiosztották. E kiállítás anyagilag is meglehetősen sikerült.

II.

UJABB ORSZÁGOS KIÁLLÍTÁSOK.

Kecskemét. Szeged. Székesfehérvár.

1865-ben *Pozsonyban*, 1869-ben *Oraviczán* és *Nagyszebenben* találkozunk sikerült kisebb iparkiállításokkal. Sőt ez időtájt már élénken foglalkoztak egy országos kiállítás eszméjével, melyet *Temesvárott* kívántak megvalósítani. Erre nézve az előmunkálatok meglehetősen előrehaladtak s a kiállítási bizottság elnökévé gróf KARÁCSONYI GUIDÓ meg is választott, de közbejött akadályok és felmerült nehézségeknél fogva Temesvárnak le kellett mondani a kiállítás rendezéséről s az ottani bizottság az előmunkálatokat, a már tetemes előleges bejelentkezésekkel együtt, áttette az országos iparegyesülethez, mely az országos gazdasági egyesülettel és az orsz. képzőművészeti társulattal közösen már foglalkozott egy budapesti országos kiállítás előkészítésével.

Az előmunkálatokat ifjabb gróf ZICHY JÓZSEF és FEST IMRE elnöklete alatt egy vegyes bizottság vezette, melyben az iparegyesület, a gazdasági egyesület és a képzőművészeti társulat volt képviselve. 1869. május havában már megállapították, hogy a kiállítás tartama 1871. ápril 15—július 15-ig, tehát három óra terjedjen; a kiállítás helyéül első sorban a városliget több alkalmas pontja, másodsorban az Orczy-kertés végre a lőportárak körüli térség, esetleg az újpesti sziget

jött combinatióba. Tervbe vétetett a külföldi és osztrák iparnak is részbeni bevonása és kidolgoztatott a költségvetés is, mely a kormánytól 300,000 forint segélyt irányzott elő.

A kiállítás azonban két nehézségbe ütközött. Először a nagyban előirányzott államsegélyt nem lehetett kieszközölni, másodsor az iparosok hangulata sem volt még akkor az országos kiállítás iránt nagyon kedvező. Hasonló dolgokban nem volt még a kezdeményezőknek sem elég gyakorlata és mint valami óriási vállalkozást tekintvén az ügyet, nem volt még a kellő bátorság és erély a megkezdett tervezeteknek keresztülvitelére. A kiállítás ügyét tehát le kellett venni a napirendről.

Időközben a *kecskeméti* iparegylet is foglalkozott ez eszmével s már 1869. évi márczius 29-én tartott közgyűlésén határozta el egy iparműtárlat rendezését, mely azonban csak 1872-ben létesült. A KATONA ZSIGMOND kecskeméti gyógyszerész buzgó vezetése alatt álló iparegylet ugyancsak KATONA vezetése alatt erélyesen látott a kiállítás rendezéséhez, mely újabb időben *első* kísérlet volt az országos kiállítások terén, de mint ilyen igen tisztességes sikert ért el. E siker első sorban a rendező bizottság fáradhatatlan elnökének köszönhető ugyan, de másodsorban befolyással volt rá a bécsi világkiállítás előtti időszak és az 1872. évi iparosgyűlés, mely hazánkban először keltette föl iparosainkban a szolidaritás érzetét.

Az 1872. aug. 31—szeptember 8-ik napjain a reformatus főiskola termeiben 575 kiállító részvétele mellett tartott kiállítás sikere annál méltóbb a fölemlítésre, mert a rendezőknek felette szerény eszközök álltak rendelkezésükre és az idő is rövid volt ily sok munkával járó vállalat szerves keresztülvitelére. A

kiállítás pártfogó elnöke SZLÁVY JÓZSEF akkori ipar- és kereskedelmi minister volt; a rendező bizottság elnöke: KATONA ZSIGMOND (gyógyszerész, iparegyleti elnök), alelnöke: MÁDI JÁNOS (a kecskeméti népbank elnöke), jegyzője: ifj. NAGY LAJOS ügyvéd. A helyi rendező bizottság összesen 65 tagból állt, azonkívül 40 kültag választatott, kik közül a budapesti bizottságot képezték dr. SZABÓKY ADOLF elnöklete alatt DÉPOLD JÓZSEF, HILL JAKAB, MUDRONY SOMA, POSNER KÁROLY LAJOS, RÁTH KÁROLY, SCHÖN JAKAB, THIÉK ANDRÁS.

A bírálatok eredménye a következő:

Odaitéltetett: aranyérem.....	49 db.	} 288
ezüstérem	122 »	
bronzérem	117 »	} 199
aranyoklevél	143 »	
ezüstoklevél	42 »	}
bronzoklevél	14 »	

továbbá: államjuttalom 92 db. arany, egyletek és magánosok jutalma 83 db. arany.

Már a kecskeméti kiállítás alkalmával megpendítették a szegedi iparosok egy *Szegeden* rendezendő országos kiállítás eszméjét. 1874-ben e kiállítás előmunkálatai komolyan foganatba vétettek, még pedig szélesebb alapon, és a szó *teljes* értelmében *országos* kiállítás lett. Az 1876. évi augusztus 20-án megnyílt kiállítás *első* volt a *modern* országos kiállítások között hazánkban. Habár e sorok írója, mint a kiállítás titkára részt vett a szervezési és rendezési munkálatokban, bizonyára nem fogják szerénytelenséggel vádolni, ha kimondja, hogy a szegedi kiállítás az újkori közgazdasági, főleg pedig ipari mozgalmaknak alapvetője

volt, és sikere éppen azért érdemel általános méltánylást, mert e kiállítás szervezése körül — minden külföldi és hazai mintától eltekintve — egészen eredeti nyomon kellett elindulni. A szegedi főreáltanoda épületében és két-három nagyobb szerű ideiglenes fa-épületben, valamint egy hosszú félfedett színpületben 20.000 négyszögméteren rendezett kiállításon az ország minden részéből 2,227 kiállító vett részt. Egy tekintet a kiállításra meggyőzhette a látogató közönséget, hogy iparunk némely ágban versenyképes s méltó a felkarolásra. A kiállítás kezdett »hangulatot kelteni« az iparpártolás iránt és ennek hatása alatt keletkezett a fővárosban a hazai ipart pártoló és terjesztő egylet. A megelőzőleg Szegeden tartott szaktanácskozmányok, valamint az ország minden részéből való iparosoknak a kiállítás alatti sűrűbb érintkezése, eszmecsereje és közelebbi ismerkedése nem csekély hatással volt az iparos-mozgalmakban ezután tapasztalt lendületre.

A kiállítás beható ismertetését megtaláljuk a »Szegedi kiállítás emlékkönyv«-ében, mely a kiállításra vonatkozó fontosabb statisztikai adatokat is felöleli és megörökítette.

Föl kell itt emlitenünk mindenekelőtt a *biráló bizottsági* szabályzatnak lényegét, mely a következő pontokban foglalható össze:

A csoportok birálói működésük eredményéről az előadó által szerkesztett és a csoportbizottság által hitelesített jegyzőkönyvet vesznek föl, melyet a teljes ülés elé terjesztenek.

A bírálás szavazattöbbség útján történik és egyenlő szavazatok esetén az elnök szava dönt.

Ha jelentékeny kisebbség a többség határozatát kifogásolná, ez a teljes ülés által választandó felszólamlási bizottsághoz felelbezzhet, mely végérvényes ítéletet hoz.

A kiállítók felszólamlásai ugyanezen bizottság által intézendők el.

A felszólamlási bizottság csak azon esetekben veszi a kiállított tárgyakat fölülbírálat alá, midőn már az írásban beadandó felszólamlásból kitűnik, hogy akár valamely kiállított tárgy, akár pedig a megbirálás tárgyát képező valamely fontos körülmény kikerülte a bíráló-bizottság figyelmét.

Egyes csoportok birálásánál, ugy a felszólamló bizottság működésénél lehet szakértőket véleményadásra fölkérni.

A bírálók nincsenek kizárva a versenyből, azonban tárgyaik megbirálásakor a bírálók sorából visszalépnek.

A bírálat eredményéhez képest csak *egyféle* érem íteltetett oda és pedig az *érdemérem*, melyhez egy igazoló okmány járult. Ez okmány kellő rövideggsel indokolta a kitüntetést s az indokolásban használt kifejezésekhez képest a bírálat eredménye a következőkben foglalható össze:

Érdemérmet kapott:

Jóság-, jelesség- és kitünőségért	594	kiállító.
Haladásért	134	»
Műizlésért	144	»
Versenyképességért	178	»
Nagybani termelés- és kivitelképességért	52	»
Műizlés és versenyképességért	56	»
Haladás-, műizlés- és versenyképességért	47	»
Haladás-, műizlés-, verseny- és kivitelképességért	14	»

Összesen 1,189 kiállító.

Ezenkívül kiosztatott elismerő okmány a közreműködő munkások számára 76, a kiállításban közreműködőknek 124 érdemérem, 14 elismerő okmány; a többi kiállítók a kiállításon való részvételük emlékére emlékérmeket kaptak.

A szegedi kiállítás élén néh. DÁNI FERENCZ főispán, mint a nagybizottság elnöke állott; a végrehajtó bizottság elnöke BAKAY NÁNDOR, kiállítási pénztárnok RAINER FERENCZ, ellenőr BÓDVAY PÁL, a kiállítás

nagybizottságának jegyzője REIZNER JÁNOS, kiállítási titkár e sorok írója volt. A kiállítás fővédnökségét b. SIMONYI LAJOS akkori földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter vállalta el. Meg kell még emlékeznünk Szeged város derék polgárságáról és iparosairól, kik a kiállítás rendezése körül kiváló tevékenységet és ügybuzgóságot fejtettek ki, különösen pedig az iparegyesület budapesti bizottságáról, melynek élén a fáradhatlan dr. SZABÓKY ADOLF állott.

A szegedi kiállítás közgazdasági hatásának és fontosságának méltánylásával találkoztunk a sajtó és szakirodalom terén egyaránt. Az akkori jelentésekből érdemesnek tartjuk két jeles fővárosi szakembernek a szegedi kiállításról kifejezett véleményét e helyen is közölni, s e véleményre annál inkább lehet súlyt fektetni, mert azok, kik azt nyilvánították, közelről tanulmányozták a kiállítást és élénk részt vettek annak bírálati munkálataiban.

MUDRONY SOMA az »Anyagi Érdekeink«-ben közzétett cikksorozatában a következőket mondja:

Az iparosok, kik Szegeden kiállítottak, fel akarták tüntetni, hogy még élnek és élni akarnak, hogy minden akadálylyal és nehézséggel szembeszállva, küzdeni akarnak nemcsak saját létükért, hanem a nemzeti fönmaradás egyik leglényegesebb tényezőjének, a hazai iparnak lételéért is. A nemzet most megláthatja, hogy az elnyomott, semmibe sem vett magyar iparban a haladás, a nemzeti erősödés nagyreményű csirái vannak elhintve. A nemzet a hazai iparban és iparososztályban oly anyaggal és erővel rendelkezik, melyek ha felhasználatnak s a modern államiság-követelte istápolásban részesíttetnek — a nemzeti vagyonosodás és művelődés, haladás és nagyság jelentékeny tényezői lehetnek.

E tüntetés alig jöhetett alkalomszerűbben, mint éppen e pillanatban, midőn az érezhető elszegényedés kényszerítő nyomása alatt az ország egyik végétől a másikig cikázik e röpke szó: »Emeljük, védjük a hazai ipart«. E kiállításon megláthatja az ország, mi van már jelenleg is felkarolni, megvédeni való; megtalálhatja, mi van olyan, a mi a fejlődés reményére jogosít, s azért az állam és társadalom rokonszenves támogatására méltó; megláthatja végül, miben van oly hiány, melyet minden áron pótolni kellene.

Reméljük, hogy a szegedi kiállítás hozzá fog járulni azon vészes nemzeti előítélet eloszlatásához, mely minden külföldiben valami magasabb kitünőséget lát, s minden hazait csekélyő lenézéssel tekint. Minden szemlélő, ki ez előítéletet levetni képes, látni fogja a kiállításon, hogy mindazon bajok és nehézségek daczára, melyekkel iparunk küzködik, vannak egyes iparágak, melyek a termelés minősége tekintetében a hazai fogyasztási igényeknek minden tekintetben megfelelni képesek.

A nemzet fiainak feladata most abban áll, a helyzet felismerése után, a kiállításban hozzá szóló tette, tettel kell felelni. Tegyen mindenki határozott, férfias fogadást, hogy azon cikkeket, melyeket hazai ipar kielégítő minőségében előállítani képes, a hazai ipartól fogja megszerezni . . . És legyen e fogadásához mindenki hű, mert e fogadást a haza nemtőjének áldása kíséri.«

Egy másik szaktekintély szavai szerint a szegedi kiállítás intézői bizodalmat szereztek oly ügynek, mely iránt a befolyásos körök bizalmatlankodtak, emelték az iparos elem önérzetét s mindezekkel megnyitották a *haladás* ösvényét. A kiállítás intézői tudhatták, hogy ha van ügy, melyről kell hogy »kiküzdje magát«, a

magyar ipar ügye az; ha van ügy, mely nem teremthető, csak fejleszthető, a magyar ipar ügye az, s ha van ügy, mely csak *tettekkel* mutathatja ki értékét, szerezheti meg kellő súlyát a társadalomban, úgy az ipar ügye az.

RÁTH KÁROLY urnak a szegedi kiállításról egy napilapban közzétett cikksorozatából kiemeljük a következőket:

»Tett-e Szeged reáliskolai palotája kormányunkra is mélyebb benyomást, érlelt-e az intéző körökben némi komoly elhatározást a hazai ipar emelése érdekében, nem tudjuk, de hiszszük és reméljük. Talán mégis kezdenek gondolkozni a felett, nem-e lehet a mi iparunk érdekében is egy kis részét megtenni annak, a mit az osztrák ipar érdekében megtenni annyi készséget tanusítunk.

»Talán meggyőződtek arról, hogy most is van már mit védenünk, van mit ápolnunk és fejlesztenünk, talán közelebb jutottunk azon meggyőződéshez, hogy e védelem nem csupán egy pár iparos zsebébe, hanem a fogyasztók és őstermelők millióinak is javára szolgálna. És ha iparunk nem is gyakorolhatja ma még közgazdasági politikánkra azon irányadó befolyást, mint Ausztriában, de (az eddigi módon) egészen semmibe még sem vehető, midőn arról van szó, milyen közgazdasági politikát kövessünk kifelé és befelé.

»Azok, a kik a legmostohább viszonyok között a szegedi kiállítást akár mint kezdeményezők és rendezők, akár mint kiállítók sikerre vezették, azok tudni és akarni fogják egyéb gyakorlati téren is a nemzeti ipar ügyét előbbre vinni, ha meglesz a nemzetben az a részvét, a mely ezuttal nyilvánult, és ha ugyanazon helyről, melyről oly remek szavakban lőn a kiállítás

megnyitva, egyértelműleg a most nyilvánult közérzülettel, proklamálva leszen, hogy a hazai ipar emelése a nemzet érdeke, tehát *kell*, hogy legyen időnk a jó törvények alkotására, avagy a meglevő hiányok megváltoztatására; kell hogy legyen pénzünk egy teljes ipariskolai szervezetre és mindazon intézményekre, melyek a szakértelmiség és a műizlés fejlesztésére szükségesek.

A szegedi kiállítást több kisebb kiállítás követte Szabadkán, Egerben és Beszterczen. De már egy évvel a szegedi kiállítás után gróf ZICHY JENŐ kezébe vette a *székesfehérvári* országos kiállításnak ügyét és szívós kitarással, odaadó buzgalommal és áldozatkészséggel megteremtette a székesfehérvári országos kiállítást, melynek sikeréhez az oroszánrészt kiválólag az ő páratlan egyéni tulajdonságai biztosították. A székesfehérvári kiállítás — természetes — úgy a kiállítási területet, mint a kiállítók számát tekintve nagyobb volt a szegedinél, mert a szegedi kiállítás épügy előkészítette ennek sikerét, mint a hogy ez előkészítette a talajt egy Budapesten rendezendő országos kiállítás számára. Ha e két kiállítás között párhuzamot vonunk, az bizonyára nem üt ki a szegedi rovására, habár a székesfehérvári kiállítás arányai minden téren hatalmasabban domborodnak ki. Ez azonban a természetes progressio következménye. Szegeden még a kezdet nehézségeivel is meg kellett küzdeni, Székesfehérvárott már járt nyomokon, tehát sok tekintetben javításokkal és tökéletesítésekkel lehetett a kiállítást rendezni. Nagy előnyére vált a székesfehérvári kiállításnak az ő nagybuzgalmú és áldozatokra kész elnöke, habár ismételtelen kell hangsúlyoznunk, hogy mindez nem szorította hát-

térbe a szegedi kiállításnak általában elismert sikerét és eredményét.

De egy irányban nagyon különbözik a sz.-fehérvári kiállítás a szegeditől. Szegeden a kiállítási fővédnök egy nappal az ünnepi megnyitó beszéd után letette a ministeri tárczát és a szegedi kiállítás felé a kormány atyai gondoskodása kisebb mértékben fordult, s az a fővédelem tekintetében ugyszólván egyszerre árván maradt . . . Egészen másként állott a dolog a sz.-fehérvári kiállításnál. Itt mindenekelőtt JÓZSEF főherczeg fővédnöksége is kellő külső dísz és értéket kölcsönzött a kiállításnak; b. KEMÉNY GÁBOR földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi minister pedig igen hálás anyagot talált a kiállításban tárczája programmszerű tevékenységének kijelölésére. A minister ur KELETI KÁROLY ministeri tanácsost megbízta a kiállításról szakszerű jelentés szerkesztésével, főbb tisztviselői által maga is tanulmányoztatta a kiállítást, és nem lehet merésznek nevezni azt az állítást, hogy az az üdvös tevékenység, mely a földm., ipar- és kereskedelemügyi ministerium kebelében főleg az ipar érdekeinek szem előtt tartása mellett megindult, alapját a sz.-fehérvári kiállításban találja. A sz.-fehérvári kiállítás tehát, mely — eltekintve némely hézagoktól — az ország ipari termelésének hű képét tárta föl, eredményeiben azért bir kiváló fontossággal, mert alkalmat adott a tapasztalt hiányoknak pótlására és ugyszólván útmutató táblája volt a hazai ipar érdekében elkerülhetlenül szükséges és sürgős intézkedéseknek.

A kiállítással kapcsolatban tartatott az ismeretes iparvédelmi értekezlet, a gazdák kongressusa s ugyanekkor Sz.-Fehérvárott tartották vándorgyűlésüket az iparos-ifjusági egyletek, az erdészeti egyesület és az országos kertészeti egyesület; mindez épu gy emelte

a kiállítás külső fényét, mint például Szegeden az országos dalár-ünnep, a Dugonics-szobor leleplezése és több más a kiállítással kapcsolatba hozott országos összejövetel.

A *jury* is szélesebb alapon, megfelelőbben volt szervezve. Szabályzatából kiemelhetjük a következőket:

»A bíráló bizottság az egyes kiállítási csoportokra való tekintettel oly módon alakíttatik meg, hogy minden egyes csoport számára legalább 1, a terjedelmesebb csoportok számára pedig 2, esetleg annyi külön szakosztály lesz szervezve 8—8 tagból, a mennyi kívánatos. — Az osztályok számát és beosztását illetőleg az egész bizottságnak tagszámát a jelentkezések beérkezése után a székesfehérvári végrehajtó bizottság határozza meg, tekintettel a bejelentett tárgyak mennyiségére olyformán, hogy a nagyon terjedelmes csoportok számára két, esetleg annyi 8—8 tagból álló osztályt lehessen alkotni, a mennyi szükségesnek látszik.

Az ily párhuzamos osztályok is önállóan és egyenjogúan járnak el, s határozatképesekké akkor lesznek, ha a bizottságban legalább is 6 tag van jelen.

A meghatározott számú tagoknak egy negyedét az országos iparegyesület, egy negyedét a Budapesten székelő iparkamara a szakukhoz tartozó csoportokra való tekintettel, úgy a fővárosi, mint a vidéki szakférfiak köréből, másik felét pedig a végrehajtó bizottság szintűgy választja.

Ugyancsak a végrehajtó bizottság minden egyes csoport számára jegyzőt rendel ki.

A választásoknak oly időben kell történni, hogy a megválasztottaknak elfogadás iránti nyilatkozata a kiállítás megnyitása előtt bekövetkezhessek.

Senki sem lehet több csoport bíráló bizottságának tagja, de nincs kizárva, hogy valamely szakosztály tagja más, illetőleg több szakosztályba is mint szakértő meghívassék.

Jury-elnök csak olyan kiállító lehet, ki tárgyait verseny alá nem bocsátja.

A jury azon tagjai, kik egyszersmind kiállítók is, a kiállítási tárgyak első megbírlása alkalmával figyelmen kívül hagyatnak; de azon esetre, ha a versenyben való részvé-

telüket az illető csoport jury-elnökénél legkésőbb június hó 5-ig írásban bejelentették, tárgyaik egy külön jury-bizottság bírálata alá bocsáttatnak.

Ezen jury, mely azon kiállítók részére alakittatik, kik egyszersmind jurorok is, a csoportok elnökei s egy a végrehajtó bizottság által kiküldött jegyzőből áll, ki vagy nem kiállító, vagy ha az is, a versenyben részt nem vesz.

Az ekképen alkotott jurynak feladata leend a jurorok kiállított tárgyait vizsgálat alá venni és megbíralni, mely czélból az a csoport-juryk munkálatainak befejezése után összeül és a tárgyaik versenyezhetését kérelmező jurorok beadványait csoportonkint elintézi. E jury szavazattöbbséggel határoz és kebeléből egy külön eladót választ.«

A többi szakaszok az eljárásra vonatkoztak. A bíráló bizottság eljárása azonban épen nem volt szigorú, a mit az odaitélt jutalmak nagy száma is bizonyít.

Megítéltetett és kiosztatott:

Díszoklevél	115
Aranyérem	256
Ezüstérem	592
Bronzérem	966

Összesen..... 1,929

Ezenkívül kiosztatott 123 közreműködési ezüstérem, 103 közreműködési bronzérem és 9 közreműködési bronz-okmány a munkásoknak.

A székesfehérvári kiállítás messzeható fontosságának jellemzésére készséggel idézzük a hivatott szakférfiaknak és szaktestületeknek e kiállításra vonatkozó elfogulatlan ítéletét.

Az *aradi* kereskedelmi és iparkamara évi jelentésében a következőkben emlékszik meg e kiállításról:

Jelzett bajaink mellett sok vigasztaló van a társadalmi élet azon felpezsdülésében, mely épen azon bajok bekövetkezte után állott be. *A székesfehérvári országos kiállítás*

ennek nem oka, hanem csupán egyik tagadhatatlanul kedvező alkalmá volt. A kiállítás maga várakozáson felül sikerült és ezen kerület is képviselve volt azon, habár termelési fejlettségünk mostani állapotának képét ott kiállított tárgyait épen nem szolgáltaták, mert a rossz termés a mezei termények, a kiállítás helyének távolsága pedig iparcikkeink bemutatására nem volt kedvező hatással.

A *possonyi* kamara jelentéséből idézzük a következő passzust:

A kamarai területünkhöz tartozó iparosok által is jól látogatott székesfehérvári országos kiállítás — a vázolt általános kedvezőtlen viszonyok daczára is — bebizonyította, hogy jeles produktív erőkben nálunk sincs hiány és csak fogyasztókra, piacokra van szükség, hogy hazai iparunk nagyobb mérvű kifejlődése, terjedése és versenyképessége elérhető legyen.

A *kassai* kereskedelmi és iparkamara jelentésének általános részéből kiemeljük a következőket:

Ez évnek gazdasági mozgalmái, az *országos kiállítás* és az azzal egyidejűleg tartott országos tanácskozmányok, előtérbe állították a közgazdasági kérdéseket és az ezek iránti érdeklődés nem is fog egyhamar megszűnni.

Az ezen mozgalmak által felkeltett, táplált és — ugyszólván — állandósított érdeklődés egy jobb aera előhírnöke.

A *nemzet* magába száll, gondolkodik és számít.

A *parlament*, melynek egyik híres tagja, ki egy évtizeden át felvidékünk legiparosabb vidékeinek egyikét képviselte, még rövid idő előtt a magyar ipar lételet egyszerűen tagadta, tudomást vesz ezen árva, elhagyatott iparról és behatóan akar létkérdéseivel foglalkozni.

A *kormány*, mely a közgazdasági tárczának egy időben oly kevés súlyt tulajdonított, hogy azt mint a közoktatási ministerium fiókját kezelte, belátja tévedését és lelkes kezekre bizza e legfontosabb kormányzasi ágat, melynek hivatása öntudatos, erélyes és intelligens működés mellett az ország közgazdasági regenerációját, mely a valódi önállóság, a nemzeti függetlenség alapja, előkészíteni.

És ily szempontból tekintve a dolgok folyását, kibékülhetünk az 1879. évvel.

A *budapesti* kereskedelmi és iparkamara jelentése behatóbban foglalkozik a kiállítással. Ismertetéséből adjuk a következő kivonatot:

Míg az 1879-ik év a mondottak szerint az ipar terén a rég óhajtott anyagi javulást általánosságban szólva éppen nem hozta meg, ugyanez év annál gazdagabb volt más természetű mozzanatokban, melyek jogosultnak tüntetik fel a reményt, hogy a tartós pangás már a legközelebbi jövőben meg fog szünni és az iparos munka be kezdi tölteni közgazdasági életünkben azon szerepet, melytől elesnie, a nemzet anyagi jólétének veszélyeztetése nélkül immár többé nem szabad.

E mozzanatok közül első sorban a kamaránk kerületében *Székesfehérvárott* megtartott *országos mű-, ipar-, termény- és állatkiállítást* említjük, mely ha nem is kiinduló, de némi tekintetben középpontja volt az 1879-ik évi iparos mozgalmaknak. E kiállítás alig három évvel a szegedi országos és csak egy évvel a párisi nemzetközi kiállítás után ismét vidéki városban rendeztetvén, eredetileg nem igen birt ugyan a kívánatos siker valószínűségével; ámde egyfelől a kezdeményező gróf ZICHY JENŐ lankadhatatlan erélye és lelkes buzgósága, másfelől a budapesti kereskedelmi és iparkamarának, valamint az országos iparegyesületnek hathatós közreműködése, nem kevésbé pedig azon körülmény, hogy Székesfehérvárott czél szerűen felhasználható helyiségek álltak rendelkezésre, továbbá hogy egyes tekintélyes kiállítók Párisban kiállítva volt collectióikat egyenesen Székesfehérvárra is áttették: mindez, párosulva a nemzetnek saját ipara iránt valahára felébredő és élénken nyilvánuló érdeklődésével, melynek kiváltképp a fővárosi sajtó lelkes kifejezést adott, azt vonta maga után, hogy a székesfehérvári kiállítás csakugyan *országos* ügyggyé vált és mind erkölcsi, mind anyagi tekintetben váratlanul fényes sikert aratott. — A kiállítás főleg az ipari termelés szempontjából bizonyára éppen nem adta teljes képét az ország egész munkakörének és munkaképességének; de igenis meggyőzte a gondos szemlélőt arról, hogy vannak egyes termelési ágak, melyekben már is igen szép eredménnyel dicsekedhetünk, és melyek, ha még nem állnak is a modern fejlettség színvona-

lán, észszerű törekvéssel e fokra könnyen emelhetők; másfelől pedig e kiállítás igen jó alkalmul szolgált iparos-tevékenységünk minden irányú fogyatkozásainak tanulmányozására és különösen annak felismerésére, hogy kisiparunk elmaradottságát legnagyobb részben a fejlődöttebb izlés s az iskolázottság hiánya okozza.

Végre különös súlyt fektetünk egyik kiváló nemzetgazdánk, KELETI KÁROLYNAK véleményére. KELETI a földművelés-, ipar- és kereskedelmi ministerium megbízásából terjedelmes és magvas jelentést szerkesztett a kiállításról, mely — tekintve a rendelkezésre álló idő csekély voltát, s tekintve, hogy még a kiállítás bezárása előtt jelent meg — egyike a legjobb szak- és forrásmunkáknak, melylyel kiállításainkról rendelkezünk. Különösen becses benne azon rész, melyet maga KELETI KÁROLY irt és ama súlynál fogva, melylyel ez elsőrendű szaktekintélyünk véleménye kiállítási ügyekben is bir, egész terjedelmében közöljük a jelentés ama zárszavait, melyek mint visszapillantás, teljesen beleillenek e tanulmány keretébe és e sorok íróját fölmentik, hogy a székesfehérvári országos kiállítás általános jellemzésével maga is foglalkozzék.

KELETI KÁROLY a székesfehérvári kiállításról a következőket mondja:

A székesfehérvári kiállítás alapos tanulmányozása csak megerősített azon, az életben szerzett tapasztalatban, hogy Magyarország ez időszert forduló ponton áll a nyerstermelés és kézművesség korából a házi-ipar által támogatott gyártás s a műipar korába való átlépéshez.

Valamint politikai intézményeiben szakított az ország a középkor hagyományaival s jelenleg a legújabb kor modern államainak áll színvonalán: úgy készül és kénytelen szakítani társadalmi téren is a régi munkarenddel s a modern iparos államok küzdterére lépni.

A mezőgazdaság egymagában, súlyos termelési viszonyai között, nem elégítheti ki többé az állam szükségleteit, a kéz-

műves munka nem fedezheti egymagában a társadalmi fogyasztást. Segítségül kell hívunk az ipart azon fejlett alakjában és sokoldalúságában, melylyel más országokat is gazdagságra s hatalomra segítette.

Ennek öntudatára ébredt a közvélemény, ez öntudatnak egyik kifolyása a székesfehérvári kiállítás.

Ha a kiállítás egyebet sem eredményezt volna, érdemei elévülhetetlenek. A nép érdemes előharczosai és szorgalmas munkásai egyaránt sorakoztak ez eszmék zászlója körül. Meg akarták mérni erejüket, mihez a nagy nemzetközi kiállítások, a színhely távolságánál s a fölkeresésével egybekötött nagy költségeknél fogva, nem alkalmasak.

De nemcsak erejüket mérték össze az ország termelői, nem versenyre keltek csupán egymás irányában s részben a külfölddel, hanem sokkal magasabb eszmének hintették el magvát, érlelték csiráit.

Ha nem mind pusztá szó, mi a kiállításon résztvettek számos találkozásainál fölhangzott, úgy nemcsak az együvé-tartozás érzete erősült meg a társadalom különböző osztályai között, hanem meggyőződéssé vált, hogy a gazda s az iparos, a kereskedő és művész nem kereshetnek e hazában külön célokat, mert érdekeik közösek.

A mezőgazda, ki eddig mindig attól tartott, hogy az iparnak netaláni pártolása esetén az ő termelésének esélyei szenvedhetnek csorbát a mind keresettebbé váló munkáskéz megdrágulása által, meggyőződésére jutott annak, hogy ez iparos-munkások nemcsak neki is termelnek, de ép azt is fogyasztják, mit ő produkál s a min mind nehezebben tud túladni az oceánon túli verseny által elfoglalt külpiacon. Meggyőződésére jutott annak, hogy terményei legjobb fogyasztóját közvetlen közelében találja s még inkább találandja azon iparos honfitársban, ki nem megdrágítani fogja konkurrencziája által a netalán szükséglenő tőkét, de megteremti számára. Meggyőződött róla, hogy csak gazdag országban virulhat mezőgazdaság is, a gazdaságot föltételező tőkét pedig szaporábban teremti a nyers terményt munkája által nemesítő iparos, mint a gazdasági cikkek exportálására szorult s így a külföld kereskedelmi konjunkturáitól függő par excellence földmivelő állam.

Ily viszonyok között — a földmivelés legkisebb elhanyagolása nélkül, sőt érdekeit a legbiztosabban előmozdi-

tandók, bátran az ipar fejlesztésére irányozhatjuk legjava tevékenységünket.

Székesfehérvárott az ország munkásainak nagy része összehordta termésük s iparuk mutatványait s a kiállítás gazdag képét nyújtja Magyarország jelen fejlettségi állapotának. Azt látjuk e képből, hogy az emberi munkásság s az iparos termelés majd valamennyi ága van már is képviseltetve hazánkban. A termelési minőség itt-ott még nem emelkedik a tőkély fokára, de legnagyobbbrészt oly mérvűnek bizonyul, mely nemcsak a belfogyasztás minőségi igényeire nézve kielégítő, de számos iparágban a külföld hasonló termelvényeivel versenyezhet, némelyikben legyőzi.

A mi eleddig hiányzik, az a *tömeges termelés*, a képesség a hazai piac szükségletének teljes fedezésére, kivüle pedig kereskedelmünknek, a neki természetszerűleg kimutatott keleti irányban való ellátására.

Minél inkább jut érvényre a szomszéd államokban azon közgazdasági politika iránya, mely saját országát iparkodik függetleníteni használati és fogyasztási cikkeiben a külföldtől: annál inkább kell iparkodnunk magunknak is, *nemzeti munka* által állítani elő azon iparkészítményeket, melyeket külföldről többé be nem szállíthatunk. Nyersterményeink kivitelének megnehezítésével ugyanis nem lesz azokért miben adni egyenértéket, vagyis mivel fizetni meg azokat.

A nemzeti munka jelen termelő-képességének — legalább minőség tekintetében — tükre a fehérvári kiállítás. Ezért tekinthetjük ezt fontos közgazdasági és társadalmi mozzanatnak, melynek hiven akarjuk megőrizni emlékét, hogy egy lustrum alatt talán ismétlődő újabb kiállításon annál biztosabban mérlegelhessük erőnket és konstatálhassuk az ez alatt minden irányban teendő közgazdasági haladást.

A kiállítás körüli érdemeikért e kiállítás történetével kapcsolatban meg kell még emlitenünk HAVRANEK JÓZSEF polgármestert, mint a kiállítás helyettes elnökét, különösen pedig LEDERER SÁNDOR irodafőnököt, ki a kiállítás kereskedelmi részének genialis vezetése körül kiváló érdemeket szerzett és tapintatos eljárásával,

körültekintő, gondos közreműködésével általános tiszteletet és elismerést biztosított magának; végül BARNÁ IZIDOR segédtitkár, ki a kiállításról 26 ívre terjedő és érdekes ipartörténeti beccsel bíró emlékkönyvet szerkesztett és a kiállítás irodalmi ismertetése körül is élénk tevékenységet fejtett ki. A fővárosi kiállítók élén dr. SZABÓKY ADOLF (ki már a kecskeméti és szegedi kiállításokra gyűjtötte a kiállítókat), POSNER K. L. (ki már az első világkiállításokon részt vett mint az illető magyar osztályok egyik rendezője), RÁTH KÁROLY, MUDRONY SOMA, az országos iparegyesület igazgatója, FALK ZSIGMOND lovag (ki már az 1878. évi párisi közkiállításon való részvételünket előmozdító tekintélyes bizottságnak is buzgó és tevékeny elnöke volt), dr. SZVETENAY MIKLÓS, a budapesti kereskedelmi és iparkamara titkárának közreműködése és a kiállítás érdekében kifejtett élénk tevékenysége érdemel különös fölemlítést.

Végre még néhány statistikai adatban kell párhuzamot vonnunk a most említett három, különösen pedig a szegedi és székesfehérvári országos kiállítások között.

A kiállítók száma a következőképen aránylik:

	Kecskemét	Szeged	Székes-Fehérvár
Bányászat	15	19	80
Mezőgazdaság, erdészet, kertészet	70	236	351
Borászat	40	164	201
Állatkiállítás	—	36	210
A nyers termelést képviselték tehát:	125	455	842
Tanügyi, műszaki és művészeti tárgyak	28	123	562
Házi-ipar	47	257	365
Kézmű- és gyáripar.....	357	1,392	1,502
Összes kiállító	557	2,227	3,271

A főbb *iparcsoportok* az 1876-ban Szegeden és 1879-ben Székesfehérvárott tartott országos kiállításokon, melyeknek csoportbeosztása majdnem teljesen egyforma volt, következőképen voltak képviselve:

1876-ban: 1879-ben:

nehezebb faipar.....	36	34	kiállítóval.
vegyészeti cikkek és festékek	37	71	»
szappan, illatszerek, viaszkészitm.	14	31	»
porcellán és majolika	10	14	»
üveg	7	14	»
agyagárúk (kályhák, köedény stb.)	17	28	»
malomipar	16	41	»
czukor- és tésztaeműek	16	28	»
szesz, eczet, pezsgő, liqueur, sör.....	57	91	»
ruhaneműek	65	71	»
keztyű.....	5	6	»
kalap	20	22	»
lábbeli	77	126	»
szűcsárúk	24	27	»
kefekötő-, köteles- és kosárfonó-m.	23	49	»
szőtt és kötött árúk, szövetfestés	73	86	»
butorok, asztalos- és aranyozó munk.	71	97	»
vasárúk, lakatosmunkák	74	91	»
fémipar (bádogos, késes, rézművescikke k stb.)	48	52	»
ékszerék	10	19	»
bőrpar, szíjgyártó- és bőröndös-m.	40	67	»
tudományos műszerek	7	16	»
zongorák, orgonák, hangszerek	10	17	»
órák	9	10	»
fegyverek	—	6	»
nyomdaipar	35	23	»
könyvkötészet és cartonage.....	13	29	»
papirgyártás	—	6	»
gazdasági gépek és eszközök.....	78	116*	»
gépek gőz-, víz- és lóerőre (motorok)}		41	»
járművek		22	29

* Nagyrészt külföldi kiállítások.

A hivatalos csoportbeosztás szerint a kiállítók a szegedi és székesfehérvári országos kiállításokon a következő arány szerint voltak képviselve:

	Kiállítók:	
	Szegeden	Székes- fehérvárt
I. Erdő-termények és félkészítmények, nehezebb faipar	37	56
II. Bányatermények és félkészítmények, nehezebb érczipar	77	231
továbbá: üveg-, gyurma-, agyag- és kőipar.		
III. Mezőgazdasági termények és félkészítmények	142	234
IV. Malomipar és élelmi cikkek.....	98	94
V. Szeszipar, borok s egyéb szesz italok	188	286
VI. Fonó-szövőipar, ruházati tárgyak	304	374
VII. Háztartási és butoripar	356	339
VIII. Vasipar	79	94
IX. Nemes-ércz-, nemes-kő- és fémipar	61	75
X. Bőr-, csont- és kaucsuk-tárgyak	48	76
XI. Műipar és zenészet tárgyak, építészeti rajzok és tervek.....	233	238
XII. Közmívelődési tárgyak, tanszerek, tudományi és szépművészeti tárgyak	67	316
XIII. Gazdasági eszközök, iparos-szerszámok, kézi gépek.....	111	121*
XIV. Gépek, gőz- viz- és lóerőre	7	54*
XV. Halászati, hajózási és vízépitészeti tárgyak.....		
XVI. Állattenyésztés, állatkiállítás	37	144
Gyűjteményes kiállító	382	--
Hozzá jön azonban 1879-ben még egy csoport, t. i.		
XVII. Régészeti tárgyak és műemlékek	--	46
Összesen kiállító.....	2227	2778

* Székesfehérvárott a gépek csoportjában oly külföldi cégek is részt vehettek, melyeknek Magyarországon irodájuk, képviselőjük vagy javító-műhelyük volt.

A nagyobb városok következőképen voltak képviselve:

	Kecskemét	Szeged	Székesfehérvár
Arad	3	21	39
Brassó	—	4	32
<i>Budapest</i>	227	398	554
Debreczen	7	22	117
Esztergom	—	4	27
Győr	—	16	42
Kassa	2	9	9
<i>Kecskemét</i>	178	64	27
Kolozsvár	35	22	64
Losoncz	1	2	22
M.-Vásárhely	1	2	26
Miskolcz	19	46	22
Nagy-Szeben	—	65	16
Nagy-Várad	—	23	45
Pécs	1	13	54
Pápa	—	2	34
Pozsony	—	6	33
Segesvár	—	33	—
Sopron	—	35	17
Szabadka	—	14	5
<i>Szeged</i>	21	530	15
<i>Székesfehérvár</i>	—	5	216
Szombathely	—	6	34
Temesvár	—	16	5
Ujvidék	3	32	14
Versecz	1	63	7
Veszprém	10	11	58

E szerint volt *helybeli* kiállító Kecskeméten 34%, Szegeden 24%, Székesfehérvárott 8%, *budapesti* kiállító Kecskeméten 40%, Szegeden 18%, Székesfehérvárott 20%; *vidéki* kiállító Kecskeméten 36%, Szegeden 58%, Székesfehérvárott 72%.

A fizető látogatók száma volt Kecskeméten kilencz nap alatt 10,029 (belépti díjából befolyt 3,393 frt); esik tehát egy napra átlag 1,114 látogató; a szegedi

kiállításnak mintegy 45,000 *fizető látogatója* volt 20 nap alatt (22,249 frt beléptidij-bevétel átlag 50 krjával számítva), esik tehát egy napra átlag 2,250 fizető látogató. — Székesfehérvárta a fizető látogatók száma 97,000-re tehető 45 nap alatt (48,725 frt belépti díj átlag 50 krjával), úgy hogy a fizető látogatók száma naponta mintegy 2,150-et tett ki.

A kiállítási tiszta haszon tett:

Kecskeméten	1,343 frt 42 krt,
Szegeden.....	13,833 » — »
Székesfehérvárott	26,704 » 49 »

III.

VIDÉKI ÉS SZAKKIÁLLÍTÁSOK.

A székesfehérvári kiállítás után ismét több helyi és regionális kiállítás keletkezett; általában 1879 óta nagyobb lendületnek indult hazánkban a kiállítások ügye, beleértve a mezőgazdasági szakkiállításokat, a specialis ipari és műtörténelmi stb. kiállításokat is. Ezek közül méltónak tartjuk e helyen a következőket fölméltetni:

I. MŰIPARI ÉS MŰTÖRTÉNELMI KIÁLLÍTÁSOK.

1876. Budapesten: Műtörténelmi és régészeti.

1877. Kolozsvár: Műipartörténelmi.

1880. Budapesten: Keleti műiparcsikkek.

1882. » Könyvészeti. } *

1884. » Ötvös-műipari. }

Ezek közül különösen az ötvös-műipari kiállítás ébresztett föl méltó figyelmet úgy a bel-, mint

* A *könyvészeti* kiállítás 1882. márczius 5-én nyílt meg és ugyanaz év május 15-ig tartott. Kiállító volt 226, fizető látogató kerekszámában 20,000. — Az *ötvös-műkiállítás* 1884. február 17-én nyílt meg és ugyanez év június 3-ig tartott; kiállító volt 380, fizető látogató 92,947. Mindkét kiállítást külön e czélra alkotott szakbizottságok rendezték; a kiállítások szervezésének élén RÁTH GYÖRGY kir. táblai tanácselnök mint az iparművészeti muzeum felügyelője állott. Az ötvösmű-kiállítás belső rendezését PULSZKY KÁROLY vezette. A két kiállítás zárszámadása 1884. decz. 1-jén lezárva még nem volt; de annyi tudvalevő, hogy a könyvészeti kiállítás némi anyagi tiszta hasznot is ért el, míg az ötvösmű-kiállítás jelentékenyebb áldozatokba került.

külföldön s az általa felszínre hozott, műbecscsel bíró hazai kincseket kellőképen fogja méltányolni az e kiállításról legközelebb megjelenő illusztrált emlékkönyv.

II. MUNKAKIÁLLÍTÁSOK

iparossegédek és tanoncok műveivel.

1874. Sopronban: helyi.
 1875. » helyi.
 1875. Budapesten: könyvkötők számára.
 1875. Kecskemét: országos.
 1877. Veszprém: helyi.
 1877. Arad: helyi.
 1877. Lippa: helyi.
 1878. B.-Csaba: országos.
 1878. Budapest: országos nyomdászati.
 1883. N.-Becskekerek: helyi.
 1883. Pécs: helyi.
 1883. Kolozsvár: helyi.
 1883. B.-Gyula: országos.
 1884. Kolozsvár: tágabbkörű.

E kiállítások közül a veszprémi, b.-csabai és b.-gyulai az iparos-íjfűségi egyletek vándorgyűlései alkalmából rendeztetett; a munkakiállításoknak ilyenmű felkarolása már a tanulók és segédek szorgalmának, törekvésének és tökéletesedésének felköltésére nem csekély befolyással volt.

A *veszprémi* munkakiállításon (1877. május 21—27.) 338 kiállító vett részt. Ezek között a jutalmak így oszlottak meg:

Aranypénz-jutalmat kapott	9	kiállító.
Ezüstpénz »	17	»
Kitüntető okmányt »	69	»
Elismerő »	126	»
Emlékokmányt »	117 *	»

* Mindazok, a kik más kitüntetést nem kaptak, a kiállításon való részvételük emlékére ily emlékokmányt nyertek.

A veszprémi munkakiállítás az ottani iparos-ifjúsági egyletnek mintegy 900 frt tiszta jövedelmet biztosított.

A *b.-csabai* munkakiállításán már nagyobb számban vettek részt a kiállítók és pedig a következő statistika szerint:

I. Önálló iparosok: 52-en, 109 nagyobb tárggyal s 4 csoportos kiállítás, százakra menő tárggyal; *II. Iparossegédek:* 182-en, 430 darab tárggyal; *III. Iparostanonczok:* 88-an, 104 darab tárggyal; *IV. Háziipar- s kézműl:* 170-en, 387 darab kisebb-nagyobb tárggyal. Kiállító volt összesen: 492, és pedig 1,030 darab tárgy s 4 csoportos kiállítás.

Ez alkalommal odaitéltetett:

Arany pénz	14	kiállítónak
Ezüst »	23	»
Arany okmány	81	»
Ezüst »	156	»
Dicsérő »	132	»
Összesen.....	406	jutalom.

A kiállítás tartama alatt eladatott összesen 120 darab tárgy és pedig a versenyzők csoportjaiból: 705 frt 5 kr. értékben, az önállók tárgyaiból 504 frt értékben, összesen 1,209 frt 5 kr. értékben.

E kiállítás *tiszta* jövedelme 644 frt és 14 kr-ra rugott.

Végre rokonszenves figyelmet érdemelnek a »*mesterinas-művek kiállításainak*« újabb eredményei. Habár, mint a sorozatból látszik, ez irányban már előzőleg is tettek kísérletet egyes városok, tartozunk fölemlíteni, hogy e kiállítások rendszeres megindításának érdeme a kolozsvári kereskedelmi és iparkamaráé, mely az ily szakkiallitások rendezésére az 1882-ik év végével részletes javaslatot terjesztett a szakminister elé.

Az első nagyobb szabású tanonczmunka-kiállítás, vagy a mint hivatalosan neveztetik, *munkakiállítás* 1884. augusztus 28-án nyílt meg Kolozsvárott és tartott szeptember 5-éig. Érdemesnek tartjuk a kolozsvári ipariskolai felügyelő-bizottságnak e kiállításra vonatkozó jelentéséből a következőket kiemelni:

Czélja e kiállításoknak az vala, hogy lehetőségig biztosíték nyujtassék arra, hogy míg az iparosnövendék tanulói viszonya tart, az ipariskolában nyerendő elméleti oktatás mellett megfelelő gyakorlati képzést is szerezzon a műhelyben s valamint elméleti tanulmányaiból évenként vizsgát tesz, épen úgy tanuló éve alatt legalább egyszer tegyen tanuságot gyakorlati képzettségéről is. És másfelől a szabad verseny fontosságát e város iparosztályával megértetve, arra törekedni, hogy a tanulók kiállításába bevonassanak a segédek s idővel maguk a mesterek is.

Ez eszmét, eltekintve attól, hogy országszerte utánzásra kezd találni, Kolozsvár iparosai biztató érdeklődéssel fogadták, minek bizonyítéka egyfelől, hogy az *összes ipartársulatok határozatilag kimondották, hogy jövőben csak olyan tanonczokat szabadítanak fel, kik az ipariskolák látogatása mellett arról is bizonyítványt mutatnak elő, hogy az iparostanulók munkakiállításán részt vettek*; és másfelől a kiállítás eszméjét az iparossegédek is elfogadták s f. évi 2-ik kiállításunkon a tanulók mellett a kolozsvári iparossegédek is résztvettek s ezzel kiállításunk nemcsak terjedelemben, hanem értékben is tetemesen növekedett.

A kiállítás a nagy közönség körében reményünket felülmúló érdeklődést keltett s hét napi tartama alatt közel 7,000 ember látogatta meg, úgy, hogy 10 és 20 krajczáros belépti díjakból 1,231 forint gyűlt be az iparos tanulók és segédek jutalmazására s a kiállítás költségeinek fedezésére.

A már említett szakiskolákon kívül e 2-ik kiállításon részt vett 145 iparostanuló, 111 segéd, összesen 256 kiállító. Jutalommal lett kitüntetve, és pedig a tanulók közül:

I. csoport: Fémipar, 15 tanuló, együtt 95 frtot. II. csoport: Kő-, föld-, agyag-, üveg-ipar, 8 tanuló, együtt 39 frtot. III. csoport: Faipar, 19 tanuló, együtt 103 frtot. IV. csoport: Bőr-, toll-, szőr-ipar, 6 tanuló, együtt 26 frtot. V. csoport:

Ruházati ipar, 23 tanuló, együtt 87 frtot. VI. csoport: Vegyes ipar, 7 tanuló, együtt 35 frtot. Összesen: 78 tanuló, együtt 385 frtot.

Továbbá 1—1 szövészeti és faragászati iskolai növendék együtt 8 frtot. Vagyis 80 tanuló 393 frtot.

A segédek közül:

I. csoportból	8	segéd	együtt	94	frtot.
II.	»	3	»	30	»
III.	»	6	»	55	»
IV.	»	1	»	5	»
V.	»	36	»	168	»
VI.	»	1	»	10	»
Összesen:				55	segéd nyert 362 frtot.

E kimutatás szerint a kolozsvári iparostanulók második (1884-ik évi) kiállításán

80 tanuló nyert		393	frtot,
55 segéd	»	362	»

Kiosztatott tehát jutalomban 755 frt és mintegy 200 dicsérő oklevél.

E jutalmak, valamint a kiállítás egyéb költségeinek fedezéséhez a magas kormány 200 frtot tevő nagybecsű adományán kívül járult Kolozsvár szab. kir. város 200 frttal, a kolozsvári kereskedelmi és iparkamara 200 forinttal, a kolozsvári ipartársulatok 111 frt 50 krral, egyesek mintegy 120 frttal; belépti díjakból és felülfizetésekből begyűlt 1,231 frt 2 kr., s így az összes bevétel tett 2,054 frt 52 krt. Ezzel szemben a kiállítási költségek a rendező-bizottság megvizsgált számadásai szerint 1,372 frt 85 krt tesznek, melyből 755 frt esik a jutalmakra, 180 frt állandó felszerelésekre.

A kiadások leütésével megmaradt többlet 671 frt 67 kr., melyből 271 frt 67 kr. az ipariskolák fokozatos felszerelésére fordítottatni határozottatott, 400 frt pedig kitünőbb iparostanulók jutalmazására a kolozsvári iparosok hitelszövetkezeténél kamatozásra pénztárba helyeztetett.

E vázlatos jelentésünkből is meggyőződhetni arról, hogy az iparostanulók munkakiállítása nem egy eltévesztett gondolat, hanem olyan eszme volt, melynek fontos szerepe leendő iparunk előbbvitelében.

Minket, megvalljuk, az eddig elért eredmény nemcsak kielégít, hanem messze túlszárnyalja e kísérlethez fűzött reményeinket. Mint minden új intézmény, a kezdet legelső lépéseinél a tanulók munkakiállítása is az érdekelt körök által meglehetősen hidegséggel, bizalmatlansággal fogadtatott, s alig másféléves munkálkodás után alig van jóra való iparos városunkban, ki annak ne lenne őszinte híve, az ipartársulatok pedig nemes buzgósággal működnek közre abban, hogy a kiállításra szánt munkák szabályszerű elkészítése ellenőriztessék, s ez által a visszaéléseknek lehetőleg eleje vétessék. De midőn ez örvendetes eredményeket constatálni szerencsések vagyunk, nem tehetjük, hogy őszinte elismerésünket ki ne fejezzük azon férfiú iránt, ki állása magaslata emelkedve, minden erkölcsi eszközt felhasználva, semmi fáradságot nem kímélt, hogy iparostársait az ügynek megnyerje, s hazánkban e Kolozsvártt keletkezett tanuló-munkakiállításnak olyan sikert biztosítson, mely képes legyen iparunk jól felfogott érdekében egy ily irányú országos actio megindítására befolyással lenni. E férfiú BENIGNI SÁMUEL ur, a kolozsvári iparos-egylet elnöke, ki első sorban tette lehetővé, hogy az ipariskolák igazgatósága a kiállítás rendezését illető megbízatását sikeresen megoldhatta.

Az országos munkakiállítások között különös figyelmet érdemel még az 1878. évi *nyomdai termékek* kiállítása, melyet a »Budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egylete« rendezett. E kiállításnak főcélja volt a nyomdatulajdonosokat, főleg pedig ezek szakmunkásait nagyobb buzgalomra, a munkák szakszerű, izléses, tiszta és correct kiállítására ösztönözni, szóval a nyomdai műiparban a haladást előmozdítani. E kiállítás, mely országos nyomdászgyűléssel is volt egybekötve, szervezetére nézve is teljesen kielégítő volt, a mennyiben az előmunkálatokat céltudatosan vezették, s ugy a részvételt, mint a berendezést helyes szempontokból szervezték.

A kiállítás négy részre oszlott és pedig: 1. nyomtatványok általában; 2. hirlapok gyűjteménye; 3. régi nyomtatványok gyűjteménye; 4. betüöntői, tömképelési,

fametszeti munkák és nyomdai szerszámok. Budapest-ről 27 kiállító, huszonhat vidéki városból 34 kiállító, tehát összesen 27 városból 61 kiállító vett részt. A tényleges kiállítók száma azonban sokkal több volt, mert számos kiállító kollektív név alatt szerepelt, például a nagyobb nyomdák egész személyzete (tehát sok helyütt 50—80 szedő) mint egy kiállító szerepelt.

Ez egyetemlegesség mindenestre szép vonás a nyomdászok együvé tartozásának jellemzésére, de nem minden más iparágban volna oly szerencsésen érvényesíthető, mint itt, a hol a művek kiállításában, az izlés irányításában meg van ugyan igen nagy mértékben az individuális tehetség, de ezt sok esetben az egységes fővezetés is befolyásolja, javítja, tökéletesíti, stb.

A bíráló bizottság elvileg kimondotta, hogy mindenekelőtt tekintetbe kívánja venni a kiállítás rendezőinek célját, mely szerint az buzdtításul szolgáljon a nyomdászat munkásainak a pályájukon való előhaladásra, törekvésre, továbbképzésre; s ehez képest a munkák kivitelét az illető nyomda berendezéséhez mérte. A gazdagabb felszerelésű nyomdáknál szigorúbb mértéket alkalmazott, míg a szerényebb berendezésűeknél számolt a viszonyokkal s a legszerényebb munkánál is elismerte a törekvést.*

A vezényszók, melyekben a bírálat kulminált, a következők voltak: törekvés, haladás, haladásra törekvés, jó izlés; egy szedő-tanuló pénzbeli jutalomban is részesült.

A kiállítás 1878. június 9—23-ig tartott.

Ha nem is akarjuk e jól rendezett szakkiállítás erkölcsi értékét túlbecsülni, annyit bátran konstatál-

* BENDTNER JÓZSEF: Emlékkönyv a magyarországi nyomdai termékek 1878. évi kiállításáról. Budapest 1878, kiadja a Budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egylete.

hatunk, hogy ama haladási szellem fejlesztésére, mely hazai nyomdaiparunkat az utóbbi évtized alatt a fejlődésnek oly magas fokára emelte, hogy azt ma aránylag legfejlettebb és a külfölddel is egy színvonalon álló műiparágak közé sorolhatjuk, jelentékenyen hozzájárult ez a kiállítás is, mely a Budapesti könyvnyomdászok és betüöntők együletének sok szép alkotása között mindig előkelő helyet fog elfoglalni. Időnkint érdemes volna az ehez hasonló szakkiállításokat szigorúbb osztályozás szerint ismételni és nem ártana, ezek tanúságait az érdekelt körökben oktatólag érvényesíteni.

III. IPARI SZAKKIÁLLÍTÁSOK.

1875. Előpatak :	Háziipari kiállítás.
1875. B.-Újfalú :	» »
1878. Besztercze :	Gazdasági háziipar-kiállítás.
1878. Csikszereda :	» » »
1879. Kézdivásárhely :	Női háziipar és kézműipari kiállítás.
1880. Késmárk :	Szepességi vászonkiállítás.
1881. Budapest :	Országos nőiparkiallitás.
1881. Nagyszeben :	Román háziiparkiallitás.
1882. Sopron :	Házi- és nőiparkiallitás.
1882. Zágráb :	Háziiparkiallitás.
1883. M.-Sziget :	Felső-magyarorsz. háziiparkiall.
1883.	Szőnyeg- és szövészeti kiállítás.
1883. Zombor :	Nőiiparkiallitás.
1884. N.-Bánya :	Háziipar-kiállítás.
1884. Ujvidék :	Szerb nőipar-kiállítás.

E kiállítások első sorban a helyi háziipar fejlesztését és felkarolását tűzték ki; a szélesebb alapon nyugvó és úgy szervezeténél, mint általános sikerénél fogva különös említést érdemlő *országos nőiparkiallitás* azonban, mint a fönnebbi sorozatból látszik, a vidéken is utat tört a női munka fejlesztésére és kellő érté-

kesítésére irányzott törekvéseknek. A gróf ZICHY JENŐ elnöklete alatt rendezett 1881. évi nőiparkiállítással e tanulmány keretében is bővebben kell foglalkoznunk. Mert e kiállítás általános sikere sok irányban meglepő volt és becsületére vált a kezdeményező nőiparegyletnek; de különösen a magyar nőközönségnek. 4,500 kiállító több mint 40,000 tárgygal volt a kiállításon képviselve és e tömegben kivált a női izlés és haladás jeles minősége is.

A kormány által kezdeményezett és anyagilag nagy mértékben támogatott nőipartanműhelyek jelentékeny befolyással voltak a női kézimunka s a nőipar eddigi fejlődésére. Akár a pozsonyi ipartanítónő-képezdét, az országos nőipar-egylet nőipariskoláját, az egyes nőipartanműhelyeket vesszük, akár a vallás- és közoktatásügyi ministerium felügyelete alatt álló elemi- és polgári tanítónőképző-intézeteket, rendkívül kellemesen lephetett meg bennünket egyrészt az ez iskolák által föltüntetett gyakorlati eredmény, a kézimunka s az egyes iparágak módszeres oktatása, másrészt az a körülmény, hogy az ez intézetekből kikerült és képzett munkatanítónők számos hazai leányiskolában érvényesítik a képezdékben szerzett tanulmányaikat és gyakorlati tapasztalataikat. Láttuk, hogy a legtöbb iskolában mód- és rendszer szerint fokozatosan tanulják a kézimunkákat, az izléstelenség eddigi iránya meglehetősen tünni kezd s helyében a gyakorlati irány foglal tért.

A bírálati munkálatok folyamán tapasztaltuk, hogy a műkedvelő nők által kiállított nagymennyiségű tárgyak között van ugyan sok olyan is, mely eltérve a régi izlésteljes és szép mintáktól, ugy rajzban, mint a színek összeállításában valóban szemsértőnek mondható; de viszont kellemesen érintett bennünket az az

újabb irány, mely a régi minták felköltésével, helyes mintarajzokban és összhangzó színvegyületekben jelentkezett számos tárgyon, melyen a dessin alkalmazása s a technikai megoldás kisebb-nagyobb szerencsével sikerült. Örömmel kell constatólnunk e körülményt, mely feljogosít bennünket reményelni, hogy a régi motívumokat felköltő újabb törekvés mindinkább nagyobb tért fog hódítani, miben nem kevés része volt e kiállításnak is.

A *házi- és népipari* tárgyak, az ország egyes vidékeiről nagy mértékben és minőségileg is számbavehető eredménnyel voltak képviselve. Ezeknél nem lehet azt a bírálati fokot alkalmaznunk, mint az urivagy a középosztályhoz tartozó nők kézimunkáiban. Ez utóbbiak az iskolai oktatás eredményei; de a népet nem iskolákban tanítják. Az odahaza tanul; a leány az anyjától, az ifjabb nemzedék az öregebbtől s a népipar tudománya így száll nemzedékről nemzedékre. A kiállítás meggyőzött bennünket arról, hogy a pór-nép erejében megmérhetlen kincset birunk, melyet a rendszer s a szükséglet kívánalmái szerint lehet idomitanunk, iskoláznunk s jövedelmezőbbé, vagyis a vele foglalkozók és a köz számára hasznossá tennünk. A közönség, mely eddig a népiparágak termékeit: szőnyegek, vásznak, szövetek, himzések stb. stb-it nem ismerte, mely e cikkekért évenként nagy összeg pénzzel adózik a külföldi iparnak, szinte meg volt lepve a székelyek, torontáliak, csabaiak stb. szép készítményei által.

Az iparszerűleg előállított és keresetforrásul szolgáló nőipar-cikkek közül összesen *huszonkét iparág* volt képviselve. E kiállítás arról is meggyőzhetett bennünket, hogy a képzett női munkaerők hazánkban is mind nagyobb tért hódítanak. A kiállítás e cso-

portja is elég anyagot nyújtott a közönségnek arra nézve, hogy a *hazai* iparczikkék pártolásának több figyelmet szenteljen s mindazt, mit hazánkban elég jó minőségben és illő áron kaphat, itt benn szerezzze meg. Más tekintetben pedig e csoport mintegy tájékoztató kép volt arra nézve, hogy a munkára utalt nők, kik existenciájukat maguk kénytelenek biztosítani, elég hálás tért találnak munkaerejük és tehetségük értékesítésére és érvényesítésére. Hihetőleg nagy mértékben járult hozzá a kiállítás, hogy a munka iránti *előítéleteket* is eloszlassa. Az a kedvező fogadtatás, melyben a közönség és a sajtó a kiállítást részesíté, az a méltánylat és elismerés, melylyel a kiállítás óta szerte e hazában a női munkáról nyilatkoznak, bizonyára mindenkit meggyőzhetett arról, hogy ma már a munka nem szégyen, hanem, kivált ha kenyérkeresetnek az eszköze, a legnagyobb tisztesség, mely fönt és lent, a társadalom minden rétegében egyaránt teljes méltánylást érdemel. E nézetnek hatalmas előtérbe lépése a munkára utalt nőknél le fogja győzni az álszemérmeket, mely még ma is vajmi sok oly családot tart vissza a tisztességes megélhetéstől, melyek hajdan talán jobb sorsban éltek, de a viszonyok kérérlhetlen nyomása folytán existenciájuk biztosítása tekintetében saját kezük és értelmük erejére lettek utalva.

E kiállítás rokonszenves fogadtatást talált a közönség minden körében és több mint *tízezer* forintot jövedelmezett az országos nőiparegyeletnek. És hogy hatással volt a vidékre nézve is, bizonyítja ezt a nyomában keletkezett kisebb-nagyobb vidéki nőiparkiállítások. Ezek közül főlemlítjük a *zomborit*, mely 1883. szept. 2-ától — szept. 9-ig tartott; 54 bácsmegyei községből 1,650 kiállító vett benne részt; a

fizető látogatók száma 6,760, a nem fizetőké 2,125 volt; a kiállítás tiszta jövedelme 997 frt 43 kr., a brutto jövedelem 2,541 frt volt.

Ugyancsak méltányoló elismerést érdemel az 1880. évi *késmárki vászonkiállítás*, mely a szepességi vászonipar újjáébresztésére tett kísérleteket fényesen igazolta és újból is fölhevta a közönség figyelmét azokra a tágkörű intézkedésekre, melyeket (például a műszövő-iskola, vászonfehérítő részvény-társaság, javított szövőszekek kiosztása, stb. által) a kormány a szepességi vászonipar érdekében a legutóbbi néhány év alatt foganatosított.

A szakkiállítások eszméje általában örvendetesen terjed s legtöbb esetben gyakorlati eredményekkel van összekötve, a mennyiben ily kiállítások rendezése már magában véve is bizonyos előre megfontolt cél előmozdítása érdekében történik.

IV. HELYI IPARKIÁLLÍTÁSOK.

a) A kiállítások tartama.

Brassó	1852. június 20—25.
Kolozsvár.....	1857. november 18—23.
Zágráb	1864. aug. 1—okt. 31.
Pozsony	1865. —
Oravicza	1869. szept. 3—15.
Nagy-Szeben	1869. július 18—aug. 9.
Miskolcz	1871. szeptember
Győr	1873. augusztus 20—30.
Apatin	1874. aug. 9—20.
Brassó	1874. aug. 20—23.
Ujvidék	1875. szeptember.
Szabadka	1877. aug. 4—10.
Eger.....	1877. aug. 12—22.
Besztercze	1878. október.
Lippa	1879. aug. 15—19.
Deés	1879. október 18—17.

Brassó	1879. július 11—15.
Komárom.....	1880. aug. 20—23.
Arad.....	1880. aug. 8—18.
Debreczen	1881. aug. 20—31.
Szatmár	1882. december.

b) Kiállítók és látogatók.

	Kiállítók	Látogatók
1852. Brassó	80	1,200
1857. Kolozsvár	134	—
1864. Zágráb.....	3,865	39,200
1865. Pozsony	—	—
1869. Oravicza	270	4,900
1869. Nagy-Szeben	172	6,215
1871. Miskolcz	217	—
1873. Győr	212	—
1874. Apatin	201	5,928
1874. Brassó	120	3,000
1875. Ujvidék	345	13,522
1877. Szabadka	206	10,500
1877. Eger.....	430	8,911
1878. Besztercze	215	3,400
1879. Lippa	270	3,000
1879. Deés.....	844	14,000
1879. Brassó	118	3,900
1880. Komárom	121	3,150
1880. Arad	248	9,200
1881. Debreczen	806	11,200
1882. Szatmár	186	6,270

c) Kitüntetések és jövedelem.

	Kitüntetések	Tiszta haszon
Brassó (1852.)	—	300 frt —
Kolozsvár	6 ezüst, 18 bronz, 34 okm.	
Nagy-Szeben.....	30 » 54 » —	500 frt —
Győr	150	—
Apatin	190	1,032 frt —
Brassó (1874.)	—	120 frt —
Szabadka	125	950 frt —

	Kitüntetések	Tiszta haszon
Eger	98 érem, 115 okm.	436 frt 63 kr.
Lippa	172	103 frt —
Deés	132 ezüst, 258 díszokm.	1,005 frt —
Komárom	—	308 frt —
Arad	79 érdemérem, 84 emlékérem, 99 okmány	584 frt 70 kr.
Debreczen.....	409	900 frt —
Szatmár	120	600 frt —

A kisebb helyi vagy megyei kiállítások legnagyobb részét az országos kiállítások hatása alatt keletkeztek. Kivételt képez e tekintetben a felsorolt 18 iparkiállítás közül az első hat, melyek mint kísérletek jelentkeztek a kiállítási ügy újabb megindítása érdekében kezdeményezett vagy táplált mozgalomban.

A helyi kiállításoknak messzeható fontosságot tulajdonítani alig lehet. Mindamellett nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy e kiállítások a maguk nemében mégis bizonyos missiót teljesítenek. Eltekintve attól, hogy a legtöbb helyi kiállítás rendszerint némi jövedelmet biztosít a helyi ipari célok előmozdítására, főleg azt az előnyt kell e kiállításoknak kiemelnünk, hogy az intelligenciát közelebbi érintkezésbe hozzák az iparos-osztályal, s annak rokonszenvét, sőt támogatását a legtöbb esetben biztosítják ezek számára. A gyakorlati tapasztalat fényesen igazolja ez állítást és éppen a felsorolt városokban lehetett legközvetlenebbül tapasztalni, hogy azokban az iparosok törekvései mindig több sikert tudtak elérni, mint ott, ahol a társadalom irányadó köreinek kevésbé volt alkalma az iparoskörökkel érintkezni. Másrészt pedig éppen a helyi kiállításokon lehetett tapasztalni, hogy az iparosok a kiállításon való részvétel által nemcsak közvetlen előnyökben (méltánylás, megrendelések stb.) gyarapodtak, hanem bizonyos irányban önérzetük is fejlesztve,

versenyképességük pedig ambíciójuk felköltése által fejlesztve lőn. Minden egyes — a legszerényebb eszközökkel rendezett — helyi iparkiállítás is megfelelt föladatának s az említett föladatokon kívül öntudatlanul még egy fontos czélnek szolgált: időről-időre előkészítette a talajt a nagyobb országos kiállítások számára. Ezért van az, hogy oly városokból, a hol kisebb-nagyobb kiállítás már rendeztetett, — mindig több és talán minőségileg is számbavehetőbb a kiállítók száma, mint azokból a városokból, melyek azelőtt kisebb helyi vagy megyei kiállításokon nem tudták erejüket edzeni . . .

NEGYEDIK RÉSZ.

A KIÁLLÍTÁSOK
JÖVŐ RENDSZERESITÉSE.

Források az egész fejezetre nézve:

GEWERBESCHAU 1884. XVI. kötet.

ROSCHER: Nationalökonomik des Handels- und Gewerbeleisses.

FALKE J.: Verlorene Liebesmühe (Fels zum Meer 1884 November).

RÁTH KÁROLY: Magyar iparkiállítások a múltban és jövőben.

BALOGH-TOLDY: Kiállítási Utmutató.

GELLÉRI MÓR: Jelentés az 1881-ik évi nőiparkiállításról.

» » A magyar háziipar jövő iránya, 1883.

A bécsi kereskedelmi és iparkamara 527, 555. és 573-ik üléseiről szóló jegyzőkönyvek.

LEDERER SÁNDOR: Iparcsarnok és állandó kiállítás. Adalék az ipar-mozgalomhoz, 1880.

DORN ALEX.: Volkswirthschaftl. Wochenschrift, II. kötet.

Az 1885. évi budapesti országos általános kiállítás közleményei, 1—12. sz.

KÖZGAZDASÁGI ÉRTESÍTŐ: 1884. évfolyam.

KIÁLLÍTÁSI LAPOK: 1884. évfolyam.

Kiállítási nyomtatványok.

I.

A KIÁLLÍTÁSOK JÖVŐJE.

A kiállításoknak van tehát hazánkban is *multja* s a mi még inkább bizonyos, — van *jövője*. Hazai kiállításainkból és abból a szerepből, melyet külföldi kiállításokon vittünk, kétségtelenül meg kellett győződnünk, hogy hazánkban az iparnak is van *jövője*, sőt *hivatása*. És ha az eddigi kisebb és nagyobb, specialis és általános kiállítások az ipar fejlesztésére befolyást gyakoroltak és egyes iparágak tér- és piachódítását előmozdították, vagy egyes specialitásokra felhívták az illetékes körök figyelmét: még biztosabb sikert várhatunk e tekintetben *az 1885. évi országos kiállítástól*, melynek előkészítésére közvetve minden eddigi hazai kiállítás közrehatott, mert egyengette a talajt és nevelte a kiállítói anyagot . . .

Az 1884-ik esztendő a hazai kiállítások történetében zárópontot képez. Mert az 1885. évi kiállítás új korszakot nyit meg.

A mit eddig elvétele, elszórva és elforgácsolva kisebb és nagyobb hazai kiállításaink czélul tűztek, mindazt *egyesíteni* fogja a jövő évi országos általános kiállítás és hatványozott eszközökkel, óriási apparatussal, teljes rendszerességgel lesz hivatva érvényesíteni. Az eddigi hazai kiállítások a fundamentumot képezték ahhoz a nagy épülethez, melyből a jövő évi

országos kiállítás után közgazdasági fejlődésünk rendszerének kiemelkednie kell.

És ha e szempontból kiindulva, a kiállítások történetével és fejlődésével tüzetesebben foglalkoztunk és feltártuk azt az anyagot, melyet körülményeink között felkutatni lehetett: talán nem végeztünk felesleges munkát. Mert míg egyrészt a kiállítások terén eddig fölmerült figyelemreméltó mozzanatokat felöleltük és — a mennyire lehetett — adatszerűen csoportosítottuk, addig másrészt legalább bizonyos mértékben megkönnyítettük a jövő évi országos kiállítás krónikásainak munkáját . . .

De volt még egy célunk ez igénytelen tanulmány által, melyet épen az 1885. évi országos kiállítás után komolyan fontolóra venni érdemesnek tartunk.

Az újabbkori kiállításokból ugyanis látjuk, tapasztalhattuk, hogy hiányzik az *összefüggés* kiállításaink között, nincs rendszer azok *szervezésében*.

Az 1881. év márczius hó 10-én alakult *»háziipari és iparoktatási országos bizottság«* ugyan fölvetette föladatai közzé az *»iparkiállítások ügyében való véleményadást«*. De eddig e föladatának — bizonyára az 1885. évi országos kiállításra való tekintettel — nem volt módjában megfelelni. Az első korlátozás, mely a kiállításokra vonatkozik, az az intézkedés volt, hogy 1883-tól 1885-ig az országban a kormány engedélye nélkül iparkiállítást rendezni nem szabad.

Mint az egyéni szabadság hívei nem óhajtjuk és nem szeretjük ugyan a szabad vállalkozás korlátozását, de ott a hol közérdekről van szó, pártolnunk kell a praeventiv rendszabályokat. A kiállítás-ügy fontosságára utaltunk már többször és éppen mert a kiállításoknak fontos föladat jutott, nem lehet többé ez ügyet Csáky szalmájának tekintenünk, melyet akkor

és úgy rángat ki-ki, a mint épen neki tetszik, holott a kiállítások belevágnak úgy a kiállítók, mint a közönség érdekeibe.

A kiállításokat tehát *rendszeresíteni* kell. És ha ez irányban némi eszméket és javaslatokat megpendíteni törekszünk, előre is határozottan kijelentjük, hogy ez *eszméket, javaslatokat stb. mint anyagot kívánjuk tekintetni ahhoz a nagy munkához, melyre a kiállítások rendszeresítése érdekében a kormánynak és társadalomnak karöltve már a legközelebbi jövőben vállalkozni kell.*

II.

A VILÁGKIÁLLÍTÁSOK.

BISMARCK herczeg volt az első, a ki az 1878-ik évi párisi közkiállítás előtt kijelentette, hogy a *világkiállítások rendszeresítésének* ügyét nem lehet sokára elodázní. Mert az végre még sem járja, hogy egyes államok kényük-kedvük szerint rendezzenek ily nemzetközi tárlatokat és ezek által egyesekre és államokra jelentékeny föladatokat és még jelentékenyebb költségeket rójjanak. A hatalmaknak bizonyos kölcsönös megállapodásra kellene jutni a nemzetközi kiállítások rendezésére nézve és csakis közös megegyezés, előre történt megfontolás és megállapodás alapján legyen szabad a világkiállítások rendezését megkezdeni. A vaskancellár szava ugyan elég súlylyal birt és bizonyára a termelő közönség osztatlan tetszésével találkozott, de nem volt meg a kellő alkalom, hogy ez eszmét a hatalmak megérlelték és elfogadták volna. Maradt minden a régiben. Igaz, hogy az 1878-ik év óta a világkiállítások ügye pihent s már-már azt kellett hinnünk, hogy talán jó hosszú időre el is aludt, midőn e napokban, mikor e műnek első része már sajtó alatt volt, Franciaország 1889-re újabb világkiállítás rendezését helyezte kilátásba, melynek előmunkálataihoz már hozzáfogtak s ezeknek előre vetett árnyából is sejteni lehet, hogy újabb és újabb látványosságok és

hatalmas újítások által kívánják e nagy és ma már merész nemzeti vállalkozás sikerét biztosítani. Ez újabb kezdeményezés nem ingatja meg a világkiállításokról előbb kifejezett nézeteinket. Lehetnek e nemzetközi tárlatok fényes látványosságok, melyeken mindig a házigazdaként szereplő nemzet fog brillirozni; de valódi szükségletnek *ma* már nem felelnek meg. A leleményesség, a phantázia és a genie mindig fog új és új vonzó erőt biztosító eszméket felszínre vetni e világkiállítások számára; de azok inkább csak az *alkalmat* fogják képezni arra, hogy azt a várost és országot, mely azokat rendezi, megnézzük; emelni fogják egy jó időre annak forgalmát, üzletét, miáltal e város és ez ország pár hóig beszélteni fog magáról. De közgazdasági szempontból a világkiállítások fontossága föléledni nem fog s ezeknek jelentősége is mindinkább a kirándulók, kéjutazók és turisták szempontjából fog emelkedni . . . *Egy* hasznot a most érintett párisi világkiállítástól remélnünk még is lehet. Alkalmassint ezuttal komolyan szóba fog jönni a világkiállítások rendezésének fontos ügye és BISMARCK herczeg újra fölvetheti ma ismét napi érdekűvé vált eszméjét. A nemzetek szóvivőitől függ, miként fogják föl a nemzetközi parádésnak komoly kérdését, mely sok kisebb államnak okozott már fölösleges és tetemes kiadást. De bármiként vélekedjenek is, utolsó remedium és vizsgáztatás gyanánt megmarad az a tudat, hogy elvégre maguk az iparosok és általában a termelők is be fogják látni azt a keserű igazságot, a mit KELETI KÁROLY az 1878. évi világkiállításról szerkesztett főjelentésében bevezetésképen mondott s melynek consequentiái talán sehol sem érezhetőbbek élénkebben, mint hazánkban.

Fegyzet. A párisi közkiállítás tervének fölmerülése alkalmából a »L'Économiste Français« című tekintélyes párisi nemzet-

gazdasági lap ez évi 44-iki (nov. 1-jei) számában MANGIN ARTHUR behatóan foglalkozik a közkiállításokkal általában. Cikke nemcsak éles kritikát képez az eddigi és ezutáni közkiállítások fölött, hanem egyszersmind találóan jelöli ki az irányt, melyet a közkiállításoknak követni kell, a midőn azt kívánja, hogy csak azt mutassák meg, a mit másutt nem találhatunk fel s a miből tanulni lehet. Erdemesnek tartjuk e közleménynek lényegét e helyen azért is reprodukálni, mert az oly országból és városból szórja felénk az igazságokat, melyben épp most készítik a legújabb közkiállítás tervét. MANGIN figyelemreméltó cikkének lényege a következő:

»Az Egyesült-Államok nemzeti függetlenségük századik s a belgák ötvenedik évfordulóját közkiállítással ünnepelték meg. Franciaország is a nagy forradalom százados fordulóját most kiállítással készül megülni. Hisz a forradalom regeneratio, olyan második születés volt Franciaországra nézve.

Az 1889-iki legnagyobb ünnepély kétségtelenül a kiállítás volna. Ebben nincs kétség; a kérdést csak a forma kedvéért fogják a parlament elé terjeszteni, előre is elfogadottnak lehet azt tekinteni, sőt beszélnek, hogy a kereskedelmi minster már helyezett is a ház asztalára oly kérést, melylyel 50 millió póthitelét kér. Van a kormánynak terve, programja? Nem tudom. Mindenesetre csak terve lehet. Idő van rá, hogy tanulmányozzák, megbeszéljék; de ezzel nem kell várni az utolsó perczig. A *dolog fontos* — majd azt mondtam — *igen nehéz*. Igenis, igen nehéz. Sőt elismerem, hogy a magam részéről azon tűnődöm, s nem minden aggodás nélkül, hogy mi lesz az 1889-iki kiállítás vagy milyenné fogják azt tenni. Ha abból ítélem meg, a mit e részben az ujságokból olvastam, attól félek, hogy a kiállítás nem lesz az, a mit reméltem.

Az első megfontolandó dolog — a mi egyébiránt a legkevesebb gondot okoz — az, hogy a kiállítás *nemzeti* vagy *nemzetközi* lesz-e? Némelyek az előbbit akarják és felhozott okaik nem megvetendőek. Azt mondják, hogy nagyon lejáraták a közkiállításokat, hogy négy év mulva talán bele is fáradnának és hogy már szívesen látnának valami egyebet. Hozzáteszik, hogy az 1889-iki évforduló kiváltképp nemzeti ünnep lesz és ugy az annak főalkotó részét képező kiállításnak is ugyanilyen nemzeti jellegűnek kell lennie. Némelyek azt akarnák, hogy tisztán történelmi kiállítás is legyen s hogy ne csak a kíváncsiaknak, hanem a szakemberek buvárkodásainak is mutassa meg mindannaz elemeket, melyek hozzájárultak a francia művészet, ipar, kereskedelem, politikai és katonai hatalom, egyszóval a francia civilisatio kifejlődéséhez eredetétől napjainkig.

Ebben az eszmében van eredetiség és nagyság. Az így felgott nemzeti kiállítás, melyhez hozzájárulnának az állam, a városok, a gazdag magánosok gyűjteményei, régészeti, történelmi, műv-

szeti, tudományos és ipari muzeum volna, melynek minden országból jönnének csodájára és nem egy nép fogna érte irigyelni bennünket. De nem valószínű, hogy elfogadják e tervet; úgy látszik, hogy a nemzetközi és általános kiállítás eszméje győzött és annak hívei sem késnek, hogy okaikat elmondják.

»A francia forradalom, úgy mondják, nem volt tisztán nemzeti forradalom, mint a milyennek emlékéit minden nép történetében feljegyezve találunk, a melyek sohasem gyakoroltak hatást a világ haladására. Ez ép ellenkezőleg általános forradalom volt, mely megrázta azokat a trónokat, melyeket meg nem döntött s mely mindenütt megváltoztatta a politikai, gazdasági és polgári intézményeket. *Általános* kiállítással kell tehát megülni százados évfordulóját e forradalomnak, mely nem egy nép, hanem az emberiség forradalma volt.« Erre előadják azokat a roppant előnyöket és gazdasági sikereket, melyeket a közkiállításoknak tulajdonítani szoktak s melyek közül sok, véleményem szerint, igen elfogadható, a mint azt már e helyütt meg is magyaráztam. 1889-ben tehát közkiállítást akarnak. Legyen. A közvélemény ennek kedvez; a politika és az érzés számos indoka, a melyek igen fontosak, teszi jogossá a közönség e kivánságát és a kormány intencióját; s mi részünkről nem is akarunk ellenmondani. De én mindig abban a nézetben voltam és vagyok is, hogy *igen nagy illúziók vannak általán elterjedve a nemzetközi kiállítások gazdasági fontossága felől*. Gazdasági tekintetben, legalább én azt tartom, e kiállításoknak legalább is annyi a hátránya, a mennyi az előnye.

Több ízben s helyesen hangoztatták, hogy tágabb értelemben véve és tekintettel az államok legnagyobb részében jelenleg uralkodó *anticonmercialis* politikára, a *közkiállítások most ellenkeznek a józan észszel, tiszta butaságok*. Eredetileg azt hitték, hogy a közkiállítások előzmények és ígéretek a szabadság felé való általános törekvésekhez. Ez volt egyetlen létezési alapjuk, eltekintve attól az üres vonzástól, melyet a báméskodókra gyakoroltak. Az angolok, midőn 1852-ben ily vállalatba fogtak, az ó és új világ államait akarták e módon magukhoz édesgetni, hogy kövessék őket a szabad forgalom útján, melyre ők maguk is csak kevésse előbb léptek.

Anyagi demonstrációval — a mit ma »szemléltető oktatás«-nak neveznek — akarták bebizonyítani, megnyitván e nagy versenyterét, melyen minden ország terményei egymás mellett szerepelnek, hogy a munkamegosztás gazdasági elve alkalmazható a nagy területekre, égővekre és emberfajokra, épúgy, mint az egyesekre és hogy a szabadság, mely mindenkinek szabadjára hagyja, hogy a szükségést szerezzze meg, odaadván azt a terméket érte, melyet maga könnyebben és jobb méretek mellett állíthat elő, a legjobb ösztönözje az emberi cselekvésnek s legbiztosabb módja annak, hogy a gazdagság terjedjen és a bőség általánossá váljék.

A tanítás nem veszett el; négy évre rá Franciaország is megnyitotta nemzetközi kiállítását s 1860-ban inaurálta a kereskedelmi szerződéseknél viszonylag szabad politikáját, melyet akkoriban az első, de nagy lépésnek tekintettek a szabadkereskedés felé. 1862-ben és 1867-ben új nemzetközi kiállítások voltak Londonban és Párisban: az intézmény közönséggé vált, mióta népszerűvé lett az egész világban s alig van állam, akár kicsi, akár nagy, mely nem mutatna fel egy vagy több kiállítást. Sőt még városok, egyszerű törvényhatóságok is akartak versenyezni az államokkal, néha-néha a béka szerepét játszva, mely ép olyanra akarta magát felfújni, mint az ökör. De közönséggé válván, a kiállításoknak elveszett többé-kevésbé komoly jellege, gazdasági jelentősége. Különös, hogy mennél több kiállítás volt, annál jobban terjedt a protectionista reactio és most jelenleg visszafoglalta ugyanazt az állását, melyet előbb el kellett hagynia és bizonyára lesz még sok tenni valója.

Ma már nem lehet azt állítani, hogy a nemzetközi kiállítások a népeknek egymáshoz közel hozására, köztök szűkebb és barátságosabb kapcsolatok létesítésére szolgálnak. Mindenikök azzal a gondolattal jó oda, hogy eladja gyártmányait a többinek, de maga nem vásárol. El akarják lesni a szomszéd gyártási módját, hogy felhasználják és hogy megtanulják el lenni nélküle s megszünjenek, mint mondani szokták, az idegen adófizetője lenni. Mint reclam-eljárásnak, a közkiállításnak csak helyi tekintetben van eredménye s még e részben is több haszna van a külön kiállításoknak, a boltkirakatoknak, a prospectusoknak, az illusztrált falragaszoknak és a nyilvánosság ama számos eszközeinek, melyeket az iparosok és kereskedők oly jól tudnak felhasználni, hogy vevőket szerezzenek magoknak. A nemzetközi forgalomra nézve kevés a haszon a kiállításokból. Azok az idegen termékek, melyeket a honi vásárló szeretne megvenni, oly védvámokkal vannak sújtva, melyeknek nagysága arányban áll minőségükkel és olcsóságukkal. Szabad őket megnézni, csodálni, de nem szabad megvenni, hacsak óriási árakat nem akarunk értök adni. Az idegen kiállító, a ki gyártotta, tán kap dicsérő oklevelet, vagy érmet, a minék nagy hasznát látja, ha visszajő haza, de odakünn semmi befolyást sem fog gyakorolni arra a vámrá, melyet gyártmányának behozatalára vetettek, sőt inkább ez még okúl szolgálhatna arra, hogy e vámot felemeljék.

Az ausztráliai angol coloniák, melyeknek nagy az önkormányzati joguk, a mit többen közülök arra használnak fel, hogy megvédjék most születő iparukat a kívülről jövő verseny ellen, nem tekintve még anyaországukat sem — az ausztráliai angol gyarmatok nemrég két kiállítást rendeztek: Sydneyben és Melbourneben. E kiállításokból bizonyára volt hasznuk a nyers anyagból gyártóknak, a kiknek külföldi collegáik szívesen mutatták meg a

mintákat és a gyártási módokat, de nagyon kételkedem benne, hogy az ausztráliai fogyasztóknak volt valami nyeresége s a külföldi kiállítók, a kik remélték, hogy új piacuk nyílik ebben a nagy, de még alig lakott országban, úgy hiszem, bizonyos naivságot mutatnak. Ugyanazt lehet mondani azokról, a kik termékeiket Philadelphíába és Bostonba küldték. Nem tudom, hogy valami előnyt vívtak-e ki az amerikai czikkék fölött. Tán máskép lesz a legközelebb New-Orleansban ily különös czím alatt tartandó kiállításon: »World's industrial and Cotton centennial Exhibition« (A világipar és százados gyapot kiállítása). »Gyapot király« »King Cotton« százados évfordulójának alkalma ad okot e kiállításra is. Ép ez évben szállították az első nyolcz bál gyapotot New-Orleansból Liverpoolba, a hol mint látszik, igen kedvezőtlenül fogadták, mert Anglia ez időtájt minden volt, csak szabad kereskedő nem; a vámhivatal elkobozta a gyapotot, nem tudom már mely ürügy alatt. — Azóta a gyapottermelés Észak-Amerikában tudvalevőleg igen nagyot lendült, szerencséjét okozta Dél-Amerikának s ez a számúzótt czikk még Anglia gazdagságához is nagyban hozzájárult. A gyapottermelés és gyapotgyártás óriás haladása a legfigyelemreméltóbb gazdasági tünemények egyike. Természetes, hogy Louisiana, mely először élvezte jótémenyeit, nagy emlékkünneppel üli meg évfordulóját. De az amerikaiak pozitív és practikus emberek. Hódolatuk Gyapot királylyal szemben ép oly kevésbé érdek nélkül való, mint imádásuk a Dollár istennel szemben és azon vannak, hogy a new-orleansi kiállításon jó üzletük legyen. Nagy dolgokat tesznek, Louisiana állam, New-Orleans városa, az unio congressusa s végre sok tőkepénzes minden szükségességséggel ellátta a kiállítást, hogy nagyságban és fényben elhomályosítsa minden előzőjét. Nemzeti önértüknek is van része ebben a nagylelkűségben, de a földolog a köztársaság kereskedelmi érdeke. Az észak-amerikaiak azt hiszik, hogy a new-orleansi kiállítás meg fogja mutatni a mexicóiaknak s a délamerikaiaknak, hogy milyenek az ő gazdasági gépeik, gyapotjuk s kézműiparuk, a mint ARTHUR elnök mondá a congressushoz intézett üzenetében: »Mindaz, a mit az Egyesült-Államok tettek az élet ezer meg ezer szükséglete kielégítésére«. Arról van tehát szó, hogy az unio államai és különösen a déli államok kereskedelmének nagy piacot nyissanak. E piacon lesz helye az európai termelőnek is, ha képes ott tért foglalni. Innen van, hogy a new-orleansi francia consul PAUL D'ABZAC részt vesz a kiállítás rendezésében s sürgős felhívást intézett a francia ipar képviselőihez, hogy ragadják meg az alkalmat s ismertessék meg gyártmányaikat az újvilág földműves népeivel, kiknek mind jobban növekvő szükségleteit magok nem soká lesznek képesek fedezni.

De ez rendkívüli eset s a Párisban öt év mulva rendezendő kiállítást egyáltalán nem lehet a new-orleansihoz hasonlítani. Be-

csületünkre fog válni és remélem, dísz fog reánk hozni, de a haszon tekintetében nem szabad egyebet remélnünk, mint a mi ily esetekben némely kereskedelmi és iparágaknak s nem mindig a legérdemesebbeknek és legméltóbbaknak jut.

FREDERIC PASSY mult szombaton az akadémia nyilvános ülésén felolvasta érdekes emlékiratát a vásári ünnepekről, melyet mult évben a morális tudományok akadémijával közölt. Az a — kissé komoly, de igen igazságos — kritika, melyet a falusi és vidéki ünnepekre mond, nagyrészt ráillik a közkiállításokra, melyek valódi vásárokká váltak, igaz, hogy rendezettebbek, nagyobb szerű arányúak és hasonlíthatatlanul díszesebbek. Ott is, a mi vonzza a látogatókat, nem a hasznos oktatás, hanem a *gyors szórakozás*, mely annál drágább, mennél távolabbról jönnek keresésére. Nem nagy baj lesz ez azokra nézve, a kiknek sok a szabad ideje, a kik elég kellemesen eltölthetik az időt ezekben a tündérpalotákban és kertekben s okosabban, mint a körben, a kávéházban, a városligetben, a lóversenyen. De hány munkás, dolgos ember hanyagolja el munkáját, hogy hetenként néhány napot a kiállításban töltsön, végre is csak végtelen séták emlékéen röstséget és a munka utálatát őrizve meg.

E hibák minden újabb kiállításnál csak növekednek s féltő, hogy az 1889-ikét még egyéb ünnepek veszélyes fokra emelik. Vigyázzunk, nagyobb s komolyabb a veszély, mint hiszik. *E veszély abból a mániából ered, hogy »nagyot« mindig nagyobbat és nagyobbat akarunk csinálni.* Az 1855. kiállítás számára a Champs Élysées-i palotát építették; óriásnak hitték s igen szűknek találták. 1867-ben a Mars-téren készült a kiállítás; berendezése, mellék-helyiségei, a főépületet környező szép kert, a hol lépten-nyomon elegáns épületek voltak, nem szólva az ivóházakról, vendéglőkről, a mikben szintén nem volt hiány, mindez, nézetem szerint, nem hagyott kívánni valót. De 1878-ban a köztársaság kormánya jobbat, nagyobbat, szebbet akart csinálni, mint a császárságé. Hozzá-fűzte a Mars-térhez hiddal a Trocadéro terjedelmes területét s a folyó jobb partján majdnem oly nagy, de elegánsabb palotát emelt, mint Champs-Élyséesi. Azt kellene hinni, hogy e palota, annak kertje és a Marsmező, mely a Szajna másik partján terül el, elég lesz a kiállításra, a mint elég volt az 1878-ikira. Ó igen! A Marsmező és a Trocadéro most törpének látszik. A mérnökök, építészek, vállalkozók, a kik természetesen találják, hogy föld-munkára, épületekre és díszítésekre nem lehet elég pénzt elkölteni s nyomukban a sajtó, melynek az a mestersége, hogy szalmával tömött phrasisokkal öltöztesse fel a közönséges előítéleteket s a tudatlan tömeg banális tévedéseit, — mindezek most azon fáradsznak, hogy az 1889-iki kiállításhoz elég nagy területet találjanak. Mert az magától értetődik, hogy ennek a kiállításnak teljességben

és fényben felül kell múlania nemcsak az 1878-ikit, hanem mindazokat, melyeket csináltak és még ismételni fognak akármelyik országban mától 1889-ig. Ily nagy térség nem levén többé Párisban, ki akarják vinni a kiállítást Párisból. A tiszta demokraták szívesen helyeznék Vincennes-be, hogy a »nép« ajtaja előtt legyen. A polgárok, kiket még nem rontottak meg az arisztokrata előítéletek, Páris keletén szeretnék a kiállítást és a Bois de Boulogne lóversenyterét vagy a saint-cloudi parkot ajánlják.

Ez ajánlásokat teljesen helyteleneknek, sőt egészségteleneknek és gyászosoknak tartom. Ha elfogadják, a mi fájdalom, igen valószínű, az 1889-iki kiállítás a *tétlenség* és *demoralisatio* műve lesz. Bárhogy csinálják is, ugy a párisit, mint a Párisban lakó idegent rákényszerítik arra, hogy időt veszítsenek, pénzt költsenek, hogy a kiállításhoz jussanak és ha már egyszer ott vannak is, vajjon mennyi idejük marad arra, hogy végig járják az óriás labyrinth csarnokait? Mly gyümölcse, mily öröme lesz e fárasztó s rövid sétáknak. Meg fogjuk csodálni azokat az ezer meg ezer tárgyakat, melyeket naponként láthatnak a kereskedések kirakataiban! Mert meg kell jegyeznünk, a kiállítások banalítása növekszik terjedelmességükkel. Mennél nagyobbak, annál jobban hasonlítanak a vásárokhöz boltjaikkal, sátoraikkal, bel- és külföldi rendkívüliségeket bemutató épületeikkel, úgy hogy a mi valóban tudományos marad, a javított termék, a jó gép, az új találmány mind el van feledve, fel van áldozva. Nincs, csak jurytag és néhány szakember, a ki irántok érdeklődik.

Sürgösen ideje volna, hogy lemondjanak e tévelygésről, mely csak discreditiálja a közkiállításokat. A helyett, hogy nagyobbitanák, korlátozni kellene őket s csak valóban új és figyelemre méltó oktatáshoz szükséges tárgyakat kellene felvenni, olyat kellene ott mutatni, a mit máshol nem látni, a mit nem lehet se könyvből, se újságból megtanulni.

Igy e kiállítást aránylag szűk térre lehetne szorítani, a nélkül, hogy elvesztené encyclopaedicus és művészi jellegét és nagyszerűségét s a látogatónak nem kerülne fáradságába, idejébe és pénzébe. Azonfelül nem kellene keresni Anteuil és Saint-Cloud vagy Neuilly és Suresnes közt nagy helyet, melyen nagy költséggel palotákat és kerteket csináljanak, hogy hat hó múlva ismét lerontsák őket. A Mars-téren és Trocadéron van az elégnél is jobb helyünk kitünő helyzettel, kész palotával, kerttel. Mi kell még? Itt az az eset, a hol a jobb ellensége a jónak«.

III.

HANGOK A KIÁLLÍTÁSOK RENDSZERESÍTÉSE MELLETT.

A mi a világkiállítások rendszeresítéséről nagyban áll, az alkalmazható kicsiben az *országos általános és speciális kiállításokra* azzal az igen lényeges különbséggel, hogy az országos és speciális kiállítások rendezésének *szükségességét és hasznosságát* föltétlenül el kell ismernünk.

Ez utóbbiakra nézve a rendszeresítés és szabályozás kérdései csak arra terjedhetnek ki, hogy *mily időközben, hol és mily föltételek mellett* rendeztesse-nek ezek?

E kérdésekkel összefüggésben áll sok más többé-kevésbé fontos kérdés. És — őszintén szólva — éppen most, az 1885. évi országos kiállítás küszöbén mindezeket alig lehet sikeresen elintézni. Hiszen épp a jövő évi országos kiállítás, melynek szervezése közül oly kiváló ügyességet és jó érzéket tapasztaltunk és a melynek intézői az újabb idők országos kiállításainak tanuságait szerencsés tapintattal igyekeztek értékesíteni, nagyban és egészben oly céltudatos alkotás, melynek intézményeiről, szabályairól, az ezek által elfogadott elvekről és rendszerekről csakis a kiállítás *után* lehet majd tudni: beváltak-e, megfeleltek-e a tervbe vett célnak, kielégítették-e ama fontos érdekeket, melyekre figyelemmel lenni akartak?

Mindamellett lehet és kell bizonyos általános vezérelvekkel már ma tisztába jönni. Ez elvek keretében sokkal könnyebb lesz azután a jövő évi országos kiállítások után a részleteket kidolgozni és megállapítani. Sőt bizonyára ez elvekhez lehet mérni a jövő évi országos kiállítás több fontos intézkedésének gyakorlati eredményeit.

ROSCHER szerint a kiállítások emelik az iparosztályt a nemességgel, a hivatalnoki és kereskedővilággal szemben, mert látjuk, hogy a korona, az udvar, a sajtó és a közvélemény egy ideig kiválólag vele foglalkozik. Teljesen jogosult tehát a kívánság, hogy a kiállítások ügyét rendezni kell.

Ugyancsak ROSCHER szerint az iparkiállítások megfelelő rendezése szempontjából négy irányban kell figyelemmel lenni:

1. A kiállítási tárgyakat jól kell megválasztani, nehogy az anyag túlságos halmaza a kiállítók és a látogatók céljait meghiusítsa.

2. A tárgyakat rendszeresen kell elhelyezni, hogy az áttekintés könnyű legyen s a kiállítás főszépsége csorbát ne szenvedjen.

3. A legszigorúbb pártatlansággal tekintjük a népeket, egyeseket, néposztályokat nemcsak a díjak kiosztása körül, hanem a tárgyak elfogadása előtt is.

4. Alkalmazzuk a czélszerű takarékoság elvét, mert ott, a hol a deficit jelentékeny, mindig valami nagy alaphiba lappang a szervezésben.*

ROSCHERNEK e követelményei korántsem meritik ki a kiállítások szervezésének fontos elvi kérdéseit. Hazai

* A bécsi nemzetközi kiállítás 1873-ban 14.866,000 frt deficitel végződött. A párisi nemzetközi kiállítások az államnak nagy áldozataiba kerültek és pedig az 1855. évi 11.000,000 frankba, az 1867. évi 27.000,000 frankba, az 1878-ik évi 35.000,000 frankba. (Vesd össze az első rész, második fejezetnek a világhiállítások számadásait tárgyaló végszakaszával.)

viszonyaink szemelött tartása mellett is sokkal többet és sokkal lényegesebbet kell követelnünk a kiállítások megfelelő szervezése érdekében.

Az első mozgalom ez irányban a *bécsi kereskedelmi és iparkamara* kebelében indult meg, mely már 1880. december 22-én és 1881. ápril 27-én tartott ülésein behatóan foglalkozott a kiállítási ügy rendezésének kérdéseivel.

Az 1880. évi december 22-iki ülésen ISBARY RUDOLF akkori kamarai alelnök (most a kamara elnöke) tíz kamarai tag által támogatott indítványt nyújtott be, mely tekintettel a legutóbbi évek folyamában tett ama tapasztalatokra, hogy a kisebb és nagyobb kiállítások gyors egymásutánban rendeztetnek, egymás közt versenyzést keltenek s a gazdasági czéloknak, melyeket a kiállításoknak követniök kellene, nem mindig és nem mindenben felelnek meg, azt javasolja, hogy a kamara a kereskedelmi ministeriumnál a *kiállítások szabályozására* vonatkozó intézkedést sürgessen meg. E szabályokban kimondandó volna: 1. mily biztosíték mellett nyerhetik meg e kiállítások az állam anyagi és erkölcsi támogatását; 2. hogy az ipari tevékenység ápolására hivatott testületek és pedig első sorban a kormánynak, a kereskedelmi és iparkamaráknak, a cs. kir. mű- és iparmuzeumnak stb., miképp biztosítsassék a kiállításokra vonatkozó ingrentiája.

Nemsokára ezután a kereskedelmi ministerium felhívta a kamarát, hogy az iparkiállítások rendszertelen megtartása ellen irányuló javaslatait terjeszsze elő. E felhívás utal arra, hogy a kiállítási ügy kiváló fontossággal bír, a culturalis és közgazdasági érdek előmozdítása körül hivatással bír, tehát korántsem élte túl magát; de épen ezért a kiállítások közgazda-

sági hatása csak akkor lehet becses és maradandó értékkel bíró, ha azokat az erre hivatott testületek kezdeményezik, ha a kiállítások idejét és helyét célszerűen tudjuk megválasztani, ha a kiállítások rendezése egy érett megfontolás után alkotott terv alapján indul meg, ha kellő előkészítés után a megfelelő eszközök állnak rendelkezésre a kiállítás rendezése körül, végre ha a kiállítás tartama is oly módon van meghatározva; hogy az előkészületekre fordított költségeknek és munkálkodásnak megfelelő látogatást és beható tanulmányozást lehetségessé teszik. Különösen pedig arra kell ügyelni, hogy e kiállítások ne igen rövid időközökben váltsák fel egymást, — és még inkább arra, hogy egy és ugyanazon időben egyforma célokkal és főladatokkal bíró kiállítások ne rendeztethessenek és egymás jövedelmét, hatáskörét meg ne csorbitsák.

Az első lépést a kiállítások szabályozására nézve az osztrák kereskedelmi ministeriumnak 1876-ban 13,677. sz. alatti rendelete képezte, mely az államilag subventionált kiállítások számát egy-egy évre megállapítja és meghatározza azokat a föltételeket is, melyek mellett az állam anyagi támogatása igénybe vehető. — E rendelet azonban csakis Csehországra szorítkozott.

Az említett kereskedelmi és iparkamara ez intézkedést elegendőnek nem tartotta, mert azt tapasztalta, hogy különféle kereskedelmi és iparkamarák és szomszédos tartományok területein minden rendszer nélkül követik egymást a kiállítások. Szükségesnek találta, hogy a kiállítási célokra rendelkezésre álló anyagi eszközök bizonyos időre tervszerűen felosztassanak, ennek folytán a kereskedelmi ministerium az 1880. évtől az 1890-ik évig terjedő évtizedre ki is dolgozott ily

hozzávetőleges tervezetet. E tervezet főbb vonásai a következők:

1. Az évenként kiállítási célokra rendelkezésre álló összeg legnagyobb része minden évben bizonyos közigazgatási területen rendezendő kiállítás támogatására fordítandó, úgy hogy erre, azután ismét csak bizonyos évek múlva kerülhessen az ilyenmű támogatás tekintetében a sor.

2. Az ugyanezen idő alatt más közigazgatási területen rendezett iparkiállítások pénzbeli támogatásban nem részesülhetnek, legfeljebb néhány állami jutalomdíj által lehetnek kitüntetve.

3. Pénzbeli támogatásra igényt tartó országos kiállítások egy és ugyanazon tartományban lehetőleg csak tíz évi időközökben rendezendők.*

4. A Reichsrathban képviselt tartományok évenként lehetőleg csak egy nagyobb kiállítást rendezzenek és ha mégis két ily kiállítás szerveztetnék egy és ugyanazon évben, ezek egymástól lehetőleg távol eső központokon rendezendők.

5. Az államnak pénzbeli támogatására első sorban az *országos* kiállítások tarthatnak igényt, melyek programjuk szerint kiválólag az illető tartomány termelőinek bevonását célozzák és a tartomány ipari fejlődésének képét feltüntetni hivatvák. Helyi, kerületi és szakkiállítások csak kivételesen tarthatnak számot ilyenmű támogatásra.

6. A helytartóság, mely ily kiállítások számára az állami támogatást kikéri, idevonatkozó kérelméhez mellékelni tartozik az illető kiállítás programját, költségvetését, a jury összealkotására vonatkozó tervezetet

* Ez időközt a bécsi kamara hosszúnak tartván, az iránt kereste meg a ministeriumot, hogy *öt*, legfeljebb *hét* évi időközöket statuáljon az országos kiállítások között.

és az illetékes elsőfokú iparhatóságnak, valamint a kereskedelmi és iparkamarának * véleményes javaslatát arra nézve, vajjon a szóban forgó kiállítási vállalat érdemes-e a kormány támogatására.

7. Iparkiállítások rendezésére a tartományi fővárosokon kívül csak a kereskedelmi és iparkamarák és »notorius« jeles iparegyletek hivatvák, melyeknek székhelyén a kiállítások rendezendők.

8. A subventionált kiállítások vezetésére nézve, fentartja magának a kormány a megfelelő befolyás jogát; e befolyás abban áll, hogy egyrészt a helytartótanács a végrehajtó bizottságban képviselve legyen, másrészt pedig e bizottság kötelezve legyen, működéséről és eljárásáról a kormánynak jelentéseket tenni.

9. E kiállításoknál az állami jutalomdíjak kiosztására vonatkozólag megállapított alapelveket szem előtt kell tartani. **

* A műipari kiállításokra vonatkozólag ugyanezen jog a cs. kir. művészeti és műipari muzeumnak van fentartva.

** Kivonatos ismertetését lásd az első rész, III. fejezetének, a gráci kiállításról (64. lapon) szóló szakaszában. Egész terjedelmében alább, a bírálati eljárás szabályozásáról szóló fejezetben közöljük.

IV.

A KIÁLLÍTÁSOK ENGEDÉLYEZÉSE.

Az osztrák ministerium által fölvetett kérdéseket egytől egyig meg kell fontolnunk hazai viszonyaink szempontjából is.

Az 1885. évi országos kiállításon tapasztalni fogjuk mindenekelőtt, hogy a szó szoros értelmében való *országos* kiállítások rendezéséről, melyek beleillenek a művelt államok által újabban felkarolt országos kiállítások sorozatába, nálunk csak *ritkábban* lehet szó. Eltekintve a rendezés körül szükséges óriási apparatustól, a gondtól, melyet a nagy keret minden apró részletére fordítani kell, már a költség kérdése is oly pont, mely bizonyos tartózkodást parancsol. Mert míg az 1872. évi kecskeméti országos kiállítás összes költségei 8,794 frtra, a szegedi 1876. évi országos kiállítás költségei 36,751 frtra, a székesfehérvári 1879. évi kiállítása pedig 67,988 frtra rugtak, addig a jövő évi országos kiállítás költségei meg fogják haladni az *egy millió frtot*.

De minden egyébtől is eltekintve, maga az elv, mely az országos kiállítások fontosságát elismeri és hirdeti, nem követeli e kiállításoknak gyors egymásutánban való következését, legkevésbé pedig nálunk Magyarországon. — Nem látszik kívánatosnak sem a közönséget túlságos mértékben megterhelni, sem

pedig a kiállítókat több ízben felesleges kiadásokba sodorni.

A kiállítási ügynek hazánkban való rendezését tehát első sorban az *engedélyezési rendszertől* kellene függővé tenni és ez által az egész ügy összefüggő intézését egy kézbe letenni. Ez a központi intéző kéz nem lehet más, mint a *földm., ipar- és kereskedelemügyi ministerium.*

Minden félreértés kikerülése végett eleve is kijelentjük, hogy a ministeriumot korántsem kívánjuk a kiállításokra nézve oly közegnek tekinteni, melynek kénye-kedvétől függhessen egyik-másik kiállítás rendezésének megakadályozása. Az engedélyezési rendszernek egészen más célja van. És pedig első sorban az, hogy bármely erkölcsi testület kezdeményezzen hazánkban bármiféle rendszeres kiállítást, e testület kötelezve legyen a kiállításra nézve az engedélyt kikérni és pedig *a kiállítási általános szabályzat* bemutatása mellett.

Ebből két irányban várhatunk üdvös hatást. Mindenekelőtt az illető erkölcsi testületek, nevezzük ezeket akár ipartestületeknek, iparegyleteknek vagy gazdasági egyesületeknek, mindenesetre érettebb megfontolás és a viszonyok kellő számbavétele mellett fognak oly kiállítás rendezésébe bele menni, melyre nézve akár az illetékes törvényhatóság, akár az illetékes kereskedelmi és iparkamara utján az előre megállapított program bemutatása mellett a földm., ipar- és kereskedelemügyi ministeriumtól kell az engedélyt kikérni.

Másodsorban a közönség és a kiállítók érdekei kellő védelmet nyerhetnek az oly kiállításban, melynek programját a szakministerium előlegesen jóváhagyja. Mert — és ezt különösen hangsúlyozzuk — a *minis-*

*terium főfeladata a beterjesztett kiállítási program megvizsgálása a később megismertetendő elveknek tekintetbevételével, általában pedig a kiállítási szervezetnek ellenőrzése, hogy ez által úgy az egyes kiállítók, mint az összeség érdekei megóva legyenek. Az engedélyezést tehát úgy kell értelmezni, hogy a minis-
terium csak oly kiállítások rendezésére nézve adja meg az engedélyt, melyeknek programjából meg van győződve, hogy a tervezők a kiállítások rendezésénél figyelembe veendő fontos elvekre kellő tekintettel voltak. A miből viszont önként következik, hogy ha egyik-másik szabályzatban bizonyos tekintetbevételt érdemlő fontos elvek mellőzve lennének, a kormány a tervező testületet egyszerűen utasítaná, hogy ily értelemben szabályait helyesbitse, s e rectificatiótól tenné függővé az engedély kiadását.*

Hogy e rendszernek jogosultsága van, arra nézve még csak néhány adatot kívánunk felsorolni.

Először a legtöbb valamire való kiállítás a szakminis-
terium anyagi támogatása mellett szokott létrejönni. Ez anyagi áldozatok ellenében tehát méltányos dolog, hogy a minis-
teriumnak befolyást biztosítsunk a kiállítás erkölcsi érdekeinek biztosítására is.

Másodszor, ha az illetékes hatóság és a kereskedelmi és iparkamara terjeszti föl a tervben levő kiállítás szabályzatait, egyrészt a hatóság, mely a kiállítás által helyileg is érdekelve van, megteheti arra vonatkozó pártoló, vagy — a mire csak nagyon indokolt kivételes esetekben lehet kilátás — ellenző észrevételeit, melyekre a szakminis-
terium mindenesetre figyelemmel lenni tartozik; másrészt az illetékes kereskedelmi és iparkamarában az illető kerület iparának és kereskedelmének hivatott képviselői fognak első sorban véleményt mondhatni a kiállításra nézve, melyet

vagy szükségesnek és czélszerűnek, vagy feleslegesnek ismernek s első esetben magát a kiállítási szabályzatot is tárgyalás alá vehetik és véleményes javaslatuk kíséretében terjeszthetik föl a szakministeriumhoz, melynek eljárása bizonyára nagyon meg lesz könnyítve, ha a legközvetlenebbül érdekelteknek az ügyre vonatkozó tüzetes véleményét közelebbről ismeri.

Harmadszor ez eljárás folytán ki lesz zárva annak lehetősége, hogy bárhol ugynevezett hevenyészett, slendrián kiállítások rendeztessenek és mindenesetre meg lesz közelítve az a cél, hogy a kiállítás megfelelő előkészítése által az érdekelt kiállítóknak elég idejük maradjon a kiállításra készülni.

Míndezekből pedig világos, hogy a szakministeriumnak a kiállításokra vonatkozó engedélye vagy tilalma nem lehet önkényes, hanem kizárólag az illetékes hatóság és kamara idevágó véleményének, illetőleg kérelmének érvényesítése, vagyis világosan szólva: *a helyi viszonyoknak és érdekeknek tekintetbevétele mellett a kiállítási ügy magasabb érdekeinek ellenőrzése.*

V.

KERÜLETI KIÁLLÍTÁSOK.

A kiállítási ügy rendszeresítésénél a második fontos kérdés *a kiállítások közötti időköz és azoknak területileg is megfelelő elosztása*. Már előbb említettük, hogy a szó teljes értelmében való *országos* kiállításoknak sűrű ismétlődése nálunk nemcsak nem remélhető, de nem is kívánatos, főleg azért, mert az ezekre fordítandó erkölcsi és anyagi áldozatok kimerithetnék azoknak a köröknek erejét, kik első sorban e kiállítások rendezésére hivatva vannak. Ily országos kiállításoknak *vidéki* városokban való rendezése nem is képzelhető, főleg nem képzelhető a budapesti országos kiállítás után, mely meg fogja mutatni, hogy az eddigi dicséretes kezdeményezések e téren nem állanak arányban a teljes országos kiállításokhoz kötendő fokozottabb igényekkel.

De viszont baj volna az is, ha a kiállításokat mind Budapestre akarnók koncentrálni. A vidéket mellőzni nem lehet és nem szabad.

E kérdést tehát szerencsés tapintattal kell megoldani, a mi különben nem nehéz föladat.

A folyó évben Szászországban merült föl ez a kérdés, és annak megoldására nézve oly propositio merült föl, melyet a mi viszonyainkhoz is jól lehet alkalmazni.

A szászországi tervezet, mely egy drezdai szaklapban jelent meg, lényegében a következő:

A szász kormánykerületekre majdnem minden évben esik egy-egy kiállítás, mely első sorban az illető kerület lakosai számára van rendezve; *más* kerületekből csak akkor és annyiban vehetnek részt a kiállítók, ha és a mennyiben felesleges tér rendelkezésre áll. Ha például az első ily kiállítást Bautzen-ben akarjuk megtartani, a következő évben már Drezdára, a harmadik évben Lipcsére, a negyedik évben Zwickaura kerül a sor. Az ötödik évben egy általános országos kiállítást lehetne rendezni, melynek lehetőleg a vasuti hálózatok gócpontjára kell esnie. A hatodik és a következő években ismét a kerületi kiállításokra kerülne a sor és ha lehet, talán más sorrendben. Ez által nincs kizárva az, hogy esetleg egy és ugyanazon időben másutt is ne tartathassék kiállítás, mindenestre kívánatos azonban, hogy a két kiállítás között legalább hat órai vasuti távolság legyen, nehogy egyik a másiknak látogatottság tekintetében ártson.

Ez eszmét sikerrel lehetne hazai viszonyainkra is alkalmazni. A *kerületi kiállítások* ügye méltán számot tarthat nálunk a felkarolásra és hazánk politikai beosztása is igen kedvező e terv keresztülvitelére. Itt van a Dunán inneni, Dunán túli, a Tiszán inneni és Tiszán túli kerület, a Királyhágón túli rész és végre Horvát-Szlavon- és Dalmátország mint kerület.

Elkerülhetlenül szükséges ugyanis, hogy a kiállítások az ország bizonyos vidékei szerint *váltakozva* rendeztessenek, hogy egy és ugyanazon vidék kiállítóközönsége a sűrűn egymásra következő kiállítások által túlságosan meg ne terheltessék. És miután a már felsorolt okoknál fogva az országos kiállításoknak vidéki városokban leendő rendezése keresztülvihetőnek alig látszik, nagyon helyes volna a *kerületi kiállítások* eszméjét felkarolni és megvalósítani, annál is inkább, mert a kecskeméti, szegedi és székesfehérvári kiállít-

tások élénken bizonyították, hogy első sorban az illető vidék gravitál ama város felé, melyben a kiállítás rendeztetik.

A kereskedelmi és iparkamarák egyik közelebbi egyetemes gyűlése tehát könnyen sanctionálhatná a *kerületi kiállítások* eszméjét. Meg lehetne állapodni, hogy például 1886-ban vagy 1887-ben a Dunán inneni kerület, mely eddig a kiállítások tekintetében leginkább elmaradt, kezdené meg például Pozsonyban a kerületi kiállítások sorozatát; a következő évekre mindjárt meg lehetne állapítani az egész sorozatot és ennek letelte után ismét Budapestre kerülne a sor egy nagyobb országos kiállítással.

Minden kerületben van több kiválóbb város, mely a kerületi kiállítások rendezése körül versenyezhetne. Így hogy csak néhányat említsünk:

A Dunán inneni kerületben: Pozsony, Nyitra, Esztergom, Losonc, Szabadka, Kecskemét, Ujvidék, Zombor.

A Dunán túli kerületben: Sopron, Székesfehérvár, (Veszprém, Pápa), Szombathely, Pécs, Győr, Nagykanizsa.

A Tiszán inneni kerületben: Miskolcz, (Eger), Kassa, (Igló, Eperjes), Szolnok.

A Tiszán túli kerületben: Szatmár, Nyiregyháza, Nagyvárad, Debreczen, B.-Csaba, Szeged, (H.-Mező-Vásárhely), Arad, Temesvár.

A Királyhágón túl: Kolozsvár, Nagy-Szeben, Marosvásárhely, Brassó.

Horvát-Szlavon-Dalmátországban: Zágráb, Sziszek, Károlyváros, Eszék, Varasd.

A kerületi kiállítások fontosságát több szempontból van okunk hangsúlyozni. A kik a hazánk egyes vidékein rendezett kiállításokat megtekintették és a

helyi viszonyokat figyelemmel kísérték, tudni fogják, hogy a localpatriotismus talán sehol sincs annyira kifejlődve, mint nálunk. Az egyes városok, megyék és kerületek bizonyos önérzetes büszkeséggel tekintik azt, a mijük van. És ha a jövő évi kiállításra eddig elfogadott bejelentéseket áttekintjük, szomorúan tapasztaljuk, hogy egyes megyék elenyészőleg csekély mértékben lesznek azon képviselve. A kerületi kiállításokon azok az okok, melyek egyes vidékeket a kiállításon való részvételtől visszatartottak, jó részben el fognak enyészni. Mert egyrészt a kerületi kiállítások nem lépnek föl oly nagy igényekkel, mint az országos kiállítások, tehát a legszerényebb iparos is bátorságot meríthet készítményeinek bemutatására; másrészt a localpatriotismus is serkentőleg fog hatni a tömegesebb részvételre és lehet, hogy vidékenkint bizonyos irányban oly képet is nyerünk az illető kerületek termeléséről, mely egészében még az országos kiállításokon sem volt eddig produkálva. Lehet, hogy ez által a figyelem sok rejtett kincsre, vagy legalább is érdekes jelenségekre fog irányulhatni, melyeknek értékesítésére a kedvező alkalom könnyen meg lesz található.

A mi azonban még ennél is fontosabb, az az a körülmény, hogy mindama magasabb czélok, melyek a kiállításokkal össze vannak kötve, a kerületi kiállítások által mintegy decentralizáltatnának. Az iparfejlesztési, főleg pedig az *iparpártolási* mozgalom most már helyenkint fog magasabb hullámokat vetni és eljut a lakosság oly rétegeihez is, mely talán egy országos mozgalom által nem lehetett volna egykönnyen megindítható. Népünk hazafias érzületét és a közügyek iránti fogékonyságát ugyan legkevésbé van szándékunk csak gondolatban is kétségbe vonni,

de tagadhatlan tény, hogy azok a mozgalmak, melyek közvetlen közelében vetik hullámaikat, melyeknek ő is mintegy részesévé tétetik, hasonlíthatlanul nagyobb hatást gyakorolnak rá, mint azok, melyeknek megindítása tőle távolabb körbe esik, gyakran oly időben, a melyben figyelme épp más által van igénybe véve, gyakran oly férfiak által, a kiket vagy nem ismer, vagy meg nem figyel.

Végre pedig bármily nagyrabecsüljük azt az előszeretett, melyet egyes vidékek saját érdekeik istápolása és dédelgetése körül tanusítanak, nem lehet okunk attól tartani, hogy a kerületi kiállítások a particularismust túlságos mértékben kifejleszszék, mert hiszen valamennyien a jövődöbeli országos kiállítások előkészítőinek, hogy ne mondjuk előiskolájának tekintendők . . .

De éppen a kerületi kiállítások fontos céljaira való tekintettel, tapintatosan kell kiválasztani azokat a városokat, melyekben ezek rendezendők. Mert habár a kiállítók csak kerületenkint csoportosulnak, a látogatás országos lesz. Az illető városnak tehát közforgalmi tekintetben is meg kell felelni a várakozásnak s a tömegesebb látogatásra berendezve lennie, mert ez nemcsak a kiállítás külső fényét és sikerét, hanem anyagi érdekeit is jelentékenyen előmozdithatja.

Mindezeknél fogva a kerületi kiállítások eszméje hazánkban jövővel bir. Az említett hat kerületben fölváltva minden évben lehetne egy-egy kerületi kiállítást rendezni, úgy, hogy minden hetedik esztendőre egy-egy nagyobb országos kiállítás esnék. (Ez az időköz a nagyobb országos kiállításokra nézve talán a leginkább megfelelő.) E mellett azonban a speciális vagy szakkiállítások rendezését nem kellene korlátozni, ámbár kívánatos, hogy ezek rendezése körül is bizo-

nyos rendszert és kellő beosztást hozzunk létre, mire alább különben még visszatérünk.

Ha valaki azzal az ellenvetéssel állana elő, hogy az ország ipari emporiuma, a főváros, e hat évi időközben tétlenségre volna kárhozható, azt megnyugtathatjuk azzal a kijelentéssel, hogy a főváros — a nagyon alkalmas kiállítási főépület igénybevételével — ezentúl inkább a szakmák szerinti kiállítására fektethetné a súlyt és ezt bátran teheti a kerületi kiállítások sikerének csorbitása és megzavarása nélkül, mert míg a vidéken a kiállítások a dolog természetes rendje szerint a nyári hónapokra esnek, addig a fővárosnak majdnem kizárólag az őszi vagy téli hónapokat kellend szakkiállítása számára igénybe venni. Egyik kiállítás tehát távolról sem alterálná a másikat.

A kerületi kiállítások különben még inkább indokoltá teszik azt a rendszert, melyet a kiállítások engedélyezésére nézve fönnebb érintettünk. És épen e kiállítások sikerének és jövőjének biztosítása szempontjából eleve tisztába kellene jönni némely fontos vezérelvre nézve, melyeket a kiállítási szabályzatok alapul elfogadni tartoznának.

VI.

VEZÉRELVEK A KIÁLLÍTÁSOK RENDEZÉSE KÖRÜL.

Azok a főbb vezérelvek, melyeket a kerületi és nagyobb helyi kiállításokra való tekintettel végre tisz-
tázni kellene, a következők volnának:

1. A bizottságok szervezése.
2. A kiállítási tárgyak kiválasztása.
3. Csoportbeosztás. Térdíjak. Szállítási költségek.
4. Felügyelet. Elárusítás.
5. Sorsjáték. Berendezés.
6. Bírálati eljárás.
7. Gyakorlati eredmények.

Lássuk tehát e kérdéseket egyenkint és köze-
lebbről:

I. BIZOTTSÁGOK SZERVEZÉSE.

A kiállítást rendező bizottságokban az engedélye-
zési rendszerből kifolyólag helyet kell foglalni a kor-
mány képviselőjének (főispán, közgazdasági előadó),
az illető városi hatóság képviselőinek, melyben a ki-
állítás rendeztetik (polgármester, főkapitány) s az illető
kereskedelmi és iparkamara bel- vagy kültagjainak,
esetleg az ipartanács tagjainak és a helyi iparható-
sági biztosnak, a kik együttvéve, mint a hatóságok
képviselői, főleg arra tartoznak ügyelni, vajjon a ki-
állítás abban a keretben tartatik-e meg, melyben a

közérdekek szempontjából a bemutatott alaptervhez képest azt a ministerium engedélyezte. A rendező és végrehajtó bizottságok további összealkotására nézve a helyi viszonyok az irányadók. Mindenesetre kívánatos, hogy abban az összes helyi társadalmi egyletek is legalább 1—1 taggal képviselve legyenek, hogy így a kiállítás mint a helyi társadalom összes hivatott képviselőinek hozzájárulásával és támogatásával létrejött alkotás az egész helyi társadalmat közvetlenül és folyton érdekelje és ezáltal a kiállítás általános hatása is mindinkább biztosítható.

A kerületi kiállítás rendező bizottsága minden *megyére* nézve egy megyei bizottságot alakít. A megyei bizottságok a hozzájuk tartozó községekre és városokra kiterjedő *helyi* bizottságokat alakítják. Mindkettő körülbelül ugyanazzal a hatáskörrel bírhatna, mint a jövő évi országos kiállítás alkalmából alakult kerületi és helyi bizottságok, vagyis:

1. A kiállítás iránt közérdeklődést ébresztetni és terjesztetni, a kiállításban való részvételre az illető kerület versenyképes iparosait és gazdáit serkenteni és a részvételt esetleg buzgó iparpártolók előzetes megrendeléseivel lehetővé tenni.
2. A helyi bizottságok szervezése.
3. A bejelentési íveket kiosztani és azokat beérkezésük után a központi kiállítási bizottságnak csoportok szerint besztva betérjesztetni.
4. A részletes utasításokat a kiállítókkal megismertetni.
5. Ugy a bejelentések beérkeztekor, mint a kiállítási tárgyak elkészítésekor az előbírálatot gyakorolni.
6. A beküldendő kiállítási tárgyakat összegyűjteni és előnyös elküldésükről gondoskodni.
7. A katalógus szerkesztésénél megbízható adatok gyűjtése által segédkezni.
8. A kiállítás befejeztével a visszaérkező tárgyakat az illetőknek kiszolgáltatni.
9. Általában a központi bizottság utasításai szerint eljárni.

E bizottságok minden, iparilag jelentékenyebb helyen állíthatnak fel helyi vagy albizottságokat, a kiállítás mezőgazdasági részére pedig a megyei bizottságok a megyéjükben fennálló gazdasági egyesületek közreműködését veszik igénybe, esetleg helyi gazdasági bizottságokat szerveznek.

A községi és városi (helyi) bizottságok működésének eredménye a megyei bizottságok elé kerül és a kiállítás rendező bizottsága csak a megyei bizottsággal érintkezik.

E szervezet mellett könnyű volna az 1846-iki győri határozatot fölleveníteni; a győriek ugyanis elhatározták, hogy minden pesti kiállítást megelőzőleg három hónappal helyi kiállítást rendeznek s az ezen bemutatott tárgyakat a pesti kiállításra küldik. A kerületi kiállításra jelentkező kiállítók is helyi *előkiállításokat* rendezhetnek csekély belépti díj mellett, mely bizonyára elegendő lesz az illető kiállítók térdíj- és szállítási költségeinek fedezésére. E helyi előkiállítások legkevésbé sem csorbitanak a kerületi kiállítások látogatottságát, mert azoknak legnagyobb része, a kik a helyi kiállításokat megtekintették, kíváncsiságból is elmennek a kerületi kiállításra, megtudandó, hogy miként néznek ki a helyi tárgyak a kerületi kiállítás általános keretében?

2. A KIÁLLITÁSI TÁRGYAK KIVÁLASZTÁSA.

Nagy fontossággal bír a kiállítási tárgyak tapintatos megválasztása. Több kiállítás rendezésében vettem részt, és a legtöbb újabbkori kiállítást hazánkban láttam. Szomorúan tapasztaltam, hogy az excentrikus irányt a kiállítók egy része még folyvást követi, s mindig akadnak néhányan, a kik extravaganciáikkal feltünni remélnék. Egy *i czipész női czipőket készített

egerbőrből. Dicsekedve beszélte el nekem, hogy mily nagy fáradságába került azt a száz darab egeret összefogdosni, melyeknek bőréből a czipő-pár készült. Undorral hallgattam végig bravourját s ha a jury-szabály keretében lehetett volna, kemény dorgáló okmány kiadását indítványoztam volna ily aberratió méltó megbélyegzésére. Egy másik »művész« egy darab fából faragott ki egy három lánczon függő mécses-lámpát; egy harmadik ugyancsak egy darab márványból készített csinos nyaklánczot és e »műremek« értékét azzal tüntette föl még jobban, hogy pazar fényű selyemtokot készítettett alája; a hasonló példáknak ki-merithetetlen a száma.

Érdekesen beszéli el az ilyen eseteket FALKE JAKAB ismert műipari szakíró. Mint kuriosumokat főlemlíti a következő »remekműveket« :

Egy üvegcsőben elhelyezett buzaszemre egy szép-író valamely előkelő ur nevét és összes czímeit írta; egy másik szépíró egy közönséges ív levélpapírra szorította SCHILLER összes verseit; egy műfaragó a »Votivkirche« hű utánzatát lombfűrészeti munkában készítette el; egy lángeszű uri ember valamely középkori lovag képét mozaikszerűen úgy rakta ki (intarsia), hogy az a kép mindkét oldalán egyforma volt; egy uri ember szilvamagból goth stylú hajókat csiszolt és faragott, egy másik cseresznyemagokból finoman faragott olvasót készített, stb. stb.* A jó izlésű emberek elrettenésére irt cikk végén FALKE a következőket ajánlja a termelők figyelmébe :

* ROSCHER keményen megrójjá azokat, a kik a kiállításokra pompás, de drága és eladhatlan árúkat készítenek, a helyett, hogy a kelendő, közgazdasági értékkel bíró kurrens tárgyakra fektetnék a fűsúlyt.

NEUMANN az 1878-iki világkiállításról irt jelentésében főlemlíti, hogy egy párisi cég a kiállításra oly diszművet készített, melyen 100 munkás 2¹/₂ éven át dolgozott és mely *háromszázötven* frankba került.

Mielőtt valami »nagyot« alkotni készülnek, gondolják meg jól: hasznos-e a tervbe vett munka? Helyesek-e az annak készítése körül alkalmazott eszközök? Nem lehetne-e a célt más és könnyebb módon elérni? A tárgyakra fordított munka arányban áll-e annak gyakorlati vagy művészeti értékével és hatásával?

Az izlésnek sajnos tévelygéseivel találkozunk leginkább a női kézimunkákban, főleg a vidéki kiállításokon. A himzett,* hajból kirakott, fűszerekből, hüvelyes veteményekből, halpikkelyekből készült képek nem tartoznak a ritkaságok közé. Pedig mindegyik valódi rabmunka, rengeteg türelmet, fáradságot és időt pusztít vele, értéke azonban az izléssel bíró ember előtt valamivel kevesebb, mint a semmi.

Ezért még ma is különös figyelemre méltónak tartom az országos nőiparkállítás egyik bíráló bizottságának a műkedvelőnők munkái elbírálása alkalmával szem előtt tartott következő kérdéseit:

1. van-e a tárgynak gyakorlatias alkalmazása;
2. szerencsésen vannak-e a minták választva;
3. megérdemli-e a tárgy a reá fordított fáradságot és munkaidőt;
4. tökéletes-e a tárgy technikai oldala;
5. az alkalmazott díszítések megegyeznek-e a tárgy természetével;
6. correct-e a rajz és van-e műérzék a színezésben;
7. van-e nemes felfogás a kompozícióban és benne a díszítményrészletek arányban állanak-e egymással;
8. haladás, megállapodás avagy visszaesés észlelhető-e a tárgyakon.

* FICHTE azt írja egyik művében a himzett képekről: tüvel festeni vagy rajzolni badarság.

E nyolcz kérdésnek legtöbbjét lehet és kell szem előtt tartani a legtöbb kiállítási tárgy bejelentésének elfogadása előtt, mert e kérdéseket könnyen át lehet vinni és megfelelően alkalmazni a kézműiparra, a gyár- iparra és a műiparra is. Minden kiállítási tárgynál a gyakorlati értéket kell szem előtt tartani s — eltekintve a művészeti tárgyaktól — csak ez lehet döntő befolyással a tárgyak előbirálata alkalmával.

E szempontból a helyi bizottságok által gyakorlandó előbirálatra nézve megfelelő szabályokat kell alkotni, hogy végre az érdekeltek tisztában legyenek magukkal az iránt, hogy a kiállítások nem a *curiosumok* mintagyűjteményét, hanem a szabad munka *verseny-téreit* képezik, a hol azé a győzelem és a babér, a ki jobbat, szebbet és gyakorlatiasabb cikket tud megfelelő ár mellett készíteni, szóval *a ki a mindennapi szükséglet és a kereslet igényeit helyes érzékkel tudja szem előtt tartani és megfelelően kielégíteni.*

3. CSOPORTBEOSZTÁS. TÉRDIJAK. SZÁLLITÁSI KÖLTSÉGEK.

A helyes csoportbeosztás a kiállítás lánczolatossága és kellő áttekinthetősége szempontjából bir kiváló fontossággal. Az 1885. évi országos kiállítás előtt az országos kiállítás kebelében egy kisebb bizottság foglalkozott e kérdéssel és sikerült végre oly tervzetet megállapítania, melyet az országos bizottság is elfogadott.*

* I. Mezőgazdaság és mezőgazdasági szakoktatás. II. Kertészet és szőlőszet. III. Élő állatok, állattenyésztés és hizlalás. IV. Állati termények. V. Erdészet, erdészeti szakoktatás és vadászat. VI. Bányászat és kohászat. VII. Vegyészeti ipar. VIII. Élelmiszerek, mint iparczikkek. IX. Bor és egyéb szesz italok. X. Agyag- és üvegipar. XI. Vas- és fémipar. XII. Faipar. XIII. Bőripar. XIV. Papirosipar. XV. Fonó- és szövőipar. XVI. Ruházati ipar.

E csoportbeosztást lehet zsinórmértékül elfogadni a jövőre nézve is. Teljesen megfelel hazai termelési viszonyainknak és különös előnye az is, hogy a nagyterjedelmű részletes csoportbeosztásban fel vannak sorolva mindama tárgyak, melyek az egyes csoportok keretébe tartoznak.

Természetes, hogy a kerületi kiállítások e csoport-sorozatból elég csoportot nélkülözhetnek. Ilyen például a hajózás és tengerészet, honvédelmi felszerelések, egészségügy stb., melyeknek a vidéki kiállításokon kevés jelentősége lehet. Viszont a kerületek igényeirez képest egyes csoportokat ki lehet bővíteni.

A fősúlyt azonban mindig a lánczolatos rendezésre kell fordítani; a kiállítás rendszerint az őstermelésen kell hogy kezdődjék, ebből fejlődik ki a kézművesség, melyhez a gyáripár és műipár csatlakozik. (A nehezebb faipár, az agyag- és bányaipár, a nagyterjedelmet igénylő gépek, stb. természetesen nem illeszthetők szorosan a lánczolatos keretbe és helyileg másként rendezendők el.) A művészet, tudomány és nevelésügy a kiállítások rendezésénél legfelül foglalnak helyet. E lánczolatos, fokozatos és kellően áttekinthető rendezés szempontjából minden kiállításnak természetesen megfelelő *helyiségeket* is kell kiválasztani. Az áttekinthetőség szempontjából a *külön pavillonok* rendszerét sem volna szabad engedélyezni. E pavillonok olyanok ugyan a kiállításban, mint a szép női ruhán a dísz; de megzavarják az áttekinthetőséget és a ta-

XVII. Butoripár és decoratív-lakberendezés. XVIII. Arany- és ezüstműves-czikkék, ékszerék, díszműipár és apróárúk. XIX. Sokszorosító műipárágak. XX. Zenészet. XXI. Tudományos eszközök és műszerek. XXII. Építési ipár. XXIII. Járművek. XXIV. Gépipár. XXV. Közlekedésügy. XXVI. Hajózás- és tengerészet. XXVII. Honvédelmi felszerelések. XXVIII. Egészségügy. XXIX. Házi-ipár. XXX. Iparoktatás. XXXI. Nevelés és közoktatás. XXXII. Képzőművészet. Festmények és rajzok. Szoborművek. Építészeti tervrajzok *Pót-kiállítások*: I. Műipari régiségek. II. Munkakiállítás. III. Külföldi tárgyak.

nulmányozást. Ezért leghelyesebb volna a pavillon-rendszert csak bizonyos specialitásokra vagy csakis egyes csoportokra kiterjeszteni (például pénzüzetek pavillonja, egészségügy, oktatás stb.).

Az a gyáros vagy iparos, a ki tárgyainak talán kiváló szépsége vagy jelentősége miatt emel külön pavillont, az megkárosítja az illető csoport általános külső fényét és belső értékét. Mennyivel tökéletesebb volna például a vas-ipari csoport, ha a Ganz-féle gyár, a Schlick-gyár stb. készítményei is a csoportban foglalnának helyet; és mennyire meg fogja érezni a közlekedésügyi pavillon, hogy a főbb vasutak külön pavillonban foglalnak helyet, stb. *A külön pavillonokat tehát kizárólag oly tárgyak számára kellene jövőre engedélyezni, melyeknek elkülönített kiállítása nem csorbitja az egyes csoportok tökéletességét.*

A térdíjak és szállítási költségeket a lehető minimumra kell redukálni. Elég ha a kiállító tárgyának előállítására kénytelen időt, anyagot, munkát és munkakerőt áldozni. Ha tehát a kiállítási térdíjak teljes engedése keresztülvihető nem volna, meg kellene elégedni a minimális térdíj-kivetéssel.

A szállítási költségek mérséklésére pedig a hazai vasutak jelentékenyebb áldozatokat hozhatnak, mert eddig, még a jövő évi országos kiállítás alkalmával is elég szűkkeblűen viselték magukat. A mi vasuttársulataink úgy látszik nem veszik fontolóra azt a körülményt, hogy a kiállításokból legnagyobb haszna tulajdonképpen a vasutaknak van. A düsseldorfi kiállítás alkalmából, 1880-ban a vasuttársulatok százezrekkel járultak az u. n. biztosítéki alap előteremtéséhez, mert belátták, hogy forgalmuk is százszorosan emelkedik; hazai vasutaink ez alkalommal még inkább tapasztalni fogják, hogy — minden menetjegymérséklés mellett

is — mily óriási mértékben emelkedik forgalmuk és jövőre bizonyára nagyobb figyelemmel lesznek a kiállítási tárgyak szállítási díjainak lehető mérséklésére.

4-5. FELÜGYELET. ELÁRUSÍTÁS. SORSJÁTÉK. BERENDEZÉS.

A felügyelet, őrző stb. az országos kiállításon szintén igen helyesen és megfelelően, sok tekintetben a jeles nürnbergi minta szerint lesz szervezve, tehát oly mintaszerűen, hogy a későbbi kiállítások e rendszert egyszerűen lemásolhatják. Szükséges azonban, hogy a felügyelet az elárusítással kapcsolatba hozassék. Különös súlyt kell fektetni a kiállítók üzleti érdekeinek előmozdítására s ez leginkább úgy történik meg, ha az elárusítás szervezésével maguk a kiállítási bizottságok is foglalkoznak. A zürichi minta szerint jövő évi kiállításunkon szervezendő »elárusító iroda« kisebb-nagyobb mértékben átmehet a későbbi kiállításokra is; de mivel ez intézménynek Zürichben az volt a hibája, hogy minden csekély kérdéssel az irodához kellett fordulni s így a venni szándékozók kedve igen gyakran azon múlt el, hogy a hosszú utat megtenni nem akarták, az intézményt annyiban kell javítani, hogy minden csoportban alkalmazott felügyelő felhatalmaztassék a venni szándékozó közönségnek a kellő felvilágosítást megadni, sőt megrendeléseket és felpénzeket is elfogadni. Az elárusításnak ily módon való szervezéséből a kiállítási bizottságnak az a haszna is lehet, hogy minden a kiállítás területén kötött üzlet után 5—8°/_o-et igényelhet magának, a mit az elárusító kiállítók bizonynyal szívesen adnak meg és így a bizottság behozhatja azt a csekélységet is, a mit a térdíjak lehető mérséklése által veszített volna. És ez

az arányos illetékszedés sokkal igazságosabb és méltányosabb, mint a kiállítóknak magas térdijakkal való megsarczolása.

Kisebb kiállításokon az elárusító iroda föladatait maga a kiállítási bizottság veheti át.

A *sorsjáték* jelentékeny befolyással lehet a kiállító üzleti érdekeinek előmozdítására, a mennyiben egyik fontos vezérelv gyanánt el kell fogadni azt, hogy a sorsjátékokat lehetőleg a kerületi kiállítások bizottságai maguk házilag kezeljék és a nyereményeket kizárólag kiállítási tárgyából vásárolják. A sorsjáték ne képezze a kiállításoknak nyereszkesedési vállalatát, sőt inkább oda kell törekedni, hogy a sorsjáték jövedelmének legalább kétharmad vagy háromnegyed része kiállítási tárgyak vásárlására fordíttassék.

Igen könnyen lehet a sorsjegyek kelendőségét előmozdítani azáltal, ha minden a kiállításra mérsékelt vasuti jegyet vevő egyén köteleztetik egy sorsjegy vásárlására is, vagyis, a mint ez a jövő évi kiállításra való tekintettel már elhatározva lett, ha minden mérsékelt vasuti jegy mellé egy kiállítási belépti jegy és egy sorsjegy adatik, melynek árát az utazó természetesen megfizetni tartozik.

Ha a sorozatos kerületi kiállítások eszméjét elfogadjuk, a kiállítások berendezése körül is könnyen lehet a leghelyesebb megoldást megtalálni. Az állványok, szekrények, üvegtartályok, díszítések stb. ugy szerezhetők be, hogy azok egyik kiállításból a másikba vándoroljanak. Sőt nem volna nehéz e célra már a jövő évi országos kiállítás hasonnemű berendezését biztosítani. Mert ez által a költségek egy igen jelentékeny része meg lesz kímélve és némi részben a kiállítások anyagi sikere is biztosítva. Hogy azonban a díszítésben mindenütt egy kis változatosság álljon

be, ezt kevés költséggel, sőt némi ügyességgel is el lehet érni.

A fődolog e kérdésnél az, hogy a berendezési tetemes költségek ne forduljanak elő minden kiállításon és ne állítsanak jelentékeny, számot tevő tételeket a kiállítások költségvetésébe.

6. BIRÁLATOK.

A bírálatok körüli eljárás eddigi kiállításainkon elég szabadelvűi, hogy ne mondjuk »jószerű« volt. A bírálók örültek, hogy néhány kiállítót boldoggá tehettek. A kiállítók pedig hajszát indítottak a nagyobb kitüntetések után. A kinek bronz-érem jutott, az ezüstre tartott számot, a ki ezüstöt kapott, annak aranyra fájt a foga, az arany-éremmel jutalmazott pedig diszoklevél után áhitozott. (A másnemű kitüntetések utáni hajszát nem is említve.) És még jó, ha az elégedetlenek csak egy fokot akartak ugrani; de voltak olyanok is, a kik semmit sem kaptak ugyan, de legalább is arany-éremre tartottak számot. És hiába szépítjük a dolgot — tapasztalati tények bizonyítják — a ki legjobban tudott lamentálni, a kinek legtöbb ismerőse vagy jóakarója volt a jury-ben, annak a kívánsága leghamarabb teljesedett be; a ki pedig nem találta meg a boldogulás felé vezető utat és módot: az elégedetlenséget szított, szelet vetett és az intézőkkel arattatta a vihart . . .

Még a székesfehérvári kiállításon is, a hol pedig a kiállítóknak több mint 70%-a nyert jutalmat, volt elégedetlenség és békétlenség, s ez a kiállítás utóízét egy kissé megkeserítette.

Igaz, el kell ismernünk, hogy eddig a kiállítások nem képeztek elég iskolát a jury-eljárás begyakorlá-

sára; még a megfelelően tapasztalt szakférfiak kellő száma sem állott rendelkezésre.

De a kiállítási ügy fejlődésével a bírálati eljárást is végre rendszeresen szabályozni kell. Ha visszatekintünk eddigi kiállításaink bírálati szabályzataira, csak egy van, mely előtt általában elismeréssel és némi csudálkozással állapodhatunk meg és ez az *1843-iki kiállítás bírálati szabályzata*.* E szabályzatban lefektetett elvek még ma is megállják helyüket, mert oly bölcs körültekintéssel, helyes érzékkel és jó tapintattal fogják föl a bírálatok körül irányadó alapelveket, hogy — kevés simítással a mai haladott kor kiállításainak keretébe is bátran beleillenek.

A bírálatok eljárásának szabályozását is sürgette a kiállítási ügy rendezése közben a bécsi kereskedelmi és iparkamara, mire a kereskedelmi ministerium egy idevonatkozó tervezetet dolgozott ki, melyet véleményezés végett az összes osztrák kereskedelmi és iparkamaráknak megküldött. Ezeknek javaslatai alapján végre a szabályzat utasítás alakjában a következőkben lett folyó év őszén megállapítva és e napokban publikálva:

A belföldi iparkiállításokon, melyek az államnak bármily segélyére számot tartanak, jövőre a bíráló-bizottság összeállítására és működésére nézve a következő alapelvek szolgálnak irányadónak:

a) Általános szabályok.

A bírálat tárgya.

1. §. Csak a kiállítók által készített tárgyak vonhatók bírálat alá.

2. §. *Versenyen kívül* állanak amaz iparoscégek, melyek főnökük vagy az üzletnek valamely részese által a bíráló-

* Vezérelvek a mű- és díjbirák számára. (Lásd e kötet II. részének I. fejezetét, a 110. lapon.)

bizottság illető osztályában képviselve vannak, vagy a melyeknek vezetője e bizottság tárgyalásain szakértők gyanánt jelen voltak. *

Különben módjában van a kiállítónak, hogy a bejelentés alkalmával versenyen kívül helyezze magát; a később tett nyilatkozatok, melyek erre vonatkoznának, nem vétetnek figyelembe.

Ha a kiállító lemondott is a díjazásról, a bíráló-bizottságnak jogában áll, hogy kiállított tárgyait megvizsgálja.

Díjak.

3. §. A kiállítási bizottság az engedélyezett állami díjakon kívül, más kitüntetések is adhat.

Az állami díjak kiadására vonatkozólag irányadók ama szabályok, melyek a kereskedelmi ministeriumnak 1880. okt. 18-án 32,426. sz. a. kelt rendeletével jutottak nyilvánosságra. (Lásd a szabályzat végén.)

Hogy e szabályzat megtartása ellenőriztessék s általában a rendezendő kiállításon megóvassanak a közérdekek, az országos kiállításokon az *országos hatóság egy képviselőjét* s a kiállítás helyén illetékes *első folyamodású politikai hatóság főnökét tanácskozási és szervezési jog illcti meg a kiállítási bizottságban.*

A bíráló-bizottság megalakítása.

4. §. A kiállítási bizottságnak hatalmában áll, hogy a bíráló-bizottságot egészben *kinevezze*, vagy részben a kiállítók által *választassa* meg. Azonban a bizottsági tagok összes számának legfeljebb a fele kerülhet ki az illető vállalatban résztvevő *kiállítók* sorából, a másik fele a kiállításban részt nem vevő *szakértőkből* álljon, részben pedig a *fogyasztók* köréből vétessék. A kiállítási kerület *kereskedelmi és ipar-*

* Egy pótrendelethez az osztrák kereskedelmi minister e szakaszra nézve a következőket teszi közzé:

E szakaszra nézve bizonyos oldalról azt az indítványt tették, hogy a jury-tagok minden esetben, még akkor is, ha *más csoportban* állítottak ki, versenyen kívül maradjanak. Mivel ez elv principáliter helyesnek ismerendő el és csakis ama opporitunitási szempontnál fogva, mely szerint főleg *kisebb* helységeken a jury-tagoknak alkalmas egyének száma csekély, nem vétetett tekintetbe a szabályzatban: ilyen előforduló esetben oda kell hatni, hogy a kiállítóknak jury-tagokul leendő megválasztása lehetőleg kerültessék.

kamarái megfelelő képoiseletet nyernek a bíráló-bizottságban. Ugyanez áll a cs. kir. osztrák művészeti és iparmuzeumra, a müipar körébe vágó nagyobb jelentőségű kiállításokat illetőleg, valamint a technologiai iparmuzeumra is, ama kiállítások tekintetében, melyek különösen a műszaki momentumot tüntetik fel.

Hogy a bíráló-bizottság megalakításánál mennyiben vétessenek figyelembe a fennálló *iparegyesületek*, azt a kiállítási bizottság saját belátása szerint határozza meg.

A kereskedelmi ministeriumnak, valamint a vallás- és közoktatásügyi ministeriumnak is jogában áll, hogy egy-egy *meghatalmazottat* küldjön a bíráló-bizottságba.

5. §. A bíráló-bizottság élén az elnök áll. Vidékekre terjedő kiállításoknál a kiállítási bizottság tetszésétől függ, hogy a bíráló-bizottságot maga nevezze ki, vagy pedig a kiállítók által választassa meg. *Országos kiállításoknál a tartományi főnökököt illeti a kinevezés joga.*

A bíráló-bizottság *elnöke* vezeti a bizottságnak egész működését.

Gondoskodni tartozik arról:

a) Hogy minden csoport-jury idejekorán megkapja az osztálybeli kiállítók által kiállított tárgyaikról és üzleti menetükről beküldött felvilágosításokat, valamint a kiállítási bizottságnak s a bíráló-bizottság plenumának (6. §.) öt érdeklő határozatait;

b) hogy a kiállítók tárgyaiknak a bíráló-bizottság által való megtekintéséről (8. §.) idejekorán értesüljenek;

c) Hogy a tárgyak megvizsgálása és megbírálása (7. §.) lelkiismeretesen és megszakítás nélkül történjék, és

d) hogy az egyes bíráló-bizottságok a díjak kiadásáról lehetőleg gyorsan határozzanak.

A bíráló-bizottság összes ülésén az elnöki tisztet viseli. A csoport-jury ülésein tanácskozási joggal vehet részt.

6. §. A bíráló-bizottság működésének megkezdésekor az összes jury felosztja a kiadásra kerülő díjakat az egyes csoportok és osztályok között.

7. §. A bíráló-bizottság ítéletére nézve a következők tekinthetők *irányadó momentumok* gyanánt.

A) Technikai szempontból.

a) A tárgy, illetőleg annak előállítására szolgáló eljárás ujdomsága;

- b) az alkalmazott anyag ujdonsága;
- c) a forma ujdonsága vagy sajátossága;
- d) a munka jósága és tökéletessége;
- e) az előállítás rendszerében tett javítás;
- f) a tárgy előállítása körül használt új és javított methodusok;
- g) a termelés terjedelme;
- h) arányos olcsóság.

A technikailag tökéletes termelés mellett még különös figyelmet kell fordítani a kevésbé módos osztályok számára készített használati cikkekre.

B) Művészeti szempontból.

A készítményre fordított izlés jó iránya (a forma, szín és diszítés jelessége).

Valamely tárgy formai jelességének kitüntetésére ajánlatos egy külön jutalmazási kategória felállítása. (Éremi vagy okmány »jó izlésért«.)

E jutalom azonban csak oly aesthetikailag sikerült kiállítású tárgyakra itélhető meg, melyek technikai szempontból is megfelelnek minden követelménynek.

8. §. A kiállítási tárgyak megbírálásánál a jury-nek meggyőződést kell szerezni arról, hogy az illető tárgyakat csakugyan az illető kiállító készítette-e?

Ha eziránt a jury kétséget támasztana, a kiállító köteles bebizonyítani, hogy az illető cikket csakugyan ő készítette.

A jury továbbá nemcsak a kiváló kiállítókra tartozik figyelemmel lenni, hanem oda kell törekednie, hogy a kiállítási tárgyak előállításában *közreműködött munkások* érdemei is elismertessenek.

9. §. A kiállítási *jury-tagok minimumára* nézve szem előtt tartandó, hogy minden önállóan megbírálandó osztály vagy csoport, tehát minden kiállító tárgyait legalább egy *három* tagból álló bizottság (melynek összealkotására nézve a 4. § 1. kikezdése irányadó) tartozik tényleg megtekinteni és megbírálni.

Egy jury- (al) bizottság alakításánál arra kell figyelni, hogy minden ehhez utasított csoportban levő iparnemre lehetőleg és legalább egy-egy szakember essék.

Ha a jury alakítása részben a kiállítók választása (4. §.) által történik, az egyes albizottságok alakításánál e körülmény figyelembe veendő.

Minden osztály-jury jogositva van szakértők (expertek) bevonását javaslatba hozni, kik is a kiállítási bizottság által hivatnak meg és az osztály-jury munkálataiban tanácsadó szavazattal részt vesznek.

10. §. Minden jury-osztály határozatait egyszerű szótebbiséggel hozza; a szavazatok egyenlősége esetén az elnök szavazata dönt.

Az előre kijelölt *előadó* vagy jegyző minden egyes bírálatot, a díj odaitélésére vonatkozó *indokok* rövid felsorolásával (7. §.), jegyzékbe venni tartozik.

A mennyiben annak szüksége forog fönn, hogy valamely jury-csoport (9. §.) alosztályokra osztassék, ez alcsoportok határozatai csak akkor tekinthetők érvényeseknek, ha az illető csoportjury összesége — előleges vizsgálat után — azokhoz hozzájárul.

A díjak odaitélése az illető jury-csoport tagjai *többségének* jelenlétében történhetik, még akkor is, ha az illető tárgyak megvizsgálásánál a többség nem is volt jelen.

11. §. Az egyes jury-csoportok határozatainak az összjury által való *felülvizsgálása és netaláni módosítása*, csak annyiban engedhető meg, ha az illető határozatok folytán a rendelkezésre álló jutalmak összegét túllépték, vagy ha az egyes osztályokban lényegesen különböző bírálati vezérelveket követtek volna, és végre ha az állami díjak odaitélésére vonatkozó szabályok figyelmen kívül hagyottak volna.

A jury-munkálatok ideje.

12. §. Oda kell törekedni, hogy a jury-munkálatok a kiállítás *első felében*, mindenesetre azonban elég korán fejeztessenek be arra nézve, hogy a netaláni *felszólamlások* még a kiállítás tartama alatt elintézhettek legyenek.

A jury-munkálatok eredményének a kereskedelmi ministeriumhoz való bejelentését és a díjak kiosztását, még a kiállítás előtt kell eszközölni.

Felszólamlások.

13. §. A felszólamlások csak annyiban vehetők tekintetbe, a mennyiben oly adatokat tartalmaznak, melyekről a jurynak tudomása nem volt, vagy a mennyiben kiderítik, hogy a bír-

latra vagy az állami díjak odaitélésére nézve fönnállott szabályok figyelmen kívül hagyattak.

A felszólamlás tekintetbevétele iránt a jury elnökének (5. §.) nyilatkozata alapján a kiállítási bizottság határoz.

A jury határozata ellen beérkezett felszólamlásokról és azok elintézéséről, az 1880. évi okt. 18-án kelt 32,426. számú kereskedelmi ministeri rendelet, illetőleg az e szabály 4. §-a alapján közreműködésre meghívott kormányközegeknek *jelentés* teendő.

E közegeknek gondoskodni kell arról, hogy az itt föl-
állított alapelvek szem előtt tartassanak.

14. §. A mennyiben e szabályzat az egyes ipari kiállítások bíráló bizottságai összeállításának és működésének egyes részleteire nézve különös intézkedést nem tartalmaz, az idevonatkozó kiegészítő határozatok hozatalára az illető kiállítási bizottság fel van jogosítva.

b) Az állami díjak kiosztására vonatkozó alapelvek.

1. A cs. k. kereskedelmi ministerium állami díjai kiváló ipari szolgálatok elismerésére és kitüntetésére vannak szánva. Ezekre tehát csak a termelő tarthat igényt s a kereskedelmi közvetítés azokból ki van zárva.

2. Rang szerint az állami díjak minden egyleti vagy helyi díjat, tekintet nélkül ez utóbbiak fém-minőségére, megelőznek.

3. Az állami díjak odaitélésénél első sorban az a tartomány vagy kerület veendő tekintetbe, a hol a kiállítás rendeztetik, feltéve természetesen, hogy az illető kerületbeli kiállítók között jutalmazásra érdemes jelöltek találtnak.

4. Más tartománybeli vagy külföldi* kiállítók csak másod-sorban vehetők tekintetbe, ha t. i. a jury nézete szerint a tartományból vagy az illető kerületből kiváló pályázók már nincsenek, vagy ha egyes kiválóan jeles iparműveknél ez elvtől való eltérés igazolva látszik.

* E pontra nézve a keresk. ministerium később a következő magyarázatot adta:

Külföldi kiállítóknak állami díjak *rendszerint nem ítélhetők meg*. Ha némely esetben e szabálytól való eltérést nyomatékkal bíró okok igazolnák, az erre vonatkozó indokolt javaslat döntés végett a keresk. ministeriumhoz felterjesztendő.

5. Állami intézetek, muzeumok, a kormánytól függő szakiskolák állami díjakban nem részesíthetők.

6. A képzőművészeti, közoktatási, az építészeti és mérnöki szakokban, továbbá a tulajdonképeni ipartól távol álló kiállítványok, mint például műkedvelők, régi műipari tárgyak, mező- és erdőgazdasági kiállítóknak stb. az állami díj szintén nem ítélhető meg.

7. Minden jutalmazásnál, melyet a jury e szabályok alapján megítél, köteles ez röviden azokat az indokokat kifejteni, melyeknél fogva a jutalomnak az illető kiállító számára való odaitélése, nézete szerint, igazoltnak látszik.

8. Bármely kiállító az állami díjat csak *egyszer* kaphatja.** (A kinek azonban eddig csak a bronzérem jutott, az az ezüstéremért is versenyezhet.) Hogy e szabály betartása biztosíttassék, azoknak jegyzéke, a kiket a jury ily jutalomra érdemesnek talált, a végleges megítélés előtt a kereskedelmi ministeriumnak bemutatandó, mely az eddigi kiállításokon e jutalmakkal kitüntetett iparosokról főjegyzéket vezet.

9. Oly kiállítók, kik a jury-tagságot elfogadták, az állami díjakra igényt nem tarthatnak.

10. A kereskedelmi ministerium által engedélyezett állami díjaknak e szabályzatban foglalt alapelvek szem előtt tartása mellett való kiosztása*** a kiállítási bizottságnak vagy a jurynek jogköréhez tartozik.

11. A bíráló bizottság határozatai ellen a kereskedelmi ministeriumhoz felebbezni nem lehet.

12. Ez állami díjak csakis az országban rendezett ipari kiállítások alkalmával ítélhetők meg és oszthatók ki.

Az osztrák kereskedelmi ministerium e szabályzata irányadó lehet egy nálunk is alkotandó hasonló szabályzatra nézve, habár készséggel kell elismernünk, hogy az országos kiállítás jury-szabályzatának albizott-

** A 8. pontot a keresk. ministerium a következőképen egészíti ki:

Az állami díjak odaitélésére vonatkozó 8. pont úgy értelmezendő, hogy ugyanazon tárgyakra, melyekre valamely kiállító az állami díjat már megkapta, másodsor e díjat meg nem kaphatja.

*** A kiadott állami díjakról a kiállítók elismervényeket állítanak ki, melyeket a kiállítási bizottság a kerületi főnökségnek, illetőleg a városi hatóságoknak ad át megőrzés végett.

ságilag megállapított tervezete is érett megfontolás és a viszonyok tapintatos számbavételének eredménye gyanánt tekinthető s elveiben jövőre minden nagyobb kiállítás alkalmával föntartandó.

Különösen két pontja van e szabályzatnak, mely annál inkább figyelmet érdemel, mert azokról az osztrák szabályzat hallgat. Ezek egyike a *jury-tanács*,* mely a felebbezések és vitás elvi kérdések fölött döntenéi hivatva van.

Különös figyelmet érdemel továbbá az az elv, mely a díjakban a *külső* fokozatokat eltörli s e helyett *egyforma* érem kiadását statuálja, olyformán azonban, hogy az okmány a bírálat tömör indokolását, vagyis *a kiállító czikkei minőségének meghatározását* tartalmazza.* Ez elv nem új; először Amerikában alkal-

* A jury-tanács tagjai: 1. A kiállítás elnöke és másodelnöke. 2. A teljes jury elnöke és alelnökei. 3. A kiállítási igazgató, titkár és főmérnök. 4. Az összes csoport- és osztály-juryk elnökei, ezek egyikének vagy másikának akadályoztatása esetén az illető alelnökök, valamint a csoportok és osztályok előadói. A tanács jegyzője a jury titkárja vagy kinevezett helyettese.

A jury-tanács illetékességi köréhez tartozik: 1. A csoport-jury által felvetett és a tanács eldöntése alá bocsátott *elvi jelentőségű kérdések eldöntése*. 2. *A csoport-jury határozatainak kiegészítése és megváltoztatása, és pedig: a) a csoport-jury kisebbségének jegyzőkönyvébe foglalt javaslata folytán; b) a jury-tanács valamelyik tagjának indítványára*. 3. *A nagy díszoklevelek odaítélése*.

A jury-tanács határozatai általános szótöbbséggel hozhatók. Egyenlően eloszló szavazatok esetében azon határozat tekintetik elfogadottnak, a melyhez az elnök hozzájárul.

A jury-tanács határozatai ellen további felszólamlásnak nincsen helye. (14., 15., 16. §§.)

* A kiadandó nagy bronz-érmek száma korlátlan. Egyik oldalon a kiállító főérdemeit kiemelő jelmondatok, pl. *»jó munka«, »jó ízlés«, »versenyképesség«, »kivitelképesség«, »nagybani termelés«, »új iparág meghonosítása«, »új találmány«, »fontos javítás«, »iparművészeti haladás«, — »kittünő termelés«, »kittünő terjesztés« stb. alkalmazandók. Az érmen rendszerint egy vagy két, legfeljebb három ily jelmondat alkalmazandó. Az érem mellett *oklevelek* adatként ki, melyeken az érdemek bővebben körülírhatók. Ezen jelmondatokat a teljes jury az ügyrendben állapítja meg, az egyes érmekre jegyzendő jelmondatokat pedig, valamint az oklevélre felveendő érdemek rövid körülírását a csoport-jury, esetleg pedig a jury-tanács határozza meg és tünteti fel a bírálati íven. (29. §.)*

mazták; nagyobbszerűen érvényesítették a zürichi országos kiállításon és ez volt az alapja a *szegedi* kiállítás bírálati eljárásának is. De a mi kiállítóink nem szívesen barátkoztak meg vele és egy oly országos kiállítás tekintélyére van szükség, milyen a jövő évi lesz, hogy kiállítóink végre belássák ez eljárásnak igazságosságát, helyességét, sőt *gyakorlatiasságát* is. Mert a közönség is bizonyára nagyobb figyelemre fogja méltatni egy országos szaktekintélyekből álló jury bíráló véleményét, mint az arany, ezüst és bronz szerinti fokozatokat, melyekről tudva van, hogy bizony gyakran nagyon is bőkezűen osztogatták érdemeseknek kevésbé érdemeseknek és érdemteleneknek egyaránt.

Végre megfontolandónak tartjuk az *állami díjak* eszméjét is, melyek főleg a kerületi kiállításokra való tekintettel bírnak jelentőséggel. Céljuk és tendenciájuk ugyanaz, a mi a jövő évi országos kiállításon a *díszokleveleknek** lesz, vagyis a legjelesebb hazai ipartelepeket, versenyképes és kimagasló ipari vállalatokat és kiváló ipari érdemeiket jutalmazni. De éppen ez elvnek jobban megfelelnek az állami díjak, melyeknek értékét és jelentőségét a közönség is gyorsabban fel fogja és inkább méltányolja.

A kiállításokkal kapcsolatos »magas kitüntetések« kérdése ma még nálunk »ne nyulj hozzám virág«. Az állami díjnak azonban meglesz az a jó hatásuk, hogy az azok utáni hajsztát is legalább szűkebb körlátok közzé szorítja. E kérdés különben kizárólag a kormány hatáskörébe vág s nem alterálván a kiállítások rendszeresítésének ügyét, leghelyesebb ha e helyen nem is foglalkozunk vele.

* *A nagy díszokleveleket* a csoport-jury javaslatai alapján a jury-tanács ítéli oda. *Ezek száma a 100-at meg nem haladhatja.* Az oklevelekben a kiállító *főérdemei* lesznek kiemelendők.

7. GYAKORLATI EREDMÉNYEK.

Az eddigi kiállításoknak egyik hiánya volt az is, hogy azok tanuságainak értékesítésére nem fordítottak elég gondot. Pedig a földmivelés-, ipar- és kereskedelmi ministerium elég készséget mutatott a külföldi kiállítások tanulmányozása érdekében egyes szakferfiak támogatására. Ez elvet jövőre minden jelentékenyebb hazai kiállításra kell alkalmazni és pedig az ellenőrzés szempontjából kétféleképpen.

Először is meg kell bízni a kiállítás rendezését vezető bizottságot, hogy a kiállításról a földmivelés-, ipar- és kereskedelmi ministeriumnak tüzetes jelentést terjeszsen be. Ezenkívül a ministerium ugyan e megbízást adja több szakrefensnek, kik fölé egy főreferent nevez ki, kinek föladata volna a szakreferensek jelentéseit rendezni és ezekből az illető kiállításról a ministeriumnak egy főjelentést beterjeszteni.

E jelentésekre nézve elfogadható mintául szolgálhat a KELETI KÁROLY által a székesfehérvári kiállításról szerkesztett jelentés. Szükséges azonban, hogy bizonyos praecis formák között oly normativum készüljön e jelentések szerkesztésére nézve, mely ezekben bizonyos egyöntetűséget hozzon létre, épügy, mint a kamarai jelentésekben.

Igy például figyelmet kellene fordítani arra:

1. Mely iparágak tüntek ki leginkább versenyképességük, művészi jellemvonásuk, vagy más irányban jelességük által?

2. Mely iparágakban lehetett kiváló haladást észlelni és mely körülmények birtak befolyással e haladás elérésére nézve?

3. Mely iparágak tartoznak az elmaradatottabbak közé; mi az oka egyes iparágak hanyatlásának; mely

eszközök és módok által lehetne ezeket fölsegiteni, versenyképességüket és terjedésüket biztosítani?

4. Mily intézkedések szükségesek egyes iparágak jelentékenyebb támogatása érdekében? Mit tehet e tekintetben a közönség, egyes vállalatok, a városi vagy megyei hatóság, a kormány?

Ezek mind csak odavetett kérdések, mintegy útmutásul arra nézve, hogy a hivatott közegek milyen irányban tanulmányoztassák a kiállítást.

Természetes, hogy az ez alapon álló szakjelentéseknek nem szabad azután írott malasztoknak maradni. A kormánynak kell egy közeget teremteni (vagyis közeg gyanánt a már létező házi-ipar és iparoktatási országos bizottságot kijelölni), melynek kötelessége volna a jelentéseket és az azokban foglalt javaslatokat behatóan tárgyalni és ez alapon a szükséges intézkedések foganatosítását elrendelni.

Igy elérhetjük azt az óhajtott czélt, hogy a kiállításoknak valóban gyakorlati és messze kiható eredményei mintegy felkaroltassanak és az ipari fejlődés érdekében érvényesíttessenek. Más szóval, a kiállítások ez uton az iparfejlesztés fontos kiegészítő tényezőiként fognak számba jönni, mi által jelentőségük az általános közgazdasági szempontból mindinkább emelkedik.

VII.

SZAKKIÁLLÍTÁSOK.

A szakkiállításokra méltán lehetne jövőre az eddiginél nagyobb gondot fordítani. Nemcsak a külföld példája ad erre nézve buzdítást, hanem hazai kiállításaink története is. Az országos kiállítások hatásáról fönnebb szoltunk; az 1880. évi késmárki vászonkiállítás a szepességi vászonipar fejlesztésére igen jó hatást gyakorolt és a speciális intézkedések egész sorozatát provokálta a kormány részéről, melyek ez iparág lendületére igen kedvező hatással bírtak. Az 1883. évi ötvösműkiállítás is kiváló helyet foglalt el kiállításaink történetében s az általa felszínre hozott műkincsek utánzatai be fogják járni az egész művelt világ iparmuzeumait. A mármarosí szőnyegkiállítás is ez iparág regenerálását, stylszerű minták, jobb fonál és megfelelőbb szövőszékek kiosztását bírta következményül.

Az 1882-re a kassai kereskedelmi és iparkamara által tervezett felsőmagyarországi vasműkiállítás eszméje is kár, hogy elejtetett.

Mert a szakkiállításoknak az a nagy előnye van, hogy az érdekeltek figyelmét egy irányban csoportosítja s könnyű tájékozást nyújt valamely iparág előnyei és hiányai iránt. Az előnyöket tehát könnyen ki lehet aknázni és közre lehet hatni, hogy a hiányok orvos-

lására is megtegyék illetékes helyen az intézkedést, a mi annál könnyebb, — mert bár a szakministerium tettekézségét és áldozatra való hajlandóságát legkevésbé sem akarjuk a legutóbbi évek tapasztalatai után kétségbe vonni — mégis el kell ismernünk, hogy az állami közreműködést sikeresebben lehet esetenként, apránként igénybe venni és kieszközölni, mikor különösen e közreműködésnek elvitázhatlan fontossága ad oculos demonstrálva van s más hasonírányú követelmények által (mint például egy nagyobb kiállításnál számosabb iparcsoportokra kiterjedőleg) nem szoríttatik háttérbe.

A közönség figyelmét is könnyebben lehet egy irányban összpontosítani és áldozatkészégét bizonyos határozott mederbe terelni, mintha ezt a termelés minden ágára egyszerre akarjuk kiterjeszteni. De maguk a termelőkre nézve is kiváló fontossággal bírnak a szakkiállítások, a mennyiben ezek tanúságai oktatólag hatnak az illető iparcsoport úzóire is. Példát képeznek erre nézve a Bécsben legutóbb évenként rendezett butor-kiállítások.

A jövő évi országos kiállítás után oly alkalmas kiállítási helyiségeket öröklünk, a melyek mintegy teremtvé vannak arra, hogy a szakkiállításokat a fővárosban meghonosítsák s a közönség figyelmét csoportonként bilincseljék le egyes iparágak számára. E kiállítások sorozatára nézve szintén csak a jövő évi kiállításon fogunk megfelelő támpontokat találni. Első sorban az *országos iparegyesület* volna hivatva ez ügyet kezébe venni és bizonyos előre megállapítandó sorozatos program mellett a szakkiállítások rendezését a fővárosban meghonosítani, annál inkább, mert általános országos kiállításokra a fővárosban csak évek múlván lehet ismét gondolni.

E szakkiállítások sorozatába bele lehet illeszteni a következőket:

a) a TREFORT ÁGOSTON minister ur kezdeményezésére most alakulóban levő »magyar iparművészeti társulat« közreműködése mellett a *műipari kiállításokat*, kapcsolatban az iparművészeti muzeum által felkarolt váltakozó kiállítások eszméjével;

b) a *régi magyar műipari tárgyak* kiállítását, melyeknek főczélja a régi magyar motivumoknak gyűjtése és a földművelési, ipar- és kereskedelmi ministerium által az országos ipar-egyesület közreműködése mellett megindított »*Műipari Mintalapok*«-ban való értékesítése volna;

c) a *háziipari vándorkiállítások* eszméjét, melyre nézve a »magyar háziipar jövő iránya« című művében szerző a következőket proponálja: Egyes indikált központokban, például Budapesten, Szegeden, Kolozsvárott, Aradon, Pozsonyban, Kassán stb. a kaszinók, nőegyletek és más jótékony és közhasznú egyletek közvetítésével az időleges háziipari vándorkiállítások eszméjét könnyen és költség nélkül lehetne megvalósítani, főleg pedig évenként legalább egyszer *karácsony* előtt, midőn tudvalevőleg ezer és százezer forintokban váltja meg a közönség karácsonyi ajándékait, melyek túlnyomó nagy része külföldön készített czikkekből kerül ki. E vándorkiállítások eredménye főleg ama háziiparágakra való tekintettel lesz áldásos, melyek nem simulhatnak a gyár- vagy kézműiparhoz, de melyeknek jogosultságát, szükségét és feladatát azért senki sem fogja tagadni;

d) a *karácsonyi kiállításokat*, melyekre nézve 1881-ben az általános magyar iparegylet tett a redoutéban kísérletet; ezeknek gyakorlati értékesítésére nézve azonban több oly fontos intézkedés szükséges, melyek

a közönség izlésének és igényeinek szem előtt tartása mellett, a kiállítókra nézve a gyakorlati eredményeket is biztosítják. E kiállítások szervezetére nézve megfelelő minta gyanánt elfogadható a bécsi iparművészeti muzeumnak a karácsonyi kiállítások rendezése iránt megállapított szabályzata.

e) az egyes kézműves-, gyári- és műiparágakra vonatkozó speciális kiállításokat ugyan azzal a céllal, melylyel a késmárki vászonkiállítás rendeztetett. E sorozatba fel lehetne ölelni: a textilipart, az agyag- és üvegipart, a vas- és fémipart, faipart, ruházati ipart, butoripart, a sokszorosító ipart stb.:

f) a munkakiállításokat* (iparos-segédek és tanulók műveinek kiállítása), melyeknek szervezésére nézve irányadók lehetnek azok a vezérelvek, a melyeket az országos kiállítás II. pótkiállításának részletes programjában találunk. Ezekből e helyen kiemeljük a következőket:

A munkakiállítás célja: iparos-tanoncokat és segédmunkásokat, részben a műhelyben, részben azonkívül a szabad órákban, oly önálló munkák készítésére serkenteni, a melyek a szakmájukban való előhaladásról, egyszersmind szorgalomról és a szükséges elméleti ismeretekről tanuskodnak.

* Berlinben a tanoncmunkakiállításokat rendszeresítik és ezeknek céljait a szabályok következőképpen határozzák meg: A kiállítás célja, hogy a tanoncok jeles kiképzése iránt az érdeklődést előmozdítsa és szélesebb körökben terjessze, hogy a tanoncokban a pályájuk és szakmájuk iránti elöszertetet ébreszsze, bennük a nemes versenység iránti előszertetet felkeltse, végre, hogy a tanítómestereket a rájuk bízott tanoncok gondos kiképzésére serkentse.

A berlini tanonckiállítások a következő csoportokra oszlanak:

I. Az u. n. ülőmunkások (cipészek, szabók, általában ruházati iparosok stb.) készítményei. II. A butorasztalosok, kárpitosok, esztergályosok, fafaragók és kosárfonók munkái. III. Bőr-, könyvkötők-, diszművesek munkái. IV. A lakatosok és gépészek munkái. V. A bádgosok, bronzművesek és nem nemes fémmel dolgozók munkái. VI. Nemes fém-munkák. VII. Tudományos eszközök. VIII. A kőművesek, ácsok, kőfaragók, épületasztalosok és más építőiparosok munkái. IX. A kő- és könyvnyomdászok, fényképészek, vésnökök, mintarajzolók és festők munkái. X. Más iparágakba tartozó munkák.

Ennélfogva a kiállításra bocsátandó tárgyak csakis olyanok lehetnek:

1. melyek az illető tanoncz vagy segéd munkás saját iparszakmájába valók (tehát nem azonkívül eső időtöltések, vagy czéltalan u. n. »remekmunkák«);

2. melyek a kiállító tanoncz vagy segéd által lényeges alkatrészeikben önállólag, tehát más munkaerők hozzájárulása nélkül állítottak elő; — és

3. melyek sem anyaguknál, sem felszerelésüknél és külső kiállításuknál fogva nagyobb befektetést, illetőleg költségeket nem igényelnek.

Ezen előfeltételekre való tekintetből szükséges, hogy már a bejelentésnél jelezve legyen, hogy az illető tárgy kézmű- vagy gyári műhelyben készült el, avagy van munka alatt.

A tárgyak beszolgáltatásával egyidejűleg a tanító-mester, munkaadó vagy gyári vezetőség által igazolandó, hogy az illető tárgy tényleg az előbb körülírt módokat szerint a kiállító által önállólag lett elkészítve.

A kitűzött cél érdekében megkívántatik továbbá, hogy a kiállító tanoncz vagy segéd munkásnak tanító-mestere, illetőleg munkaadója igazolja: *a*) mennyi időt fordított a kiállító a tárgy elkészítésére és *b*) miféle főbb segédeszközök álltak rendelkezésére.

A tanító-mester, munkaadó vagy gyári vezetőség által kiállítandó bizonyítványok az illető szakmabeli ipartársulat, vagy ilyen nem léteben az iparhatóság által láttamozandók.

A munka-kiállításban résztvevők térdíjat nem fizetnek.

A szakkiállítások rendezésére nézve külön irányelveket kijelölni felesleges. Nagyban és egészben az előbbi VI. fejezetben kijelölt elvek alkalmazandók ezeknél is; különben is mindig a szakkiállítás minőségétől s az azt rendező testülettől függ az eltéréseknek megállapítása és a szabályoknak az adott viszonyokhoz való alkalmazása.

Nem mulaszthatjuk el végül ez alkalommal különösen hangsúlyozni, hogy az 1847-ben az iparegyesület

által rendezett »mesterinas-művek kiállításá«-nak szabályzata oly mintaszerű, hogy az igen kevés módosítással, legfeljebb a jutalmakra vonatkozó újabb kiegészítő intézkedésekkel, még ma is használható. Teljes elismerést érdemel a munkakiállítások céljának és hivatásának az a helyes és nemes felfogása, mely az említett szabályzaton végig vonul s melynél szebben, jobban ma sem lehetne e kiállításoknak nem kicsinylendő fontosságát megvilágítani. Az 1847-iki szabályzatnak különben az a megbecsülhetetlen előnye is van, hogy az nem tévesztheti el hatását a mesterekre sem. Ez pedig e kiállításoknál még ma is egyik fődolog.

Természetes, hogy a *ministeri engedély* e kiállításokra nézve is kikérendő s azok szervezésébe a hivatott közegeknek megfelelő befolyás engedendő.

VIII.

ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁSOK.

A kiállítások ügyének rendezése alkalmával lehetetlen figyelmen kívül hagyni az állandó kiállítások eszméjét, melyek mindazokat az előnyöket, melyeket az egyes kiállítások a kiállítók *üzleti érdekeinek előmozdítása szempontjából* követnek, mintegy állandósítják. E tárggyal bővebben foglalkozott a székesfehérvári országos kiállítás után LEDERER SÁNDOR ur, e kiállítás egyik szervezője és valóban kár, hogy az akkor vitatott eszme nem tudott érvényesülni.

Az állandó kiállítási csarnok* hivatva volna termelő és fogyasztó, iparos és kereskedő között közvetítőként szerepelni. Vessünk csak egy pillantást az ilyenmű intézményekre. London, Páris, Brüsszel, Bécs, sőt több kisebb városban, mint Karlsruhe, Klagenfurt az enemű intézmények természetesen különféle, a helyi érdekeknek megfelelő alakban kitűnőknek bizonyultak. A jelentékenyebb eredmények fényesen bizonyítják hasznosságukat, melyet mindenfelé elismernek. A nagy vevő és eladó közönség tudja méltányolni az ily közvetítő intézetek értékét, mit az általános támogatás, ott tudniillik, hol ily csarnokok léteznek, hatalmasan dokumentál.

Mennyivel szükségesebb ily csarnok nálunk, a mi termelő köreink számára, hol az annyira elterjedt előítéletek következtében saját iparunk termelőképessége elnyomatik, legnagyobb részben nem ismeretes és az árúk s iparcikkek roppant tömege külföldről importáltatik.

* LEDERER SÁNDOR: Iparcsarnok és állandó kiállítás. Adalék az iparmozgalomhoz.

Mily előnyöket biztosíthatna ily intézet, természetesen rendszeres és megfelelő kezelés mellett, hazai iparunknak? Nem képesíthetné-e ez iparosainkat, hogy a veszedelmes és talán nem is jogosult versenynek ellentálljanak, a mennyiben a közönségnek természetben közvetlenül bemutatott czikkeik által kézzelfogható bizonyítékokat adhatnának arra nézve, hogy egyik-másik téren mit képesek előállítani? Okvetlenül szükséges és elodázhatatlan tehát ily *iparcsarnok* létesülése, melyre már önfentartási ösztönünknel fogva is törekednünk kell.

Ily iparcsarnok létesülése által a fogyasztó közönségnek és az ismét eladóknak (az utóbbiaknak különös tekintettel azon árukra, melyek nincsenek a fogyasztásnak alávetve, hanem a nagykereskedés által hozatnak forgalomba), tehetnénk jelentékeny szolgálatot, a termelőket pedig megkímélhetnénk a költséges hirdetésektől, az ügynökösködésektől, ide-oda járkálástól, utazgatástól, mert a csarnokban ezek nélkül is felhívhatják a közfigyelmet készítményeikre. A vevőre nézve pedig igen kényelmes és kellemes, ha valamely tárgy szüksége alkalmával nem kénytelen az egymástól távolieső gyárakba, raktárakba vagy boltról-boltra járkálni, hanem bármely időben beléphet az iparcsarnok s állandó kiállítás illető csoportjába, hol a neki szükséges tárgyak gazdag választékát találhatja s e fölött még azon nem csekély előnyben is részesül, hogy az intézet szervezeti és ügykezelési elveinél fogva nem kell az ár tekintetében zsarolásoktól tartania. Ime a vevőre és termelőre nézve mily nagy előnyök hárulhatnak ily intézményekből. Az előbbi sok időt kimél meg a legjobb megrendelési források kutatása által, tökéletesen meg lehet nyugodva, a vétel realitása iránt, s az intézetben szervezendő iroda által nyomban kimerítő információt nyerhet a fuvar, vám, szállítási költség, árfolyam, csomagolás, találmány, szabadalom, értékesítés, vagy más ipari viszonyokra vonatkozólag. Az intézet által továbbá tudomást szerezhet új találmányokról, javításokról stb., melyek rá nézve nagy becsel bírnak, de melyekről különben vagy épen nem, vagy — saját kárára — sokkal később nyert volna tudomást.

De a feltaláló és eladó is alkalmat talál ily módon, hogy találmányát nagyobb regie és költséges reklámok nélkül is a közönség előtt gyorsan és könnyen megismertethesse. Az élénk forgalom, mely ily csarnokban elmaradhatatlan, a

készítményeknek gyorsabb és nagyobb kelendőséget biztosít. Az intézet jó hírneve, melyet minden esetre emelni fog a szoliditás, a felvételeknél való szigorú eljárás s az eladandó tárgyak kellő ellenőrzése, a közönség nélkülözhetetlen bizalmát biztosítja, melynek gyarapodása a legbiztosabb alapja minden üzletnek és vállalatnak. Az iparos, ki jól dolgozik, de nem képes egyuttal készítményeinek megfelelő piacot találni, vagy a kinek sem tehetsége, sem ismeretsége, mely által áruin tisztességgel túladhasson, a csarnok által megmenekül e gondtól s a vele járó kalamitástól, tehát több gondot és figyelmet fordíthat iparczikkei előállítására s minél inkább emelkedik termelőképesége és czikkeinek hírneve, annál gyorsabban gyarapodik anyagi jóléte. Szóval mindaz az akadály, mely a vevő és termelő közötti érintkezést nemcsak megnehezíti, de néha lehetetlenné teszi, ily iparcsarnok létesítése által nagyrészt megszűnik.

Mint a haladás műveinek általában, a jelenkor igényeinek és speciálisan a helyi viszonyoknak megfelelőleg, a csarnok hivatva van a *hazai ipar* termékeinek lerakodó helyéül szolgálni s mindamaz újításokat, javításokat, haladást feltüntetni, melyet e téren felmutatni képesek vagyunk, sőt ez irányban előmozdítólag hatni s azokat nemcsak a nagy közönségnek, hanem a világforgalomnak tudomására hozni, végül pedig a hazai termelők, a hazai és külföldi megrendelők közötti érintkezést kölcsönös előnyükre előmozdítani.

Ez által azonban nem merithettük ki azon előnyök felsorolását, melyeket ily intézet nyújtani képes. Az itt felsoroltak csak olyanok, melyek a csarnok természeténél fogva, keletkezése után azonnal észlelhetők volnának. Nem is volna czélszerű, ha az állandó kiállítás és iparcsarnok működési körét egyelőre ama kereten túl terjesztenék, melyet itt vázoltunk. Legfeljebb még a termelők képviseléséről kellene gondoskodni. De lépésről-lépésre, tehát teljes biztonsággal az elérendő sikert folyton szélesebb irányban lehet kitágítani.

Ha föltevéseink valósulnak, a további fejlődés majdnem önként következik s azon teendők, melyeket a mai modern és üzleti követelmények szerint, az ipar teljesíteni hivatva volna, nagyon könnyen volnának minden további tőke igénybe vétele nélkül annak működési körébe vonhatók, mert a feltüntetendő siker, mint a tisztességes és értelmes eljárás eredménye, a bizalmat kellő mértékben fokozandja, s ezzel ele-

gendő pénzt és erőt hozna a vállalat szolgálatába. Teljes biztosíték mellett olcsó *előlegeket* lehetne adni a kiállított tárgyakra, termékeinknek a legjobb és legjövődélmezőbb piacokat lehetne megszerezni, a *kivétel előmozdítása* érdekében — a létező exportegyletek módjára — közrehatni, *nyilvános árveréseket* berendezni, mint ezek más iparcsarnokokban is divnak, tagok számára új mintákról, rajzokról, modellekről gondoskodni, illusztrált technologiai iparlap által a kor színvonalán álló közeget teremteni, különösen szabadalmazott tárgyak számára külön termeket lehetne nyitni, melyekben azok szabadalmazásuk sorrendje szerint volnának kiállítandók; tanoncok és segédek munkáiból kiállításokat rendezni, s végül műhelyek, melyekben az egyes iparágak tökéletesítését gyakorlatilag lehetne feltüntetni stb. stb., mind oly további teendők volnának, melyeket egy avatott igazgatóság fokról fokra és biztos kilátással a sikerre foganatosíthatna.

Nem hiszem, hogy az itt elmondottak után szükséges volna ily iparcsarnok speciális céljait még közelebről megvilágítani. Az elmondottakból világosan kiténik annak célszerűsége, haszna és elodázhatatlan szükségessége a hazai iparra nézve. De szükségesnek tartom még, hogy az időleges és állandó kiállítások közötti különbségre utaljak, s az e tekintetben uralkodó fogalomzavar elosztatását megkisértsem.

Az állandó kiállítások kizárólag üzleti szempontból tünnek ki. Az iparosnak arra szolgálják, hogy folyó tárgyait, úgy a mint azokat közönségesen szállítani képes, bemutassa, s hogy ezeket legjobban és leggyorsabban értékesítse. A fejlődést nemcsak szellemi és technikai, hanem kivált anyagi tekintetben is előmozdítják. Az időleges kiállítások azonban, melyek inkább mint az ipar ünnepei, ma itt, holnap ott rendeztetnek s csak rövidéletűek, lehetnek szak-, helyi-, kerületi, országos, nemzeti és nemzetközi kiállítások. Ezeken legnagyobb-részt oly kiállítók jelentkeznek, kik mint iparosok egyik vagy másik téren tekintélyüket akarják beigazolni s készítményeik javát és legtökéletesebbjét állítják ki. Céljük, hogy valamely országnak progressiv haladását tüntessék fel s a legkitünőbb cikkeket bemutassák, úgy hogy a párhuzamot különböző országok iparos képessége között demonstrálják. Ha tehát az állandó kiállítások célját komolyabbnak lehet nevezni, akkor az időleges kiállítások inkább az ünnepi, a fény kinyomatát viselik magukon, s egyszersmind a mivelődés világversenyének

tekinthetők. Ez arány szerint az időleges és állandó kiállítások költsége és szervezete is lényegesen különbözik egymástól, míg az e sorokban kitűzött cél helyes megítélése által is kiviláglik.

Az állandó kiállítások fontos célja e fejezet keretében teljesen beillő emez idézet által igen helyes érzékkel van megvilágítva. Az iparpártolási mozgalomnak nem csekély lendületet biztosítana ily intézmény, melynek hiányát eddig is éreztük, a mennyiben sok mellékes uton kellett ama célok megközelítését megkísérlelnünk, a melyeket egy megfelelően szervezett áruársarnokban mind összpontosítani lehet. A kisebb szakkiállításokat is összeköttetésbe lehet ezzel hozni, a mint a tervezet fölemlíti. Ennek keretében lehetne megvalósítani azt a célt is, melyet részben ugyancsak a magyar iparművészeti társulat maga elé tűzött.* Ebben lehetne centrálálni mindazokat a törekvéseket, melyek a hazai vászon-, posztó-, házi-iparnak stb. stb. a fővárosban elárúsító központot létesíteni céloznak, melyek eddig részben hajótörést szenvedtek.

Végre az állandó kiállítással kapcsolatban kellene végre rendezni az *iparmúzeumok* ügyét. Összeköttetésbe hozandó azzal — ha helyileg nem is, de működési körénél fogva —

- a) a technológiai iparmúzeum;
- b) az iparművészeti múzeum;
- c) a most tervezett házi-ipari és ethnographiai múzeum; és
- d) az ugyancsak tervben levő *keleti kivitelei* múzeum.

Ha ez intézményeket egymással és az állandó kiállítással szerves kapcsolatba hozzuk, számos oly

* A kitűzött cél elérése végett a társulat iparos tagjainak termékeiből áruársarnokokat rendez be s ily tagjai számára megrendeléseket és ajánlatokat közvetít. (Alapszabályok 2. §. f. pont.)

kérdést intéztünk el, melyeknek a hazai és a fővárosi ipar fejlődésére jelentékeny befolyásuk van. Ez intézmények szerves összekapcsolása által továbbá rendeztük az *állandó kiállítások* ügyét is és megteremtettük azokat a nélkülözhetetlen föltételeket, melyek az árucsernokok és állandó kiállítás létesítéséhez szükségesek.

Ez állandó kiállítási csarnok létesítésére kedvezőbb alkalom nem volt és nem is lehet, mint a jövő évi országos kiállítás után. Csak néhány buzgó férfinak kell az ügyet kezébe venni és a siker biztosítva lesz, főleg oly időben, a mikor a hazai ipar ünnepli országserzte diadalait és követeli — hódalatait.

Egyes apró-cseprő kísérletek és elforgácsolt alkotásokkal e téren nem megyünk semmire. A kézműves, gyáros, házi-iparos nincs kedvezőtlenebb helyzetben a műiparosnál. Nem egészen opportunus tehát az a kezdeményezés, mely ma kizárólag a műipart veszi dédelgető karjaira, holott az ennek alapját képező kézművesiparnak ép ugy szüksége van mindamaz ápoló és védő intézkedésekre, a melyekkel most csak műiparunkat akarjuk kitiüntetni. Ne emeljünk válaszfalakat ipar és ipar között, ne érleljük meg a közönségben azt a nézetet, hogy első sorban a műipart kell pártolnia, mikor a *nagy* fogyasztó közönségnek — tartozzék az akár a középosztályhoz, akár az arisztokráciához — épugy megvannak, sőt talán sokkal nagyobb mértékben megvan a szükséglete a kézmű- és gyáripari cikkekben, mint a műipar-cikkekben.

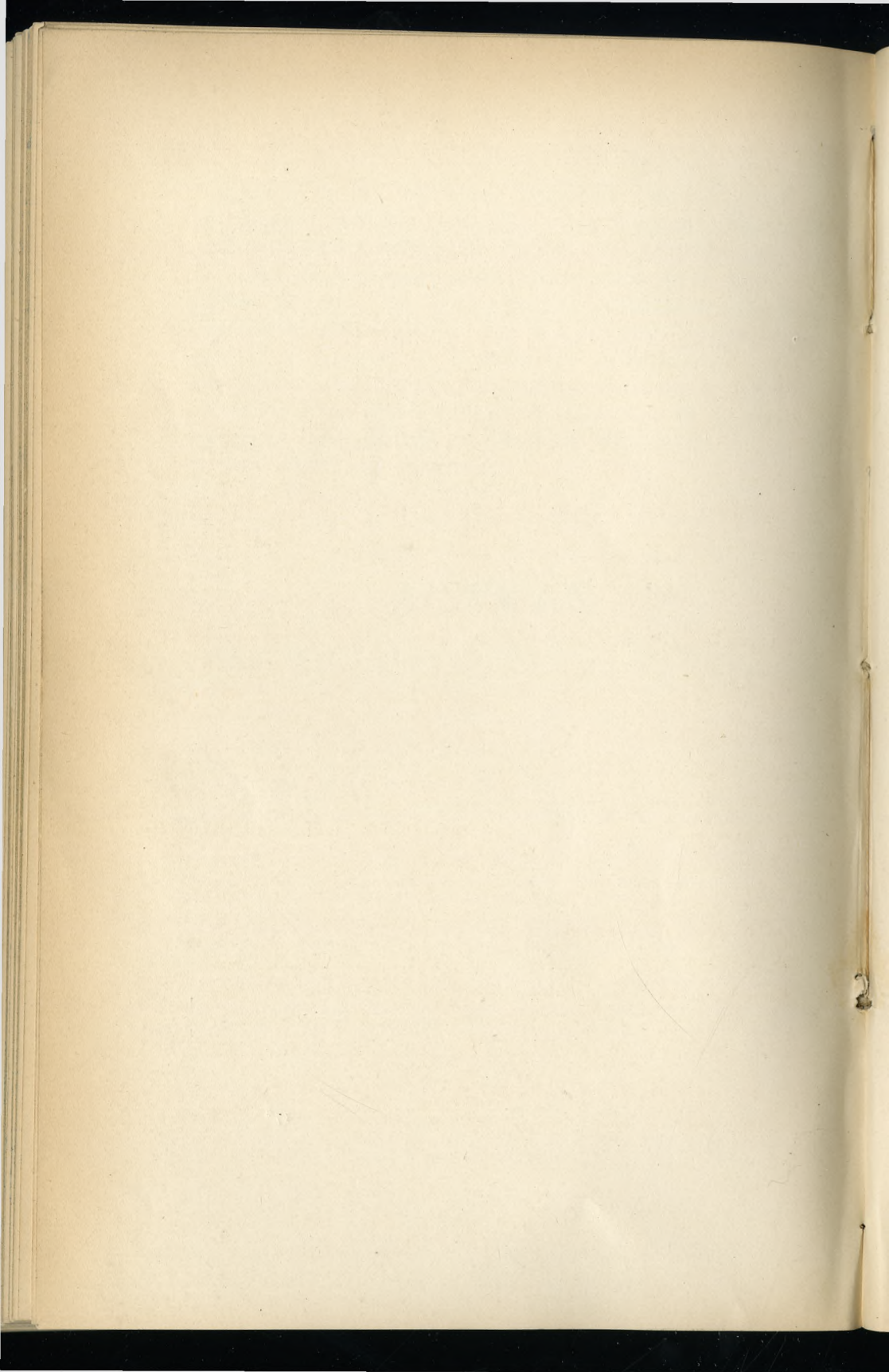
A műiparpártoló-egylet céljai nemesek és korszerűek és teljes elismerést érdemel a hazafias lelkesedés és buzgóság, mely ez egyletet megteremti. De ott, a hol az egylet sporadikus céljainak partikuláris megvalósításáról van szó, már meg kellene szüntetni a korlátokat ipar és ipar között és egyesült erővel

támogatni az oly intézmény létrejöttét, mely — mint az állandó kiállítási csarnok — az iparnak, válfajra való külömbiség nélkül van hivatva szolgálatokat tenni.

Az állandó iparcsarnok eszméjének tehát e legújabb mozgalom is jogosultságot kölcsönöz s csak egy okkal többet képez arra, hogy annak megvalósításával a főváros, a kormány és az érdekelt szaktestületek komolyan foglalkozzanak, a kivitelre nézve megtalálják a leghelyesebb módokat és ez által végleges megoldásra vezessék a fővárosban — az állandó kiállítások ügyét is.

ZÁRSZÓ.

A kiállítások ügye napról-napra fejlődik, új tért hódít, új irányokat vesz föl és dimensiói folyton növekednek.

A mai szakkiállítások több kiállítót számlálnak, mint az első országos kiállítások; a legutóbbi országos kiállításon jóval több volt a kiállító, mint az első világkiállításon; egy évre ma több kiállítás esik, mint azelőtt egy évtizedre . . .

Új és új momentumokra kell figyelemmel lennünk a kiállításoknál. Szükséges tehát, hogy ismerjük ezek történetét, méltányoljuk fejlődésük menetét és biztos szemmel, tájékozva a kiállítás ezutáni hivatása iránt, tekintsünk a jövőbe.

E szerény munkának e hármas cél előmozdítása volt főadata.

Vázoltam a kiállítások történetét, különös tekintettel hazánkra. E történet sok oly érintkezési pontot mutatott, mely ipartörténeti, sőt művelődéstörténelmi szempontból is kiválóan becses.

Néhány adatban vázoltam a közelmúltat, mely rohamosan, de minden rendszer nélkül igyekezett a kiállítások terén elkövetett mulasztásainkat pótolni.

Ezekből némi nyomot jelöltem ki a jövő kiállítások rendszeresítésére nézve. E kezdeményezés nem praetendálja magának a tekintélyt, a tökéletességet.

Az utakat a nyomok jelölik ki; a kik az első nyomdokok után járnak, önkénytelen készítik elő az irányt, melyen az utánok jövők tudatosan haladnak bizonyos cél felé.

E kezdeményezés szerény igényekkel lép a közönség elé.

Hiányosságát mentse ki a jóakarát, mely az alkalmoszerűsége támaszkodva nem célzott egyebet, mint az eszmecserét bizonyos irányban megindítani, egy közgazdasági tekintetben fontos ügy rendezésére a figyelmet fölhívni s erre nézve oly támasz-pontokat kijelölni, melyek — bármily nagymérvű javítást és kiegészítést igényeljenek is — a mozgalom megindításának alapjául talán mégis elfogadhatók.

Ha e munka ez irányban a talajt előkészítette, céljának és rendeltetésének megfelelt s hivatottabb, képesebb szakferfiak tovább építhetnek és alkothatnak a kiállítások rendezésének fontos munkáján, melyet egy ember csekély ereje nem oldott meg eddig és nem fog megoldani jövőben sem.

E föladat nemzetközi; megoldása a nemzetek és népek sajátos kulturális, gazdasági és helyi viszonyaihoz simul; egyaránt igényli az egyes, a zöm és az állam hathatós közreműködését és áldozatkészségét.

E tényezők jóakarátán bizonyára nem fog mulni, hogy érdekeinknek megfelelő módon a kérdés megoldását hazánkban is előmozdítsuk.

D^s BALLAGI GÉZA

TARTALOM.

Ajánlás	Lap 3
Előszó	9

ELSŐ RÉSZ.

A KIÁLLÍTÁSOK FEJLŐDÉSE A KÜLFÖLDÖN.

I. A legrégebb kiállítások	
a) Az ó-korban	19
b) A középkorban	22
c) Az újabb korban	25
II. A világkiállítások	30
III. Az országos kiállítások	57
Szakkiállítások	74

MÁSODIK RÉSZ.

HAZAI KIÁLLÍTÁSAINK 1842—1848.

I. A három országos kiállítás	79
II. Specialis kiállítások	135
III. Vidéki kiállítások	142
IV. Magyar kiállítók Bécsben	145

Az e fejezetben közölt okmányok jegyzéke:

Felszólítás az első magyar iparműkiállítás iránt az iparegyesület nevében (1842)	82
Iparműkiállítási feltételek (1842) ..	83
Jelentés az első magyar kiállítás díjosztásáról ..	92
BATHYÁNYI LAJOS gróf megnyitó beszéde ..	96
SCHREIBER budai főbíró beszéde ..	97
TÖLGYESSY JÁNOS pesti polgármester beszéde ..	98
BEZERÉD J. ISTVÁN zárbeszéde az iparegyesület nevében ..	102
Tudnivalók és feltételek (a második kiállítás szabályzata) ..	106
Vezérutasítás az iparműkiállítási mű- és díjbirák számára (1843) ..	110
KOSSUTH LAJOS beszéde a II. kiállítás díjosztásán (1843) ..	113
Tudnivalók az 1846-iki iparműkiállításról (szabályzat) ..	116
Sorsjáték-tervezet és szabályzat (1846) ..	120
Az 1842, 1843 és 1846-iki kiállításokon arany érmmel kitüntetett kiállítók jegyzéke ..	127

	Lap
Kossuth Lajos zárbeszède a III. kiállítás díjosztásán (1846)	129
Rajznübirálati utasítás az iparegyesület rajztanodája kiállításaihoz (1846—1847)	136
A mesterinas-művek kiállításának szabályai (1847)	137
A bécsi kiállítás (1845) kivonatos programja	146

HARMADIK RÉSZ.

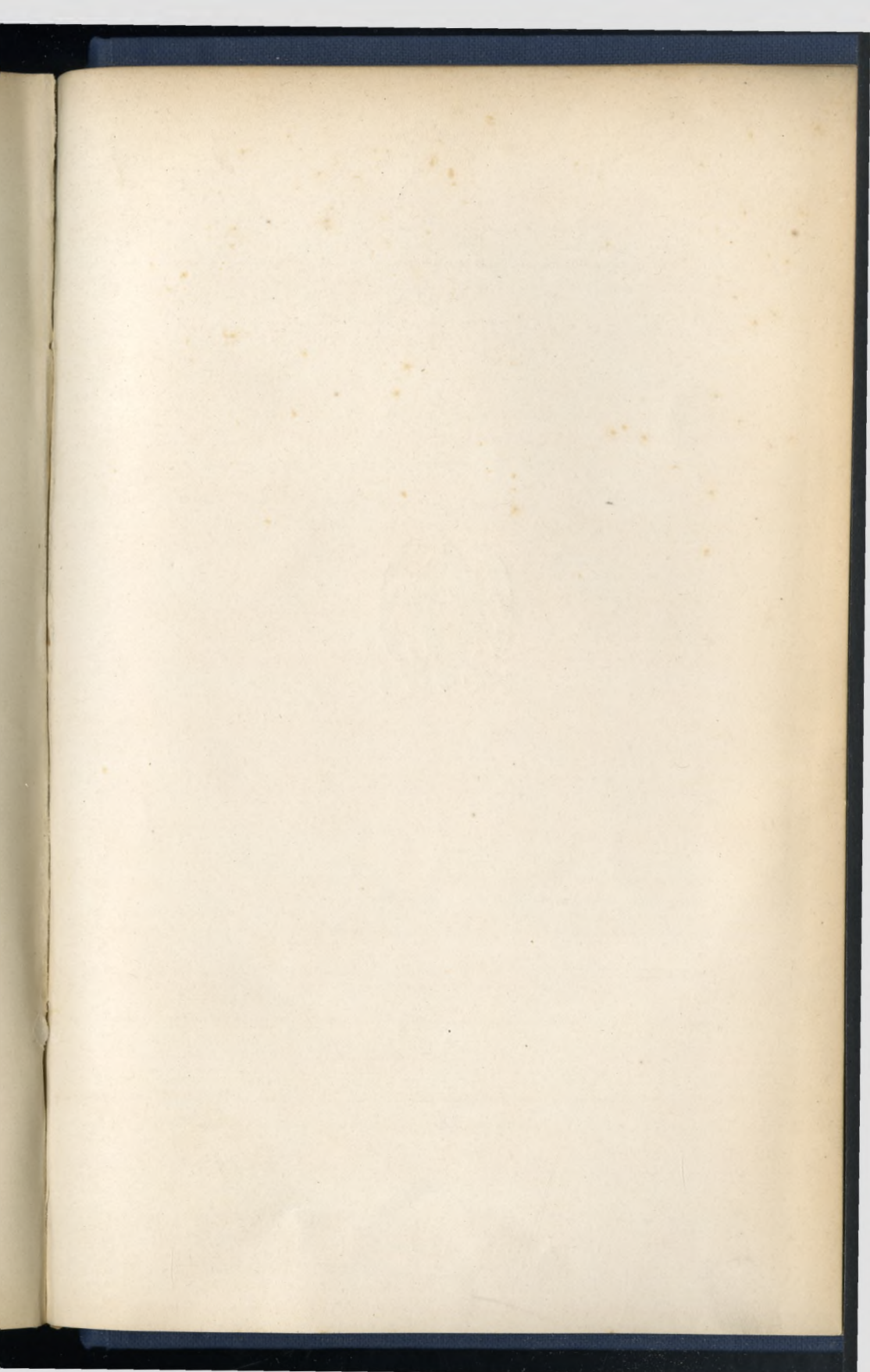
HAZAI KIÁLLÍTÁSAINK 1852—1884.

I. Újabb kísérletek (Gazdasági kiállítások, Kolozsvári és zágrábi ipar-kiállítások)	151
II. Újabb országos kiállítások (Kecskemét, Szeged, Székes-Fehérvár.)	158
III. Vidéki és szakkiállítások	180
1. Műipari és műtörténelmi kiállítások	180
2. Munkakiállítások	181
3. Ipari és szakkiállítások	187
4. Helyi iparkiállítások	191

NEGYEDIK RÉSZ.

A KIÁLLÍTÁSOK JÖVŐ RENDSZERESITÉSE.

I. A kiállítások jövője	197
II. A viláckiállítások	200
III. Hangok a kiállítások rendszeresítése mellett	208
IV. A kiállítások engedélyezése	214
V. Kerületi kiállítások	218
VI. Vezérelvek a kiállítások rendezése körül	224
1. Bizottságok szervezése	224
2. A kiállítási tárgyak megválasztása	226
3. Csoportbeosztás. Térdíjak. Szállítási költségek	229
4—5. Felügyelet. Elárusítás. Sorsjáték. Berendezés	232
6. Bírálatok	234
7. Gyakorlati eredmények	244
VII. Szakkiállítások	246
VIII. Állandó kiállítások	252
Zárszó	259

PESTI KÖNYVNYOMDA-RÉSZVÉNY-TÁRSASÁG

